

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

x. A
S.O.U.
o

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1949: 18
HANDELSDEPARTEMENTET

**KVALITETFORSKNING
OCH
KONSUMENTUPPLYSNING**

BETÄNKANDE

AVGIVET AV

1946 ÅRS UTREDNING ANGÅENDE

KVALITETFORSKNING OCH KONSUMENTUPPLYSNING

STOCKHOLM

1949

Statens offentliga utredningar 1949

Kronologisk förteckning

1. Norrlandskommitténs principbetänkande. Första delen. Norrländska utvecklingslinjer. Idun. 303 s. **Jo.**
2. Norrlandskommitténs principbetänkande. Andra delen. Särskilda utredningar. Idun. 194 s. **Jo.**
3. Norrlandskommitténs principbetänkande. Tredje delen. Utlåtanden och förslag i vissa frågor. Idun. 163 s. **Jo.**
4. Utredning med förslag om lösdrivarlagens upphävande m. m. Marcus. 213 s., bil. 1 73 s., bil. 2 106 s. **I.**
5. Principer och metoder för kostnadsberäkningar vid statens järnvägar. Beckman. 122 s. **K.**
6. Kriminalvård i frihet. Fångvårdsstyrelsens utredning angående skyddsarbetets organisation m. m. Marcus. 140 s. **Ju.**
7. Betänkande med förslag till indexreglering av folkpensionerna. Beckman. 80 s. **S.**
8. Betänkande angående förbättrad insyn i enskilda företags ekonomiska förhållanden. Norstedt. 105 s. **Ju.**
9. 1944 års allmänna skattekommitté. 3. Betänkande angående beskattning av realisationsvinster, m. m. samt ackumulerade inkomster. Marcus. 168 s. **Fi.**
10. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:17. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Värmlands län. Beckman. 45 s. **K.**
11. Betänkande om sinnesslövarden. Katalog och Tidsskriftstryck. 248 s., 1 karta. **I.**
12. Utredning rörande folkpensionärernas bostadsförhållanden och bostadskostnader. Idun. 94 s. **S.**
13. 1945 års bankkommitté. Betänkande med förslag om inrättande av en statlig affärsbank. Beckman. 83 s. **Fi.**
14. Bilagor till 1942 års järnvägskostnadsutrednings betänkande. Produktions- och kostnadsstrukturen vid statens järnvägar. Promemorior. Av A. Sjöberg. Beckman. 269 s. **K.**
15. P. M. med synpunkter på det svenska långtidsprogrammet. I anslutning till OEEC:s interimrapport. Beckman. 23 s. **H.**
16. Promemoria över preliminär utredning rörande befälsrekryteringen inom försvaret. Beckman. 75 s. **Fö.**
17. Betänkande med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. Idun. 277 s. **Ju.**
18. Kvalitetsforskning och konsumentupplysning. Kihlström. 265 s. 16 pl. **H.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet. **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1949: 18
HANDELSDEPARTEMENTET

KVALITETFORSKNING
OCH
KONSUMENTUPPLYSNING

BETÄNKANDE

AVGIVET DEN 19 MAJ 1949

AV 1946 ÅRS UTREDNING ANGÅENDE

KVALITETFORSKNING OCH KONSUMENTUPPLYSNING

STOCKHOLM 1949
EMIL KIHLSSTRÖMS TRYCKERI A.-B.
33715

STÄMNINGEN I HÖRNINGEN DEN 17 DE JUNI 1910

KVALITETSFORSKNING OCH KONSUMENTFORSKNING

BETÄNKANDE

AV
KONSUMENTFORSKNINGEN
I HÖRNINGEN DEN 17 DE JUNI 1910

UTGITT AV
KONSUMENTFORSKNINGEN

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
<i>Skrivelse till Statsrådet Karin Kock</i>	7
KOMMITTENS UPPDRAG	10
Kap. I. ALLMÄN INLEDNING	14
Kap. II. FORSKNING, STANDARDISERING OCH KVALITETSKONTROLL	20
<i>Konsumtionsvaruforskning</i>	21
Producentupplysning och forskning angående industriella form- givningsproblem	25
Hemmens forskningsinstitutets (HFI) arbetsuppgifter på konsum- tionsvaruforskningens område	26
Organisationsformer och finansiering av HFI:s forskningsverk- samhet	42
HFI och Statens tekniska forskningsråd	43
<i>Standardisering och serietillverkning</i>	44
Vad är standardisering?	44
Standardiseringen av konsumtionsvaror: omfattning och organi- sation	46
Funktionsforskning och konsumtionsvarustandardisering	49
Produktion i långa serier	51
<i>Kvalitetskontroll</i>	59
Omfattningen av lagstadgad kvalitetskontroll på konsumtions- varuområdet	60
Pris- och kvalitetskontroll under åren 1939—1949	65
Provningsverksamheten — ett led i kvalitetskontrollen	68
Kap. III. VARUUPPLYSNINGENS MÅL OCH MEDEL	70
<i>Priset som kvalitetsmätare och vägledning vid varuinköp</i>	72
<i>Reklamen</i>	78
<i>Märkesvaror och ursprungsbeteckningar</i>	86

<i>Handelns kundtjänst</i>	94
Utbildningen	95
<i>Varudeklarationer och kvalitetsmärkning</i>	106
Principiella synpunkter på varumärkningen	107
Deklarationernas utformning	110
Verkningar av varudeklarationer och kvalitetsmärkning	111
Organisationsplan för deklarationsverksamheten	113
Arbetsuppgifter och verksamhetsformer för varumärkningsnämnden	118
 Kap. IV. DEN ALLMÄNNA KONSUMENTUPPLYSNINGSVERKSAMHETEN	127
<i>Allmänna riktlinjer för konsumentupplysningens bedrivande</i>	130
<i>Organisationen av den allmänna konsumentupplysningen</i>	135
<i>Förslag till organisationsplan</i>	139
Konsumentnämnden	144
Hemmens forskningsinstituts framtida organisationsform	146
 Kap. V. KONSUMENTKUNSKAP I SKOLORNA	153
Den nuvarande skolundervisningen	155
Befolkningsutredningens förslag	156
Skolkommisionens reformprogram	157
Konsumentkunskap i yrkesundervisningen	161
Läroarbetsutbildningen i hithörande ämnen	163
 SAMMANFATTNING	166
<i>Reservation av ledamoten Appelquist</i>	170
 Bilaga 1. <i>Översikter rörande forskning, standardisering, kvalitetskontroll samt varuupplysning inom viktigare konsumtionsområden</i>	175
Textil	175
Hudar, läder och skor	185
Elektriska hushållsartiklar	192
Möbler	202
Glas	209
Porslin	212
Kemisk-tekniska artiklar	216
 Bilaga 2. <i>Översikter rörande forskning och konsumentupplysning i utlandet</i>	
Danmark	221
Norge	224
Finland	227
England	229
Kanada	235
Förenade staterna	237

Bilaga 3. <i>Faktorer som påverka vissa varuinköp. En undersökning av Gallup-institutet</i>	245
Bilaga 4. A. <i>Aktiv hushållning</i>	252
B. <i>Svenska slöjdföreningen</i>	256
Bilaga 5. <i>Översikt av den statliga provningsverksamheten i fråga om konsumtionsvaror</i>	260
A. <i>Statens provningsanstalt</i>	260
B. <i>Förteckning över konsumtionsvaruprovningar vid hel- och halvoffentliga institutioner</i>	262

Bilaga 3. Faktorer som påverkar utvärderingen av lärarens yrkesroll. 285

Bilaga 4. A. Årskursens innehåll. 286
 B. Föräldra utbildningsnivå. 287
 C. Utvärdering av den skollära yrkesrollen. 288

Bilaga 5. Utvärdering av den skollära yrkesrollen. 289
 A. Utvärdering av yrkesrollen. 290
 B. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 291
 C. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 292

Bilaga 6. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 293
 A. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 294
 B. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 295
 C. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 296
 D. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 297
 E. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 298
 F. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 299
 G. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 300
 H. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 301
 I. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 302
 J. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 303
 K. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 304
 L. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 305
 M. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 306
 N. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 307
 O. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 308
 P. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 309
 Q. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 310
 R. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 311
 S. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 312
 T. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 313
 U. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 314
 V. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 315
 W. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 316
 X. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 317
 Y. Utvärdering av yrkesrollens innehåll. 318
 Z. Utvärdering av yrkesrollens utövning. 319

Till

Statsrådet Karin Kock

Genom beslut den 28 juni 1946 bemyndigade Kungl Maj:t chefen för handelsdepartementet att utse en kommitté om högst åtta ledamöter jämte sekreterare för att inom handelsdepartementet verkställa utredning huru en intensifierad forsknings- och upplysningsverksamhet avseende förhållandet mellan konsumtionsvarornas pris och kvalitet lämpligen borde organiseras, att, i den utsträckning så funnes erforderligt, tillkalla särskilda sakkunniga för att delta i överläggningar med utredningsmännen samt att uppdraga åt en av utredningsmännen att i egenskap av ordförande leda utredningsarbetet.

Med stöd av nämnda bemyndigande utsågos den 29 juni 1946 till kommittéledamöter ombudsmannen N. Goude, tillika ordförande, journalisten fröken E. Appelquist, lanthushållsläraryn fru G. Bergström, direktören H. Edstam, direktören A. Hernelius, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, agronomen S. Janson, direktören C. G. Lundberg samt fru S. Silow. På därom av herr Janson i skrivelse den 15 januari 1947 gjord framställning entledigade departementschefen honom från uppdraget den 23 januari 1947. Till sekreterare åt kommittén förordnades den 8 oktober 1946 handelsläraren H. Willny och civilingenjören T. Börresen, vilka efter där-

om gjorda framställningar entledigades från uppdraget den 2 oktober 1947. Fr. o. m. den 23 april 1947 har fil. kand. Marianne Björk enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande varit förordnad som utredningens sekreterare.

Såsom särskild sakkunnig åt kommittén förordnades den 8 oktober 1946 dåvarande sekreteraren i statens priskontrollnämnd, byråchefen O. Karleby. Den 7 oktober 1947 förordnades H. Willny att såsom expert biträda utredningen.

Med chefens för handelsdepartementet medgivande har ledamoten av riksdagens första kammare m. m. fru Ulla Lindström biträtt vid utarbetandet av vissa avsnitt i betänkandet.

Kommittén har vid sammanträde den 10 oktober 1946 antagit benämningen 1946 års utredning angående kvalitetsforskning och konsumentupplysning.

I enlighet med Kungl. Maj:ts beslut den 5 juni 1947 har utredningen låtit verkställa en undersökning rörande konsumenternas kvalitets- och varukännedom, vilken utförts i samråd med utredningen av Svenska Galupinstitutet AB.

Jämlikt Kungl. Maj:ts medgivande ha de sakkunniga företagit resor till Göteborg, Borås, Jönköping, Huskvarna och Eskilstuna för besök vid vissa där befintliga forskningsinstitut, provningsanstalter och företag på konsumtionsvaruområdet.

I samband med utredningsarbetet ha de sakkunniga haft överläggningar med representanter för skilda myndigheter, statliga kommittéer, forsknings- och provningsinstitutioner, konsumentorganisationer samt för organisationer inom industri och handel.

Den 27 januari 1948 har utredningen till handelsdepartementet avgivit underdånig skrivelse med förslag till kungörelse angående registrering av växtskyddsmedel. Genom Kungl. Maj:ts förordnande den 25 april 1947 överlämnades till utredningen för att tagas under övervägande vid utredningsuppdragets fullgörande riksdagens skrivelse den 26 mars 1947 i anledning av väckta motioner rörande lagstadgad kontroll över handeln med s. k. bekämpningsmedel. Genom Kungl. Maj:ts förordnande den 23 maj 1947 överlämnades ytterligare till utredningen handlingar i ärende angående medel för en utvidgad försökmässig prövning av ogräsbekämpningsmedel hos jordbruksförsöksanstalten. För behandling av nämnda ärende tillsatte utredningen en särskild delegation, bestående av ordföranden Goude, ledamoten Hernelius, såsom sakkunnig enligt Kungl. Maj:ts beslut den 25 april 1947 agronomen S. Janson samt såsom sekreterare M. Björk. Vid utarbetande av förslag till kungörelse biträdde delegationen av hovrättsassessor Å. Martenius. Delegationen lät verkställa två enkäter till företag och till forskningsanstalter på hithörande område.

Efter remisser har utredningen avgivit utlåtande över dels Betänkande angående familjeliv och hemarbete, SOU 1947: 46, dels Möbler, betänkande avgivet av 1946 års möbelutredning, SOU 1947: 52.

Med betänkangets avgivande anse de sakkunniga sitt utredningsuppdrag slutfört.

Stockholm den 18 mars 1949.

NILS GOUDE

ELSA APPELQUIST

GRETA BERGSTRÖM

HUGO EDSTAM

ALLAN HERNELIUS

CARL GUSTAF LUNDBERG

SIGNE SILOW

/Marianne Björk

Kommitténs uppdrag

I yttrande till statsrådsprotokollet den 28 juni 1946 angav chefen för handelsdepartementet, statsrådet Myrdal, följande direktiv för den av honom föreslagna utredningen om hur en intensifierad forsknings- och upplysningsverksamhet avseende förhållandet mellan pris och kvalitet lämpligen borde organiseras.

Med anledning av vissa vid 1946 års riksdag väckta motioner (FK nr 248 och AK nr 134 och 381) har riksdagen (skrivelse nr 473) hemställt om utredning i frågan om genomförande av en effektiv kvalitetskontroll av på svenska marknaden saluförda viktigare varor samt om hur resultaten av en dylik kontroll skola bringas till konsumenternas kännedom. I vederbörande utskottsutlåtanden har anförts, bland annat, att vår tids oerhörda mångfald av varor omöjliggör såväl för detaljisten som för konsumenten att med någon högre grad av säkerhet bedöma en varas kvalitet och den rätta relationen mellan denna och priset. I den mån det vore praktiskt genomförbart skulle därför en å varan utsatt kvalitetsgaranti kunna bli av mycket stor betydelse för konsumenten vid hans val mellan olika varutyper. Därför förordades bestämmelser, som i lämplig omfattning ålade producenten att ange innehåll och sammansättning av i varje fall mera allmänt förekommande och i större utsträckning förbrukade varor. Forskning vid statliga institutioner eller med statligt stöd kunde förväntas leda till för konsumenterna gynnsamma resultat. Det gällde dessutom att bibringa konsumenterna kunskap om forskningsresultaten och att för ändamålet söka utforma ett lämpligt organ för upplysningsverksamhet.

Denna fråga har även berörts i arbetarrörelsens efterkrigsprogram, vari uttalas, att de flesta konsumenter i fråga om flertalet varor varken ha tid eller förmåga att bedöma förhållandet mellan pris och kvalitet, och att det därför ofta är omöjligt för dem att avgöra vilken av olika konkurrerande produkter, som ger den största valutan för pengarna. Av denna anledning påyrkas offentlig kvalitetskontroll, varvid resultaten av kontrollundersökningarna böra erhålla största möjliga spridning. Vidare har planeringskommissionen i sitt *Betänkande med förslag till vissa åtgärder i syfte att under depression stimulera avsättningen av varaktiga konsumtionsvaror m. m.* (SOU 1945: 11) behandlat även detta problem samt förordat utredning om den lämpligaste organisationen av forsknings- och upplysningsverksamheten rörande varaktiga konsumtionsvaror, heminredning och hemvård.

Jag finner det uppenbart, att här ifrågavarande problem är av den betydelse, att en utredning i ämnet bör komma till stånd. För forna tiders konsument torde konsumtionsvalet ha varit förhållandevis enkelt, därför att han själv deltog i eller hade omedelbar kontroll över tillverkningen av en stor del av de varor han konsumerade, och därför att urvalet av de varor han kunde köpa var så mycket mindre än under nuvarande förhållanden. Konsumenten av idag är ställd inför en marknad, som kännetecknas inte bara av en rikedom på varuslag utan också av en mångfald av olika märken eller typer av samma varuslag men med faktiska kvalitetskillnader, beträffande vilka han har svårt att bilda sig en riktig uppfattning. Teknikens framsteg ha gjort produkterna mera komplicerade, bland annat genom tillkomsten av syntetiska råvaror, och därför också mera svårbedömbara. Köparens konsumtionsval kommer att till god del bestämmas av de upplysningar säljaren lämnar i samband med köpet eller genom sin reklam. Den genom reklamen lämnade upplysningen kan visserligen vara värdefull, och i detta avseende har otvivelaktigt en utveckling till det bättre ägt rum under senare år; det förekommer också mindre sällan än förr, att tillverkare av vissa varor å etiketter som medfölja desamma lämna uppgift om varornas sammansättning även där detta icke är föreskrivet. Men då reklamen vanligen tjänar säljareintresset, kommer den lätt att se som sin uppgift att ensidigt framhålla de enskilda varornas förtjänster. Den får därigenom ofta svårt att ge konsumenten tillräckligt allsidigt material för jämförelse mellan olika konkurrerande varor i fråga om förhållandet mellan pris och kvalitet.

Frågan är även av betydelse för upprätthållandet av en effektiv konkurrens. För detta ändamål erfordras icke endast att monopolistiska inslag i prisbildningen undanröjas, utan även att konsumenterna erhålla sådana upplysningar, som sätta dem i stånd att bedöma vilka varor, som äro bäst i förhållande till priset respektive billigast i förhållande till kvaliteten. I ju högre grad detta villkor är uppfyllt, desto lättare blir det för de företag, som på bästa sätt tillgodose konsumenternas behov, att vinna i konkurrensen i förhållande till övriga företag. Också ur det fria konsumtionsvalets synpunkt är detta spörsmål av stor vikt. För att ett fritt konsumtionsval skall få verklig betydelse och högsta värde för konsumenten, måste denne kunna avgöra, vilka varor, som i fråga om reell behovstäckning ge honom den största valutan för pengarna. Särskilt personer, som äro bosatta långt från orter med större butiks rörelse eller som på grund av begränsade ekonomiska tillgångar sakna möjlighet att förvärva varukännedom genom experimentköp, eller familjer, där husmödrarna äro strängt upptagna av förvärvs- eller hemarbete och av denna anledning nödgas begränsa sina butiksbesök, ha stort behov av att erhålla en objektiv vägledning.

Såsom framhållits vid utskottsbehandlingen av förutnämnda motioner, ha emellertid statsmakterna redan på flera områden utfärdat särskilda kvalitetsföreskrifter eller genomfört kvalitetskontroll till konsumenternas skydd. Utan anspråk på fullständighet kan här erinras om bestämmelserna för vissa viktiga livsmedel (bröd, smör, margarin, mjölk, grädde, korv m. m.), s. k. farmaceutiska specialiteter, skodon, viss elektrisk materiel samt guld-, silver- och platinarbeten. Genom förordningen om förbud mot användande av vilseledande varubeteckningar ges också viss garanti i fråga om sammansättningen av sådana varor som mjöl, socker och honung. Genom de ytterligare bestämmelser, som inom en relativt snar framtid kunna komma att införas i en blivande livsmedelsstadga, vartill förslag avgivits av livsmedelslagstiftningssakkunniga (SOU 1941: 22), skulle nu gällande kvalitetsföreskrifter på ett synnerligen viktigt område komma att kompletteras och moderniseras. Priskontrollnämndens verksamhet har också betydelse i sam-

manhanget; detta gäller exempelvis om systemet med s. k. PK-kläder och PK-skor, vilkas kvalitet och pris godkänts av nämnden. Vad gäller konsumtionsforskning och kvalitetsforskning ha väsentliga resultat nåtts genom det arbete som utföres av organ sådana som statens institut för folkhälsan. Även verksamheten vid nyare forskningsinstitut, sådana som hemmens forskningsinstitut, svenska textilforskningsinstitutet, svenska träforskningsinstitutet och institutet för konserveringsforskning, kan förväntas bli av alltmer ökad betydelse i detta sammanhang. Inom Sveriges standardiseringskommission har en särskild kommitté för konsumtionsvaror organiserats. Vissa statliga och kommunala organ, som regelbundet inköpa konsumtionsvaror, ha funnit anledning att låta underkasta dessa särskild kontroll, vad avser förhållandet mellan kvalitet och pris. Jag vill vidare erinra om verksamheten vid statens provningsanstalt, som i någon mån även berör rena konsumtionsvaror. Härtill kommer det alltmer omfattande arbete för forskning, provning och kvalitetskontroll, som utföres av enskilda, kooperativa och offentliga företag. Vad särskilt upplysningsarbetet beträffar, må erinras om det arbete som utföres inom skolor och organisationer av olika slag för att ge allmänheten bättre möjligheter att analysera sina behov, överblicka varumarknaden och göra ett väl avvägt konsumtionsval. Särskilt må nämnas livsmedelsområdet, där de husliga skolorna, husmodersorganisationerna, de konsumentkooperativa organisationerna och köpmannaorganisationerna oavtlåttligt söka höja konsumentupplysningen, samt bostads- och inredningsarbetet, där upplysningsverksamheten intensifierats under senare år bland annat genom insatser från svenska slöjdföreningen, den därtill anslutna bo-kommittén, husmodersföreningarna samt olika bildningsorganisationer. Genom tillkomsten av Aktiv hushållning har staten erhållit ett organ med speciell uppgift att bedriva upplysningsverksamhet i fråga om konsumtionen.

Trots allt det betydelsefulla arbete som redan försiggår, anser jag att stort behov av ytterligare åtgärder föreligger. Jag hyser nämligen den meningen, att här ifrågasvarande verksamhet på flera områden behöver intensifieras och att den bör utsträckas till nya områden. Jag vill vidare understryka, att den hittills tillämpade kvalitetskontrollen och kvalitetsforskningen endast i mindre grad berört det väsentliga problemet om förhållandet mellan kvalitet och pris. Slutligen och framför allt erfordras avsevärt mer omfattande åtgärder, än vad som hittills förekommit, för att i verkligt lättillgängliga former bringa resultaten av forsknings- och provningsverksamheten till konsumenternas kännedom.

I detta sammanhang vill jag också erinra om det förslag om stöd för avsättningen av varaktiga konsumtionsvaror vid depression, som framlagts av planeringskommissionen. Skulle vårt näringsliv om några år utsättas för lågkonjunktur, kan det visa sig erfordrerligt att främja avsättningen av varaktiga konsumtionsvaror. Såsom tidigare erfarenheter visat, är nämligen produktionen av dessa vida mera än tillverkningen av rena förbrukningsvaror beroende av konjunkturförhållandena. Medan värdet av den totala konsumtionen enligt konjunkturinstitutets beräkningar från 1929 till 1932 sjönk med 9 procent, uppgick motsvarande minskning för varaktiga konsumtionsvaror till icke mindre än 21 procent. Om nu staten finner lämpligt att låta ett stöd åt avsättningen av varaktiga konsumtionsvaror ingå såsom ett led bland de åtgärder, som vidtagas för att motverka en depression, och i en eller annan form skall finansiera ett dylikt stöd, synes detta i första hand böra komma sådana varor till godo, som ge konsumenterna verklig valuta för pengarna. Ett oundgängligt villkor för att så skall kunna ske, är emellertid, att en direkt på detta problem inriktad forskningsverksamhet av betydande omfattning förekommer och att konsumenterna får del av dess resultat. Eftersom

både forsknings- och upplysningsarbetet kan förväntas vara tidskrävande, förefaller det angeläget att snarast möjligt påbörja en intensifiering av bådadera.

Utredningen skall utgå från en närmare undersökning av vad som på detta område åtgjorts och skall på denna grundval utforma förslag om en vidare utveckling av ifrågavarande verksamhet. Det gäller här ett stort antal olika varuområden med skilda forsknings- och upplysningsproblem. Det gäller vidare icke endast artiklar för hemmen utan alla slags varor, som äro av betydelse för konsumenterna. Det finns därför åtskilligt, som talar för att detta forsknings- och upplysningsarbete bör bedrivas av specialiserade offentliga och enskilda organ. Utredningen kommer emellertid sannolikt att finna, att det även erfordras ett permanent sammanhållande organ med uppgift att verka för att förhållandet mellan pris och kvalitet vederbörligen uppmärksammas såväl i forsknings- som i upplysningsarbetet. Jag anser det dock icke under alla förhållanden givet, att detta sammanhållande organ skall vara statligt. Huvudsaken för konsumenten är, att han erhåller nödig upplysning och får garantier för att den upplysning som lämnas är fullt objektiv. Måhända kunna dessa garantier skapas genom att det sammanhållande organet uppbäres av breda konsumentorganisationer, såsom den konsumentkooperativa rörelsen, fackföreningsrörelsen, husmodersorganisationerna, jordbruksorganisationerna, bostadskooperationen, hyresgäströrelsen och andra sammanslutningar av medborgare. Jag vill i detta sammanhang erinra om det arbete, som utföres av Consumers' Union i Förenta staterna och av andra liknande organisationer i utlandet. Denna verksamhet bör studeras av utredningen. Det är möjligt, att erfarenheterna av densamma — såväl positiva som negativa — i vissa avseenden kunna tjäna till ledning.

Utredningen bör givetvis söka kontakt med olika offentliga och enskilda organ och utredningar, som arbeta på olika delar av dess undersökningsfält, däribland statens provningsanstalt, Aktiv hushållning, Hemmens forskningsinstitut, centrala sjukvårdsberedningen, priskontrollnämnden, krigsmaterielverket, 1945 års skoutredning, 1946 års möbelutredning, slöjdföreningen, bo-kommittén etc. Den bör även samarbeta med expertis inom handel och reklamväsende.

KAPITEL I

Allmän inledning

Det moderna samhället karakteriseras ifråga om varuförsörjningen av att hushållen i huvudsak tillgodose sina konsumtionsbehov icke genom egen produktion, utan genom inköp på marknaden av mer eller mindre konsumtionsfärdiga varor. Den tekniska utvecklingen, som möjliggjort massproduktion av billiga varor, har fört med sig att ett stort antal arbetsuppgifter, som tidigare utfördes inom hushållen, överflyttats till industrin och handeln. Den stigande produktiviteten har vidare möjliggjort en ökad mångsidighet i fråga om de varor, som tillverkas och saluföras för att tillgodose konsumenternas skiftande behov. Genom ett rikare varusortiment ha konsumenterna beretts ökade möjligheter att tillgodose olika behov och önskemål samt olika smakriktningar och intressen.

Denna utveckling har inneburit, att konsumenterna icke längre ha ett omedelbart inflytande på produktionen. Konsumenternas behov och önskemål påverka emellertid indirekt produktionens inriktning, i första hand därigenom att konsumenternas efterfrågan återverkar på handelsföretagens beställningar hos producenterna. Inriktningen av efterfrågan är i sin tur betingad icke blott av konsumenternas inkomster och behov, utan även av marknadens organisation och struktur. I stor utsträckning torde det aktuella varuutbudet bestämma efterfrågans inriktning, liksom inköpsvalet även påverkas av de olika försäljningsargument, som framläggas för flertalet varor genom reklam, av försäljningspersonal o. s. v.

De många olika inköpsalternativ, som marknaden erbjuder, äro svåra att på sakliga grunder jämföra. När det gäller att välja mellan t. ex. ett besök på biograf och inköp av en bruksvara, kan det i allmänhet icke bli fråga om att uppställa några objektiva kriterier för vilken inkomstanvändning som är den »bästa» eller »förnuftigaste». Individens val betingas härvidlag av subjektiva värderingar, vilkas »riktighet» ej kan bli föremål för objektiv bedömning.¹⁾ Däremot kan det ifrågasättas huruvida icke delvis

1) Denna bedömning kommer givetvis i ett annat läge i de fall konsumenternas behov av nödvändighetsvaror icke bli tillgodosedda till följd av begränsade inkomster.

andra synpunkter kunna anläggas på konsumenternas val mellan olika varor, som i huvudsak tillfredsställa samma behov, t. ex. olika slag av livsmedel, kemiska artiklar, textilier, husgeråd o. s. v. På vart och ett av dessa områden inom vilka ett mycket rikt urval av varutyper föreligger, finnas vissa andra möjligheter till bedömning av de egenskaper, som bestämmer den nytta konsumenten kan ha av de olika varorna. Detta gäller i huvudsak vad man brukar kalla varornas materiella och funktionella egenskaper såsom näringsvärde, hållfasthet, praktisk användbarhet etc.

Konsumenternas behovstillfredsställelse påverkas emellertid även av sådana egenskaper hos varorna som t. ex. smak och utseende, vilka vädja till rent subjektiva värderingar. Det är därför i allmänhet icke möjligt att ange helt objektiva bedömningsgrunder för bruksvärdet hos mycket närbesläktade varor. Vidare må framhållas, att även om man kan verkställa en objektivt grundad värdering av alternativa varor med hänsyn till deras sammansättning och egenskaper är det ofta vanskligt att ge några mera exakta mått på varornas användbarhet, som skulle möjliggöra en jämförelse mellan deras pris- och bruksvärde. Med dessa förbehåll synes det dock rimligt att hävda, att ökad kunskap om varorna i väsentlig mån skulle bidra till att öka den behovstillfredsställelse, som konsumenterna erhålla genom sina inköp. Genom de mera insiktsfulla inköp, som härigenom kunna komma till stånd, inriktas produktionen på ett för konsumenterna förmånligt sätt.

Det är uppenbart, att de enskilda konsumenterna ha mycket begränsade möjligheter att förvärva kunskap om egenskaperna hos den mångfald av varor, som ingå i konsumtionen. Den kunskap, som förvärfvas genom egen erfarenhet, sammanhänger med hur ofta inköpen företagas. Vissa varor, såsom livsmedel och en del kemisk-tekniska artiklar m. m. köpas regelbundet, medan andra, såsom kläder, skor och vissa husgeråd köpas mera sällan och återigen andra, såsom möbler, textilier till bostaden, sängkläder och större eller dyrbarare hushållsapparater kanske köpas endast en eller annan gång i livet. Man kan även ifrågasätta, huruvida den erfarenhet, som vinnes genom täta köp av ett visst varuslag, t. ex. tvättmedel, verkligen ger en objektiv kunskap, som sätter konsumenten i stånd att bedöma egenskaperna hos olika varumärken inom denna bransch samt skäligheten av det pris han betalar för ett visst märke jämfört med priset på konkurrerande varor. Teknikens framsteg och uppkomsten av nya varor med nya eller föregivet nya egenskaper medför vidare, att den erfarenhet av goda och dåliga varor, som en gång förvärvats, kanske blir av föga värde sedan marknaden ändrat karaktär.

Förutom av egna erfarenheter vägledes konsumenten i sina inköpsval främst av omgivningens erfarenheter och av de argument, som genom reklamen eller på annat sätt anförs av försäljarna. Dessa informationskällor äro ej alltid tillräckliga för att ge konsumenten en så allsidig orientering, att han på ett i ovan antydd mening rationellt sätt kan planlägga sina varu-

inköp. På många varuområden är det praktiskt taget omöjligt för konsumenten att pröva hållbarheten i de argument som användas i försäljningen. Man kan t. ex. icke alltid vid inköpstillfället bedöma om en konstruktion är ändamålsenlig eller ej eller om en vara innehåller skadliga eller meningslösa ingredienser. För en sådan prövning fordras ofta tekniskt kunnande och laboratorieundersökningar som icke stå den enskilde konsumenten till buds.

De här antydda olägenheterna kunna i väsentlig grad mildras genom på objektiv forskning och sakkunnig prövning baserade åtgärder i syfte att bibringa konsumenterna ökade insikter om varornas egenskaper och om de krav som kunna ställas på kvalitet och utformning i förhållande till priset med hänsyn till varans avsedda användning.

Utredningen har i enlighet med sina direktiv sökt belysa den organiserade konsumtionsvaruforskningens och konsumentupplysningens nuvarande läge i Sverige och i vissa främmande länder samt sökt klarlägga betydelsen av denna verksamhet. Mot denna bakgrund har utredningen utarbetat sina förslag och rekommendationer till ernående av effektivare former såväl för konsumtionsvaruforskningens bedrivande som för den direkta upplysningen om konsumtionsvarornas kvalitet och objektivt mätbara egenskaper i för konsumenterna väsentliga avseenden. Slutligen har utredningen behandlat åtgärder för att få till stånd en effektiv allmän konsumentupplysningsverksamhet, vilken tar sin början redan i skolorna och är avsedd att tillgodose upplysningsbehoven hos olika konsumentkategorier.

Med hänsyn till utredningsuppdragets allmänna karaktär har utredningen icke haft anledning att tränga djupare in i de speciella problem beträffande produktforskning, kvalitetskontroll och varumärkning m. m., som kunna föreligga på de enskilda varuområdena. Utredningen har emellertid ansett det vara av värde att erhålla en översikt över förhållandena inom viktigare konsumtionsvarubranscher i hithörande avseenden, och i detta syfte ha sammanställningar utarbetats för vissa varuområden, vilka redovisas i bilaga 1.

Utredningen är medveten om att de frågor den haft att behandla nära sammanhånga med strukturella och allmänekonomiska förhållanden i skilda delar av näringslivet. Pris- och kvalitetssamband, varusortimentets storlek och inriktning kunna ha mycket skiftande karaktär inom olika varuområden på grund av branschernas struktur i skilda avseenden. Utredningen har endast i ett sammanhang i sitt betänkande haft anledning att behandla denna sida av varumarknaden, nämligen i avsnittet om serieproduktion och standardisering och därvid begränsat sig till att framhålla den betydelse den speciella branschstrukturen har för dylika rationaliseringsåtgärder inom tillverkningen. Olika branschers förhållanden äro därjämte föremål för särskilda statliga utredningar, vilka kunna förväntas behandla de spe-

ciella behov av ökad forskning, varuupplysning samt kvalitets- och pris-kontroll som kunna föreligga på respektive varuområden. Utredningen har heller icke haft anledning att närmare behandla behoven av kvalitetskontroll m. m. på livsmedelsområdet. De åtgärder, som där kunna anses angelägna, måste i huvudsak tillgodoses genom lagstiftning. F. n. pågår en överarbetning av gällande lagstiftning på detta område.

I överensstämmelse med ovan anförda skäl till begränsning av utredningens behandling av konsumentfrågorna, ha utredningens förslag i huvudsak kommit att gälla organisatoriska åtgärder för att intensifiera produktforskning och konsumentupplysning i mera allmän bemärkelse, vilka skulle ha till syfte att tillgodose de *gemensamma* behov av dylik verksamhet, som förefinnas inom samtliga konsumtionsvaruområden. I det följande sammanfattas de principiella överväganden, som föranlett utredningens förslag och rekommendationer i skilda sammanhang.

Med hänsyn till det ömsesidiga sambandet mellan produktion och konsumtion måste åtgärderna å ena sidan sikta på att producenterna i ökad grad få anledning att bättre utnyttja möjligheter till sådana tillverknings- och försäljningsmetoder, som resultera i ändamålsenliga varor till rimliga priser för konsumenterna. Härför behövs i första hand en forskning kring själva varorna och deras användningssätt, som tar sikte på materiella och funktionella egenskaper, som äro erforderliga för att varorna skola tjäna sitt ändamål. Å andra sidan skola konsumenterna erhålla sådan vägledning vid varuinköpen, att de därigenom få möjlighet att bedöma varornas värde i förhållande till sina behov. Detta kan ske genom att tillverkarna lämna erforderliga uppgifter om varornas beskaffenhet och användbarhet.

Forskningen utgör i själva verket grundvillkoret såväl för åtgärder i syfte att förbättra varornas kvalitet och befrämja tillkomsten av nya ändamålsenliga konsumtionsvaror som för erhållande av en objektiv varuupplysning. Ökade kunskaper om materialens sammansättning och om verkningarna på kvaliteten hos varorna av skilda tillverkningsmetoder ge icke blott resultat för den industriella målforskningen utan bidra även till ett erhållande av objektiva mätmetoder för kontroll av varornas kvalitet och för angivande av deras sammansättning och egenskaper.

Utredningen har kunnat konstatera, att forskningen i ökad omfattning kommit att inriktas på hithörande frågor. Av stor betydelse är att forskningens resultat snabbt kunna komma industrin tillgodo. Detta krav kan tillgodoses bl. a. genom centralt organiserad forskningsverksamhet inom de olika varuområdena. Tendensen till dylikt samarbete, i vilket även staten är delaktig, har också varit framträdande under senare år. Utredningen har i detta sammanhang haft anledning att taga ställning till frågan om den lämpliga avvägningen av forskningsarbeten mellan specialinstituten å ena sidan och sådana horisontellt arbetande organ som Hemmens forskningsinstitut å andra sidan.

I samband med behandlingen av produktforskningen har utredningen även framlagt vissa förslag och synpunkter rörande ändamålsenlig standardisering och serietillverkning av konsumtionsvaror. Åtgärder i syfte att nedbringa antalet varutyper till ett med hänsyn till konsumenternas behov rationellt urval av ändamålsenliga utformningar komma att samordnas med resultatet av den produktforskning, som håller på att utvecklas inom de olika branscherna och vartill även Hemmens forskningsinstitut och Sveriges standardiseringskommission kunna ge impulser genom sin verksamhet på skilda områden.

Som tidigare framhållits finnes ett nära samband mellan forskning och varuupplysning. För att objektivt bedöma en varas egenskaper fordras nämligen provningsmetoder, vilkas utarbetande sammanlöper med frågeställningar för den industriella målforskningen. Utredningen har ägnat stort intresse åt frågan om upplysande varumärkning. En grundförutsättning för att varudeklarationer skola vara till verklig nytta för konsumenterna är att enhetliga normer finnas för provningsteknik och nomenklatur, så att varumärkningar på likartade produkter från skilda företag bli sinsemellan jämförbara. Detta är enligt utredningens mening ett villkor för att pris- och kvalitetsjämförelser på objektiv grundval överhuvud skola bli möjliga. Samtidigt skulle en dylik utformning av varumärkningen kunna bidra till utvecklingen av ökad konkurrens inom näringslivet. Enligt utredningens förslag böra åtgärder i denna riktning komma till stånd genom samarbete inom branscherna på frivillighetens väg. För att intensifiera detta arbete inom alla viktigare varuområden behövs enligt utredningens mening ett samordnande organ för denna verksamhet — en varumärkningsnämnd med representanter för olika parter på varumarknaden — som kan ta initiativ till förhandlingar med respektive branschorganisationer och företag angående utarbetande av enhetlig varumärkning.

Den allmänna konsumentupplysningen som utredningen föreslagit syftar till att ge konsumenterna möjligheter att bättre överväga sina behov för att hjälpa dem att tillfredsställa dessa på ett ekonomiskt och ändamålsenligt sätt. En sådan insikt kan höja den reala standarden för konsumenterna. Den motverkar förlust i tid och pengar, därigenom att kvalitet och pris väges i förhållande till klart insedda inköpsmotiv. Härmed ifrågasättes icke något intrång i den enskildes frihet att välja föremålen för sin konsumtion så klokt eller obetänksamt, planmässigt eller nyckfullt som helst. Denna frihet är obegränsad. Konsumenterna böra också äga kännedom om på vilka vägar varumarknaden kan förbättras, om deras egna möjligheter härvidlag, om fördelarna av upplysande märkning av varorna, om reklamens uppgifter o. s. v. Härför behövas upplysningsformer som stå fria från affärsintressen och helt sammanfalla med konsumenternas egna behov av marknadskännedom. Näringslivet kan å sin sida utträtta mycket i konsumentupplysande syfte genom varudeklarationer, god reklam och

annonsering o. s. v. Den direkta varuupplysningen är emellertid knuten till varor som för ögonblicket befinna sig på marknaden. Den riktas sålunda till konsumenterna vid själva inköpstillfället.

Konsumentupplysningen har emellertid ett vidare syfte såsom ovan framhållits. Varumarknadens förändringar i fråga om uppkomsten av nya varor, modeväxlingar och prisförskjutningar kunna ställa konsumenterna inför nya valmöjligheter vid inköpen. Den ständiga anpassning till förändrade förutsättningar som konsumenterna måste göra, underlättas givetvis om de besitta tillräckliga insikter om sina egna behov och möjligheterna att tillfredsställa desamma. En grundläggande varukännedom bör emellertid ges redan innan individerna äro mogna att uppträda som köpare på varumarknaden. De kunskaper i varukännedom, hemarbete och marknadsfrågor, som kunna erhållas i skolundervisningen ge sålunda en värdefull utgångspunkt för ungdomens senare uppträdande på varumarknaden som självständiga köpare.

Utredningen har övervägt skilda vägar för att organisera en intensifierad allmän konsumentupplysning. För att denna skall nå konsumenterna på bästa sätt måste det organ till vilket verksamheten skulle anförtros, arbeta i nära kontakt med å ena sidan olika forskningsinstitutioner o. dyl. för insamlande av material till upplysningen, å andra sidan olika konsumentorganisationer och folkbildningsrörelser runt om i landet för distribution av upplysningsmaterialet. Utredningen har därvid funnit att Hemmens forskningsinstitut är ett lämpligt organ för handhavande av den av utredningen föreslagna upplysningsverksamheten. Enligt utredningsmajoritetens uppfattning skulle härigenom konsumenternas intresse av en obunden upplysningsverksamhet kunna tillgodoses; en ledamot av kommittén, fröken *Appelquist*, har i reservation anfört skäl för att Aktiv hushållning skulle ombildas till ett permanent statligt organ för ifrågavarande verksamhet. Med anledning av utredningens ställningstagande till denna organisationsfråga har utredningen även haft anledning att behandla Hemmens forskningsinstituts nuvarande organisation och arbetsformer och därvid framlagt förslag och synpunkter rörande dess framtida organisation med hänsyn till de utvidgade arbetsuppgifterna på konsumentupplysningens område.

KAPITEL II.

Forskning, standardisering och kvalitetskontroll på konsumtionsområdet

I föreliggande kapitel redovisas vissa förhållanden och ställas rekommendationer av direkt betydelse för konsumtionsvaruproduktionens inriktning i kvalitets- och sortimenthänseende, nämligen dels åtgärder för främjande av konsumtionsvaruforskning — fortsättningsvis kallad produktforskning — standardisering och serietillverkning, dels kontrollåtgärder med avseende på kvalitet och ändamålsenlighet hos vissa varor. Det gemensamma för de rekommendationer, som här framföras, är att de taga sikte på tillverkarna i första hand. Emellertid få dessa åtgärder givetvis följderna även för konsumentupplysningen, som dock behandlas närmare i ett efterföljande kapitel.

Producenternas utformning av konsumtionsvarorna bestämmas av vederbörandes produktiva resurser och tekniska kunskaper samt av tillverkarnas uppfattning om de större eller mindre möjligheterna att vinna avsättning för olika varutyper. Bedömningen av dessa avsättningsmöjligheter på något längre sikt grundar sig på dels de omedelbara erfarenheterna av försäljningsresultaten i handeln, dels sådana bedömningar av konsumenternas smakriktningar och önskemål, som kunna erhållas genom undersökningar på marknaden, och dels slutligen företagets kunskap om de objektiva egenskaper hos varorna, som kunna väntas bli bestämmande för konsumenternas framtida efterfrågan.

Ehuru man kan utgå från att producenterna sträva efter att tillverka sådana varor, som konsumenterna efterfråga, kunna de inte sällan råka felbedöma konsumenternas behov. Konsumenternas efterfrågan på olika varuslag påverkas betydligt av handelns försäljningspolitik, av reklamen m. m., och det är ingalunda givet, att den vid en viss tidpunkt registrerade efterfrågan ger tillräcklig vägledning för att bedöma vare sig varornas faktiska ändamålsenlighet eller konsumenternas efterfrågan på något längre sikt. Dessa förhållanden göra det angeläget, *att möjligheter skapas för mera systematiska undersökningar — forskning alltså — rörande konsumenternas behov och rörande varornas lämpliga kvalitet och utformning.*

Producenterna konkurrera om distributionens och om konsumenternas efterfrågan genom sin försäljningspolitik samt genom kvalitet och utformning av varorna. Under vissa förhållanden kan konkurrensen leda till en sådan uppsplittring av företagets produktion på olika varutyper, att produktions- och distributionskostnaderna fördyras utan att motsvarande nytta tillföres konsumenterna. Även om dessa ha intresse av ett rikt varusortiment på marknaden, bör man icke förbise önskvärdheten av den kostnadssänkning, som kan möjliggöras genom *serieproduktion och standardisering*. Någon otillbörlig inskränkning i konsumenternas valmöjligheter behöver icke heller ske genom åtgärder, som underlätta standardisering och rationella tillverkningsmetoder i syftet att få fram ändamålsenliga och prisbilliga konsumtionsvaror. Sådana åtgärder ligga uppenbarligen såväl i producenternas som konsumenternas intresse.

Vad angår vissa varuområden torde konsumenterna sakna möjligheter att bedöma varornas kvalitet. Särskilt medför detta olägenheter vid inköp av varor som exempelvis vissa livsmedel, elektriska artiklar och kemisk-tekniska preparat, där hälsa och säkerhet kunna riskeras genom användning av undermåliga varor. För att förhindra att dylika varor försäljas till allmänheten föreligga särskilda kontrollbestämmelser från samhällets sida genom lagstiftning eller på annat sätt.

Utredningen kommer i det följande att behandla de här inledningsvis nämnda områdena, nämligen produktforskningen och organisationsspörsmål i samband med dess bedrivande, standardiseringsfrågorna samt de ytterligare behov av åtgärder på dessa områden som utredningen anser påkallade. Slutligen lämnas en kortfattad redogörelse för nuvarande lagstiftning angående kvalitetskontroll samt för huvuddragen i den offentliga regleringen av kvaliteter och priser under krigsåren och tiden därefter.

Konsumtionsvaruforskning

Kvaliteten på en färdig konsumtionsvara betingas av valet av råvara samt hela den förädlingsprocess, som varan genomgår från råvarustadiet genom bearbetningen och till den industriella utformningen. Distributionssättet har vidare stor betydelse för bibehållandet av kvaliteten på flertalet viktigare varuslag, i synnerhet på livsmedelsområdet. Transportsystem, emballering, lagringstid och förvaringsmetoder i butikerna kunna sålunda inverka på varans beskaffenhet, då den når konsumenten. Forskning och kvalitetskontroll ha i allt större utsträckning kommit att omfatta samtliga dessa led i varans framställning och vidarebefordran till konsumenterna.

Kvaliteten och utformningen av den färdiga produkten kan vidare betraktas som ett resultat av *kombinerad grundforskning och målforskning* rörande

de varans materiella och funktionella egenskaper.¹⁾ Grundforskningens upptäckter och nya vetenskapliga rön och uppfinningar kanaliseras på olika vägar ut till industrin, så att en ständig ström av erfarenheter och upptäckter beträffande material och arbetsmetoder kan berika frågeställningarna för den industriellt betonade målforskningen och ge möjligheter till förbättrad teknik, nya varuslag, bättre kvaliteter och egenskaper hos varorna. Ett uttalande av 1940 års utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande må återges i detta sammanhang: »Klarast framstår nog betydelsen av den tekniska tillämpningsforskningen, vars resultat kunna påvisas i form av nya tillverkningar eller tillverkningsmetoder. Den rent vetenskapliga forskningens eller den tekniskt-vetenskapliga grundforskningens ekonomiska värde är icke lika lätt att påvisa, då sådan verksamhet i regel icke brukar leda direkt till exploaterbara resultat. Den grundläggande forskningens ekonomiska betydelse ligger huvudsakligen i, att den ger det underlag från vilket tillämpningsforskningen utgår och arbetar fram sina resultat. Utan grundforskning når tillämpningsforskningen ganska snart gränserna för sina utvecklingsmöjligheter.» (Sid. 104 SOU 1942:6).

Investeringar i forskningsverksamhet utgöra en viktig förutsättning för en utveckling mot förbättrade varumarknadsförhållanden och höjd konsumtionsstandard, ävensom för att säkra åt landets produktion en stark ställning i kvalitetskonkurrensen på den internationella varumarknaden. Den industriella utvecklingens beroende av forskningen under de senare decennierna är en illustration härtill. Ny teknik och nya tillverkningsmetoder ha fört med sig genomgripande förändringar inom praktiskt taget varje område av näringslivet, vilka ha utgjort förutsättningar för en högre levnadsstandard för konsumenterna.

Industrialiseringen och de moderna marknadsformerna ha samtidigt medfört ökade behov av planering och forskning. Produktionen har i allt högre grad blivit beroende av vetenskaplig forskning, vilket i sin tur ställer ökade krav på kvalificerad arbetskraft och utrustning för forskningsändamål inom industrin. I samband med målforskningen, som i huvudsak varit industrins egen sak, uppkommer ofta behov av grundforskning. Kostnaderna härför kunna bli så betydande att enskilda företag vanligen icke kunna bära dem på egen hand. Behovet av samarbete för lösningen av gemensamma forskningsproblem har också aktualiserats alltmer påtagligt inom olika branschområden under senare år. Detta gäller icke minst för vårt lands vidkom-

1) 1940 års utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande har definierat dessa begrepp på följande sätt. Man kan skilja mellan »å ena sidan» sådan vetenskapligt betonad forskning, som avser att klarlägga de allmänna sammanhangen, vidga vår kännedom om naturlagarna eller undersöka de kemiska och fysiska egenskaperna hos olika material och »å andra sidan» sådana undersökningar, som gå ut på att åstadkomma förbättrade eller nya produktionsmetoder, nya tillverkningar eller andra tillämpningar. Det förstnämnda slaget av forskning benämnes *grundläggande forskning* och det sistnämnda *tillämpningsforskning*. För korhetens skull kunna även benämningarna *grundforskning* och *målforskning* användas». (SOU 1942:6, sid. 9).

mande. Nedan lämnas vissa uppgifter rörande de viktigare planeringsåtgärder för åstadkommande av en centraliserad forskningsverksamhet, som vidtagits på senare tid och äro av särskild betydelse för tillverkningen inom konsumtionsvaruområdet.

Organiserad forskning bedrivs i vårt land dels vid högskolor och utbildningsanstalter av skilda slag samt vid statliga institutioner, dels inom industrin själva. I gemensamma frågor rörande forskningens bedrivande förekommer ofta ett nära samarbete mellan dessa tre huvudcentra för forskningsarbetet. Tendenserna till ökad samverkan mellan stat och näringsliv ha under senare år blivit alltmer framträdande.

Tillsättandet av *1940 års statliga utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande* visade sålunda, hur man såväl på forskningshåll som från statsmakternas sida uppmärksammat behovet av planerad forskning inom olika delar av näringslivet samt behovet av samverkan i fråga om forskningens bedrivande. Utredningsdirektiven framhöllo särskilt önskvärdheten av att klarlägga, i vilken omfattning och på vilket sätt statens medverkan borde lämnas vid en intensifierad forskningsverksamhet. Efter fullgjort uppdrag har utredningen avlämnat åtta delbetänkanden, belysande dels allmänna frågeställningar rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens bedrivande, dels omfattningen av denna forskningsverksamhet på olika områden. I samband härmed framlades också förslag angående nya forskningsarbeten och organisatoriska åtgärder för att skapa en central forskningsverksamhet inom olika branscher, nämligen beträffande byggnadsforskning, skogens produkter, textilområdet, järn- och metallområdet, geotekniska området, livsmedel, silikat, läder, instrument m. m. Utredningens undersökningar visade, att gemensam forskning bedrevs inom olika industrigröpar rörande frågor av betydelse för den tekniska utvecklingen inom en hel bransch eller för en större del av företagen inom ett område. Sådan centraliserad verksamhet förekom dels vid särskilda laboratorier, dels i andra former för mera permanent samarbete, t. ex. genom för ändamålet bildade särskilda forskningsgrupper eller kommittéer. Vissa industrigrupper syntes dock sakna intresse för samgående i fråga om forskning, vilket enligt utredningen delvis kunde bero på en utpräglad konkurreninställning eller på svårigheter av andra skäl att organisera lämpliga forskningsgrupper.

Utredningen konstaterade vidare, att när det gällde för landet nya tekniska områden hade systematisk forskningsverksamhet, sådan som de stora industrikoncernerna i vissa andra länder bedriva, endast i mycket ringa omfattning kommit till utförande inom vårt näringsliv. Det som i fråga om nya tillverkningsområden utforskades och utarbetades i vårt land hade i regel anknytits till någon speciell uppfinning. Utredningen erinrade emellertid i detta sammanhang bland annat om de betydelsefulla insatser för forskning inom nya områden, som i vissa fall gjorts genom Ingenjörsvetenskapsakademien, i syfte att organisera forskning med bidrag från både staten och industrin.

Ett av utredningens viktigaste förslag gällde inrättande av ett statligt tekniskt forskningsråd. I överensstämmelse härmed inrättades år 1943 *Statens tekniska forskningsråd*, vilket har till uppgift att fördela statsanslag till olika forskningsarbeten m. m.

Utredningens övriga förslag ha vidare föranlett tillkomsten *inom flera branschområden av centrala forskningsinstitut*, vilkas organisation och finansieringsformer ordnats efter överenskommelser mellan staten samt de för ändamålet bildade

ekonomiska föreningarna inom respektive branschområde. I regel ha dessa överenskommelser inneburit, att staten bekostat uppförandet av institutionsbyggnader och beviljat årliga anslag för i första hand grundforskningens bedrivande, varvid det förutsatts, att resultaten av denna forskning skola vara offentlig egendom och kunna publiceras. Industrin å sin sida har vanligen bekostat utrustningen och materielen för grundforskningen samt i huvudsak finansierat tillämpningsforskningen, vars forskningsresultat även äro i princip offentliga. Forskningsinstituterna ha emellertid därjämte möjligheter att utföra undersökningsarbeten på anmodan av enskilda branschföretag och likaså på begäran av andra parter, varvid uppdragsgivarna skola stå för kostnaderna och kunna göra anspråk på resultaten av undersökningarna uteslutande för egen del.

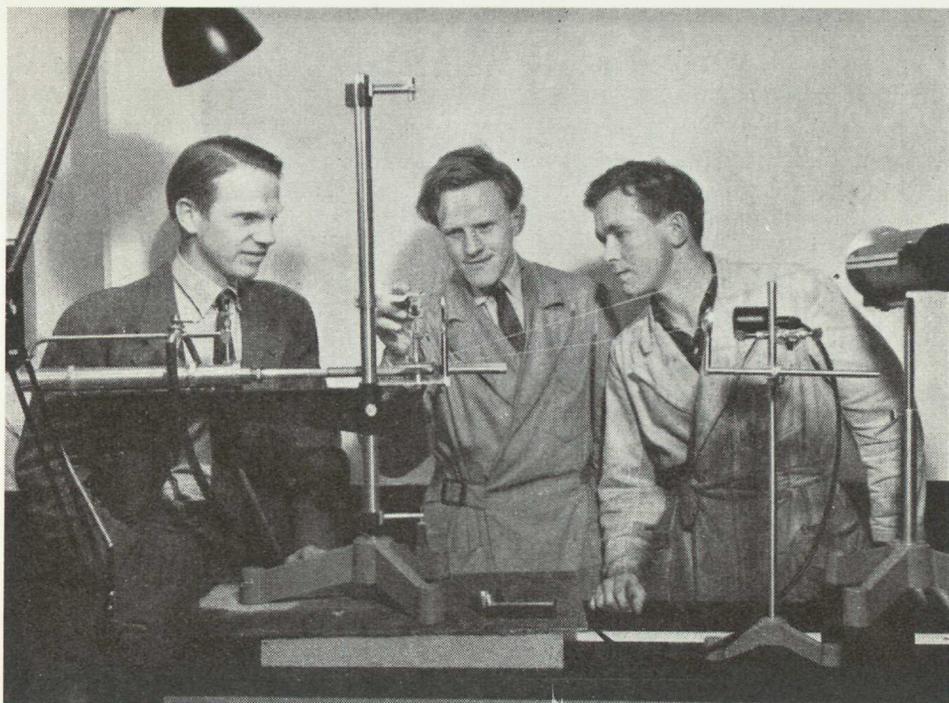
Dylika centrala samarbetsorgan för kombinerad grund- och målforskning ha organiserats inom trävaru-, textil-, järn- och metall- och cementområdena samt inom livsmedelsområdet beträffande konservering.

De under år 1945 och därefter tillsatta *statliga utredningarna rörande förhållandena inom möbel-, sko- och glasbranscherna, den elektriska branschen samt inom fiskkonserverindustrin* ha bland annat till uppgift att klarlägga forskningsbehoven inom sina respektive undersökningsområden. Av dessa utredningar har hittills endast 1946 års möbelutredning fullgjort sitt uppdrag¹⁾. 1945 års skoutredning har emellertid berört forskningsspörsmålen inom skobranschen i sitt år 1946 avlämnade delbetänkande rörande skoindustrins sysselsättning, men torde komma att behandla hithörande frågor mera ingående i sitt slutbetänkande.

Redogörelsen ovan ger belägg för, att forskningsverksamheten i ökad utsträckning kommit att ske efter principen om samverkan mellan företagen. Sammanfattningsvis kan pekas på tendensen, att gränserna mellan grundforskning och målforskning alltmera utsuddas, i det att ett nära samarbete äger rum mellan högskolor och institutioner, som bedriva rent vetenskaplig forskning och undervisning, och de specialforskningsinstitut, som tillkommit under senare år. Vidare har den industriella målforskningen — som tidigare uteslutande sköttes av enskilda företag var för sig — organiserats centralt inom viktiga varuområden såsom textil-, trävaru- och livsmedelsområdena, den elektriska branschen m. fl. Staten har även engagerat sig i större utsträckning än tidigare för sådana forskningsgrenar som ha betydelse för konsumtionsvarornas utformning. Det har skett såväl genom egna initiativ från det allmännas sida till centrala forskningsorgan som genom ökade statsanslag till olika forskningsändamål. Slutligen har som en följd av det ökade intresset för samverkan i målforskningen konsumenterna beretts vissa möjligheter att närmare följa forskningsarbetet och framföra sina önskemål i anslutning därtill. Konsumentrepresentanter återfinnas sålunda inom styrelserna för vissa av specialforskningsinstituterna. Hemens forskningsinstitut, vars verksamhet behandlas i det följande, har också kunnat finansieras tack vare bidrag från staten och näringslivet.

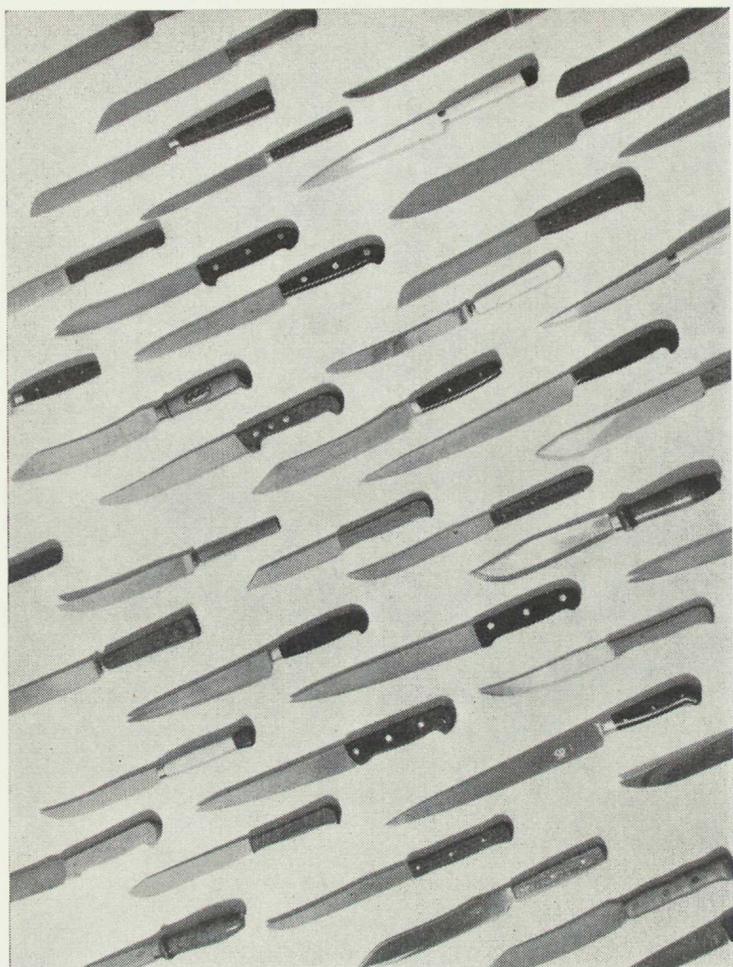
Det växande intresse, som produktforskningen sålunda omfattas med av såväl stat som näringsliv, ger förhoppningar om att forskningsresurserna

1) SOU 1947:52. Jmf även bil. 1 i detta betänkande.

Ovan: Apparatur för fiberfriktionsmätning (s. k. punktfriktionsmätare). På bilden invid: Fadeometer för bestämning av ljushärdighet hos färger på textilmaterial. (Från Svenska Textilforskningsinstitutet i Göteborg.)

De inventeringar av husgerådsmarknaden, som Hemmens forskningsinstitut utför i samband med sina undersökningar, ge ofta belägg för att det finns ett stort typöverflöd av mycket skiftande kvalitet. Ovan ses en del av materialet vid undersökningen av förskärare.

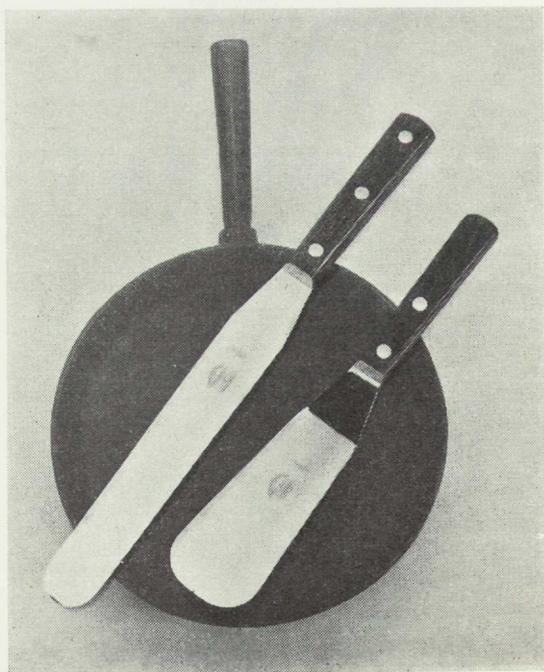
Efter modeller i plastelina, som utarbetats vid Hemmens Forskningsinstitut, utföra tillverkarna provmodeller, vilka sedan ånyo prövas vid institutet. Som slutresultat av undersökningarna föreligga nya, i detalj utprovade skaftmodeller.

Ovan: Arbetsstudie från Hemmens Forskningsinstitut. Bilden visar en etapp vid undersökningen av förskärare. På basis av de praktiska prov, som här utförs, utformas sedan nya modeller i plastelina.

Ett exempel på av Hemmens Forskningsinstitut provade och förbättrade hushållsredskap: stekspadar med blad av högglosspulerat rostfritt stål och nitat skaft av rosenträ.

skola utbyggas även för ännu icke tillgodosedda varuområden. De önskemål, som utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande framställde beträffande forskningsbehoven, ha i huvudsak förverkligats. De inventeringar av forskningsbehoven, som nämnda utredning gjorde, ha dessutom fått kontinuerlig karaktär genom tekniska forskningsrådets tillblivelse, vilket utger årliga översikter över aktuella forskningsuppgifter.

Producentupplysning och forskning angående industriella formgivningsproblem.

Forskningsarbetet vid laboratorierna och vid specialforskningsinstituterna stannar vanligen vid studiet av tillverkningsmetoder och materialundersökningar. Det är sedan fabrikanternas egen sak att utnyttja de vunna resultaten för sin produktion. En viktig fråga i detta sammanhang är därför i vad mån forskningen är inriktad på sådana tillverkningsproblem, som äro av betydelse för att åstadkomma ändamålsenligt utformade produkter som motsvara konsumenternas behov. Det är icke tillräckligt med en forskning som uteslutande ägnar sig åt materialproblemen. Kvaliteten hos en god sko exempelvis beror icke endast på lädrets egenskaper utan också på tillverkningsmetoderna och passformen. En stekspade kan ha utmärkt stål men ändå vara oanvändbar, om skaftet eller bladet fått en olämplig utformning. En möbel kan vara gjord av fint och vältorkat träslag men ändå inte uppfylla rimliga krav på komfort på grund av felaktig konstruktion. Armatur kan uppfylla alla säkerhetskrav men vara opraktisk vid användningen. Liknande exempel på dåligt planerade utformningar kunna sannolikt återfinnas bland flertalet konsumtionsvaruslag: konservöppnare som inte kunna öppna de vanligaste burkar och som skära sönder fingrarna, underkläder som spricka upp i sömmarna efter en tvätt, barnkläder som inte kunna släppas ner i fällorna, leksaker med otillfredsställande hållbarhet. Varje konsument har säkerligen erfarit åtskilliga sådana missräkningar efter varuinköp, därför att varorna varit dåligt utförda och inte stått emot de påfrestningar som kunna förekomma.

Frågan om formgivningen och kvaliteten hos varorna hör nära samman med de frågeställningar som den moderna målforskningen arbetar med. Produktforskningen måste ta som utgångspunkt icke endast de tekniskt-vetenskapliga rönen om material och tekniska tillverkningsmetoder. För att skapa ändamålsenliga produkter är det lika nödvändigt att systematiskt undersöka konsumenternas behov och önskemål. En rationell produktforskning måste utgå från konsumtionsbehoven. Det är därför nödvändigt med en fortlöpande kontakt mellan konsumenterna och produktionen.

Företagen ha intresse av att prova sina tillverkningar i kvalitetshänseende. Deras goodwill och framgångar kan i längden endast grunda sig på beskaffenheten av deras tillverkning. Att ändå olämpliga formgivningar före-

komma beror till stor del på bristande kännedom om föreliggande konsumentbehov, konsumtionsvaror och arbetsmetoder i hemmen.

Under senare år har produktionen också sökt utforska växlingar i smakriktningar och behov genom marknadsundersökningar. Sådana undersökningar, som givetvis kunna företagas av andra motiv t. ex. försäljningstekniska, kunna ge företagaren viss kunskap om konsumenternas uppskattning, respektive kritik av hans varor och skälen härtill. Många gånger kan detta vara en värdefull hjälp, då företagen önska förbättra kvaliteten eller utformningen av en vara. Även kontakten med återförsäljarna kan ge anledning för företagen att förbättra varan.

För många varuslag fordras ett mera systematiskt arbete rörande formgivnings- och kvalitetsfrågorna. Särskilt gäller detta helt nya produkter, om vilka varken tillverkare, försäljare eller konsumenter ha någon tidigare erfarenhet. Men även för redan välkända varuslag råder uppenbart — såsom tidigare påvisats — vissa brister beträffande produktforskningen.

Sedan några år tillbaka har en systematisk forskningsverksamhet rörande varukvaliteter, formgivningsproblem och konsumentbehov organiserats genom inrättandet av *Hemmens forskningsinstitut*.¹⁾

Förutom detta instituts arbete, som redovisas i det följande, bör även här erinras om det arbete på att höja varornas kvalitet som sedan lång tid tillbaka bedrivits genom *Svenska slöjdföreningen*. Dess verksamhet har huvudsakligen gällt de estetiska kraven på varorna. Eftersom emellertid dessa nära sammanhånga med goda materialkvaliteter och ändamålsenlig formgivning, har föreningen haft anledning att syssla även med dessa senare problem. I synnerhet på bostadsinredningens område — möbler, textilier, glas och porslin — har föreningen gjort en värdefull insats. Genom sina kontakter med produktionen och genom anordnande av utställningar runt om i landet har den kunnat medverka till en höjning av standarden och utseendet hos bruksvarorna. Den omorganisation, som föreningen vidtagit för ett par år sedan, har skapat nya förutsättningar för att bredda verksamheten, så att rådgivning och allmän varuupplysning skall kunna nå även butikspersonal och konsumenter.

Hemmens forskningsinstituts arbetsuppgifter på konsumtionsvaruforskningens område.

Genom Hemmens forskningsinstituts tillblivelse lades grunden till en systematisk funktionsforskning rörande de olika slags konsumtionsvaror, som användas inom hushållen. Institutet startade med ett arbetsprogram, som upptog undersökningar av arbetsuppgifterna inom hemmen i syfte att bedöma, hur dessa på lämpligaste sätt böra organiseras i förhållande till utvecklingen på varumarknaden och till behoven av olika gemensamhetsanordningar, rationaliseringsåtgärder o. dyl. Till det husliga arbetet höra syssel-

¹⁾ Fortsättningsvis även förkortat HFI.

sättningar såsom tvätt, varuinköp, matlagning, diskning, städning, sömnad, klädvård och barnavård. För nämnda arbeten användas en rad redskap och varor, för vilka bestämda funktionsbrev kunna och bära uppställas. Vid sina undersökningar av hemarbetsförhållandena har institutet prövat varor och arbetsredskap med avseende på deras egenskaper i både funktionellt, hygieniskt och ekonomiskt hänseende. Hemmens forskningsinstitut utgör alltså ett exempel på ett centralt organ för forsknings- och provningsverksamhet på konsumtionsvaruområdet. Såsom utredningen tidigare framhållit, föreligger behov av åtgärder för åstadkommande av bättre kvalitet och formgivning på skilda delar av konsumtionsvaruområdet. Ett konsumentorgan sådant som Hemmens forskningsinstitut bör följaktligen kunna göra betydelsefulla insatser genom att påvisa var brister föreligger och hur de kunna avhjälpas.

I detta sammanhang inställer sig emellertid frågan, hur organisationsformerna för detta allmänt insedda behov av varuforskning lämpligen bära vara. Utredningen har i det föregående belyst tendenserna till ökad central branschforskning inom flera för konsumtionen betydelsefulla industrigrenar. I och för sig skulle det kunna vara en naturlig utveckling, om produktforskningen i alla dess viktigaste aspekter, således även de som inbegripa konsumenternas önskemål och hemarbetets rationalisering, organiserades efter vertikala linjer inom varje större industrigren och att alltså forskningen beträffande livsmedel, textil, konfektion, möbler, skodon, glas och porslin, elektriska artiklar m. m. skedde branschvis och omslöte alla stadier från råvaran till den färdiga produktens presentation på butiksdisk.

Även om utvecklingen går i här antydd riktning genom inrättandet av specialforskningsinstitut inom de olika branscherna, torde emellertid åtskilliga för konsumenterna betydelsefulla utredningsbehov bli mindre tillgodosedda inom dessa institut än lösningen av de rent tekniskt-vetenskapliga utredningsproblemen.

Medan grundforskningen både kan och bör bedrivas på samarbetsbasis, torde sannolikt målforskningen, i synnerhet rörande utformningen av konsumtionsvarorna, i mindre grad kunna organiseras centralt på grund av dess större känslighet för konkurrensen mellan företag inom samma branschområde. Specialforskningsinstituten ha även sin begränsning däri, att de icke kunna förutsättas bedöma varorna i förhållande till *andra* möjligheter för konsumenterna att tillfredsställa samma behov. Bland annat detta förhållande motiverar tillvaron av horisontellt arbetande centralorgan av typen Hemmens forskningsinstitut och Sveriges standardiseringskommision¹), vilka kunna utföra de behövliga utrednings- och samordningsuppgifter, som icke kunna lösas inom branscherna var för sig.

Ovan anförda synpunkter utgöra bakgrunden till utredningens ställningstagande i det följande till Hemmens forskningsinstituts framtida forsk-

1) Fortsättningsvis även förkortat SIS.

ningsuppgifter och arbetsformer. Utredningen redogör nedan för sina synpunkter på frågan efter vilka riktlinjer forskningen bör spaltas upp på Hemmens forskningsinstitut och andra forskningscentra. Innan utredningen framlägger dessa synpunkter, synes det emellertid vara ändamålsenligt att erinra dels om det arbetsprogram, som i princip förelegat sedan institutets inrättande, dels om hem- och familjeutredningens förslag till institutets framtida verksamhet och dels slutligen om den verksamhet som hitintills bedrivits vid institutet och av institutet planerade undersökningar.

Det stora arbetsprogram, varmed institutet startade, omfattar praktiskt taget hela konsumtionsvarumarknaden och alla dess väsentliga aspekter av intresse ur konsumentsynpunkt. Bland undersökningsobjekten nämnas i programmet socialpsykologiska studier beträffande arbetsmiljön i hemmen m. m. samt rörande barnens uppväxtmiljö och dess beroende av hemorganisationen och behovet av kompletterande sociala och kollektiva anordningar i förhållande till hemmiljön. Vidare skulle hemmen som arbetsplatser studeras ur hygieniska synpunkter. På det tekniska området skulle slutligen hemmens olika sysslor studeras och i anslutning härtill även de olika konsumtionsvaruslagen. Till detta undersökningsprogram tillkommer även en viss upplysningsverksamhet bland konsumenterna.

Under de år, som förflutit sedan institutet började sin verksamhet, har en mera bestämd arbetsfördelning utkristalliserats. Arbetsuppgifterna ha sålunda kommit att gruppera sig kring bostaden och dess inredningsdetaljer, livsmedel och matberedning samt metoder och utrustning för olika slags hushållsarbeten. Även hygieniska och ekonomiska spörsmål upptagas dock vid institutets tekniska och funktionella undersökningar på dessa områden. Här följa vissa uppgifter rörande av institutet företagna och nu pågående undersökningar.

På bostads- och inredningsområdet pågå sålunda studier bl. a. av köksinredningar för stads- och lantushåll. Vid funktionsstudier provas modeller med avseende på tidsåtgång och utrymmesbehov för olika köksarbeten, lämpliga arbets- och räckhöjder, inredningselementens material och ytbehandling, ventilationen av köket m. m. Resultaten av dessa studier av stadsköken ha överlämnats till Byggstandardiseringen, som på grundval därav utarbetat förslag till svensk standard för kök i lägenheter i hyreshus. Arbetet för lantköken pågår fortfarande.

På uppdrag av Byggstandardiseringen har också utförts prov rörande lämpliga mått och utformningar av badkar och tvättställ.

Vidare ha golvmaterial- och golvvårdundersökningar påbörjats i samarbete med Centrala sjukvårdsberedningen, Statens institut för folkhälsan och Statens provningsanstalt.

Inom den andra undersökningsgruppen för hushållsutrustning och arbetsmetoder kunna följande arbeten nämnas. Beträffande spisar göras undersökningar om spishällens utformning — storlek, värmeställets placering, varmhållningsplats och avställningsytor. Kokkärl ha undersökts med hänsyn till utformningen av handtag, lock, avrinningskanter o. s. v. I standardiseringsarbetet på kokkärlsområdet, har institutet samarbetat med industrins standardiseringsorgan. Ett

flertal av de i marknaden förekommande typerna av tryckkokare har prövats ingående av institutet. Bland undersökta småredskap märkas knivar, kvarnar, passerapparater, vispar, redskap för matlagning och fruktpressar m. m. Bland redskap för städningssyfte i hushållet undersöks dammsugare ur såväl teknisk som funktionell synpunkt. Sopborstar och skyfflar, moppar och skurborstar samt andra mindre redskap ha prövats. Olika metoder och hjälpmedel för fönsterputsning likaså.

Andra undersökningar omfatta diskmaskiner och diskningsredskap samt maskiner för hemtvätt. Funktionsstudier rörande mat- och serveringsbestick ha pågått i samarbete med Svenska verkstadsindustrins standardcentral. Ett antal hushållsprodukter av plast ha provats för bänkbeläggning, småredskap, ytbehandling för golv m. m. i samarbete med bl. a. Svenska konstthartsföreningen. Även ett större antal amerikanska hushållsredskap och maskiner, som inköpts för HFI:s räkning, ha provats.

Inom den tredje gruppen undersökningsobjekt — livsmedel och matberedning — kunna följande arbeten nämnas.

Djupfrusna produkter, särskilt halvfabrikat, ha studerats i samarbete med IVA:s köldbekämpningskommitté. Vissa vakuumbakade rätter och livsmedel ha undersökts i samarbete med Statens institut för folkhälsan. Försök beträffande tryckkokningens inverkan på födans näringsfysiologiska värde ha även utförts i samarbete med nämnda institut. Detsamma gäller undersökningar över C-vitaminförluster samt rörsockrets inverkan vid lagring av konserver. Stekningsegenskaperna hos olika slags matfett ha studerats. Undersökning av olika metoder för tillvaratagande av nypon ha påbörjats, såsom torkning vid olika temperaturer och inkokning av passerat mos. Hållbarhetsundersökningar och smakprovningar ha gjorts av med olika konserveringsmedel konserverade produkter.

Vidare må nämnas institutets barnundersökningar år 1946, som omfattade ett 70-tal hushåll med barn i olika åldrar, studier av moderns arbetstid, barnets livsföring, utrustning med kläder, leksaker m. m.

Institutets provnings- och konsulentverksamhet slutligen har allteftersom undersökningarna kommit att omfatta allt flera områden, vuxit avsevärt. Under året 1947 utfördes sålunda på uppdrag av institutioner, firmor och enskilda ett 100-tal provningar av olika redskap, maskiner, köksmöbler m. m. Dessutom har ett stort antal förfrågningar besvarats och konsultationer givits, speciellt till industrin men också till myndigheter, husmodersorganisationer, lärarinnor, skolor, konsulenter och enskilda hushåll.

Institutets undersökningar ha i vissa fall utförts i samarbete med företagare inom respektive branscher. Härigenom ha provningsresultaten snabbt kunnat komma till producenternas kännedom.

Provningarna på redskap företagas på ett urval av de i marknaden vanligast förekommande typerna av ett varuslag. Varorna provas såväl laboratoriemässigt som praktiskt. Vid de praktiska proven, som utföras i flera serier, bedömas användbarhet, lönsamhet i fråga om tidsåtgång vid användning av de olika typerna, hållfasthet, pris- och kvalitetsskillnader o. s. v. På grundval av sådana systematiskt gjorda provserier är det sedan möjligt att inom varje undersökt varugrupp fastställa vilken typ som bäst fyller kraven på ändamålsenlighet och god ekonomi vid användningen. Undersökningarna kunna följaktligen ge uppslag till förbättringar beträffande varor-

nas kvalitet och utformning och icke minst till önskvärda standardiseringsåtgärder.

Att institutet börjat provningsarbetet på redskapsområdet beror knappast på att här skulle finnas särskilt många odugliga konstruktioner, utan snarare därpå att köksredskap, redskap för städnings- och rengöringsarbeten m. m. representera sådana varuslag, där konsumenten i första hand och kanske uteslutande har intresse av att varan har en praktisk och riktig utformning och är av lämpligt material. Detta gör det lättare att uppställa så invändningsfria normer som möjligt för de kvalitetskrav, som varan ifråga bör kunna uppfylla. För andra bruksvaror, t. ex. beklädnadsvaror, porslin, glas och möbler tillkomma i regel även andra bedömningsgrunder vid inköpen än de funktionella kraven. Estetiska synpunkter kunna många gånger vara utslagsgivande för konsumenten, oavsett huruvida kvaliteten hos den valda typen är bättre eller sämre än hos en liknande typ. Även beträffande dylika varor kan dock förutsättas, att konsumenten vanligen har intresse av, att de äro hållbara och lättskötta. De för en ovan köpare svårupptäckbara kännetecknen på god kvalitet och välgjord konstruktion kunna sålunda inrymmas i institutets framtida provningsarbete på dessa varuområden.

Institutets arbetsformer ha dock ännu icke hunnit få fasta former. Dess framtida verksamhet och organisation är alltjämt föremål för överväganden. Senast har *hem- och familjeutredningen* behandlat denna fråga och avgivit förslag härom. Detta förslag synes rätt nära överensstämma med de riktlinjer, som tidigare uppdragits för institutets verksamhet. Förslaget förutsätter sålunda forskning inom alla viktigare varuområden såsom livsmedel, textil-, sko-, möbel-, porslin-, glas-, husgeråd- och hushållsmaskinområdena. Denna forskning förutsättes bli av mer eller mindre permanent art, varför inrättande av särskilda avdelningar för skilda varuområden föreslås. Sålunda förordas, att verksamheten uppdelas på sex avdelningar, varav en allmän avdelning och de övriga för respektive hushållstekniska frågor (utrustning, redskap och hjälpmedel i hushållet, metoder för hemarbetet, hemhygieniska frågor), bostadsfrågor (bostadens planering med hänsyn till dess praktiska funktioner, snickerier, möbler), livsmedelsområdet (livsmedel, matlagnings-teori och praktik), textilområdet (beklädnadstextilier, bäddens utrustning, linneförrådets textilier, inredningstextilier, skodon), ekonomiska frågor (ekonomi och hushållsorganisation, socialpsykologiska frågor m. m.). Hem- och familjeutredningen har beräknat kostnaderna för de utvidgade arbetsuppgifterna till c:a 400 000 kr. årligen, vilken summa föreslås finansierad till 75 % av statsmedel och till 25 % av bidrag från näringslivet.

Det är naturligt, att en så differentierad forskningsverksamhet, som detta förslag innebär och som icke blott berör flera olikartade varuområden utan därtill avser att angripa problemen utifrån flera frågeställningar — ekonomiska, hygieniska, funktionella o. s. v. — icke kan bli mera djupgående. Institutet har också hittills sökt komplettera begränsningen hos de egna

resurserna genom att till specialforskningsinstitutioner, till enskilda laboratorier och utomstående expertis överlåta utförandet av sådana analyser och undersökningar, som erfordra specialapparatur och särskild sakkunskap.

Beträffande frågan hur långt institutet bör och har möjlighet att gå i rent tekniska undersökningar rörande kvalitet, tillverkningsmetoder och utformningsproblem för skilda varuslag, har hem- och familjeutredningen framhållit att institutet icke kan tänkas ägna alla områden en proportionsvis lika stor uppmärksamhet. Medan grundforskningen och den tillämpade tekniska detaljforskningen skulle göras av industrierna själva, borde institutets uppgift vara att undersöka, hur forskningsresultaten tillämpats, när det gällt att utforma ett redskap eller en vara direkt för allmänheten. I första hand borde institutet »göra ett mera allmänt studium av hur produktionen fungerar, redovisa de oklarheter, som kunnat konstateras, samt göra ansträngningar att få behövliga undersökningar verkställda vid någon annan institution specialiserad på ifrågavarande område».¹

Utredningen har tagit del av de remissyttranden som gjorts med anledning av hem- och familjeutredningens förslag. I det följande återges brottstycken ur vissa av dessa yttranden, som belysa den av utredningen inledningsvis berörda frågeställningen om behovet av en bestämdare avgränsning mellan verksamheten hos Hemmens forskningsinstitut och den vid andra institutioner och organ med likartade arbetsuppgifter.

1. Statskontoret:

»— — — Icke heller hava tillräckliga skäl anförts för att förvandla Hemmens forskningsinstitut till ett med övervägande statsmedel bekostat ämbetsverk, vars arbetsuppgifter av programmet å sid. 250 att döma i viktiga delar skulle komma att omfatta frågor, som redan handläggas eller äro avsedda att handläggas av helt statliga organ, t. ex. livsmedelsavdelningen och bostadsavdelningen. Eventuellt föreliggande behov böra kunna tillgodoses inom ramen för statens institut för folkhälsan respektive ett blivande statens byggnadsinstitut».

2. Hemmens forskningsinstitut:

»Beträffande de allmänna synpunkterna på arten av institutets verksamhet vill institutet ansluta sig till betänkandet. Dock anser institutet, att det icke vore önskvärt att på nuvarande stadium binda den framtida verksamheten med avseende på arbetet. Det är icke möjligt att nu förutse den kommande utvecklingen och institutet bör därför inte hämmas. Med goda anknytningar till andra forskningscentraler på näralliggande eller berörda områden, vilka förhindra dubbelarbeten, bör institutet ha full frihet att utvecklas utan att formerna för verksamheten låses fast — — —».

Institutet ifrågasätter om icke ett närmare organiserat samarbete kan tänkas även med andra än de i betänkandet nämnda forskningsinstitutionerna såsom t. ex. med textilforskningsinstitutet och institutet för konserveringsforskning samt institutet för tvättekonsultation. Ett dylikt samarbete måste bli av stor betydelse då HFI i sin verksamhet på ifrågavarande områden kommer att bygga på dessa forskningsinstituts arbeten.

1) SOU 1947:46, sid. 242.

I fråga om institutets olika forskningsområden skall anföras beträffande livsmedelsområdet, att institutet ej vill inskränka sig till blott typval av rätter och tillagning, utan bör även kunna ta upp andra problem i samband med kosten, t. ex. ekonomiska.

För sin verksamhet på bostads- och bohagsområdet bör institutet givetvis ha ett nära samarbete med ett blivande statligt byggnadsinstitut och med Svenska slöjdföreningen. Men institutet vill även ha full frihet att utnyttja egen eller annan expertis på berörda områden.

För sin verksamhet på det textila området vill institutet instämna i förslaget att Aktiv hushållnings verksamhet på det textila området inordnas inom en textil avdelning av Hemmens forskningsinstitut. — — —»

3. Statens institut för folkhälsan:

» — — — Avgränsningen av forskningsinstitutets arbetsuppgifter åt olika håll, bl. a. gentemot institutet för folkhälsan bör emellertid ytterligare övervägas. Enligt styrelsens mening bör den föreslagna livsmedelsavdelningen kunna utslutas, då hithörande arbetsuppgifter måste anses tillhöra statens institut för folkhälsan. Ifrågasättas kan jämväl, om icke den hushållstekniska avdelningen kan överföras till centrala sjukvårdsberedningens standardiseringsavdelning, som delvis har motsvarande uppgifter för sjukhusens räkning. Likaledes läser avdelningen för bostadsplanering vara obehövlig, i varje fall därest ett särskilt byggnadsforskningsinstitut kommer till stånd. Det synes fördenskull oundgängligt, att spörsmålet om behövligheten av sagda institut och dess närmare organisation blir föremål för en ingående omprövning under beaktande av de åtgärder som redan vidtagits till främjande av de uppgifter, vilka skulle ankomma på det tilltänkta institutet.»

4. Statens provningsanstalt:

»Enligt provningsanstaltens erfarenhet erfordras för utarbetande av anvisningar för olika konsumtionsvaror, vilka anvisningar även måste innebära kvalitetsfordringar, i regel samarbete av tre slag av sakkunniga, nämligen sådana med

1. sakkunskap om föremålets förhållande under praktisk användning
2. sakkunskap om fabrikationssättet
3. sakkunskap om materialet.

Såvitt kan bedömas av betänkandet synes huvudvikten av Hemmens forskningsinstitutets arbetsuppgifter ligga i att förskaffa institutet det förstnämnda slaget av sakkunskap. Denna sakkunskap är även den primära. Tillgång till de två sistnämnda slagen av sakkunskap synes institutet ha för avsikt att skaffa sig genom samarbete med industrin och med andra institutioner.

I betänkandet omnämnes bland de institutioner, som Hemmens forskningsinstitut skall samarbeta med, även statens provningsanstalt. I anslutning härtill önskar provningsanstalten framhålla, att av de varugrupper som angivas skola bli föremål för institutets undersökningar (sid. 248), följande redan ha bearbetats i olika sammanhang vid provningsanstalten, nämligen porslin, bestick, vissa hushållsredskap, rengöringsmedel och andra kemisk-tekniska artiklar, textilier och skodon. I vissa fall ha de vid dessa arbeten erhållna resultaten publicerats och i vissa fall ha undersökningarna utförts för att tjäna som grundval för tillverknings-, leverans- och provningsföreskrifter, vartill förslag ofta utarbetats av anstalten. Härvid har det visat sig, att anstalten i allmänhet kunnat ställa till förfogande sakkunskap rörande materialen och i vissa fall även närmare kännedom om fabriktionsförfarandet.

Samarbete med provningsanstalten kommer emellertid att medföra vissa kostnader. Dessa äro i varje enskilt fall beroende på den föreliggande frågans omfattning och den erforderliga arbetsmängden och debiteras i enlighet med den för anstalten av Kungl. Maj:t fastställda taxan. Anstalten har bemärkt, att särskilda medel för täckande av sådana kostnader icke finnas upptagna i budgetförslaget för forskningsinstitutet. Anstalten föreslår därför, att särskilda medel anvisas för detta ändamål.

På sid. 249 i betänkandet angives, att institutet bör för enskilda producenters räkning i viss utsträckning kunna utföra provningar mot särskild ersättning. Provningsanstalten förutsätter, att denna provningsverksamhet icke kommer att bedrivas inom anstaltens verksamhetsområde och att detta säkerställles bl. a. genom att institutet icke anskaffar sådana provningsapparater och instrument som redan finnas vid anstalten.

På grund av den erfarenhet provningsanstalten förvärvat genom i det föregående omnämnda arbetena och för att befordra samarbetet mellan institutionerna föreslår anstalten vidare, att representant för anstalten insättes i forskningsinstitutets styrelse.»

5. Sveriges lantbruksförbund:

»— — — Beträffande Hemmens forskningsinstitut vill förbundet principiellt tillstyrka, att forskningen rörande konsumtionsvarornas beskaffenhet och funktioner, hemarbetet, hemekonomin m. m. ges en fast organisation. Det synes emellertid synnerligen viktigt, att, innan forskningsinstitutets slutliga utformning bestämmes, en klar gränsdragning sker mot andra forskningsinstitut på hithörande områden — t. ex. konservforsknings- och textilforskningsinstitutet, det planerade byggnadsinstitutet o. s. v. En del av de föreslagna uppgifterna torde eventullt lämpligare omhänderhavas av dessa institut. — — — Enligt förbundets mening bör institutet till en början och i avvaktan på att större erfarenhet vunnits få en mindre omfattning än vad utredningen föreslagit. — — —»

6. Sveriges industriförbund:

»— — — Den verksamhet, som hittills bedrivits vid Hemmens forskningsinstitut, har varit av den art, att den på det hela taget tillvunnit sig förtroende från industrins sida. Vissa, även för industrin nyttiga resultat, ha framkommit av institutets arbete. Industriförbundet vill därför gärna stödja institutets önskemål om fastare och tryggare former för den framtida verksamheten. En planering av denna på något längre sikt bör härigenom underlättas. I och för sig finnes icke någon erinran mot att de varugrupper, som finnas upptagna å sid. 248 i betänkandet, göras till föremål för undersökning.

I anslutning härtill måste emellertid understrykas, att upptagandet av nya undersökningsområden — även när lokalfrågan icke lägger hinder i vägen — bör ske endast så småningom, i den mån viktiga arbetsuppgifter aktualiseras, som lämpligen kunna och böra omhändertagas av institutet. Av största vikt är särskilt att befintliga forsknings- och provningsresurser såväl vid offentliga och halvoffentliga institutioner som inom industrin, inventeras och i möjlig mån utnyttjas, innan institutet igångsätter en undersökning på ett nytt område. Allt onödigt dubbelarbete måste självfallet undvikas. Industrin kan för sin del väntas beredd att även i fortsättningen i viss utsträckning tillhandahålla laboratorier och personal för sådana undersökningar, som där med fördel kunna utföras, och utgår från att ett sådant samarbete bör tillförsäkra industrin ett däremot svarande inflytande på verksamheten.

Med hänsyn till det nu sagda är det säkerligen riktigt, såsom utredningen framhåller, att institutet även framdeles bör vara en relativt liten institution. Den av utredningen föreslagna institutsbyggnaden förefaller emellertid under sådana förhållanden — alldeles frånsett det nuvarande krisläget — vara dimensionerad i överkant. — — —»

För institutets framtida organisation och arbete är det enligt utredningens mening i hög grad angeläget, att ramen för institutets forskningsuppgifter så klart som möjligt bestämmes. Med hänsyn till institutets behov av arbetskraft och andra resurser samt finansieringsbehoven och deras täckande bör en sådan avvägning av forskningsarbetets inriktning snarast komma till stånd. Det arbetsprogram, som uppställdes vid institutets tillkomst, är vagt formulerat och synnerligen omfattande. Hem- och familjeutredningens förslag anknyter i stort sett till detta program genom att förutsätta undersökningsarbeten inom varje viktigare konsumtionsområde. Visserligen har hem- och familjeutredningen förordat en nödvändig gränsdragning till övriga forskningsinstitutioner, men samtidigt har föreslagits permanenta avdelningar för forskning rörande bostad, textilier, skor, möbler, glas och porslin m. m., utan att man får klarhet om vilka konkreta uppgifter dessa avdelningar skulle komma att få. En översikt saknas således över vad som redan göres på dessa olika varuområden av olika branschorgan samt vid specialforskningsinstitutioner. En dylik översyn av forskningsresurserna med utgångspunkt från institutets målsättningar skulle vara ägnad att ge mera konkreta anvisningar om hur och på vilka områden institutet bör bedriva sina undersökningar. Framförallt skulle därvid kunna erås en klarare gränsdragning i förhållande till övriga forskningsinstitutioners verksamhet, varigenom risken för dubbelarbete skulle kunna elimineras.

Utredningen har kunnat konstatera, att även om forskningsbehoven rörande varornas kvalitet och utformning äro betydande och till större delen otillfredsställda inom hela konsumtionsvarufältet, ha likväl — särskilt under senare år — organiserade former för produktforskning börjat utvecklas inom flera branschområden och därtill inom några av de viktigaste branscherna, nämligen på textil-, livsmedels-, sko- och elektriska områdena. Tendensen till ökat samarbete inom branscherna i fråga om gemensamma problem på forskningens område — produktforskning, standardiseringsfrågor, provningsmetoder o. s. v. — har framträtt i och med organiserandet under 30-talet av intresseföreningar och andra branschorgan inom olika delar av näringslivet. Dessa organ ha tagit initiativ till centraliserad forskning och stå som huvudmän i de stiftelser, som finansiera exempelvis textilforskningsinstitutet, garveriforskning och glasforskning. Statens medverkan vid organiserandet av centralt planerad forskning har samtidigt understött strävandena att förbättra forskningsmöjligheterna.

Denna tendens till ökad branschforskning, vare sig den är helt privat organiserad eller understödd genom statliga anslag, torde komma att göra sig gällande också i framtiden. Det kan i detta sammanhang erinras om att samma tendens föreligger i andra länder, främst kanske i England. Pågående statliga utredningar i vårt land på sko- och glasområdet, fiskkonservområdet och rörande den elektriska branschen ha enligt direktiven att behandla frågor rörande behov och samordning av målforskning och standardiseringsåtgärder.

De erfarenheter, som hittills gjorts av centraliserad forskning på olika branschområden, torde ha ådagalagt, att denna form för målforskning kan innebära stora fördelar. En mycket nära kontakt mellan forskningen och industrin kan sålunda möjliggöras härigenom. Inom branscher, där det av flera skäl skulle vara opraktiskt och alltför dyrbart, om varje företag bedrev funktionsforskning, kan en centraliserad branschforskning anses väl motiverad. Exempel härpå erbjuda textil- och skobranscherna, där produktforsknings- och provningsarbetena kräva stora resurser i fråga om apparatur och kvalificerad vetenskaplig arbetskraft. En dylik lösning av produktforskningens organisationsspörsmål kan motiveras även av andra skäl. Arbetsuppgifterna hänga sålunda nära samman med såväl grundforskningen och tillämpningsforskningen som med forskningen överhuvud taget och utbildningen av tekniker och formgivare inom industrin.

I den mån specialforskningscentraler skulle komma att upprättas inom flera olika branschområden, skulle dessa också kunna ta upp sådana frågor rörande produkternas kvalitet och utformning, som kunna aktualiseras genom nya rön angående konsumtionsbehoven, hemarbetsförhållanden eller andra förhållanden, som äro av betydelse för konsumenterna. Det vore av stort värde för detta arbete om konsumentintresset och expertisen inom hemforskningen erhöles inflytande över forskningens bedrivande genom särskilda representanter vid forskningsinstitut och även inom branschernas egna forskningskommittéer.

Med hänsyn till det ovan sagda anser utredningen att inom olika branschområden möjligheter böra skapas för ett ökat samarbete ifråga om produktforskningen. Om utvecklingen komme att gå i riktning mot en dylik centraliserad produktforskning inom allt fler konsumtionsvaruområden, måste detta givetvis påverka Hemmens forskningsinstituts arbete.

En förutsättning för att institutet skall kunna genomföra ett så mångsidigt arbetsprogram som det avser, är att institutet icke skall behöva fördjupa sig i tekniska frågor rörande material, kvaliteter och tillverkningsmetoder. De resultat, som kunna framkomma genom specialforskningsinstitutet, böra utgöra en av grundvalarna för fortsatta undersökningar rörande varornas lämpliga konstruktion och utseende. Dessa undersökningar kunna i många fall tänkas bli utförda av speciella branschorgan och av industrierna själva. Av flera skäl synes det emellertid just för dylika arbets-

uppgifter föreligga behov av en helt opartisk institution med möjligheter att samordna produktforskningens resultat med synpunkter och önskemål rörande konsumtionens behov.

Enligt utredningens mening bör därför *långsiktsmålet* vara, att åtgärder vidtagas i syfte att intensifiera produktforskningen inom alla viktigare konsumtionsvaruområden i former, som möjliggöra ett samarbete icke blott mellan industriföretagen själva utan även med handeln och konsumenterna samt staten. Resultaten av denna centraliserade branschforskning böra vara tillgängliga för sådana horisontellt arbetande forskningsorgan som Hemmens forskningsinstitut och Sveriges standardiseringskommission. Dessa sistnämnda organ skulle härigenom få möjligheter att bättre skaffa sig en överblick över den tekniska utvecklingen inom områden, som beröras av deras egen verksamhet och få också lättare att ombesörja sina egna arbetsuppgifter. För Hemmens forskningsinstitut skulle detta innebära, att dess verksamhet i högre grad komme att omfatta metodfrågor i samband med konsumtionsvaruforskningens bedrivande, d. v. s. hur problemen böra angripas med hänsyn till hemarbetsförhållanden och till konsumenternas behov i övrigt, medan själva undersökningsarbetena i högre grad kunde bedrivas i samarbete med branschorganen och förläggas till specialforskningsinstitut och andra forskningscentraler.

Institutet skulle alltjämt få anledning undersöka på vilka olika vägar konsumtionsbehoven kunde tillfredsställas, förhållandet mellan hemarbete och industriell tillverkning, behov av åtgärder för kollektiva anordningar för hushållen o. s. v. Dylåka frågeställningar måste alltid bli självklara inom en dynamisk varuhushållning och de kunna bäst belysas genom en verksamhet, som har möjligheter att se konsumentproblemen från flera olika aspekter samtidigt och som har till uppgift att verka inom ett flertal viktigare konsumtionsvaruområden. Hemmens forskningsinstitut, med sin starka förankring i konsumentkretsar och med sin genom undersökningar vunna erfarenhet av hemarbetsförhållandena i alla deras väsentliga aspekter, bör enligt utredningens mening handha forskning och undersökningar i samband med planeringsarbeten just av ovannämnda slag och i framtiden intensifiera denna del av sin verksamhet. I detta sammanhang må erinras om att bostadskollektiva kommittén bl. a. har i uppdrag att utreda frågan om behov av rådgivande verksamhet för planläggning av gemensamhetsanläggningar o. dyl., varvid enligt uppgift Hemmens forskningsinstituts roll torde komma att beaktas.

Även om utredningen anser, att förutsättningar finnas att så småningom få målforskningen organiserad efter ovan skisserade riktlinjer, är utredningen givetvis medveten om, att kompromisslösningar måste komma att göras under de närmaste åren.

Så länge ingen organiserad målforskning, som tar direkt sikte på konsumenternas behov av ändamålsenliga varor, förefinnes inom ett varuområde, är det givetvis av värde om man kan finna andra former för de nödvändiga undersökningarna. Under sådana omständigheter bör Hemmens forskningsinstitut på eget initiativ självt eller i samarbete med andra institutioner och organ kunna leda och även i vissa fall utföra arbetena. Vissa provningar av på marknaden förekommande varor, såväl inhemska som importerade, böra likaså kunna ske hos institutet, framförallt om inga andra opartiska provningsinstitutioner ha möjligheter eller anledning att pröva varorna med särskild hänsyn till funktionell användbarhet eller till hushållens ekonomi eller efter andra för konsumenterna väsentliga bedömningsgrunder.

Utredningen har ansett det praktiskt att belysa här framförda principiella synpunkter på institutets framtida arbetsuppgifter med en något mer konkret presentation av föreliggande forskningsbehov inom vissa konsumtionsområden och de åtgärder, som erfordras för att organisera en forskning på dessa områden. I det följande har utredningen sålunda tagit upp exempel från sko-, textil-, konfektions-, möbel-, glas- och porslins-, järn- och metallområdena, d. v. s. de varugrupper som utredningen har behandlat i bil. I angående förefintlig forsknings- och standardiseringsverksamhet samt varuupplysning m. m. inom konsumtionsvaruområdet.

Skodon: I hem- och familjeutredningens förslag har upptagits bl. a. skor såsom ett lämpligt undersökningsobjekt för institutet. Det står visserligen icke angivet, vad skoundersökningarna skulle omfatta, men utredningen ifrågasätter ändå om detta är ett område, som institutet har anledning att syssla med mera ingående. Inom skobranschen har under senare år inrättats ett särskilt organ för forskning rörande skodonens kvalitet, utformning och tillverknings sätt m. m. Fotmätningar och andra fysiologiska undersökningar äro igångsatta i syfte att bestämma riktiga värden för lästmått och passform. Undersökningar göras beträffande trådkvaliteter för nåtling och hop-syning o. s. v. Beträffande lädret har garveribranschen ett eget forskningsinstitut för bestämning av hudarnas egenskaper och klassificering för förbättring av garverimetoder och läderkvaliteter, standardiseringsåtgärder, o. s. v. Slutligen finnes skobranschens moderåd, som arbetar för enhetlighet i fråga om färger, modeller o. s. v. De här nämnda organen inom skobranschen böra enligt utredningens uppfattning gemensamt kunna utföra den produktforskning, som är erforderlig för åstadkommande av bättre kvaliteter och eventuellt önskvärda standardiseringar inom skotillverkningen. De undersökningar och prov, som därvid komma att företagas, böra säkerligen utföras av fackmän och kunna förutsättas kräva en omfattande specialapparat. Hemmens forskningsinstitut torde icke kunna specialisera sig på dylika komplicerade uppgifter. Däremot anser utredningen, att branschorga-

nen vid sina planeringsarbeten och undersökningar böra etablera lämpliga kontaktformer med institutet för att få de nödvändiga konsumentsynpunkterna belysta.

Textil: Även på textilområdet där flera företag ha en betydande egen forskning, har industrin fått ökade möjligheter till central forskning. Den produktforskning, som avser råvarorna och deras förädling, bör i sin helhet kunna utföras av de befintliga specialforsknings- och provningsinstitutionerna. Standardiseringsfrågor rörande mått, provningsmetoder och nomenklatur ombesörjas av textilrådet, som nyligen anslutits till Sveriges standardiseringskommission. Fysiologiska undersökningar ha igångsatts, vilkas resultat ligga till grund för måttstandardisering på vissa områden, bl. a. herrkonfektion och trikåkonfektion. Beträffande forskning kring kläder och inredningstextilier torde mycket ännu återstå. Den starka modeprägel, som vissa grenar inom konfektionen alltid komma att ha, behöver icke utesluta åtgärder för åstadkommande av god passform, viss måttstandardisering samt normer för detaljarbetets utförande. Särskilt barnkläder och arbetskläder för kvinnor i yrkes- och hemarbete borde undersökas beträffande material och utformning för eventuella standardiseringsåtgärder i hithörande avseenden.

För att lösa dylika problem på det textila området skulle Hemmens forskningsinstitut, med hänsyn till att branschforskningen icke täcker hela området, kunna göra en betydelsefull insats genom att övertaga och utvidga nuvarande Aktiv hushållnings textila undersökningar, såsom har föreslagits av hem- och familjeutredningen och även förordats i remissyttrandena över dess betänkande. På grundval av dylika undersökningar kan institutet precisera konsumentkraven på olika beklädnadsartiklar och på hushållens textila förbrukningsvaror i övrigt. Institutets textila undersökningar böra även omfatta hemsömnaden, utrustningen för densamma jämte övrig textil produktion, som äger rum inom hemmen. I detta sammanhang bör institutet fullfölja Aktiv hushållnings arbete ifråga om utarbetande av mönster samt normer för mönster.

I samband med sina tvättekniska undersökningar kan institutet få ytterligare anledning att komma in på textilområdet, t. ex. beträffande slitage och färghållfasthet vid olika slags tvätt m. m. Arbetet på detta område kommer i första hand att åvila Institutet för tvätteknisk forskning, i vilket Hemmens forskningsinstitut är representerat.

Glas och porslin: På glas- och porslinsområdet finns stort behov av forskning rörande kvalitet och ändamålsenlig formgivning. Glasinstitutet i Växjö har nyligen börjat sin verksamhet, som i första hand avser provningar av glasmateriel och tillverkningsprocesser. Hushållens behov av billigt bruks-

glas kan tänkas bli fyllt genom rationaliseringsåtgärder inom industrin och genom halv- och helautomatiserad serieproduktion. Kvaliteten på såväl glas som porslin, t. ex. hållfasthet mot stötar, värme o. s. v., är i första hand en fråga om sammansättningen av godset men sammanhänger även med själva formgivningen av godset. De funktionella undersökningarna kunna icke utföras helt skilda från materialundersökningarna men torde eventuellt, liksom ifråga om konservglas, utföras i samarbete med HFI.

Hemmens forskningsinstitut har påbörjat en undersökning rörande hushållsporslin, vilken lagts upp efter liknande linjer som Centrala sjukvårdsberedningens undersökningar för sjukhusporslin. Inom Sveriges standardiseringskommission planeras en särskild standardiseringskommitté för porslin och glas. Om denna plan förverkligas, bör det givetvis tillses att icke dubbelarbete kommer att äga rum beträffande de funktionella undersökningarna. Svenska slöjdföreningens verksamhet på glasområdet motiverar likaså att lämpliga samarbetsformer ordnas för dylika studier mellan HFI, slöjdföreningen och industrin.

I detta sammanhang kan erinras om att utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande uttalat sig för centraliserad branschforskning rörande grundläggande och gemensamma frågor på porslinsområdet.¹ Bland forskningsuppgifterna nämnas bl. a. undersökningar angående glasyrfrågor. Utredningen undersökte möjligheterna för bildandet av ett institut för grund- och målforskning inom silikat kemi av liknande typ som textilforskningsinstitutet m. fl., men fann därvid beträffande porslinsindustrin, industrin för framställning av eldfast och syrefast gods etc. samt slipskiveindustrin, att »för närvarande icke något direkt intresse finnes för inrättande av gemensam forskningsverksamhet, enär de dominerande företagen redan äga egna välutrustade laboratorier».

Möbler: Huruvida institutet bör igångsätta egna undersökningar rörande bruksmöbler, kan delvis bedömas med utgångspunkt från 1946 års möbelutrednings förslag. Möbelutredningen har sålunda starkt understrukit behovet av ändamålsenlig utformning och god kvalitet hos möblerna. Refererade undersökningsresultat visa en påtaglig brist på måttstandardisering samt många gånger föga genomtänkta lösningar för möblernas konstruktion. Möbelutredningen har med anledning härav föreslagit att »det föreslagna branschrådet som en av sina första uppgifter toge initiativ till en grundlig och praktisk funktionsforskning beträffande möbler och att undersökningen ifråga bedreves dels i samarbete med Svenska arkitekters riksförbunds och Svenska slöjdföreningens bostadsutredning, dels i samarbete med branschorganisationerna samt att arbetet efter hem-

¹) SOU 1945: 40, sid. 27 ff.

ställan från branschrådet får det ekonomiska stöd från det allmännas sida, som sakens vikt motiverar».

Enligt utredningens mening bör en sådan undersökning snarast komma till stånd, oavsett huruvida detta sker på föranstaltande av ett eventuellt branschråd eller på annat sätt genom medverkan från möbelbranschens sida. Hemmens forskningsinstitut bör vara företrätt i ett dylikt utredningsarbete, däremot knappast i egen regi bedriva mera ingående möbelundersökningar. En början till dylika undersökningar beträffande bäddmöbler och förvaringsmöbler har gjorts på initiativ av möbelbranschen och Svenska slöjdföreningen. HFI deltagar i detta arbete.

Ett område, som i detta sammanhang kunde göras till föremål för undersökningar, gäller stoppningsmaterial i möbler och i madrasser, kuddar, täcken o. dyl. Ur hygienisk synpunkt är det av vikt, att fyllningen i stoppmöbler m. m. är av god beskaffenhet. En fullständigare märkning, som ger köparen tillförlitliga uppgifter om materialsort och vikt, skulle kunnagevisst skydd mot att undermåliga varor försålles. Enligt uppgifter, inhämtade från tapetserarhåll, skulle emellertid behov av standardisering och klassificering föreligga av olika kvaliteter och materialsorter t. ex. beträffande tagel, som kan uppvisa stora skillnader i kvalitet. En dylik standardisering skulle kunna underlätta val av lämplig kvalitetsgrad för skilda användningsområden, och pris och kvalitet bättre följas åt. Det kan ifrågasättas om inte detta specialundersökningsarbete bäst utföres genom Sveriges standardiseringskommission i samarbete med den i ett följande kapitel föreslagna varumärkningsnämnden.

Hushållsredskap: Detta är ett område, där behovet av forskning rörande såväl material som funktionell ändamålsenlighet hos bruksvarorna torde vara särskilt påtagligt. Beträffande hithörande varor torde vidare möjligheterna till standardisering vara särskilt stora.

Det är naturligt att HFI här fortsätter sitt arbete, bl. a. så att standardiseringskommissionen på grundval av institutets undersökningar kan utarbeta förslag till svensk standard för hushållsredskap, kokkärl m. m.

Åtskilliga redskap, som användas inom hushållen, måste bedömas icke blott med hänsyn till ändamålsenlighet och ekonomi, utan även ur hygieniska synpunkter och beträffande säkerhet vid användningen. För bedömning av varorna i dessa sistnämnda avseenden bör institutet samarbeta med kontrollinstitutioner och provningsanstalter. Exempel på en naturlig arbetsuppdelning är det tillvägagångssätt som används vid bedömning av tryckkokare. HFI har provat dessa med hänsyn till användbarhet i hushållen. Statens institut för folkhälsan har gjort beräkningar av vitaminförluster vid vanlig kokning och vid tryckkokning. Statens provningsanstalt slutligen har på riksförsäkringsanstaltens anmodan provat tryckkokare med hänsyn till säkerhetskraven.

Bostad och inredning: På detta område har institutets undersökningar hitintills gällt den fasta inredningen i kök och badrum. Standardiseringsarbetet på bostadsinredningsområdet skötes centralt av Byggstandardiseringen. Standardiseringen beträffande bostadens fasta inredning kräver liksom på många andra områden ingående funktionsstudier och tekniska materialundersökningar. HFI har bl. a. på uppdrag från Byggstandardiseringen utfört studier rörande köks- och badrumsinredningar samt planerat undersökningar rörande golvbeläggningar och golvvård m. m. samt rörande förvaringsutrymmen för livsmedel. Undersökningsresultaten ha legat till grund för Byggstandardiseringens förslag till standard.

Tillkomsten av ett särskilt byggnadsforskningsinstitut kommer givetvis att påverka HFI:s framtida verksamhet på detta område. De grundläggande studierna rörande hushållens olika behov i samband med bostadens planering måste alltid vara en förutsättning för rationaliseringsåtgärderna. De stora krav på specialiserad arbetskraft, som detta betydelsefulla utredningsarbete ställer, samt nödvändigheten av ett nära samarbete mellan olika grenar av bostadsforskningen synes ge vid handen, att funktionsstudierna böra planeras centralt genom den särskilda forskningsinstitutionen.

På kort sikt torde HFI:s direkta medverkan i dylika funktionsstudier vara i hög grad önskvärd. Det kan emellertid ifrågasättas huruvida icke de därmed förbundna kostnaderna böra finansieras av de organ, som skola använda sig av undersökningsresultaten för vidare åtgärder, exempelvis standardisering. Kostnaderna för studier, som institutet utför på uppdrag av Byggstandardiseringen, borde inrymmas i detta organs budget, som således bör beräknas med hänsyn till behovet av grundläggande funktionsforskning av ifrågavarande typ inom bostadsområdet. En sådan organisation av arbetet skall icke behöva hindra, att studierna förenas med av institutet självt planerade undersökningar, vilka falla inom uppdragets område. Utredningen återkommer till denna fråga ur mera principiella synpunkter i efterföljande avsnitt rörande standardisering och serietillverkning.

Livsmedel: Forskningen på livsmedelsområdet bedrivs förutom vid industriföretagen själva, i första hand vid olika vetenskapliga institutioner och högskolor samt vid specialforskningsinstitut såsom konservforskningsinstitutet, statens institut för folkhälsan, ingenjörsvetenskapsakademiens (IVA:s) specialkommittéer m. fl. Hemmens forskningsinstituts uppgifter skulle i första hand omfatta undersökningar rörande lönsamheten av matlagning i hemmet i förhållande till andra möjligheter att tillgodose hushållens livsmedelsbehov. På grundval av dylika undersökningar skulle institutet få anledning att diskutera möjligheter och utarbeta förslag till rationaliseringsåtgärder såväl inom hushållen själva som genom tillkomsten av kollektiva anordningar eller inom den industriella tillverkningen av och handeln med livsmedelsprodukter. Undersökningsarbetet bör även omfatta —

utan att dubbelarbete skall behöva uppstå i förhållande till övriga forskningscentraler på livsmedelsområdet —, metoder för matlagning i hemmet, sätten att tillvarata och bereda livsmedel samt hushållens behov av lämplig utrustning för livsmedelsförvaring. Dessa studier torde i många fall kunna förenas med undersökningar rörande köksredskap och dylikt.

Organisationsformer och finansiering av HFI:s forskningsverksamhet.

Ovan anförda synpunkter ha legat till grund för utredningens bedömning av lämpliga organisationsformer för forskningsarbetets bedrivande. Utredningen har funnit, att nuvarande arbetsformer vid institutet synas vara väl ägnade att ge den smidighet åt organisationen, som är nödvändig för att möjliggöra en rationell anpassning och omställning till de varierande och varandra avlösande arbetsuppgifter som fortsättningsvis komma att åvila forskningsavdelningen. Eftersom undersökningarna vanligen icke torde kräva större investeringar i fråga om maskinell utrustning och specialutbildad arbetskraft, vore det enligt utredningens mening föga ändamålsenligt att organisera ett flertal separata, mer eller mindre permanenta avdelningar inom huvudavdelningen för forskningsarbetet såsom bl. a. hem- och familjeutredningen föreslagit. En dylik anordning skulle kunna onödigtvis låsa fast arbetet och försvåra den anpassning till ändrade förutsättningar för forskningsbehoven, som kunna inträda av olika utanför institutet liggande anledningar, exempelvis genom tillkomsten av centraliserad branschforskning, genom standardiseringsarbeten hos SIS o. s. v. Enligt hem- och familjeutredningen skulle därjämte dylika specialavdelningar förestås av egna avdelningsledare med specialutbildning på respektive undersökningsområde. Emot detta förslag kan emellertid invändas, att den till forskningsavdelningen fast knutna ledningen bör ha en om möjligt allsidig förmåga att bedöma uppläggnings- och undersökningsarbetena inom olika områden för att vara i stånd att planera och inrikta forskningsarbetet på för konsumenterna väsentliga problem. Specialutbildad arbetskraft, som kan behöva anlitas för särskilda undersökningar på olika varuområden m. m., bör lämpligen knytas mera tillfälligt till institutet för särskilda sakkunniguppdrag. Även ur kostnadssynpunkt är det angeläget att forskningsavdelningen organiseras i mera obundna former. Lönekontot kommer att utgöra den största posten i budgeten och med hänsyn härtill torde en kärna av välkvalificerad arbetskraft för ledningen av forskningsarbetet i dess helhet jämte tillfälligt anställd specialexpertis vara att föredraga framför en anordning, som kan medföra risk för viss överorganisation.

Utredningen har icke ingått på frågan om storleken av den årliga budgeten för forskningsavdelningen vid institutet. Redan inom ramen för nuvarande budgetstorlek torde möjligheter föreligga att minska vissa utgifter och därigenom lösgöra medel för andra uppgifter. Utredningen avser när-

mast finansieringen av sådana funktionsstudier som institutet kan komma att utföra på begäran av olika standardiseringsorgan, forskningsinstitutioner eller organisationer inom näringslivet m. fl. I princip böra dylika arbeten enligt utredningens mening helt eller delvis bekostas av uppdragsgivarna och de av arbetet närmast intresserade parterna utanför institutet. Utredningen har i det följande mera i detalj motiverat denna sin inställning beträffande undersökningar vid institutet, vilka utföras i samband med den organiserade standardiseringen.

Om den omorganisation av institutet som föreslås i kap. IV kommer till stånd, bör den nya styrelsen i samråd med den av utredningen föreslagna konsumentnämnden såsom en första uppgift låta utarbeta ett konkret program för forskningsarbetets omfattning och inriktning på såväl längre som kortare sikt. Utredningen förutsätter att härvid hänsyn toges till behovet av avgränsning gentemot annan forskningsverksamhet samt till angelägenheten av att hålla kostnaderna nere på bl. a. ovan föreslaget sätt.

HFI och Statens tekniska forskningsråd.

Enligt utredningens mening är det angeläget att Statens tekniska forskningsråd har möjligheter att hålla sig väl informerat om konsumenternas behov av ändamålsenliga varor, av standardiseringar och kvalitetskontroll. Rådet synes i sitt hittillsvarande arbete ha förstått behovet av sådana kontakter. Detta framgår bl. a. av dess hänvändelse till Hemmens forskningsinstitut under hösten 1948 med begäran om uppgifter och synpunkter från institutet beträffande de mest angelägna forskningsuppgifterna på konsumtionsvaruområdet. På detta sätt kan rådet givetvis skaffa sig en viss vägledning rörande angelägenhetsgraden av konsumenternas olika behov på varumarknaden. Starka skäl tala emellertid för att Hemmens forskningsinstitut blir direkt representerat i rådet. Rådets uppgift att framlägga förslag om fördelning av statliga forskningsanslag inom hela produktionsfältet gör att samtliga konsumtionsvaruområden skola uppmärksammas av rådet. Hemmens forskningsinstitut har en liknande central ställning, såtillvida som dess arbetsuppgifter beröra många viktiga konsumtionsvaruområden. Den erfarenhet, som institutet därvid kan vinna från olikartade arbetsområden och utifrån sin speciella konsumentsynpunkt, bör i särskilt hög grad göra institutet ägnat att bedöma forskningsbehoven på olika fält. Institutets synpunkter och önskemål rörande forskningen grundas därvid på dess speciella erfarenheter angående hemarbetsförhållanden och olika konsumtionsbehov. Om institutet, såsom utredningen här vill föreslå, bleve representerat i det tekniska forskningsrådet, skulle sannolikt detta vara till gagn för rådets verksamhet. Institutet skulle å sin sida lättare kunna följa den tekniskt-vetenskapliga utvecklingen samt ha anledning att behandla skilda forskningsproblem med representanter för såväl vetenskap som näringsliv.

Den kontakt, som institutet därigenom skulle kunna etablera med grundforskning och tillämpad forskning inom olika vetenskapsgrenar, skulle kunna bli fruktbärande för arbetet med dess egna uppgifter.

I detta sammanhang må även erinras om, att det danska Statens Husholdningsraad, som är en institution av liknande slag som Høemmens forskningsinstitut, är representerat i det för några år sedan inrättade statliga tekniska forskningsrådet i Danmark.

Standardisering och serietillverkning

Strävan till standardisering är ett viktigt inslag i det moderna näringslivet. Inom industrin är standardisering av material, maskiner och maskindelar och av produktionsmetoder en av förutsättningarna för serietillverkning av likvärdiga produkter och kvaliteter och för en objektiv kvalitetskontroll av produkterna under deras olika tillverkningsstadier. Standardiseringen har även vunnit insteg inom distributionen, där såväl inköps- som försäljningsarbetet i ökad utsträckning kunnat rationaliseras som en följd av de massproducerade standardartiklarna och av de alltmera vanligt förekommande enhetliga fabriksemballeringarna, avsedda för försäljning direkt till konsumenterna utan föregående ompackning inom handeln. För konsumenterna innebär en förnuftig standardisering stora fördelar, dels genom dess kostnadssänkande effekt inom industri och handel, dels genom dess säkerställande av ett för konsumenterna ändamålsenligt typurval av olika varuslag på marknaden och av möjligheter att lätt ersätta utslitna delar i en tidigare inköpt vara, trots att varan ifråga måhända tillverkas av skilda företag i många olika slags modeller och utföranden. Standard för mått, kvaliteter och material ha vidare öppnat vägen för objektiv information rörande varornas sammansättning och egenskaper och ha därigenom kunnat bidra till utvecklandet av sunda konkurrensformer inom näringslivet. För det internationella handelsutbytet slutligen har standardiseringen fått en växande betydelse.

Vad är standardisering?

Begreppet standardisering användes i flera betydelser. Beträffande standardiseringens *syftemål* må här återges de definitioner, som angivits av Sveriges standardiseringskommission (SIS). Standardiseringen uppdelas sålunda i följande klasser, vilka emellertid icke kunnat bestämt avgränsas från varandra.

1) Enhetlighet i dimensioner i avsikt att möjliggöra anslutning inbördes av delar som skola passa samman, och utbytharhet av delar som på grund av slitning måste ersättas.

2) Fastställande av kvalitetsfordringar i avsikt att skapa garanti för att en vara fyller de krav som man rimligtvis bör ställa på den.

3) Eliminering av onödiga varianter genom utarbetande av rationella storleks- och kvalitetsserier.

4) Fastställande av enhetliga framställnings- och behandlingsföreskrifter, där så är nödvändigt för säkerställande av kvaliteten.

5) Fastställande av enhetliga provningsföreskrifter i avsikt att få entydiga mätvärden, var och av vem provningarna än utföres.

I det allmänna språkbruket har begreppet standardisering emellertid ett betydligt vidare användningsområde än vad dessa definitioner innefatta. Varor, som ha karaktär av stapelvaror eller som för allmänheten framstå som i stort sett likvärdiga i utseende, kvalitet och pris, kallas vanligen »standardvaror».

Begreppet »standardiserad» har i åtskilliga sammanhang fått en ringaktande innebörd, varigenom allmänheten understundom torde ha fått en felaktig uppfattning av den organiserade standardiseringens syftemål. Härtill torde även det förhållandet ha bidragit, att begreppet standard och standardisering använts för att beteckna en del av de krisåtgärder som myndigheterna företagit på olika områden till följd av ett försämrat försörjningsläge. I några fall ha dessa åtgärder medfört lägre kvalitet på de kontrollerade varorna. Exempel härpå är »standardiserad» mjölk, där fetthalten ej får överskrida, men ej heller underskrida, ett visst värde.

Standardiseringsarbetet försiggår enligt olika *metoder*, och därvid kan den använda tekniken särskiljas i två huvudslag, enligt fackmännen benämnda konservativ respektive analytisk standardisering. Den förstnämnda metoden innebär, att sedan befintliga utformningar fastställts, en gallring bland dessa företages på så sätt att en ändamålsenlig serie av behövliga typer erhålles. Den senare metoden åsyftar däremot vanligen tillkomsten av nya utformningar, och standardiseringsarbetet föregås därvid av forskning rörande tekniska och ekonomiska möjligheter att tillgodose behovet av viss funktionell utformning av en vara. Slutligen kan den *verksamhet* som rör standardiseringen försiggå i olika former. Företagen kunna var för sig arbeta med lösningen av standardiseringsfrågor, vilka föranledas direkt av deras egen tillverkning. Den under senare årtionden fortgående mekaniseringen inom industrin har möjliggjorts bland annat av företagens egna standardiseringsåtgärder vid tillverkningen. Vid sidan av detta standardiseringsarbete vid de enskilda företagen har standardiseringsverksamhet i *organiserade* samarbetsformer vuxit fram. Dess genombrott daterar sig till tiden för första världskriget och motiverades av att den genom industrialiseringen ökade arbetsfördelningen medförde större behov av enhetliga bestämmelser för måttenheter och kvaliteter inom produktionen.

I det följande belyses standardiseringens omfattning och organisationsformer i Sverige beträffande i första hand rena konsumtionsvaror. I sam-

band härmed diskuteras behovet av ytterligare åtgärder för konsumtionsvarustandardisering. I ett efterföljande avsnitt behandlas de möjligheter till ändamålsenlig begränsning av typurval, som standardisering i vidare bemärkelse kan åstadkomma genom i första hand serietillverkning och därtill svarande rationell inköps- och försäljningspolitik från fabrikanter och distributörers sida.

Standardiseringen av konsumtionsvaror: omfattning och organisation.

Sedan början av 1900-talet har Sverige varit representerat i internationella sammanslutningar för standardisering och år 1922 tillkom det centrala standardiseringsorganet i vårt land, Sveriges standardiseringskommission (SIS). Kommissionens verksamhetsområde har under åren ständigt utvidgats och dess årliga budget uppgår numera till omkring 1 milj. kr, varav statsanslagen utgöra 400 000 kr. Kommissionen utför i allmänhet icke något direkt standardiseringsarbete. Enligt stadgarna skall den bl.a. »utgöra centralorganisation för standardiseringsarbetena i landet samt uppdelade och avgränsa verksamhetsområdet mellan olika kommittéer och andra organisationer; nödig uppmärksamhet ägnas åt vikten av internationellt samarbete; efter behörig prövning fastställa svensk standard och verka för att fastställd standard kommer till allmän användning».

Till kommissionen äro ett flertal standardiseringsorganisationer och kommittéer anslutna, vilka utföra det egentliga standardiseringsarbetet. Elektriska industrin, verkstadsindustrin, områdena för järn och metall, textil, färger och lacker, emballage m. fl. branscher äro representerade av skilda standardiseringsorgan. Sedan glasområdet och den keramiska industrin även fått sina organ, kommer bland de viktigare konsumtionsvarubranschererna endast sko- och möbelindustrierna samt den kemisk-tek-niska branschen att ligga utanför den genom SIS organiserade standardiseringsverksamheten.

Det hittillsvarande standardiseringsarbetet har i huvudsak omfattat rena produktionsvaror samt mätmetoder o.dyl. för tillverkningar inom industrin. Endast i mindre grad och först under senare år ha konsumtionsvaror direkt blivit föremål för standardiseringsåtgärder. Vanligen har standardiseringen gällt detaljer i en produkt, t.ex. mått för ingående delar i cyklar, i syfte att möjliggöra utbytbarhet mellan olika fabrikat. Blott i ett fåtal fall har standard utarbetats för en vara i dess helhet. Genom Centrala sjukvårdsberedningen har standard fastställts ifråga om utformning, material, mönster m.m. för åtskilliga varuslag, som användas inom sjukhusen och vilka även komma till användning inom de enskilda hushållen, nämligen för sanitetsgoods, porslin, matbestick, köksredskap, servisartiklar, lakan, patient- och personalkläder m.m. Standardisering av varor avsedda för allmänhetens konsumtion har företagits bl.a. på livsmedelsområdet, där potatis och andra rotfrukter samt fruktsorter klassificerats med avseende på kvalitet och utseende.

Under senare år har standardiseringen fått en ökad betydelse inom varudistributionen, i första hand beträffande varornas gång genom olika led av distributionskedjan fram till konsumenterna. Standardiseringsarbetet omfattar sålunda förpackning och arbete i samband därmed, transporter samt lager- och expeditiionsarbete. Resultaten av detta standardiseringsarbete möjliggöra rationaliseringsåtgärder — t.ex. ökad användning av lämpliga konsumentförpackningar inom varuhandeln — vilka åtgärder kunna komma konsumenterna tillgodo genom lägre varupriser samt enhetliga varukvaliteter. Inom standardiseringskommissionen handläggas hithörande frågor av en särskild sektion, den s. k. Emballagestandardiseringen.

För budgetåret 1949/50 har planerats en rad arbeten för konsumtionsvarustandardisering inom olika områden. Ett flertal av dessa arbeten ha redan tidigare påbörjats. Svenska verkstadsindustrins standardcentral (SMS), vars verksamhet tidigare nästan uteslutande gällt maskinelement o.dyl. av direkt intresse för den mekaniska verkstadsindustrin, har under senare år i ökad omfattning uppmärksammat behovet av konsumtionsvarustandardisering inom sitt område. Exempel på dylika standardiseringsobjekt utgöra handredskap för jordbruk, trädgårdsskötsel och skogsbruk; handverktyg, avsedda för hantverkare av olika slag, men vilka även användas inom hushållen; köks- och servisartiklar för såväl enskilda hushåll som kollektiva hushåll (restauranger, skolbespisningar, militära matinrättningar).

Byggstandardiseringen (BS) har påbörjat standardisering ifråga om köksinredningar (måttstandard för träinredning i kök, konstruktions- och kvalitetsbestämmelser, standard och anvisningar för övriga inredningsdetaljer i kök såsom diskbänksbeslag, kylskåp m. m.); badrumsinredningar (måttstandard för badkar, standard och anvisningar för övriga inredningselement i badrum såsom tvättställ och wc-stolar).

Metallnormcentralen (MNC), som uppnått betydelsefulla resultat ifråga om standard för verktygsstål och för rostfria stål, planerar fortsatt standardiseringsarbete rörande normeringar för olika slags material samt rörande materialmärkning, nomenklatur, provningsbestämmelser m.m., vilket arbete kommer att ha betydelse för fortsatt standardisering av konsumtionsvaror inom järn- och metallområdet.

Det år 1948 till SIS anslutna Textilrådet har utarbetat en rad provningsmetoder för textila produkter och framlagt förslag till standard i anslutning härtill. Provningsmetoderna avse bestämmande av olika materialegenskaper såsom fiberfinlek samt förhållande vid behandling i skilda avseenden (t.ex. krympning genom tvättning, graden av vattentäthet och vattenavvisande förmåga m. m.).

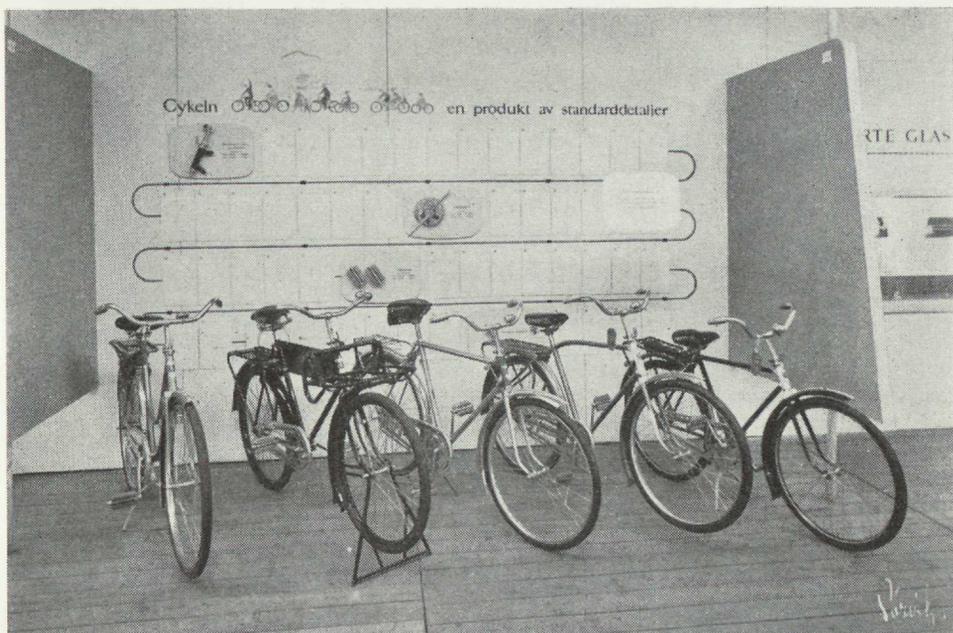
Svenska elektriska kommissionen (SEK) har bl.a. utarbetat normer för glödlampor. Genom samverkan med Svenska elektricitetsverksföreningens Kvalitetsprovninganstalt (KPA) ha förslag utarbetats till normer för funktionsprovning av elvärmeapparater för hushåll. Arbetet på dessa områden fortsätter. En kommitté inom SEK arbetar f.n. med provningsmetoder för radioapparater, vilka komma att ge konsumenterna möjlighet till objektiv jämförelse mellan olika fabrikat.

Såsom framgår av ovanstående redogörelse är standardiseringens omfattning inom konsumtionsvaruområdet tämligen obetydlig i betraktande av den mångfald av bruksvaror, som förekomma inom de enskilda hushållen eller användas för de personliga behoven. Det bör emellertid erinras om

att standardiseringsarbetet, även då det gäller produktionsvarorna, sällan åsyftar standard för en produkt i dess helhet utan vanligen utmynnar i fastställande av standard för vissa detaljer, mått, provningsmetoder o.dyl. Konsumtionsvarustandardiseringens begränsade omfattning torde sammanhänga med att först under senare år det grundläggande standardiseringsarbetet beträffande material och provningsteknik inom skilda tillverknings- och materialområden nått sådana resultat, som äro nödvändiga såsom underlag för vidare standardisering av själva varorna. För att varu- och detaljstandardisering överhuvud skall vara möjlig, är det ofrånkomligt att först utarbета standard för material och provningsmetoder. Denna del av det förberedande standardiseringsarbetet pågår inom praktiskt taget alla viktigare områden och på dess resultat kan således utvecklingen gå vidare, då det gäller både att standardisera en färdig slutprodukt eller delar av en sådan och att fastställa enhetliga normer beträffande nomenklatur och provningsmetoder för olika varuslag.

Standardisering av konsumtionsvaror torde vidare vara beroende av flera irrationella och svårbearbetade faktorer än som vanligen är fallet beträffande normerings- eller detaljstandardisering inom produktionsvaruumrådet. Detta sammanhänger bl.a. med att det ofta kan vara svårt att rätt bedöma och avväga styrkeförhållandena hos konsumenternas i många fall skiftande behov beträffande varornas kvalitet och utformning. Ökad kunskap om konsumenternas behov och önskemål rörande olika slags bruksvaror kan emellertid vinnas genom metodiska studier av varornas användning inom hushållen. Denna funktionsforskning, vilken utredningen tidigare har behandlat, måste föregå varje standardiseringsarbete. I detta sammanhang bör framhållas, att standardiseringsarbetet i fråga om färdiga produkter i första hand syftar till att skapa kvalitetsstandard och ändamålsenliga anslutningsmått utan att binda eller likrikta producenternas formgivning i estetiskt avseende. Det är likväl uppenbart, att standardiseringsarbetet på konsumtionsvaruumrådet ofta möter ett visst motstånd, som icke i samma grad gör sig gällande för industriprodukternas vidkommande. Konkurrensen på varumarknaden kan vara så beskaffad, att variationerna i utförandet av ett varuslag bli så många och originalitetssträvandena inom en tillverkning bli så starka, att en önskvärd organiserad samverkan i standardiseringsssyfte fördröjes.

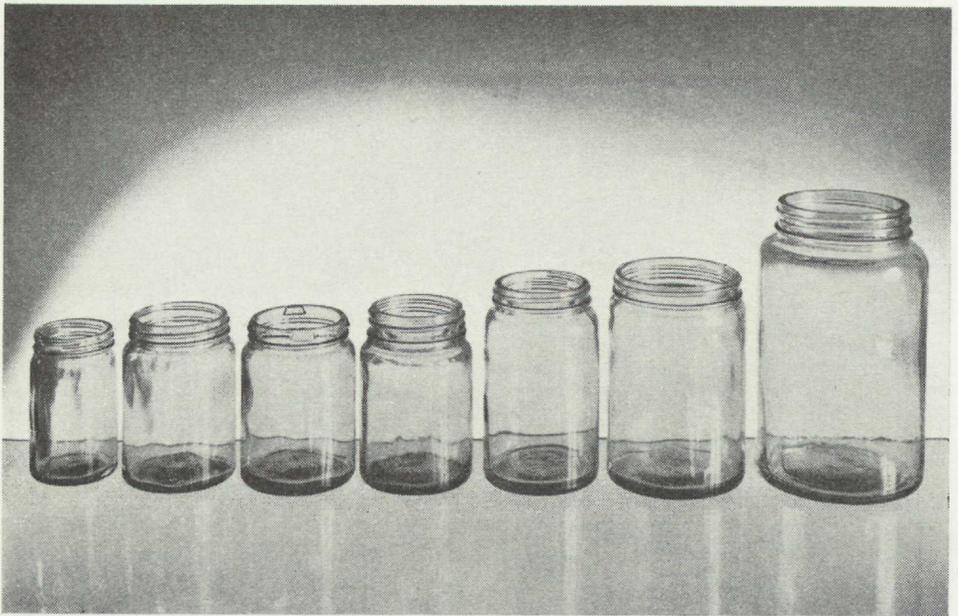
Utredningen har i det följande framlagt synpunkter och förslag rörande hithörande problem vid konsumtionsvarustandardiseringens bedrivande, nämligen dels beträffande vissa organisationsspörsmål i samband med SIS-verksamheten och dess anknytning till Hemmens forskningsinstituts verksamhet, dels beträffande möjligheterna för standardiseringens utnyttjande genom produktion i långa serier och liknande rationaliseringsåtgärder vid tillverkning och distribution av konsumtionsvaror.

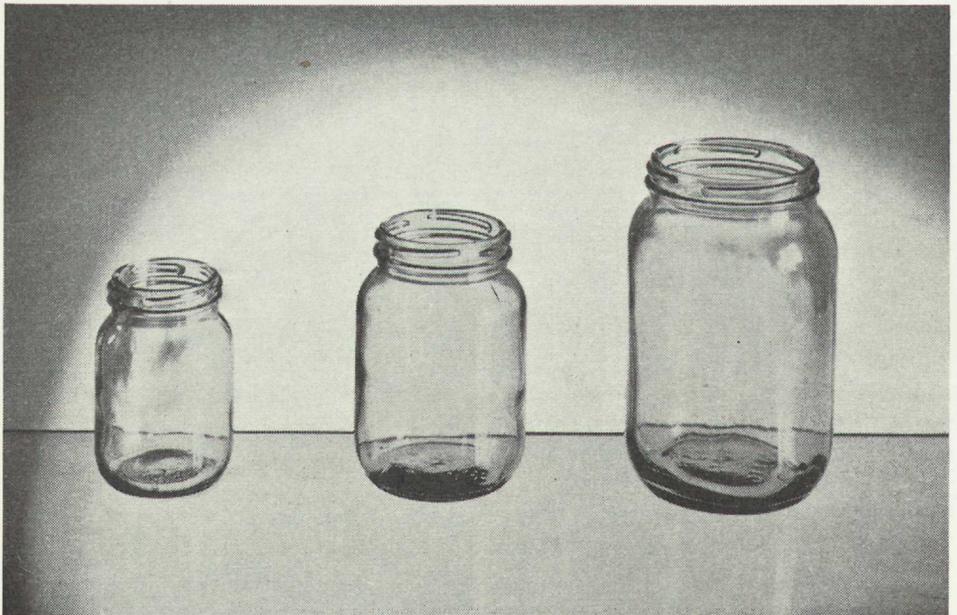
Exempel på typminskning genom standardisering: Olika cyklar, som byggts enligt den nya cykelstandarden. Av styrhuvuden funnos förr 24 typer, nu 3. Två vevar ersätta 28 olika gamla typer och 18 tidigare pedalm modeller ha ersatts av två. Från Sveriges Standardiseringskommission.

Amerikanskt skämtlygne om konsumenternas inköps svårigheter: »Om Ni tar storlek 6, så krymper den i tvätten till en 4:a — och då är den lagom till tvååringen.»

Dessa bilder från Sveriges Standardiseringskommission visa de tre standardiserade glasburkarna enligt Svensk standard SIS 71 10 90, som ersätta de tidigare modellerna.

Funktionsforskning och konsumtionsvarustandardisering.

Standardiseringsarbetets nära samband med teknisk och funktionell forskning är särskilt framträdande, då det gäller att åstadkomma en ny standard för kvalitetsegenskaper och utformningstyper hos en färdigvara. Ett särskilt led i standardisering av bruksvarorna är därför undersökningar rörande de enskilda hushållens behov av ändamålsenliga utformningar. Dessa undersökningar måste grundas på en metodik, som är speciellt utarbetad med hänsyn till hemarbetsförhållandena och till konsumenternas skiftande sysselsättningar och önskemål. Det är först under senare år som utifrån dessa utgångspunkter möjligheter erhållits till ett mera vetenskapligt forskningsarbete, vars resultat kan tjäna som grundval för eventuella standardiseringsåtgärder. För kollektiva konsumentbehov, t.ex. sjukhus och statliga inrättningar, har standardiseringsverksamhet tidigare organiserats genom Centrala sjukvårdsberedningen, Byggstandardiseringen, Kungl. Krigsmaterielverket samt genom SIS anslutna standardiseringsorgan inom olika tillverkningsområden. Först genom Hemmens forskningsinstituts tillblivelse har en konsumentexpertis organiserats, som kan utnyttjas i standardiseringsarbetet kring hemmens och de enskilda konsumenternas bruksvaror. Institutet, som är representerat i SIS, har på flera områden deltagit i specialstandardiseringsorganens verksamhet, i första hand beträffande den funktionsforskning, som föregår det egentliga standardiseringsarbetet.

Med hänsyn till att konsumtionsvarustandardiseringen vanligen förutsätter dylika speciella undersökningar med utgångspunkt från konsumentbehoven synes det vara angeläget att något närmare behandla organisationsfrågorna i samband härmed.

Eftersom standardiseringsverksamheten inom SIS är organiserad enligt branschprincipen, kommer standardisering av konsumtionsvarorna att utföras av olika specialiserade standardiseringsorgan, beroende på vilka respektive branscher varuslagen ifråga anses tillhöra. Av flera anledningar torde dessa specialorgan icke haft möjlighet att ägna så stor uppmärksamhet åt standardisering av konsumtionsvaror som måhända vore önskvärt. Andra betydelsefulla standardiseringsobjekt inom produktionsvaruområdet kunna nämligen anses ha företräde i standardiseringsarbetet, och denna prioritetsbedömning blir givetvis till desto större nackdel för utvecklingen av konsumtionsvarustandardiseringen, ju mera begränsade organens ekonomiska resurser äro. Det torde också förhålla sig på det viset, att brist på anslag fördröjt denna del av standardiseringsverksamheten.

Det är vidare angeläget att företrädare för de allmänna konsumentintressena ha möjlighet att påverka standardiseringsarbetets inriktning. Med hänsyn till att den framtida SIS-verksamheten i ökad omfattning torde komma att inriktas på konsumtionsvarustandardisering, är en därtill svarende ökning av konsumentrepresentationen inom kommissionen motive-

rad. F.n. kunna endast Landsorganisationen och Kooperativa förbundet samt delvis även Sveriges lantbruksförbund bland de till ett 60-tal uppgående ledamöterna inom huvudkommissionen anses företräda allmänna konsumentintressen. Hemmens forskningsinstitut företräder f.n. närmast konsumentexpertisen. Däremot finnas inga av kvinnoorganisationerna med i kommissionen. Inom SIS' arbetsutskott och inom styrelserna för de särskilda standardiseringsorganen äro de allmänna konsumentintressena icke alls representerade.

Enligt utredningens mening synes det vara önskvärt att konsumenterna företrädas av flera representanter inom organisationen för standardiseringsverksamheten. I anslutning till utredningens förslag till omorganisation av Hemmens forskningsinstitut (kap. IV), vill utredningen därför föreslå, att institutet erhåller fyra representanter i huvudkommissionen, varigenom institutet skulle beredas tillfälle att låta såväl anslutna konsumentorganisationer som anställd expertis bli företrädade inom kommissionen. Utredningen föreslår vidare, att en av dessa fyra representanter för HFI skall tillhöra SIS' arbetsutskott. Den här föreslagna utökningen av konsumentrepresentationen inom SIS — speciellt inom dess arbetsutskott — skulle enligt utredningens mening kunna bidra till att inrikta intresset på konsumtionsvarustandardiseringen även inom specialorganen.

I samband med utredningens förslag om ökad representation för Hemmens forskningsinstitut inom SIS inställer sig frågan hur kostnaderna härför lämpligen böra ordnas. Enligt nuvarande stadgar skulle förslaget innebära, att HFI skulle betala 4 000 kronor i årliga medlemsavgifter till SIS mot f.n. 1 000 kronor. Denna fråga bör enligt utredningens mening kunna lösas vid överläggningar mellan SIS och institutet, förslagsvis på så sätt att antingen kommissionen vidtar sådan ändring i stadgarna att HFI erhåller de fyra representanterna till nuvarande medlemsavgift på 1 000 kronor, eller HFI erhåller särskilt statsanslag på erforderliga 4 000 kronor för ökad representation i SIS.

Utredningen vill slutligen framföra vissa synpunkter rörande *kostnadsfördelningen* för den standardiseringsverksamhet som berör konsumtionsvarorna. Statsanslagen till de olika standardiseringsorganisationerna fördelas av SIS till anslutna organisationer och kommittéer. Kostnaderna för deras verksamhet komma härigenom att i olika proportioner täckas av dels statsmedel, dels medel erhållna av enskilda intresseföreningar inom industrin m.fl. samt slutligen genom medlemsavgifter till SIS. I vissa fall utföres det för standardiseringen erforderliga förberedande forskningsarbetet inom industrin eller vid olika forskningsinstitutioner och provningsanstalter. Beträffande den funktionsforskning, som föregår konsumtionsvarustandardiseringen, har Hemmens forskningsinstitut bidragit med egna undersökningar. Eftersom detta instituts verksamhet till större delen bekostas

med statsmedel finnes skäl att överväga, vem som bör vara huvudman för kostnader i anledning av undersökningar, direkt föranledda av ett standardiseringsarbete. I detta sammanhang kan erinras om att Byggstandardiseringen begärt att få vissa funktionsstudier utförda av Hemmens forskningsinstitut, vilka uteslutande motiverats av Byggstandardiseringens arbete ifråga om standard för köks- och badrumsinredningar m.m. Institutet har också utfört dylika undersökningar, på vilkas resultat förslag till standard senare utarbetats. För budgetåret 1949/50 har institutet i sitt anslagsäskande begärt ca 38 000 kronor för ytterligare sådana funktionsstudier, vilka sammanhänga med Byggstandardiseringens verksamhet.

De tämligen stora belopp, som sålunda av institutets begärda sammanlagda anslagsäskande på 130 000 kronor skulle gå till undersökningsarbeten, i huvudsak föranledda av Byggstandardiseringens verksamhet, utgöra enligt utredningens mening tillräcklig anledning för att överväga, huruvida icke dessa undersökningar helt eller till större delen böra bekostas genom Byggstandardiseringsen. Utredningen har tidigare i detta kapitel framhållit nödvändigheten av att erhålla en fastare gränsdragning mellan institutets arbetsuppgifter samt därmed likartad verksamhet inom andra forskningsinstitutioner. Den ytterligare kostnadsökning, som en av utredningen i det följande föreslagen (kap. IV) utvidgad konsumentupplysning därjämte skulle medföra för institutets del, gör det även angeläget att undvika utgifter, som kunna täckas genom andra medel än dem inom institutets budget. *Med hänsyn härtill anser utredningen, att funktionsstudier, som Hemmens forskningsinstitut åtager sig på begäran av standardiseringsorgan och liknande institutioner, i fortsättningen skola bekostas av dessa.*

För SIS-verksamheten skulle givetvis en sådan princip för kostnadsfördelningen innebära, *att ökade ekonomiska resurser måste ställas till standardiseringsorganens förfogande för att möjliggöra för dem att få utfört undersökningar av utomstående expertis, däri inbegripet Hemmens forskningsinstitut, och att följaktligen statsbidraget till SIS måste ökas.*

Produktion i långa serier.

Konkurrensen mellan företagen inom ett gemensamt varuområde kan under vissa betingelser ta sig uttryck i en variation av typer och modeller, som icke alltid svarar mot konsumenternas verkliga behov eller önskemål om omväxling. Beträffande åtskilliga av de varuslag, som användas inom hushållen eller till personligt bruk, kan konsumenternas behov tillgodoses genom förefintligheten av en eller ett fåtal typer i olika prisklasser och i sådan utformning och kvalitet, som bäst lämpa sig för det avsedda ändamålet. Vanligt förekommande bruksvaror såsom köksredskap, rengöringsmedel och husgeråd utgöra sålunda goda objekt för standardiseringsåtgärder av de slag, som tidigare behandlats i detta kapitel. Eftersom använd-

ningsområdena för dylika varuslag äro i hög grad enhetliga, finnas marknadsmässigt sett goda förutsättningar för serietillverkning och standardisering av hithörande tillverkningar. Vid inköpen av varuslag såsom kläder, skor, möbler, heminredningsartiklar o.s.v. anlägga emellertid konsumenterna många andra, individuellt betonade, synpunkter än de rent praktiska. Det är på dessa sistnämnda konsumtionsvaruområden, som svårigheter framförallt föreligga, då det gäller att åstadkomma ökad serieproduktion och standardisering. Marknadens utrymme eller mottaglighet för »standardiserade» varor är nämligen — vid sidan av de rent tekniska möjligheterna till standardisering samt de företagsekonomiska för- och nackdelarna av en specialiserad tillverkning — bestämmande för företagens benägenhet att rationalisera sin tillverkning genom produktion i långa serier och genom andra standardiseringsåtgärder.

Förutsättningarna för produktion i långa serier äro givetvis olika för olika varuslag. Utrymmet för serieproduktion begränsas av marknadens omfattning. Avsättningsmöjligheterna för serieproducerade varor äro uppenbarligen mindre på en liten marknad som den svenska än på en stor marknad som exempelvis den amerikanska. Frågan om serieproduktion torde framförallt få ses i samband med den speciella inriktning som konkurrensen har beträffande avsättningen av de olika konsumtionsvaruslagen. Variationerna i konsumenternas efterfrågan utgöra den väsentligaste betingelsen för de olika former, i vilka kvalitetskonkurrensen tar sig uttryck på varumarknaden. En betydelsefull fråga i detta sammanhang är dock i vad mån konsumenternas naturliga behov av variation beträffande varorna motsvaras av en därtill svarande differentiering av varusortimentet på marknaden, så att produktdifferentieringen icke drives så långt, att marknadsmässiga möjligheter till ökad serieproduktion med hänsyn till framtida efterfrågan icke bli tillvaratagna.

Antagandet att konsumenterna ogilla s.k. standardvaror torde vara betydligt överdrivet. Konsumenternas ovilja mot serietillverkade varor, trots låga priser, kan förklaras av att varornas kvalitet och utformning icke alltid varit tillfredsställande. Även om smaken synes vara tämligen stabil under långa perioder — vilket sålunda borde underlätta åtgärder för serieproducerade bruksvaror — få dock skiljaktigheter i estetiska värderingar alltid betydelse för varornas utformning och variation. På vissa varuområden, exempelvis inom konfektionen, äro konsumenternas önskemål om individuell utformning och originalitet vanligen mycket skiftande, och detta trots att modet i viss mening kan sägas åstadkomma en slags standardisering av efterfrågan. Även beträffande dylika modepräglade varuslag behöver dock en specialiserad tillverkning icke resultera i en olustig uniformering utan kan tvärtom ofta bidra till ett rikare sortiment.

Lika naturligt och riktigt som det på en fri varumarknad är, att produktionen skall anpassas efter konsumenternas behov och önskemål rörande

varorna — även då detta måste ske med viss uppoffring av standardiseringens fördelar i ekonomiskt avseende — lika önskvärt och nödvändigt är det, att producenterna förstå att rätt bedöma skiftningarna i de behov, som äro bestämmande för efterfrågan på marknaden. Flera omständigheter kunna dock försvåra en sådan bedömning samt lägga hinder i vägen för en därtill svarande anpassning av produktionen. Producentföretagen göra sig understundom överdrivna föreställningar om den variation i sortimentet, som skulle motsvara konsumenternas faktiska behov. Det är i första hand handelns uppgift att till producenterna förmedla observationer rörande konsumenternas efterfrågeinriktning beträffande olika varuslag. Ju mer differentierad denna konsumenternas efterfrågan är, desto större betydelse har givetvis handelns funktion i detta avseende. Samtidigt påverkas emellertid konsumenternas efterfrågan av producenternas och handelns försäljningsargument i reklam o.dyl., varför skiftningarna i denna efterfrågan icke alltid ge en riktig bild av angelägenhetsgraden hos konsumenternas behov och önskemål rörande olika varor. En bidragande orsak till att en onödigt stor varudifferentiering uppkommer på marknaden torde vara, att handeln — i synnerhet om varorna passera flera försäljningsled — genom sin inköspolitik och till följd av sin inbördes konkurrens om konsumenternas efterfrågan många gånger förmedlar en överdriven bild av konsumenternas behov av variation. I synnerhet då avsättningssvårigheter föreligga på konsumtionsvarumarknaden är det naturligt för distributörerna att till följd av prisfallsrisker hålla små lager, vilket leder till små och oregelbundna order till leverantörerna. Handelns starkare ställning gentemot produktionsledet i dylika lägen gör det vidare möjligt för handelsföretagen att med framgång ställa speciella anspråk på de beställda varornas kvalitet och utformning, emballering och märkning. Om varje enskilt företag inom en och samma bransch anser sig ha anledning att konkurrera över hela linjen för att tillgodose alla tänkbara individuella önskemål och smakriktningar hos köparna, blir följderna en synnerligen blandad tillverkning på korta serier. En överdriven ansvällning av varusortimentets storlek och en alltför hög originalitetsnivå är utan tvivel föga tillfredsställande vare sig i näringslivets eget intresse eller med hänsyn till konsumenternas behov och ekonomi. Härigenom uppstå nämligen ökade kostnader vid såväl tillverkning som försäljning av varuslaget ifråga, vilka skulle kunnat undgås, om möjligheter till standardisering och serieproduktion utnyttjats i den omfattning, som vore möjlig och rationell ur produktions- och försäljningstekniska synpunkter. Inom handeln vidarebefordras kostnadshöjningen i produktionsledet bl.a. därigenom, att lagerhållningen fördyras, att ett större antal varor blir okuranta, att reklamen ökar o.s.v. Konsumenterna få i sista hand bära kostnaderna i form av högre priser för den i många fall tvivelaktiga tillfredsställelsen av att ha ett rikhaltigt sortiment att välja inom vid sina varuinköp.

Frågan om serietillverkningens omfattning och utformning torde få ses i samband med uppbyggnaden av produktions- och distributionsformerna inom området för varuslagen i fråga. Detta samband mellan serietillverkning och branschstruktur är av särskilt intresse på varuområden, där ett stort antal företag konkurrera sinsemellan, såväl inom produktions- som distributionsled,¹⁾ och där modeväxlingar spela en betydande roll. Detta gäller i synnerhet beträffande flertalet konsumtionsvarubranscher. Eftersom de olika branscherna förete väsentliga skillnader i ovannämnda och andra avseenden, är det vanskligt att mera allmänt behandla betingelserna för företagets politik och anpassning till marknadsstrukturen genom specialisering eller blandad tillverkning. Under senare år ha bland annat i Sverige och England företagits ingående undersökningar inom särskilda konsumtionsvarubranscher, vilka äro ägnade att belysa hithörande problem. I det följande ges en redogörelse för vissa huvudresultat av de i vårt land företagna undersökningarna.²⁾

1946 års *möbelutredning* behandlade i sitt betänkande varusortimentets omfattning och specialiseringsgraden inom möbelindustrin. Utredningen kunde vid sina undersökningar härav konstatera, att specialiseringen i allmänhet icke var så långt driven. Tillverkningsserierna voro vanligen korta och satserna för små för att kostnaderna skulle bli de lägsta möjliga. 50 st av varje artikel var i allmänhet den maximala satsstorleken i undersökningsmaterialet. Specialiseringsgraden var högre hos de större företagen; i de minsta fabrikerna var sålunda högst 12 den vanligast förekommande satsstorleken. Utredningen kunde emellertid konstatera, att frånvaron av serietillverkning hos åtskilliga företag berodde på att dessa icke ansågo sig ha möjlighet att hålla en ur kostnadssynpunkt optimal satsstorlek. I syfte att underlätta en ökad specialisering föreslog utredningen i detta sammanhang bl.a., att förutsättningar för skapandet av en försäljningsorganisation för småföretagen bleve undersökta. Härigenom skulle enligt utredningens mening beroendeförhållandet till vissa grossister kunna försvinna och en specialisering lättare ske. Vidare borde Sveriges möbelindustriförbund medverka till att en större specialisering mellan olika fabriker genomfördes och att en begränsning av det totala sortimentet på marknaden kom till stånd.

Utredningen lät även utföra undersökningar rörande måttvariationer på vissa möbeltyper, ävensom måttvariationer hos enskilda företag. Härvid befanns det att möbelmodellerna i undersökningsmaterialet voro många gånger flera än fab-

¹⁾ Det är uppenbart att de fördelar, som kunna vinnas genom standardisering, serietillverkning och specialisering vid enskilda företag inom ett branschområde även kunna erhållas på andra vägar, t. ex. genom att tillverkningen på varuområdet ifråga koncentreras till ett mindre antal företag med ekonomisk samverkan sinsemellan. Då branschstrukturen är beskaffad på sistnämnda sätt, d. v. s. att monopol eller karteller med specialiseringsavtal sinsemellan dominera tillverkningen, äro emellertid betingelserna för genomförande av standardiserad serietillverkning m. m. såväl tekniskt som marknadsmässigt annorlunda än om branschstrukturen karakteriseras av fri konkurrens mellan fristående företag, av vilka inget dominerar på marknaden.

²⁾ Möbler, betänkande avgivet av 1946 års möbelutredning, SOU 1947:52. Studier i svenska textila industriers struktur, Folke Kristensson; 1946. Studier i den svenska skoindustrins struktur, Rickard Elinder; 1948. De båda sistnämnda arbetena ingå i Industriens Utredningsinstitutets program att kartlägga olika industriers struktur.

rikerna och att måttkombinationerna voro nästan lika många som antalet tillverkade typer. I synnerhet voro måttvariationerna på bäddsoffor stora, och av 62 undersökta typer ansåg sig utredningen kunna konstatera, att endast 20 i fråga om måtten voro lämpliga för sitt ändamål. Måttvariationerna hos de undersökta fabrikena voro med få undantag stora. Exempel funnos emellertid på att det är möjligt att standardisera måtten utan att standardisera slutprodukten. I detta sammanhang har utredningen föreslagit undersökning av möblernas funktioner och i samband därmed utarbetande av vissa normer för en teknisk standardisering.

Utredningen har kommenterat bristen på serietillverkning i bland annat följande ordalag: »Den rika variationen på möbeltyper torde få ses mot bakgrunden av den allmänt förekommande möbelhandlaruppfattningen, att en försäljning av de mera populära typerna underlättas genom förekomsten av varianter, även om dessa senare icke utgör särskilt goda försäljningsobjekt. Enligt utsago utövar den välfyllda möbelaffären rent psykologiskt ett stimulerande inflytande på köplusten hos kunderna. Redan tidigare har framhållits, att köparna sällan lägger bestämda praktiska fordringar på en möbeltyps utformning, varför just variationsrikedomen beträffande yttre detaljer, fanérslag och ytbehandling — och som följd härav de skiftande måttvariationerna — spelar en väsentligt större roll för försäljningen än de resultat en målmedvetet genomförd begränsning av möbeltyper med välstuderade mått kan ge. — — Allmänhetens rädsla för allt, som kan inbegripas i begreppet serie eller standard, kan tydligt konstateras...»

Utredningens huvudförslag om tillskapandet av ett branschråd motiverades bl. a. av att en av dess uppgifter skulle vara att stimulera till ökad specialisering, serieproduktion och standardisering inom tillverkningen.

Textil- och skobranscherna ha varit föremål för nyligen utförda utredningsarbeten inom Industriens utredningsinstitut. Båda dessa undersökningar synas ge vid handen, att produktionens inriktning i fråga om specialiseringsgrad, serietillverkning och standardisering till mycket stor del sammanhänger med konkurrensförhållanden och marknadens struktur i skilda avseenden. Vissa huvudresultat beträffande de faktorer, som påverka tillverkningsseriernas längd, skola här återges.

Sambandet mellan företagens storlek och tillverkningsseriernas längd belyses i såväl textil- som skoundersökningen. I allmänhet växer varusortimentets storlek samt tillverkningsseriernas längd med stigande företagsstorlek. Produktions- och distributionsstrukturen inom producentledet påverkas i första hand av avsättningsmöjligheterna och handelns inköpspolitik, vilken i sin tur betingas av allmänhetens inköpsvanor, vilka samtidigt handeln utövar inflytande på genom reklam m.m. En följd härav är bl.a. att serietillverkning ofta endast till en viss gräns medför fördelar i kostnadshänseende inom produktionen, i synnerhet då företagens andel av marknaden blivit mycket betydande. En ökning av serietillverkningen medför sålunda en tendens till minskning av försäljningen per kund. Inom alla de textila delbranscherna kunde påvisas att försäljningen per kund i olika kategorier steg med växande varusortiment. Försäljningsmöjligheterna förbättras och försäljningskostnaderna minskas, då varusortimentet växer. Detta förhållande gör det därför angeläget för företagen att genom bl.a. avvägning mellan tillverkningsseriernas längd och varusortimentets storlek ernå största möjliga fördelar ur såväl produktions- som försäljningsekonomiska synpunkter. Likartade samband föreligga inom skobranschen. Här synes emellertid splittringen av företagens tillverkning vara betydande även hos de större företagen. Inom varje storleksgrupp var praktiskt taget hela skalan av tillverkningsmetoder represen-

terad (såsom randsytt, genomsytt, ago, vändsytt, sandalsytt och pliggat). Vanligen tillverkade varje företag såväl herr- som dam- och barnskor. Utredningen konstaterade, att företagen vid växande storlek i stället för att utvidga produktionen enligt redan använda metoder företrädesvis föreföllo att utvidga tillverkningsprogrammet med flera metoder, respektive skotyper. Produktionen av antalet artiklar per företag ger även en uppfattning om graden av produktionens differentiering. På grundval av uppgifter rörande det totala antalet tillverkade artiklar år 1938 hos 99 företag beräknades produktionen per artikel till 390 par. Om hänsyn härvid tages till att varje artikel tillverkas i ca 10 olika storleksnummer, uppgick produktionen av varje exakt lika skopar till endast ca 40. I detta avseende kunde dock stora olikheter konstateras mellan stapelsko- och modeskofabriker, där de förstnämnda nådde upp till en produktion per artikel av i genomsnitt 1 300 par, medan motsvarande siffra för modefabrikerna endast var 140 par. Långa tillverkningsserier förelågo även hos barnskofabrikerna, närmast följda av grovskofabrikerna. Utredningen konstaterade, att verklig specialisering endast i begränsad utsträckning kommit till stånd och mestadels då vid fabriker, vilka varit underleverantörer till grossister.

Vid angivande av de orsaker, som bidragit till den blandade tillverkningen ha såväl textil- som skoutredningen starkt framhållit betydelsen av handelns inverkan på strukturen. Huvudparten av de textila produkterna och även i stor utsträckning skodonen tillverkas till följd av modeväxlingarna först sedan order utfärdats av köparen. Härigenom kommer detaljhandeln att i stor utsträckning direkt bestämma produktionens inriktning. Textilutredningen konstaterar sålunda, att det förhållandet, att detaljhandeln köper textilvaror, innan dessa börjat tillverkas, troligen medför en tendens till större söndersplittring av tillverkningen än vad annars skulle ha skett. Fabrikerna skulle vid försäljningstillfället sakna överblick över produktionens sammansättning, varför en produktdifferentiering efter olika långa serier i varje fall mycket starkt skulle försvåras. Utredningen tillägger, att detaljhandlaren därför icke får direkt vidkännas kostnaderna för en förstoring av fabrikantens varusortiment eller draga nytta av besparingar på grund av förlängning av tillverkningsserierna. »Att detaljhandeln köper textilvarorna innan dessa börjat tillverkas innebär givetvis också, att detaljhandeln i betydande utsträckning står risken för felbedömning av marknadsläget även om i 'normala tider' goda möjligheter till förändringar av inlämnade ordernits. Prisnedsättningar samt andra rabatter än de ordinarie förefalla också vara mycket betydande inom detaljhandeln... Detaljhandlaren önskar föra ett stort varusortiment *dels* för att tillgodose så många smakriktningar som möjligt och därmed öka sin omsättning och eventuellt även uppnå närmare kontakt med kunderna, *dels* för att icke bli associerad med en eller ett fåtal leverantörer... och *dels* kanske också i någon mån emedan detaljhandeln ibland, liksom andra delar av branschen, på grund av sin varukännedom tenderar att överskatta allmänhetens krav på variation. Dessa skulle kanske icke vara så stora — bl.a. just på grund av begränsad varukännedom — om de icke påverkades av ofta mycket effektiva försäljningsargument av olika slag... Inte endast för detaljhandeln utan för hela textilbranschen medför i och för sig ökat varusortiment säkerligen ökade kostnader... Förutom fördyrad distribution medför också större varusortiment högre produktionskostnader på grund av tillverkningens söndersplittring och ökade svårigheter att planera tillverkningen.»

Även skoutredningen framhöll som främsta orsak till den låga specialiseringsgraden inom skotillverkningen avsättningsmöjligheternas inflytande på tillverkningsstrukturen, vilket före kriget tenderade att bli allt större på grund av de

ökade modeväxlingarna och den skärpta konkurrensen. Inför eventualiteten att få skära ned sin produktion utbyggde sålunda ofta fabrikanterna sin maskinpark och utvidgade sin kollektion med artiklar i nya modeller och färger för att därigenom få ökad konkurrenskraft. Den hårda konkurrensen inom fabrikantledet utnyttjades av skohandlarna i syfte att erbjuda allmänheten ett så rikhaltigt sortiment som möjligt. Ej sällan beordrades därför helt nya artiklar, som ingingo i den redan i och för sig omfattande kollektionen i syfte att få egna specialiteter. Samtidigt var handelns intresse för lagerartiklar litet. Följden blev att skohandeln till mycket stor del kom att bestämma produktionens inriktning.

Av den föregående redogörelsen synes framgå, att det inom de berörda konsumtionsvarubranscherna — oavsett skiljaktigheter i de olika branschernas struktur — ofta framträder en tendens hos de enskilda företagen att driva produktdifferentieringen så långt, att föreliggande möjligheter till kostnadssänkning genom standardisering och serietillverkning ej till fullo utnyttjas.¹⁾ Denna tendens gör sig med särskild styrka gällande i sådana situationer, då företagen befinna sig i skärpt inbördes konkurrens, såsom under depressionsperioder eller då fråga är om starkt modebetonade varor.

Bland orsakerna till att marknaden företer ett så rikhaltigt sortiment kan särskilt framhållas, att produktionsföretagen för sin avsättning understundom äro i första hand beroende av distributionsföretagens inköspolitik. Fabrikanter, vilka till följd av stark konkurrens sinsemellan äro beroende av handelns efterfrågan, tvingas i högre grad än oberoende märkesvaru- eller monopolföretag att anpassa sin tillverkning och försäljningspolitik efter karaktären hos denna efterfrågan från handelns sida. Den press i försäljningsavseende, som fabrikanterna därvid utsättas för, kan ha ogynnsamma verkningar på produktionsinriktningen. Denna inköspolitik från handelns sida, vilken är bestämd av konkurrensen inom handelns egna led samt av hänsynstagande till konsumenternas variationsbehov, bidrar givetvis till att motverka producenternas strävan till en rationalisering av tillverkningen, som skulle kunna göra det möjligt för dem att föra en effektivare pris- och kostnadspolitik.

Enligt utredningens mening är det önskvärt, att de ekonomiska fördelarna av standardisering och serietillverkning mer än för närvarande bli tillvaratagna vid framställningen av konsumtionsvaror. Åtgärder i sådan riktning böra givetvis främst inriktas på att tillgodose konsumenternas behov av ett med hänsyn till kvalitet och formgivning lämpligt varuutval. En ändamålsenlig anpassning av tillverkning efter konsumenternas behov förutsätter bland annat ingående kunskap om varornas funktioner och användningsätt. Problemet om produktion i långa serier har sålunda ett

¹⁾ Ifrågavarande utredningar ha icke utfört sådana ingående kostnadsundersökningar, som skulle kunna ligga till grund för en tillfredsställande bedömning av för- och nackdelar av blandad, respektive specialiserad tillverkning och försäljning.

nära samband med problemet om *produktforskningen*, vilket behandlats i tidigare avsnitt av detta kapitel.

En utveckling hän mot en relativ ökning av serieproduktionens omfattning synes vidare förutsätta *en mera planmässig samverkan mellan företagen inom produktion och handel*. Inom vissa branscher har en utveckling i sådan riktning redan kunnat iakttagas. En fortsatt utveckling i samma riktning ligger i näringslivets eget intresse. Givetvis bör dock den risken uppmärksammas, att dylika samarbetsformer inom branscherna kunna föranleda åtgärder i monopolistisk riktning. Detta torde emellertid icke vara en ofrånkomlig konsekvens av här berörda samarbetsformer. Samhället har vidare under senare år i ökad omfattning uppmärksammat behovet av att på olika vägar motverka vissa monopolistiska inslag inom näringslivet.

Mot försök att genom samarbete mellan företagen inom en och samma bransch erhålla ökad serieproduktion, kan även invändas, att härigenom en nyskapande verksamhet hos de enskilda företagen och en utveckling mot en önskvärd kvalitetskonkurrens hämmas. Det är uppenbart, att åtgärderna för ökad serietillverkning och standardisering icke böra utformas så att de motverka en dylik önskvärd utveckling inom näringslivet.

Det kan vidare erinras om att speciella strukturförhållanden inom vissa branschområden kunna verka i riktning mot en mera splittrad tillverkning hos de enskilda företagen. Dock behöver icke företagsstrukturen härvidlag lägga de hinder i vägen för serietillverkning som man i allmänhet föreställer sig. Genom en naturlig specialisering av tillverkningen har det visat sig att möjligheter finnas till produktion i långa serier hos småföretagen inom vissa branscher.

Enligt utredningens mening är det angeläget, att även representanter för konsumentintresset beredas möjlighet att deltaga i ett dylikt samarbete inom branscherna. Inom vissa områden ha näringslivets egna organisationer redan inlett samarbete med konsumentrepresentanter. Enligt utredningens mening bör ett sådant samarbete ytterligare utbyggas och bringas att omfatta flera varuområden. En av förutsättningarna för att detta skall bli fruktbarande är, att producenterna samarbeta med *sakkunniga* representanter för konsumentintressena. *Detta önskemål skulle befrämjas, om utredningens förslag om inrättande av en varumärkningsnämnd (kap. III) realiserades*. I denna nämnd skulle representanter för konsumentintressena samlas, och genom nämndens arbete skulle kontakter skapas med andra berörda intresseparter inom skilda områden av varumarknaden. Nämnden skulle under sitt arbete med varudeklarationer och kvalitetsmärkning få sådana erfarenheter och insamla sådant material, som helt naturligt borde kunna ge impulser både till standardisering och serietillverkning inom konsumtionsvaruområdet. De praktiska uppgifterna i samband med lösandet av frågor rörande serieproduktion och kommersiell standardisering böra

sedan ankomma på respektive företag eller branschorganisation, varvid samråd med nämnden och andra på området sakkunniga institutioner och organisationer kan vara till nytta.

Slutligen må framhållas, att produktionens starka beroende av marknadens efterfrågan — vilket klart torde ha ådagalagts av ovan refererade undersökningar — borde erbjuda stora möjligheter för konsumenterna att på ett mera medvetet sätt påverka produktionen i en för dem själva gynnsam riktning. *Rationaliseringsåtgärder genom ökad serieproduktion och standardisering böra därför åtföljas av upplysning till konsumenterna om de fördelar, som kunna vinnas i såväl ekonomiskt som kvalitativt hänseende genom en dylik rationalisering inom branscherna.* Bättre kontakt mellan producent och konsument skulle kunna erhållas genom ovan nämnda samarbetsformer inom olika branschområden men också genom att producenterna ge konsumenterna mera objektiv upplysning rörande varornas kvalitet i olika avseenden. Härigenom skulle sannolikt den faktiska efterfrågan kunna uppfattas som ett uttryck för konsumenternas verkliga behov och önskemål och kunna ge möjlighet för producenterna att riktigare bedöma konsumenternas behov av variation i fråga om varornas utformning. Förutom denna upplysning kring de speciella varuslagen kräves emellertid en mera allmän konsumentupplysning, som tar sikte på mera långsiktiga mål och söker höja konsumenternas insikter i varumarknadsförhållandena och i sätten att inrätta sin konsumtion. Utredningen skall i det följande behandla dessa båda sidor av upplysningen till konsumenterna och vill här endast konstatera, att upplysningsvägen till konsumenterna torde vara ett av de viktigaste medlen för att öka avsättningsmöjligheterna för serietillverkade bruksvaror.

Kvalitetskontroll

Även om tillverkning och försäljning av konsumtionsvaror normalt äger rum under fria marknadsformer, där tillgång och efterfrågan i första hand bestämma produktionens inriktning på olika varuslag och skilda kvaliteter och utformningar, föreligger i vissa fall behov av direkt kontroll från samhällets sida över åtskilliga varor som utbjudas på marknaden.

Dylik kontroll över varor och priser har alltid tillhört statens allmänna åligganden att skydda medborgarnas intressen med hänsyn till deras hälsa och egendom. Under olika tider av samhällsutvecklingen ha statens skyddsåtgärder varit av växlande karaktär och omfattning. Under vissa äldre tider var det ekonomiska livet reglerat i minsta detalj och kontrollen över efterlevnaden av givna bestämmelser var ofta synnerligen rigoröst utformad med stränga straff för överträdelser. Det gamla näringstvänet med dess minutiösa kontrollsystem över tillverkning och handel med varor avlöstes

så småningom av friare marknadsförhållanden och bröts slutgiltigt ned genom näringsfrihetens genomförande från mitten av förra århundradet i vårt land. Det gamla kontrollsystemet ersattes med nya bestämmelser, anpassande till de krav på varukontroll, som industrialiseringen och det moderna näringslivet medförde. Den nuvarande statliga lagstadgade kontrollen på konsumtionsvaruområdet är emellertid avsevärt mindre omfattande och även mildare i sin tillämpning än den kontroll som utövades under gångna tider.

Under normala tider är den kontroll, som samhället utövar över varumarknaden, begränsad till i *lagstiftningen* givna bestämmelser. I det följande lämnas en översikt över nu gällande statliga bestämmelser rörande kvalitetskontroll å konsumtionsvaror. De genom *krisförhållandena införda tillfälliga bestämmelserna* rörande pris- och kvalitetskontroll behandlas därefter ur mera principiella synpunkter i ett efterföljande avsnitt.

Omfattningen av lagstadgad kvalitetskontroll på konsumtionsvaruområdet.

Bestämmelser rörande kvalitetskontroll å konsumtionsvaror äro inom den svenska lagstiftningen, både när det gäller den allmänna lagstiftningen och speciallagstiftningen, av tämligen liten omfattning i jämförelse med förhållandena inom åtskilliga andra länder. Även ifråga om kontrollen på livsmedelsområdet, där huvudparten av bestämmelserna återfinnes, torde den svenska lagstiftningen i vissa avseenden vara betydligt mindre detaljerad¹⁾ än motsvarande utländsk lagstiftning. Övriga viktigare varuområden med undantag av ett fåtal varuslag inom dessa äro helt i avsaknad av särskilda kontrollbestämmelser. I detta sammanhang bör erinras om att gällande lagstiftning på livsmedelsområdet är föremål för särskild utredning genom 1948 års livsmedelssakkunniga, som ha till uppgift att bl.a. göra en överarbetning av de förslag till ny livsmedelsstadga m.m. som tidigare framlagts av 1939 års livsmedelslagstiftningssakkunniga.

Rent allmänt kan kontrollen med hänsyn till syfte och innebörd karakteriseras på följande sätt. Bestämmelserna äro i huvudsak av två slag, dels sådana som stadga förbud mot vissa ingrediensers användning vid varans framställning eller föreskriva viss sammansättning eller viss minimikvalitet av en vara, dels sådana som föreskriva märkningsskyldighet i någon form vid försäljning av vissa varor. Flertalet bestämmelser, såväl i speciallagstiftning som i allmän lagstiftning, ha ett övervägande restriktivt syfte, i det att skyddet avser att förhindra försäljning av undermåliga varor eller utbudande av varor i avsikt att vilseleda köparen beträffande varornas ursprung, vikt eller sammansättning. Endast i några fall föreskrivas direkta, positiva minimivillkor rörande varornas kvalitet ävensom mera detaljerad märkningskyldighet rörande varors innehåll eller egenskaper.

¹⁾ SOU 1941: 22, s. 109 ff.

De allmänna bestämmelserna rörande varukontroll åsyfta i första hand att förhindra ohederlighet i handeln genom vilseledande märkning m.m. i fråga om beskaffenhet, vikt och myckenhet hos de utbudna varorna. I *strafflagen 21 kap.* om bedrägeri och dylik oredlighet stadgar 1 § att »envar som medelst vilseledande förmår någon till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, dömes för bedrägeri till staffarbete i högst två år eller fängelse.» Enligt lagen den 29 maj 1931 om *illojal konkurrens* straffas lämnandet av *oriktiga uppgifter* i samband med handeln med varor, vilka uppgifter äro ägnade att framkalla uppfattningen om ett fördelaktigt anbud. Till meddelande av uppgifter hänföres även framställning i bild eller genom annan särskild anordning. — Lagen den 4 juni 1913 angående förbud mot införsel till riket av varor med *oriktig ursprungsbeteckning* samt lagen den 9 oktober 1914 angående förbud i vissa fall mot varors förseende med *oriktig ursprungsbeteckning* och saluhållande av oriktigt märkta varor lämna båda skydd mot hithörande former av ohederlighet i handeln med importvaror på den inhemska marknaden. Enligt kungl. kung. den 15 december 1933 angående *märkning av vissa varor av utländskt ursprung* skall vara, som är upptagen i en vid kungörelsen fogad förteckning, vid införsel med vissa undantag icke utlämnas från tullverket, med mindre den genom varuhavarens försorg under tillsyn av tullpersonal blivit försedd med märke som anger att varan är av utländskt ursprung. Ett femtiotal varuslag beröras helt och ungefär lika många delvis av denna kungörelse. Råvaror och halvfabrikat äro helt undantagna.

Livsmedel:

Kontrollbestämmelser på livsmedelsområdet återfinnas i *strafflagen, i hälsovårdsstadgan samt i ett flertal särskilda kungörelser och förordningar.*

Försäljning eller utlämnande av veterligen *förfalskade livsmedel*, där vid förfalskningen ämne använts som är farligt för människans liv och hälsa är enligt *strafflagen kap. 14 § 20 a* belagt med stränga straff. Detsamma gäller försäljning av förfalskade läkemedel. I *hälsovårdsstadgan* den 19 juni 1919 finnes, förutom vissa bestämmelser rörande kött och mjölk (jmf nedan), följande allmänna stadgande: »Är födoämne i andra fall än här ovan sägs till följd av förskämning, orenlighet, felaktig beredning eller annan orsak skadligt för hälsan eller eljest otjänligt till människoföda, eller har det bearbetats eller hanterats av person, vilken är eller misstänkes vara behäftad med sådan sjukdom eller smitta, att födoämnet skäligen är att anse såsom farligt att förtära, må det icke i syfte att användas till människoföda införas i stad eller där hållas till salu eller överlämnas till annan.» Hälsovårdsstadgans bestämmelser kompletteras av särskilda hälsovårdsordningar och matvarustadgor, som fastställts av åtskilliga städer. I främsta rummet är det handeln med mera ömtåliga livsmedel, som därvid behandlas. I fråga om beredning av och handeln med mjölk och mejeriprodukter samt kött och charkuterivaror ävensom bageriprodukter m. m. innehålla matvarustadgorna bestämmelser, som mer eller mindre skärpa de fordringar hälsovårdsstadgan härutinnan uppställer. Även för slakterirörelsen ha skärpta föreskrifter meddelats i ett stort antal lokala stadgor.

Enligt *giftstadgan* den 7 dec. 1906 får en vara, avsedd för förtäring, ej saluhållas i det fall den är tillsatt med vissa ämnen, som finnas upptagna i en särskild förteckning. För kött och fiskvaror äro alla slags färgämnen och en del uppräknade konserveringsämnen förbjudna, dock att medicinalstyrelsen kan medgiva undantag.

Framställning och införsel av *vitaminiserade livsmedel* må enligt kungl. förordningen den 23 maj 1941 endast ske efter tillstånd av kommerskollegium. Innan ansökan sker därom, skall varan undersökas av statens institut för folkhälsan. Nämda myndigheter övervaka efterlevnaden. Undersökning även av i allmänna marknaden provinköpta varor sker minst två gånger årligen.

En rad särskilda bestämmelser finnas för *olika livsmedel* såsom smör, margarin, ost, mjölk, grädde, köttvaror, korv, ägg, strömming, fiskkonserver, konserverad frukt, bär och grönsaker, potatis, svamp m. m.

Viss procent *vattenhalt* i smör, margarin, grädde samt korv är föreskriven i olika kungörelser. Margarin får ej tillverkas med lägre *fetthalt* än 82 %. Tillverkningen av margarin, margarinost, fettemulsion, konstister m.m. skall stå under tillsyn av utav länsstyrelsen förordnad tillsyningsman, som bl.a. skall tillse, att vid tillverkningen endast fullgoda och för hälsan oskadliga ämnen användas samt att tillverkningen i övrigt bedrivs på sådant sätt, att fabrikatet icke blir menligt för hälsan. Enligt lantbruksstyrelsens kungörelse den 15 juni 1937 erhåller mejeri, som vid av Svenska smörprovningarna verkställd provning visat sig framställa smör av god beskaffenhet, rätt att för sin smörtillverkning använda runmärket. Saluhållen mjölk får ej vara utspädd med vatten eller bemängd med främmande ämnen, ej heller, utan att sådant särskilt anges, vara berövad något av sina naturliga beståndsdelar. Särskilda bestämmelser finnas vidare angående pastörisering av mjölk och grädde m.m.

Enligt kungl. kung. den 23 okt. 1925 (ändr. 1936 angående *kontroll å handeln med ost*) stadgas, att ost icke må salubjudas eller försäljas som helfet eller halvfet utan att uppfylla vissa krav; förbud mot benämning, som anger att osten är mer än halvfet; vissa märkningsföreskrifter (enligt kungl. kung. den 1 nov. 1940, ändr. 1941, äger förevarande kungörelse dock tills vidare icke tillämpning). Lantbruksstyrelsen har i kungörelse den 8 sept. 1944 (ändr. 1945) utfärdat särskilda föreskrifter för begagnande av Svenska smörprovningarnas varumärken för *ost och mesvaror* m. m., enligt vilka envar, som vid av Svenska smörprovningarna anordnade provningar eller kvalitetsbedömning av ostlager visat sig tillverka (förpackad) ost eller mesvara av god beskaffenhet, må erhålla rätt att förse sin tillverkning med smörprovningarnas varumärke.

Beträffande *ägg* finnas bestämmelser rörande märkning vid import och export. Obligatorisk märkning är föreskriven för kylhuslagrade och konserverade ägg. Enligt lantbruksstyrelsens kungörelse den 21 augusti 1941 finnas föreskrifter för begagnande av Svenska smörprovningarnas varumärke för ägg jämte vissa kvalitetsbestämmelser och kontroll häröver.

I syfte att förhindra ohederlighet i handel förbjöds användande av *vilseledande varubeteckningar* på varor, som till sin sammansättning avvika från den normala sammansättningen hos den vara, vilken genom benämningen utmärkes. Här avsedda benämningar äro: mjölk, grädde, smör, margarin, flott, korv, mjöl, socker samt honung eller med någon av dessa varubeteckningar liktydig benämning, vare sig benämningen brukas ensam eller i ordsammanställning, som antyder likhet i användningen av motsvarande vara; ägg i ordsammanställning såsom äggpulver och saft i ordsammanställning, som anger saften såsom beredd av frukter eller bär. Ej heller må genom bild eller teckning givas sken av att varan är av sådant slag.

För *köttvaror* finnas stadganden rörande besiktning och stämpling. Enligt kungl. förordning den 30 december 1941 angående klassificering av kött skall kött av nötkreatur, häst, får eller svin, som godkänts vid besiktning, genom försorg av

vederbörande offentliga slakthus, köttbesiktningebyrå eller kontrollslakteri före utlämnandet klassificeras och förses med kvalitetsstämplar.

Beträffande *fisk och fiskprodukter samt frukt m.m.* märkas följande bestämmelser. Kungl. kung. den 10 maj 1935 angående beredning och inläggning m.m. av *salt strömming* (ändr. 1937 och 1943) stadgar vissa kvalitetsföreskrifter. Råvaran skall vara fullt färsk och oskadad; färskgälad, kött med frisk salt smak; omsorgsfull packning; välfyllt med lake; föreskrifter om kärlets beskaffenhet och rymd; kontroll av lantbruksstyrelsen. Enligt kungl. kung. den 21 juli 1937 angående märkning av kärl, vari *surströmming* saluföres m.m., stadgas uppgiftsskyldighet på kärlet av beredarens eller förpackarens namn och hemvist, beredningsåret och innehållets vikt exklusive lake m.m. Liknande kungörelser ha utfärdats angående märkning av kärl till *fiskkonserver* (år 1934), av kärl till *konserverade och torrade frukter, bär eller grönsaker* (år 1935) samt av kärl till *fruktkonserver* i vissa fall (år 1935).

Beträffande *potatis* har lantbruksstyrelsen fastställt vissa allmänna regler (23 december 1943) om hur potatis bör vara beskaffad för att godkännas som matpotatis. Genom medicinalstyrelsens cirkulär till länsstyrelserna ombesörjes en sanitär kontroll över handeln med *svamp*.

Drycker:

Beträffande tillverkning och försäljning av maldrycker samt alkoholfria drycker finnas förordningar rörande förbud mot användning av sackarin vid tillverkning av maldrycker av andra och tredje klasserna med vissa undantag, varvid etiketten skall innehålla uppgift om så har skett. Vidare att maldryck av klass I samt andra maldrycker som ej ha större volymprocent än 2¼ procent icke må förvaras på andra kärl än dem, å vilka den utlämnats från bryggeriet, ej heller av säljaren påspädas eller på annat sätt beredas m.m. Kärl, innehållande söta läskedrycker, skola ha etikett med dryckens benämning, tillverkarens namn eller firma samt uppgift om tillverkningsort. Har vid tillverkningen använts sackarin, skall etiketten upplysa härom.

Apoteksvaror o.dyl.:

I apoteksstadgan den 14 november 1913 föreskrives att vid försäljning apoteksvarans art eller sammansättning genom påskrift eller bifogad deklARATION tydligt och riktigt anges. Om det skulle befinnas, att fabriksmässigt tillverkad apoteksvara till sammansättning och innehåll väsentligen avviker från meddelad signatur eller deklARATION, eller skulle eljest i avseende å viss apoteksvara sådana särskilda omständigheter yppa sig, att deras vidare saluhållande i landet är att anse som onyttig och skadlig, kan på framställning av medicinalstyrelsen förbud meddelas mot införsel och försäljning av sådan vara. Bestämmelsen gäller även bräckband och andra bandager, elektriska bälten o.dyl., som angivits såsom botande eller lindrande medel mot sjukdom.

Enligt kungl. kung. den 30 april 1925 angående kontroll å handeln med vissa för människor använda *bakteriologiska preparat* såsom sera, vacciner m.m. utövas kontroll häröver genom statens bakteriologiska laboratorium. Preparat, som ej undergått kontroll, få ej saluhållas eller utlånas.

Enligt kungl. kung. den 15 september 1934 (ändr. senast 1938) får *farmaceutisk specialitet* ej försälas, med mindre den är upptagen i ett av medicinalstyrelsen fört register. Det ankommer på medicinalstyrelsen att pröva frågan om specialitetsregistrering. En särskild nämnd biträder därvid styrelsen. Härvid prövas bl.a. om specialiteten i farmaceutiskt hänseende är av ändamålsenlig beskaffenhet, om

den är ägnad att förebygga, lindra eller bota sjukdomar eller sjukdomssymptom, om priset är skäligt och reklamen lämplig.

Skor och läder:

Kungl. förordningen den 11 april 1919 angående förbud mot förtyngning av vissa *lädersorter m.m.* (ändr. 1920). Sul- och bindsulläder samt remläder må ej förtyngas med ämnen, om dessa ej äro erforderliga för garvning etc. Vissa ämnen få endast i ringa mängd användas för garvning. — Kungl. förordning den 9 maj 1919 (ändr. 1920) angående förbud mot användning av *papp och konstläder i skodon*. Vid ifrågavarande tillverkning må med undantag för tofflor och mindre barnskor samt för bottenfyllning, gelänk och förstärkning av bindsula ej användas papp, konstgjort läder, konstläderpapp eller kemiskt beredd fiberpapp (enligt kungl. kung. den 30 juni 1943 kan industrikommissionen medgiva undantag från ifrågavarande bestämmelse).

Elektrisk materiel:

Kungl. kung. den 26 april 1935 angående kontroll av viss *elektrisk materiel* (ändr. 1945). Kommerskollegium äger föreskriva, att installationsmateriel eller bruksföremål, som nyttjas vid elektriska starkströmsanläggningar, skola vara för användning godkända av en av Kungl. Maj:t därtill utsedd materielkontrollanstalt. Kommerskollegium har genom ett flertal kungörelser utfärdat bestämmelser om kontroll genom Svenska Elektriska Materielkontrollanstalten Aktiebolag av radiomateriel och gummiisolerade ledningar, vissa elektriska förstärkare, elektriska värmeapparater och motordrivna bruksföremål.

Ädla metaller:

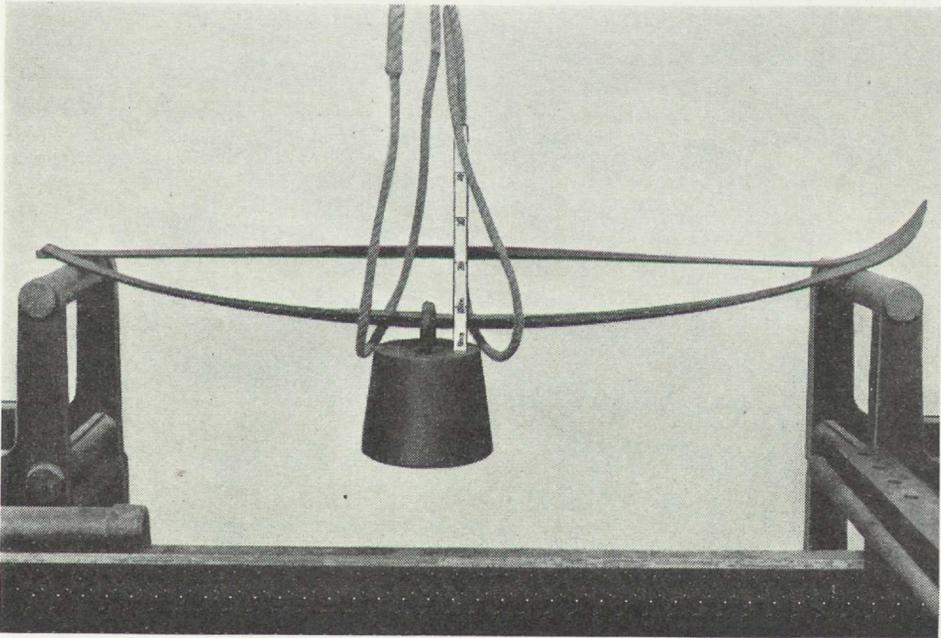
Kungl. förordning den 18 oktober 1912 angående kontroll å guld- och silverarbeten: Kontrollen avser metallegeringens finhalt jämte kontrollstämpling. Dylikt arbete må icke inom riket tillverkas i sådan form, att detsamma i färdigt skick förutom guld eller silver innehåller annat icke lätt skönjbart ämne, såvida detta icke erfordras för att arbetet skall motsvara sin praktiska uppgift. Ej heller må sådant arbete genom hårdlödning förenas med metall, som på grund av sitt utseende lätt kan förväxlas med metall, varav arbetet är förfärdigat. Motsvarande föreskrifter gälla beträffande införsel. — Kungl. förordning den 30 mars 1901 angående förbud mot anbringande av vissa stämplor eller märken å förgyllda och försilvrade m. fl. *arbeten av oädel metall m. m.* Dylika arbeten få icke förses med stämplor eller märken liknande dem för guld-, silver- eller platinaarbeten föreskrivna kontrollstämpeln, årsbokstavstämpeln och firmastämpeln, ej heller må guldlignande arbeten förses med karatstämpel, som anger en lägre finhalt än den i Sverige för guldarbeten lägst medgivna. Liknande bestämmelser gälla beträffande införsel. — Vidare finnas särskilda kontrollbestämmelser rörande platinaarbeten m.m.

Övriga varor:

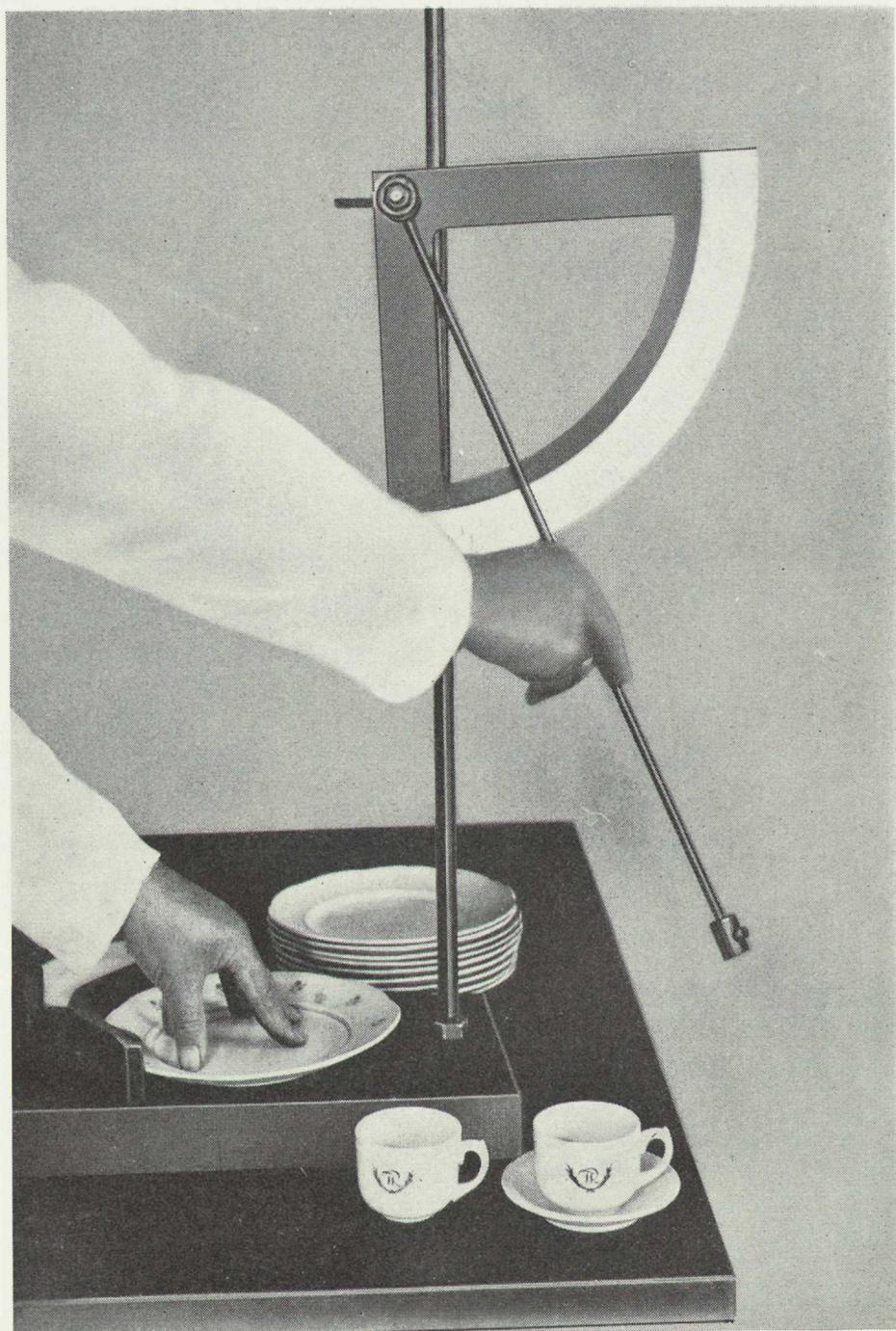
Kungl. förordning den 30 mars 1900 angående förbud mot tillverkning, införsel och försäljning av *tändstickor*, i vilkas tändmassa vanlig (vit eller gul) fosfor ingår. — Kungl. kung. den 18 december 1936 med vissa bestämmelser angående s. k. *lättbentyl*. Under benämningen lättbentyl eller bentyl eller under annan benämning, vari ordet bentyl ingår, må icke saluhållas annat motorbränsle än sådant som består av en blandning av bensin och minst 25 procent motorsprit. — Enligt kungl. kung. den 31 december 1943 har jämlikt lagen den 30 juni 1943 med vissa bestämmelser om mätning av *ved* och annat virke förordnats, att mätning

Djurrum för biologiska vitaminundersökningar vid Statens Institut för Folkhälsan.

Hos Statens Provningsanstalt: provbelastning och mätning av nedböjning vid provning av limmade skidor.

Hos Statens Provningsanstalt: Slagprov mot kant på tallrik vid provning av matporcelain.

av bl.a. brännved och flottningsbrännved skall, där mätning är avsedd att ligga till grund för bestämmande av vederlag för veden, utföras enligt av skogsstyrelsen meddelade föreskrifter i den mån Kungl. Maj:t ej annat förordnat. Skogsstyrelsen har genom cirkulär år 1944 meddelat sådana föreskrifter, innefattande jämväl vissa kvalitetsbestämmelser. Däri angives hur ved skall vara beskaffad för att vid mätning hänföres till prima björkved etc.

Pris- och kvalitetskontroll under åren 1939—1949.

Pris- och kvalitets sambanden fingo under krisårens försämrade försörjningsläge en särskild aktualitet, som motiverade införande av offentliga reglerings- och kontrollåtgärder över näringslivets olika delar i syfte att få till stånd en önskvärd produktionsinriktning samt motverka prisstegringar. Förutom direkta produktionsregleringar och förbud för vissa tillverkningar har genom den statliga priskontrollen möjliggjorts viss reglering av konsumtionsvarornas kvalitet genom att, delvis i samband med produktionsregleringar, priserna bundits till bestämda normer i fråga om kvalitet och utförande.

Viss kvalitetskontroll och standardisering utgör en av förutsättningarna för en mera genomförd priskontroll. I praktiken är detta villkor till följd av variationerna i varusortiment uppfyllt i olika grad inom skilda varuområden. Det är givetvis svårare att effektivt kontrollera priser på alla otagliga typer av husgeråd, leksaker eller prydnadsföremål än på exempelvis varor som mjölk, ost eller smör, för vilka varuslag redan före kriget en viss standardisering i fråga om kvalitet och förpackningsenheter förelåg. Det allmänna prisstoppet kan lättare kringgå på dylika differentierade varuområden genom omläggningar i produktionen till nya, mera lönande tillverkningar. Ett led i priskontrollen har därför varit att begränsa antalet typer av ett varuslag i syfte att dels effektivare hålla priserna nere, dels åstadkomma ett önskvärt utnyttjande av knappa råvaror. Särskilda bestämmelser rörande utformningen av varor ha sålunda i vissa fall kompletterats de allmänna prisbestämmelserna.

Priskontrollen omfattade till en början de viktigare varuområdena, där viss standardisering redan fanns, såsom i fråga om livsmedel. Hårdare priskontroll på vissa varuslag motiverades samtidigt av den proportionsvis större betydelse som varuslaget ifråga har för den allmänna levnadsstandardens upprätthållande. Under åren 1941—43 utvidgades standardiseringssträvandena för att åstadkomma effektivare priskontroll inom andra viktiga varuområden såsom textil- och skobranscherna. De standardiseringsåtgärder, som genomfördes i samband med priskontrollen under dessa år, ha i stort sett bibehållits.

Standardiseringsföreskrifterna ha vanligen tillkommit i samarbete mellan priskontrollmyndigheterna och försörjningsmyndigheterna. Beträffande

skodon ombesörjer dock priskontrollnämnden ensam kontrollen över att fastställda bestämmelser följas i tillverkningen och i försäljningen.

Direkta föreskrifter genom priskontrollen rörande utformning och kvalitet föreligga blott på ett fåtal områden. Beträffande skodon ha, i samband med kvoteringsbestämmelser rörande lädertilldelning, företagen ålagts att tillverka viss procent PK-skodon respektive P-licenstyper. Chokladtillverkningen reglerades under år 1943 till följd av råvaruknapphet och begränsades till vissa fastställda typer, varvid typantalet nedbringades till ett 70-tal från att ha varit flera hundra före kriget. I samband med normalprissättning på bröd infördes bestämmelser angående tillåtna antalet viktyper och brödtyper. Liknande föreskrifter fastställdes även för andra livsmedelsprodukter. Bestämmelser rörande fetthalten genomfördes sålunda för mejeriprodukter såsom mjölk och ost, vilka varuslag före kriget voro delvis standardiserade.

De omfattande produktions- och prisregleringarna under och efter kriget ha icke kunnat förhindra, att vissa snedvridningstendenser gjort sig gällande inom näringslivet. Dessa tendenser ha framförallt tagit sig uttryck i omläggning av tillverkning och import till dyrare kvaliteter och typer, vilket resulterat i en dold prisstegring för vissa varuslag.

Benägenheten att inrikta tillverkningen eller importen på dyrare utformningar har varit mer eller mindre framträdande inom olika områden och har betingats såväl av priskontrollen som av bristen på råvaror och arbetskraft. Tendensen har varit särskilt märkbar på svårkontrollerbara områden, där priskontrollens bestämmelser kunnat kringgås på olika vägar. I ett läge med utnyttjad kapacitet ha producenterna givetvis intresse av att kompensera sig för de ofta knappa marginalerna genom att framställa sådana varor som bäst löna sig ur räntabilitetssynpunkt. Under varubristtider kunna varorna lätt vinna avsättning, eftersom köpmotståndet mot dyrare varor tenderar att upphävas.

Pris- och kvalitetskonkurrensen blir vidare delvis satt ur spel under tider med utpräglad varuknapphet. I de fall, då prisregleringarna innebära normalprissättning gällande för ett helt varuumråde, har denna tendens kunnat konstateras beträffande åtskilliga konsumtionsvaror. Priser och marginaler ha i allmänhet icke kunnat fastställas uteslutande med hänsyn till de effektivaste företagens kostnader och som följd härav har utrymme skapats för priskonkurrens bland de företag, vilkas kostnader ligga under de fastställda priserna. Dessa möjligheter till priskonkurrens ha dock ofta icke utnyttjats. Ett underskridande av de fastställda priserna uppfattas vanligen som ett avstående från en rätt att uttaga ett pris, som funnits skäligt av priskontrollmyndigheterna. Normalpriserna ha därför i stort sett fått karaktären av minimipriser, som företagen till följd av den stora varuefterfrågan icke ansett sig ha anledning att underskrida i syfte att locka till sig kunder. Den med nödvändighet mera schematiska prisreglering, som det måste bli

fråga om vid normalprissättning o. dyl., gör det svårt att i varje enskilt fall ta hänsyn till de variationer i kvalitetshänseende som förefinnas mellan olika fabrikat. Eftersom högre pris icke får uttagas under åberopande av bättre varukvaliteter, ha företagen givetvis mindre anledning till att konkurrera medelst kvalitetsförbättringar. Om priserna icke äro bundna till standardiserade varor och bestämda kvaliteter, kan t. o. m. den risken föreligga, att priskontrollen kringgås genom att lägre och kostnadmässigt billigare kvaliteter säljes till de överenskomna priserna. Konsumenterna utsätts därvid för en form av dold prisstegring.

I syfte att förhindra snedvridningstendenser av ovan antytt slag ha olika vägar anlitats. Genom överenskommelser med industrin ha fabrikanterna i vissa fall åtagit sig att inrikta sin tillverkning på vissa särskilt önskvärda artiklar. På textilområdet har exempelvis detta skett i fråga om lakansväv och blåtwills. Ett medel att öka eller bibehålla tillgången på billigare bruksvaror på marknaden har vidare varit att medgiva konstnadskompensation genom att uttagande av högre priser tillåtits för billigare typer av tillverkningen. Detta tillvägagångssätt har använts beträffande exempelvis glas och porslin. På likartat sätt har man sökt förhindra import av varor, vilka ur pris- och kvalitetssynpunkt ansetts mindre önskvärda, genom uppställande av villkor vid importlicensgivningen i syfte att befrämja import av billigare typer. Ett ytterligare medel att förhindra förskjutning av varusortimentet mot dyrare typer har varit fastställande av degressiva marginaler vid försäljningen, varigenom handeln skulle få mindre intresse av att efterfråga de dyrare typerna av ett varuslag.¹⁾

I prisregleringslagen §. 7 har slutligen en bestämmelse införts, gällande fr. o. m. den 1 juli 1947, den s. k. försäljningsspärren, vilken ger möjlighet till ytterligare kontroll över produktionsomläggningar. Bestämmelsen innebär, att nämnden äger med Konungens bemyndigande fastställa bestämmelser om att företag icke äga försälja varor, förrän priset godkänts av nämnden. Ifrågavarande bestämmelse har tillämpats först helt nyligen, då nämnden erhöll bemyndigande att tillämpa densamma på fiskkonservermarknaden.

Utredningen har med ovan lämnade redogörelse sökt belysa vissa viktigare drag i den offentliga kontrollen över priser och kvaliteter under krisförhållandena. Det regleringssystem, som därvid utbildats, torde komma att bestå under de närmaste åren. Utredningen har icke anledning att mera i detalj ingå på en bedömning av de åtgärder, som redan vidtagits eller kunna tänkas bli aktuella i samband med priskontrollen. Frågan om riktlinjerna

¹⁾ Priskontrollnämnden har i en skrivelse till Konungen av den 24 februari 1948 begärt bemyndigande att fastställa dylika marginaler på barnvagnsområdet under hänvisning till en av nämnden företagen utredning rörande volym- och försäljningsvärdenas utveckling under åren 1938—1945. Nämnden uttalar i sitt förslag, att en avvägning av marginalerna efter en fallande procentuell skala skulle resultera i betydliga pris- och marginalsänkningar.

för den statliga prispolitiken utredes för närvarande av en särskild förhandlingsdelegation. Enligt direktiven kommer denna delegation att behandla hela fältet av frågor, som sammanhånga med metoderna för prisregleringen, bl. a. behovet av ny prisstoppsdag, normerna för lönsamhetsbedömningen, handelsmarginalernas bestämmande samt prissättningsreglerna för beställningsarbeten. I detta sammanhang framhålles vikten av att erhålla analys av verkningarna av tidigare givna provisoriska direktiv för priskontrollen samt priskontrollens möjligheter att säkerställa önskvärd produktion av viktigare varuslag.

Provningsverksamheten — ett led i kvalitetskontrollen.

Vid skilda anstalter, institutioner och högskolor bedrivs provningsverksamhet inom praktiskt taget samtliga viktigare materialanvändnings- och varuområden. Denna verksamhet hänger nära samman med den teknisktvetenskapliga forskningen, men den har därjämte till uppgift att genom utarbetande av normer för provning skapa möjligheter till objektiv kontroll av material, arbetsteknik och färdiga produkter i såväl kvantitativt som kvalitativt hänseende. Behov att få dylik provning utförd föreligger hos olika kategorier av köpare inom produktion och handel samt hos enskilda konsumenter. Medan produktionsföretagen vanligen kunna utföra kontroll på de egna tillverkningarna, ha köparna i handelsledet icke alltid möjlighet att på egen hand prova offererade eller redan levererade varor utan behöva anlita härför utrustade provningsanstalter. Även tillverkare behöva under stundom prova råmaterial, halvfabrikat m.m. hos specialiserade provningsorgan.

Förutom näringslivets behov av dylik kontroll vid varuleveranser m.m. anlitas provningsorganen av skilda konsumentgrupper, i första hand av myndigheter och olika samhällseliga organ. Provningsverksamheten är också till betydande del statlig eller statsunderstödd. De statliga inköpen avse bl.a. konsumtionsvaror av liknande slag, som användas inom de enskilda hushållen, varför provningsverksamheten kommit att omfatta en rad för konsumenterna viktiga varuslag (se bil. 5). Provningsmetoder finnas sålunda utarbetade för en del konsumtionsvaror och material, som köpas i detaljhandeln av enskilda konsumenter.

Det förhållandet, att den köpande allmänheten hittills i ringa grad utnyttjat möjligheterna till varukontroll genom att vända sig till provningsorgan, behöver ingalunda innebära, att behov härav skulle saknas. Beträffande vissa produkter, såsom livsmedel och elektrisk materiel, ger visserligen lagstiftningen på området skydd mot undermålig kvalitet. För vissa varuslag är obligatorisk kontroll föreskriven hos auktoriserade provningsanstalter. För flertalet övriga konsumtionsvaror — textilier, möbler, husgeråd, kemisk-tekniska artiklar etc. — äro emellertid konsumenterna hänvisade

till att på andra vägar söka garanti för varornas kvalitet i skilda avseenden. I åtskilliga fall, i synnerhet vid inköp av dyrbarare varor såsom hushållsmaskiner, heminredningstextilier, möbler, radioapparater m.m. eller av importvaror med okänd tillverkare, skulle konsumenterna sannolikt vara betjänta av att vid behov kunna prova varorna hos särskilda provningsanstalter för att erhålla en tillfredsställande, objektiv bedömning av kvaliteten. Även om de av utredningen i det följande föreslagna åtgärderna för åstadkommande av varudeklarationer och kvalitetsmärkning samt av en mera effektiv allmän konsumentupplysning skulle komma till stånd, torde tillgång till sakkunnig bedömning av varorna vid provningsanstalterna innebära fördelar för konsumenterna vid planerade inköp.

En förutsättning för att konsumenterna skola kunna anlita denna form av varukontroll är, att kostnaderna härför icke bli för stora. Den väsentligaste anledningen till att provningsanstalterna hittills i så ringa omfattning utnyttjats av allmänheten torde även ha varit, att avgifterna för provningarna äro för höga, icke minst i förhållande till flertalet konsumtionsvarors värde. Som exempel kan nämnas att provning för bedömning av en textil produkts egenskaper f.n. kostar ca 30 kronor hos statens provningsanstalt. Detta belopp är överkomligt för importörer och andra försäljare, som behöva kontrollera kvaliteten av stora varuleveranser. För konsumenterna, som köpa enstaka artiklar, blir däremot en dylik provning alltför dyrbar i flertalet fall.

Enligt utredningens mening bör denna väg till varukontroll göras tillgänglig för konsumenterna i större utsträckning än som för närvarande är fallet. Möjligheter att sänka avgifterna för konsumenternas varuprovning böra därför utnyttjas. I första hand torde statens provningsanstalts verksamhet beröras härav, vilken omfattar ett flertal varaktiga konsumtionsvaror (se bil. 5). Även vid andra provningsanstalter och institutioner, där konsumenterna kunna få rutinmässig varuprovning utförd, böra möjligheter till avgiftssänkning undersökas samtidigt som konsumenterna i ökad omfattning få upplysning om denna väg till varukontroll.

Utredningen har icke ansett sig ha anledning att närmare ingå på frågan om avgifternas lämpliga storleksbelopp och ej heller sökt uppskatta det behov av ökad arbetskraft och resurser i övrigt som en sänkning av provningsavgifterna för konsumenterna skulle medföra för provningsanstalternas vidkommande. *Utredningen vill därför föreslå, att frågan om provningsavgifternas storlek göres till föremål för särskild behandling. Detta synes kunna ske i samband med den av chefen för handelsdepartementet till 1948 års statsverksproposition anmälda överarbetningen av inom departementet den 28 augusti 1946 verkställd utredning rörande frågan om den statliga provningsverksamhetens organisation.*

KAPITEL III.

Varuupplysningens mål och medel

I konsumenternas intresse ligger att få största möjliga valuta för sina pengar. Större delen av konsumtionsvaruinköpen göres av kvinnorna, vilka alltså bära det huvudsakliga ansvaret för inköpen av hushållens behov av livsmedel, kläder, skor och övriga bruksvaror. Förmågan att göra goda inköp, att väl planera hushållets budget, har självfallet en stor betydelse för familjens ekonomi och trivsel. Den har emellertid icke endast betydelse för det egna hushållet. Konsumenternas inköpsval påverka även förhållandena inom handeln och produktionen och därvid icke minst varuprisättning, varusortiment och kvalitetsstandard. *Det är därför av vikt, att konsumenterna ha tillgång till sådan varuinformation, att de ha möjlighet att välja för sina behov lämpliga varor.*

Denna varukunskap kunna de erhålla på olika vägar. En grundläggande utbildning i varukunskap och i konsumentfrågor kan sålunda ges i skolorna och senare utbyggas genom en allmän konsumentupplysningsverksamhet. En sådan allmän varu- och marknadskännedom är dock icke alltid tillräcklig för att möjliggöra de bästa inköpsvalen vid det aktuella köptillfället. Den moderna varumarknaden genomgår en oavbruten utveckling; nya varuslag, nya typer och kvaliteter samt ändrade prisetförhållanden ställa konsumenterna ständigt inför förändrade förutsättningar vid planeringen av hur inkomsterna bäst kunna användas. Ett hushåll förbrukar en mängd helt olikartade varor och tjänster, och åtskilliga viktiga och dyra varor köpas mera sällan eller kanske endast en gång under hushållets bestånd. Utredningen återkommer i ett senare kapitel till vad en grundläggande och allmän varukunskap kan ge konsumenterna av ökad förmåga att ordna sin konsumtion på bästa sätt.

Till stor del kunna konsumenternas svårigheter att välja lämpliga varor avhjälpas genom att producenterna och handeln på ett sakligt och tillmötesgående sätt bistå dem vid valet av varor. Konsumenterna behöva få veta vad de få för sina pengar redan innan ett köp är avslutat. Misslyckade inköp äro dyrbara inte endast för konsumenterna själva. Varubyten i butikerna,

ändringar och reparationer m. m. förorsaka ökade kostnader inom handel och produktion och därigenom även högre priser för andra konsumenter. Ur näringslivets synpunkt är det likaledes angeläget att ställa frågorna, vad konsumenten vill och behöver veta om varorna, vad kriteriet är på en god varumarknad ur konsumentens synpunkt och i vad mån konsumenternas önskemål sammanfalla med näringslivets önskemål om rationella tillverknings- och försäljningsmetoder.

Konsumenternas önskemål om hur varumarknaden bör vara beskaffad kunna ges många formuleringar. För det första bör det finnas ett tillräckligt kvantitativt och kvalitativt urval av olika varuslag på marknaden, så att konsumenterna lätt kunna finna den speciella varutyp och kvalitet som de önska köpa. För det andra böra varor, som äro hälsovådliga eller på annat sätt kunna medföra risker, endast få säljas under förutsättning, att de genomgått betryggande säkerhetskontroll och att köparna varnas och skyddas medelst upplysningar och bruksanvisningar, som medfölja varan vid försäljningen. För det tredje slutligen böra *sådan uppgifter om varornas innehåll, egenskaper och priser lämnas, att köparna bli i stånd att göra jämförelser mellan olika typer av ett varuslag och att överhuvudtaget göra förnuftiga inköp med hänsyn till behovens art och till sin ekonomiska ställning.*

Innebörden i de båda förstnämnda kriterierna på en god varumarknad har tidigare behandlats i samband med åtgärder för produktforskning, ändamålsenlig standardisering, kvalitetskontroll m. m. I förevarande kapitel är det tredje villkoret, nämligen vad konsumenterna behöva få veta om varorna, föremål för behandling. Utredningen har härvid sökt belysa de gängse upplysningsformer, varigenom producenterna och handeln meddela konsumenterna kunskap om de varor, som försäljas, nämligen reklamen, märkesvaru- och ursprungsbeteckningar samt handelns upplysningstjänst, främst genom butikspersonalen. I sammanhanget lämnas en redogörelse för samhällets åtgärder i varumärkningsfrågorna. I det sista avsnittet av detta kapitel har utredningen slutligen tagit upp frågan om ökad användning inom konsumtionsvaruområdet av varudeklarationer och kvalitetsmärkning.

Innan utredningen behandlar här nämnda former av varuupplysning, synes det vara angeläget att belysa den roll som enbart *priset* spelar för konsumenternas bedömning av varorna. Priset kan nämligen betraktas som en form av varuupplysning, såtillvida som konsumenterna vanligen med rätt eller orätt förutsätta, att ett positivt samband föreligger mellan pris och kvalitet och att prisskillnader äro, mer eller mindre omedelbart, ett uttryck för objektiva och väsentliga kvalitetsskillnader.

Priset som kvalitetsmätare och vägledning vid varuinköp

Det torde vara en ofta förekommande uppfattning hos konsumenterna, att priset på en vara kan betraktas mer eller mindre som ett mått på varans kvalitet och att jämförelser mellan priserna på liknande varor ofta ge tillräckliga hållpunkter för bedömande av olikheter i kvalitet. Denna uppfattning torde vanligen vara berättigad. Högre kvaliteter i råmaterial, omsorgsfullare arbete och kontroll av framställningen medföra oftast högre kostnader och därmed också högre priser. Höga priser behöva dock icke alltid vara en följd av dylika kostnadsökningar utan kunna bero på monopolistisk prisbildning på ifrågavarande marknad, tullskydd, dyrbara distributionsmetoder o. s. v. Antagandet, att det skulle finnas ett konstant förhållande mellan pris och kvalitet hos varorna, är därför icke alltid riktigt — det visar erfarenheten och kännedomen om de faktiska marknadsförhållandena.

Ett av huvudvillkoren för en effektiv konkurrens på varumarknaden är, då det gäller efterfrågesidan, att köparna besitta tillräcklig varu- och pris-kännedom. Om flertalet köpare vore experter beträffande sina inköp, skulle antagandet att prisskillnader avspegla kvalitetsskillnader vara riktigt, såvida icke av andra skäl konkurrensen beskurits på utbudssidan t. ex. genom monopol, genom kartellbundna priser, genom offentliga regleringar el. dyl. På en varumarknad, som fått sin sammansättning genom en kräsen och sakkunnig efterfrågan, skulle alltså en okunnig köpare mycket väl kunna ha priset till kvalitets- och inköpsvägvisare, eftersom de mera inköpsvana köparna funnit priserna berättigade i förhållande till varornas kvalitet. De kunniga köparna äro emellertid ett mindretal bland konsumenterna. Inköpskunskap finner man mest på de marknader inom industrin och handeln som leverera material till vad som skall bli färdiga konsumtionsvaror. Av många skäl kan icke heller denna inköpsvana på speciella varuområden, som professionella köpare besitta, förvärfvas av något större antal vanliga konsumenter.

Konsumenternas bristande förmåga och möjligheter att rätt värdera varor och priser ha alltså ofta till följd att konkurrensen på konsumtionsvarumarknaden icke — som annars skulle kunna vara fallet — leder till prisskillnader, som direkt avspegla motsvarande kvalitetsskillnader. I avsaknad av objektiva uppgifter om varornas kvalitet och egenskaper påverkas konsumenterna vid sina varuinköp av andra omständigheter. Reklam, märkesnamn, kända företags good-will o. s. v. kunna sålunda uppfattas som bevis för god kvalitet och rimliga priser. Man antar gärna utan vidare att billiga varor äro av sämre kvalitet, dyrare varor av högre kvalitet. Härigenom kan priset bli ett medel för säljarna att påverka köparnas bedömning av varornas kvalitet och värde. Även om lägre priser äro till fördel för köparna, kunna nämligen billiga varor bli mindre

begärliga på grund av deras antagna lägre kvalitet. På många varuområden äro priserna vidare mycket trögörliga, därför att köparna vant sig vid vissa bestämda prisklasser. Företagare, som skulle vilja sänka priset på t. ex. en dammsugare, en radioapparat eller en reservoarpenna eller införa en ny modell till lågt pris, utan att kvaliteten försämrats i något avseende, skulle kanske misslyckas med att öka sin omsättning i konkurrens med övriga företag som sälja samma slags varor till högre priser, helt enkelt därför att konsumenterna äro konservativa i sina uppfattningar om rimliga priser, och det låga priset skulle kunna uppfattas som bevis på lägre kvalitet. Detta är en erfarenhet som åtskilliga företag torde ha gjort. Vad ovan sagts om vissa yttringar av kvalitets- och priskonkurrensen har varit av särskild betydelse under krisförhållandena under kriget och även för tiden därefter, då tillgången på viktiga eller begärliga varuslag och kvaliteter varit knapp. Exempel kunna hämtas från åtskilliga varuområden, vilka visa att knappheten på ett varuslag eller på dess normalt förekommande kvaliteter lett till att priskonkurrensen blivit betydelslös, då det gällt för företagen att få avsättning för sina varor. Det är ett förhållande, som icke enbart kan förklaras med att säljarna till följd av varuknappheten erhållit en fördelaktigare ställning på marknaden, vilket i och för sig skulle kunna ge möjligheter till en för företagen förmånligare prissättning av varorna. En bidragande orsak till prisbundenheten har även varit, att konsumenterna tenderat att åsidosätta en för dem normal värdering av priserna på önskade varor; enbart anskaffandet av den knappa varan har ansetts kompensera utgifterna för densamma.

Eftersom prissänkning sålunda kan få till följd att köparna misstro kvaliteten hos varan, äro företagarna benägna att hellre konkurrera genom kvalitetsförbättringar, finare utstyrsel och emballage samt genom att öka reklamen. Näringsorganisationssakkunniga ha belyst denna företagens reaktion inför en sådan konkurrenssituation på följande sätt: »Då en sänkning av priset av någon anledning icke kan komma ifråga, väljer konkurrensen mellan tillverkarna gärna andra vägar. Den uppfattning, som betraktar prisnedsättning som företagens enda eller ojämförligt viktigaste vapen i konkurrenskampen, synes icke svara mot de faktiska förhållandena, sådana de numera oftast gestalta sig. De andra konkurrensmetoder, som i stället förekomma, äro dels förändringar i produkternas kvalitet, förpackning och märkning, dels reklam och försäljningsarbete samt den med avsättning förenade servicen. Det beror på en rad omständigheter vilket konkurrensmedel, som i det särskilda fallet kommer till användning. Avgörande är härvidlag allmänt uttryckt den styrka, med vilken köparna reagera inför de olika metoderna. För en del varor är efterfrågans priskänslighet stor, och då kommer priset att bli det viktigaste konkurrensvapnet. För andra spelar priset icke så stor roll, medan däremot kvalitetskonkurrensen är avgörande. I åter andra fall är reaktionen hos köparna starkast

inför reklam och energiskt försäljningsarbete, och då kommer dessa konkurrensmetoder att spela huvudrollen. När det blir fråga om kvalitetskonkurrens söker företagen påverka sin omsättning och sin vinst genom åtgärder, som innebära förändringar i produktionskostnaderna. Gäller det åter konkurrens genom reklam och dylikt, träda förändringar i distributionskostnaderna i förgrunden.»

De sakkunniga ha i ovan anförda citat pekat på flera omständigheter, som motbevisa antagandet att kvaliteten kan avläsas genom prisets höjd. En vara kan vara dyr, därför att dess försäljningsreklam och utstyrsel äro kostbara, medan en likartad vara kan vara billig på grund av att reklam icke förekommer eller den säljes i mindre påkostad utstyrsel. Det faktum att den dyrare varan kan finna avsättning, trots att billigare ersättningar finnas att få, beror icke enbart på reklamen kring de dyrare. Prisskillnader på i stort sett likartade varor kunna bestå enbart genom att köparna *antaga* att sådana kvalitetsskillnader föreligga, som motivera prisolikheterna. Reklamen och andra försäljningsmetoder utgöra därvid medel att övertyga köparna om riktigheten i detta antagande.

Undersökningar rörande pris- och kvalitetssamband ha visat, att uppfattningen om prisets höjd såsom tillräcklig kvalitetsmätare många gånger är en illusion. I Förenta staterna ha sålunda statliga organ, konsumentorganisationer och forskningsinstitut företagit åtskilliga pris- och kvalitetsjämförelser mellan olika typer av en vara såsom dammsugare, kylskåp, strumpor, kemisk-tekniska artiklar m. fl. Kvalitetskriterierna ha omfattat såväl varans materiella som funktionella egenskaper. I flera sådana undersökningar har icke förelegat något starkare, påvisbart samband mellan pris och kvalitet. I vårt land ha dock inga för allmänheten tillgängliga marknadsundersökningar gjorts av förhållandet mellan pris och kvalitet. I Hemmens forskningsinstituts undersökningar rörande hushållsredskap m. m. nämnas prisförhållandena mera i förbigående. Även dessa undersökningar visa emellertid, att en bedömning av varans kvalitet icke kan göras uteslutande på grundval av priset, i synnerhet som de relativa prisskillnaderna ifråga om de av institutet undersökta varuslagen spela liten roll för köparen på grund av varornas i och för sig måttliga kostnader.

En ytterligare omständighet inskränker möjligheterna att enbart lita till priset som vägledning vid inköpen, nämligen den på vissa varuområden förekommande *pris- (och produkt)-differentieringen*. Det kan vara anledning att här erinra om denna försäljningsmetod, eftersom den är av stor betydelse för den fråga, som här belyses, samt torde vara föga beaktad av konsumenterna själva.

Prisdifferentieringen innebär att ett företag säljer en och samma vara till olika priser. Detta kan ske på olika sätt, bl. a. genom att en del av tillverkningen åsättes ett visst varumärke eller flera varumärken, medan återstoden säljes anonymt, eller också genom att enbart flera varumärken

användas. En viss produktdifferentiering brukar ofta kombineras med denna prispolitik, så att varan utformas i olika modeller, förpackas olika eller få ett olika utseende genom utstyrseldetaljer, vilkas kostnader icke motsvara prisolikheterna. Dylika prisdifferentieringsåtgärder möjliggöres genom att marknaden uppdelas på olika kundkretsar, som av ekonomiska och sociala skäl äro knutna till olika butiker och som reagera på olika sätt inför prisets höjd samt för den reklam som kan komma till användning. Ekonomiskt bättre ställda köpare kunna ha råd att vara mindre omsorgsfulla i sina inköp och ha mindre intresse av att söka efter billigare ersättningsvaror än de konsumenter som noga måste planera sina utgifter. Företagen kunna utnyttja detta förhållande till att sätta högre procentuella marginaler på varor, avsedda att efterfrågas av högre inkomstgrupper bland konsumenterna.

Prisdifferentiering torde förekomma på många varuområden och i många former. I Förenta staterna ha gjorts ingående undersökningar om prisdifferentieringens förekomst och metoder, och förhållandet är där väl känt och diskuterat. I vårt land äro sannolikt förutsättningarna för denna slags prispolitik mindre än på den stora amerikanska marknaden. Utredningen har icke kunnat erhålla någon kvantitativ uppskattning av den betydelse prisdifferentieringen har på den svenska marknaden. Endast vissa exempel härpå ha inhämtats, bl. a. ur kommerskollegii monopolutredningsbyrås kartellregister. Inom dammsugare-, cykel- och radiobranscherna förekommer prisdifferentiering. Prisskillnaden på en radioapparat, som säljes på detta sätt, kan uppgå till 75 kronor eller mera. Även hushållsmanglar, glödlampor och batterier samt kemisk-tekniska artiklar, foto-graferingsartiklar, rakblad m. m. äro föremål för prisdifferentiering hos vissa företag. Företag, som önska öka sin avsättning utan att sänka priset på sina märkesvaror, kunna avyttra en del av sin tillverkning till lägre priser, t. ex. i enhetsprisaffärer eller genom försäljning under varumärken, där fabrikantens namn icke är utsatt.

Prisdifferentieringen kan ge företagare högre vinster, men behöver därmed ingalunda öka ojämnheten i den allmänna inkomstfördelningen utan kan t. o. m. utjämna denna. Samhällets egen prispolitik, t. ex. sjukhus-taxor m. m., innebär principiellt samma slags differentiering av olika »kunder», som erhålla lika tjänster till olika priser. I den sociala politiken användes sålunda prisdifferentiering, vilken medför en utjämning av realinkomsterna. Vid en bedömning av företagens prisdifferentiering på varumarknaden är det av intresse att känna till graden av dess inkomstutjämnande effekt.

Om prisdifferentieringen på marknaden verkligen innebure en fullständig ekonomisk differentiering av köparna, så att de ekonomiskt bättre ställda, därför att de ha mindre priskänslighet och äro benägna att köpa i vissa dyrare butiker eller blott vissa dyrare märken o. s. v., finge betala ett högre

pris för en vara som kan erhållas till ett lägre pris i en annan butik, skulle detta betyda, att personer med olika inkomster kunna köpa samma varor till olika priser i illusionen av att de köpa kvalitativt olika varor. Ett resultat av prisdifferentieringen skulle alltså kunna bli, att olikheterna i den reala inkomsten bleve mer eller mindre eliminerade trots att olikheter i penninginkomsterna kvarstode.

I verkligheten föreligger icke någon sådan fullständig prisdifferentiering; den är som nämnts begränsad till vissa varuområden. Därtill kommer, att den icke torde vara av den ideala typ som i nyssnämnda extrema fall utan »slår fel», så att de dyrare varorna även köpas av konsumenter ur lägre inkomstklasser. Vanan att bedöma kvalitet efter pris för nämligen med sig att folk, som önska ekonomisera genom att välja goda kvaliteter, vanligen måste antaga, att de bästa varorna icke äro de billigaste. Många konsumenter vägra att köpa en billig dammsugare av rädsla för att den är dålig o. s. v. Tilltron till höga priser jämte den känsla av lyx och komfort, som ett dyrt inköp kan inge, åstadkomma, att även konsumenter med låga inkomster undervärdera de billigare varornas kvalitet och förmås att spara i syfte att köpa de dyrare artiklarna. Denna prisillusion torde framförallt gälla sådana varor som silkesstrumpor, kosmetiska artiklar, reservoarpennor och andra personliga varor, kring vilka reklam kan göras för att påverka inköpsvalen.

Men även om prisdifferentieringen skulle ha den inkomstutjämnande effekt, som förutsättes i ovannämnda tänkta fall, skulle ändå vissa olägenheter vara förknippade med densamma. Prisdifferentieringen förutsätter nämligen reklam, utstyrseldetaljer o. s. v., för vilka kostnaderna icke torde stå i proportion till den nytta eller tillfredsställelse konsumenterna kunna få härav. De kostnader, som betingas av prisdifferentieringens existens, äro till större delen improduktiva och kunna innebära en irrationell användning av produktionsresurserna ur samhällsekonomisk synpunkt.

Framförallt är det emellertid stötande att prisdifferentieringen förutsätter en okunnighet hos konsumenterna om varornas kvalitet och värde. Samma vara skulle icke lätt kunna säljas till olika priser, om uppgifter om varans egenskaper funnes tillgängliga för köparen och tillverkarens namn därjämte vore utsatt. Konsumenterna skulle då kunna göra jämförelser mellan olika typer och priser, vilket skulle verka hindrande för de här nämnda försäljningsmetoderna. Denna fråga är av stor betydelse vid avvägningen av hur långt man vill och har möjlighet att gå ifråga om varuupplysningsåligganden från fabrikanternas och handelns sida. Frågeställningen är desto mer betydelsefull som den gäller vid varje mera betydande prisspridning på ett varuområde med i stort sett likartade produkter, som fylla samma behov och ändamål. Prisdifferentieringen avser visserligen formellt endast de fall, där ett företag säljer samma vara till olika priser. Vad beträffar följderna av en ökad varuupplysning ifråga om

sambandet mellan pris och kvalitet kan emellertid resonemanget utsträckas till att gälla även sådana fall, där flera företag uppträda på marknaden med likartade produkter, men med olika märken, olika priser och olika reklam. Utredningen avser att återkomma till detta resonemang i ett följande avsnitt om varudeklarationer och kvalitetsmärkning och vill här endast konstatera, att en utvidgad varuinformation från näringslivets sida samt en större allmän varu- och marknadskänedom hos konsumenterna kan antagas försvåra möjligheterna till de pris- och produktdifferentieringsåtgärder, som här ovan belysts.

Utredningen har med dessa synpunkter på priset som kvalitetsmätare sökt visa, att prisets höjd icke ensamt kan vara tillräcklig vägledning för inköpen. Prisuppgifterna behöva således kompletteras med andra uppgifter om varorna för att konsumenterna skola vara i stånd att mera allsidigt bedöma kvaliteten hos olika prisklasser inom det efterfrågade varuslaget.

Utredningen vill i detta sammanhang även understryka vikten av att priserna i handeln äro utsatta vid exponering av varor för att underlätta konsumenternas inköp. Vid skyltning och annan exponering av varor samt vid reklam, annonsering m. m. är det enligt utredningens mening i princip önskvärt, att priserna på de utbudna varorna mera allmänt utsättas. Köparna skulle i så fall lättare kunna bestämma sig för ett eventuellt inköp och spara tid såväl för egen del som för butikspersonalen genom att ej i onödan behöva förfråga sig om priset. Viss handel och vissa butiker bruka icke utsätta priser vid skyltning eller vid annonsering. I många fall kan detta motiveras av karaktären hos varan eller hos den kundkrets, som företaget huvudsakligen räknar med. Skyltningen hos åtskilliga butiker är ofta ägnad att på ett estetiskt tilltalande sätt visa butikens nyheter och väcka intresse hos konsumenterna för dess goda smak och därigenom skapa goodwill för senare inköp. Under sådana omständigheter kan butiksledningen tycka att det är obehövt att utsätta priset eller t. o. m. störande för den effekt på köparna som eftersträvas. I allmänhet torde emellertid prisangivanden icke behöva verka återhållande på eventuella spekulanter. Frånvaron av prisuppgifter kan tvärtom medföra minskad köplust hos många köpare. Skyltning och annan varudemonstration synes även hos butiker med sortiment för vardagsbruk kopiera den utformning som lyxbutikernas skyltning har, bl. a. genom att priserna icke äro utsatta. Denna skyltningskonst kan dock förfela sitt syfte, i och med att åtskilliga köpare draga sig för att gå in i butiken och höra om priset, trots att köplust kan föreligga.

Med ovan anförda synpunkter vill utredningen för sin del rekommendera ett ökat bruk av lätt synliga prisuppgifter, när varor utbudas. Med denna rekommendation vänder sig utredningen främst till handelns organisationer, som böra kunna väcka erforderligt intresse hos butikerna för en sådan försäljningsmetod.

Reklamen

En av de vanligaste formerna av varuupplysning för konsumenterna sker genom säljarnas reklam. De upplysningsmoment, som ingå i reklamen, kunna variera från enbart angivande av firmanamn eller varumärke till detaljerade uppgifter angående sammansättning och egenskaper hos de saluförda varorna. I modern reklam litteratur brukar man skilja mellan »säljande» och »upplysande» reklam. Denna distinktion innebär dock icke något bestridande av att reklamens syfte är att åstadkomma försäljning. Den »säljande» reklamen skulle utgöras av sådana försäljningsargument, som lämnas oberoende av varans egentliga värde i sig själv eller i förhållande till andra liknande varor, medan den »upplysande» reklamen skulle innehålla sakligt riktiga och för köparen värdefulla uppgifter om varan. Vid en bedömning av reklamens värde som upplysningskälla för konsumenterna, kan det vara ändamålsenligt att använda dessa båda begreppsbestämningar.

Det är en allmän uppfattning, att den upplysande reklamen numera överväger på marknaden.¹⁾ Denna utveckling torde sammanhånga med den höjda levnadsstandarden, högre allmänbildning, bättre varukvaliteter samt icke minst med organisatoriska åtgärder från näringslivets sida för att befrämja denna utveckling.

Emellertid behöver ingalunda det förhållandet, att den ensidigt »säljande» reklamen befinner sig på tillbakagång, i och för sig innebära, att den »upplysande» reklamen är tillräckligt upplysande med hänsyn till å ena sidan de föreliggande tekniska möjligheterna att lämna objektiv varuupplysning, å andra sidan konsumenternas behov av sådan varuinformation.

En stor del av reklamen är av »neutral» slag, d. v. s. innehåller icke vare sig enbart säljande argument eller nödvändiga uppgifter om varans egenskaper. Denna reklam har en nyhetskaraktär och avser blott att påminna om varans eller butikens existens. Den varuupplysning, som ges i samband därmed, är däremot vanligen icke tillräcklig ur köparens synpunkt. Som exempel på denna neutrala reklam kan nämnas en annonsbild för en dammsugare, där endast pris och märke är angivet, medan inga försäljningsargument i övrigt ingå i bilden. Ur konsumentens synpunkt kan en

1) I vårt land har icke företagits någon undersökning som i vissa andra länder, i synnerhet USA, om i vad mån reklamen varit och är tillräckligt effektiv med hänsyn dels till konsumenternas behov av upplysning, dels till de tekniska möjligheterna att objektivt ange varuegenskaper o. dyl. på utbudna varor. Av amerikanska undersökningar rörande reklamens upplysande värde förtjänar nämnas en utredning, kallad »Information in Advertising», utförd av the Committee on Consumer Relations in Advertising år 1946, vilken ger en analys av reklam innehåll i dags- och veckopress, varubroschyrer och varuetiketter. Jämförelser beträffande det upplysande värdet hos reklamen gjordes därvid för perioderna 1917—18, 1928, 1932—33 samt 1938—44, varvid konstaterades, att reklamen tenderat till att i allt större utsträckning ge sakuppgifter av intresse för konsumenterna.

sådan knapphändig sakupplysning icke anses vara tillräcklig, framförallt icke då det finns andra, konkurrerande dammsugare att välja mellan på marknaden. Enbart varumärke och prisuppgift är vanligen icke nog för att medgiva objektiva jämförelser mellan olika typer av ett varuslag.

I den moderna reklamlitteraturen pågår en omfattande diskussion om reklamens uppgifter och arbetsmetoder. I det följande skola återges vissa av de oftast anförda kritiska synpunkterna på den i huvudsak säljande reklamens värde för konsumenterna vid valet av varor. Mot en sådan bakgrund bör det vara lättare att förstå och uppskatta de åtgärder för sanering av reklamens avarter samt till åstadkommande av en mera saklig och fullständig beskrivning av varorna, som ha företagits och ytterligare planeras i vårt land såväl inom näringslivet som av reklamkretsarna själva.¹⁾ Utredningen ämnar återkomma till denna positiva verksamhet inom reklamväsendet längre fram.

Reklamen är framförallt ett hjälpmedel vid den mekaniserade försäljningen och ger vissa informationer om varan. Syftemålet med dessa informationer är att göra eventuella köpare medvetna om och intresserade av den utbudna varan eller tjänsten, att skapa en känsla av behov efter denna speciella vara hos konsumenterna och få dem att tro på förtjänsterna hos nämnda vara framför liknande varor. Reklamen för många varor är fylld av påståenden om kvalitet och andra egenskaper, och i den mån konsumenterna efterfråga kvalitetsegenskaper hos varorna ha sannolikt uppgifterna om deras förtjänster en stor betydelse för valet mellan olika typer och märken. Då reklamen härvidlag icke består av objektiva varudeklarationer, d. v. s. är »upplysande» i ordets egentliga mening, kunna många subtila medel anlitas för att skapa ett intryck av hög kvalitet. Allmänna påståenden, ordsammanställningar, där »bäst», »lyxklass», »prima», »överlägsen» o. s. v. förekomma, artistiska teckningar, flotta bildmontage, färgrika planscher och lyxbetonad inramning tjäna till att suggerera konsumenterna att tro på reklamens försäkringar. Samma metoder användas ofta, vare sig det är fråga om tvål, tandkräm, bilar, strumpor, parfym, skor eller kläder. Varan kan dramatiseras ytterligare, t. ex. då en tvål- och hårvattensreklam blandar in socialt och känslomässigt innehåll.

För vissa varuslag kombineras stundom den suggererande reklamen med olika slags garantiutfästelser, t. ex. i fråga om ur och kosmetiska medel. Effekten av en garantiutfästelse kan förstöras genom reklamen. Rent psykologiskt bidrar garantin till att hos köparen framkalla en föreställning om framstående egenskaper hos varan — denna föreställning må sedan vara sakligt motiverad eller icke.

¹⁾ De i det följande återgivna exemplen på den säljande reklamens avarter äro hämtade ur amerikanskt material; jämf. not på föregående sida.

Vetenskapens auktoritet utnyttjas i en del varureklam för att imponera och väcka förtroende för kvalitetspåståenden. Typiskt härför är reklam för halspastiller, hårvatten, sololja, bordsvatten m. m., där vetenskapsmän uttala sin uppskattning av varan ifråga. På liknande sätt blir en tvål eller ett skönhetsmedel uppklassat genom namnunderskrift och fotografier av kända personer och filmstjärnor. Varans egenskaper och tillverknings sätt kan vidare omtalas i en teknisk och vetenskaplig terminologi, som är ägnad att imponera men som kanske icke alls utsäger något för konsumenten väsentligt. De främmande orden och den vetenskapliga utläggningen tendera att hos köparen framkalla en föreställning om att nya och bättre vetenskapliga rön ha gjorts, som ligga till grund för just denna varas framställning och egenskaper, något som emellertid icke alltid behöver motsvara det verkliga förhållandet. Denna slags reklam förekommer för en del kemisk-tekniska preparat, kosmetik, hushållsmaskiner m. m. Uppgiften att en vara rekommenderats av vetenskapsmän innehåller många gånger bara en mindre del av sanningen. En vetenskaplig upptäckt kan t. ex. gå ut på att en viss produkt har vissa gynnsamma verkningar, då den användes under vissa bestämda förutsättningar. I reklamen användes understundom endast den förra delen av satsen eller det vetenskapliga slutomdömet, under förbigående av dess begränsade giltighet, och härpå bygges en rad försäljningsargument för varan, vilka alls icke behöva stå i samband med det vetenskapliga omdömet. Liknande metoder användas ofta vid biografannonsering.

Reklamargumenten kunna vidare stödja sig på provningsresultat av skilda slag. Dessa provningar kunna vara otillräckliga för att ligga till grund för ett objektivt riktigt omdöme om varan. Vanligen saknas upplysningar om under vilka förhållanden och villkor proven företagits. Provningar, avsedda att betygsätta olika fabrikat, redovisas icke alltid fullständigt och det händer att sådana viktiga faktorer utelämnas som t. ex. med vilka andra varor jämförelsen har skett, huruvida det varit ett godtyckligt urval eller urval bland enbart de bästa eller enbart de sämsta varorna på marknaden. En orsak till att fullständigare redovisning av tillvägagångssättet vid jämförande provning av olika varor icke förekommer, kan vara att namngivande av de övriga företagens varor skulle uppfattas som en form av illojal konkurrens. Ett ytterligare skäl till bristande redovisning torde även vara att man anser att konsumenterna ha svårigheter att förstå långa och invecklade sammanhang, uttryckta i mer eller mindre vetenskapliga termer.

Vidare förekomma i reklamen olika slag av kvalitetssigill och liknande märken, som innebära, att någon organisation, företagssammanslutning eller enskild person garanterar varans kvalitet. Användningen av sådana sigill och märken är avsedd att ange god kvalitet och kan i många fall innebära en god garanti. Dessa ensamma lämna emellertid inga faktiska upp-

lysningar om varorna, varigenom jämförelser med liknande produkter skulle kunna göras. För att vara i stånd att bedöma denna reklammärknings tillförlitlighet böra konsumenterna ha kännedom om, åtminstone i huvudsak, den åberopade sammanslutningens eller firmans inställning till minimistandard för varans kvalitet samt huruvida den är i stånd att bedöma och objektivt pröva de relativa förtjänsterna hos ett varuslag. En sådan insikt är ofta svår att erhålla för en vanlig köpare, och därtill kommer, att konsumenterna i allmänhet torde ha föga aktivt intresse för att ifrågasätta värdet hos dylika kvalitetssigill eller -märken.

I det ovanstående ha redovisats de kritiska synpunkterna på den säljande reklamens upplysningsvärde för konsumenterna. Kritiken av ovan angivna exempel på avarter inom den »säljande» reklamen delas vanligen av de mera kritiskt inställda inom reklamens egna led. Det hör dock framhållas att förhållandena i Sverige icke i samma utsträckning som i vissa andra länder ge anledning till de ovan refererade synpunkterna. Utvecklingen har i Sverige medfört en ökad vederhäftighet i reklamen.

Reklamen bedömes emellertid även ur andra synpunkter än med hänsyn till upplysningsvärdet i varje särskilt fall för köparen. Ekonomiska aspekter stå härvid i förgrunden.

Reklamens roll i samhällsekonomin har behandlats dels mera teoretiskt av ekonomerna, dels även varit föremål för konkreta marknadsstudier, framförallt i de anglosaxiska länderna. Såväl de teoretiska analyserna av reklamens ekonomiska verkningar som resultaten av objektiva marknadsstudier i ämnet ge emellertid utrymme åt stora motsättningar ifråga om slutsatser och allmänna värderingar av reklamens nytta. I själva verket torde studiet av reklamen ännu ha varit för ofullständigt för att det skall vara möjligt att invändningsfritt bedöma reklamens värde ur olika synpunkter. Även om kritiken av reklamen kan innehålla mycken sanning och vara värdefull, i synnerhet då det gäller att formulera väsentliga frågeställningar för framtida undersökningar på detta område, är det ingen som förnekar, att reklamen har sin stora betydelse inom det moderna näringslivet. Här skola återges några av de vanligaste argumenten, som brukas anföras till förmån för reklamen och som delvis grunda sig på iakttagna förhållanden. Den kritik, som reklamen utsättes för av ekonomer och andra, skall ävenledes i korthet belysas.

Det är uppenbart, att all reklam, även den säljande reklamen, är en av de viktigaste försäljningsmetoderna och att den tillkommit och utvecklats i samband med produktionen för en större marknad och med den mekaniserade försäljningen i den nutida hushållningen. Den knyter kontakten mellan säljare och köpare. Den stimulerar konsumenternas efterfrågan och påvisar nya möjligheter att tillgodose behoven av varor och tjänster. Härigenom kan den bidra till att höja den allmänna levnadsstandarden, eftersom en ökad varuefterfrågan verkar stimulerande på in-

vesteringsverksamhet och sysselsättning och därigenom på produktionen. En följd av reklamens verkningar på efterfrågan och omsättningen av varor är att produktions- och försäljningskostnader kunna nedbringas, vilket resulterar i lägre priser för konsumenterna på i första hand de varor, som bli föremål för reklam, men också på många andra produkter, som säljas av ifrågavarande företag. Det förhållandet, att reklamen kan bygga upp en stor marknad för ett företags produkter samt i viss mån »standardisera» konsumenternas efterfrågan och önskemål, utgör en förutsättning för varustandardisering och serietillverkning, som i sin tur återverka på produktionskostnader och varupriser. Då det gäller införandet av nya tillverkningar på marknaden, kan reklamen snabbare än annars skulle vara fallet åstadkomma en optimal tillverkning därav hos företagen ifråga, varigenom kostnads- och prissänkningar möjliggöras och varorna inom kort tid kunna bli överkomliga för flertalet konsumenter. Reklamen kan slutligen medverka till kvalitetsförbättringar. Eftersom reklamen vanligen göres i samband med märkesnamn och ursprungsbeteckningar, bibehålles i längden den goodwill märkesnamnet åtnjuter bland konsumenterna bäst genom kvalitetstillverkning. Arbete på att höja varornas kvalitet är nödvändigt för att försäljningsargumenten i reklamen skola visa sig effektiva på längre sikt.

Å andra sidan kritiserar reklamen för att den *inte* anses ge de här nämnda verkningarna. Tvärtom skulle reklamen medföra icke önskvärda samhällsekonomiska följder, därigenom att konsumenterna skulle behöva betala högre priser för färre och kvalitativt sämre varor än om reklamen i dess »säljande» bemärkelse icke förekom. Reklamen anses utgöra en av betingelserna för den monopolistiska konkurrensen, och på varuområden, där en verklig priskonkurrens av olika anledningar satts ur spel, skulle reklamen bidra till att öka varusortimentets storlek och snedvrída produktionen genom en orimlig originalitetssträvan, som resulterar i meningslös variation av kvaliteter och utformningar till föga nytta för konsumenterna. Därtill kunna reklamens kostnader bli överdrivet stora till följd av att företagen hellre konkurrera med fiktiva kvalitetsskillnader, varpå reklamen bygges upp, än med priset. Detta leder, anse kritikerna, till att produktionsresurserna utnyttjas på ett för konsumenterna och samhället i dess helhet mindre ändamålsenligt sätt.

Att så motstridiga uppfattningar, som här refererats, råda beträffande ett så väsentligt problem som reklamens samhällsekonomiska värde, sammanhänger med att reklamen är ett instrument, som kan användas för många olika ändamål och ha både goda och dåliga verkningar. Det bör även ihågkommas, att reklamen i dess nuvarande former är en tämligen ny företeelse i det moderna samhället. Det borde emellertid vara av stor betydelse att rätt kunna värdera reklamen. För detta erfordras i första hand statistisk kartläggning av reklamens användning, dess former och dess kost-

nader. Vidare skulle undersökningar rörande reklamens verkningar på priser och kvaliteter vid jämförelser mellan likartade varor, som varit föremål, respektive icke föremål för reklam, kunna bidra till att ge ökad insikt om reklamens betydelse för näringslivet och nytta för konsumenterna.

Vid införande av nya produkter på marknaden och för stimulerande av nya behov hos konsumenterna utgör reklamen ett synnerligen värdefullt hjälpmedel. Nya uppfinningar kunna genom reklamens pådrivande makt göras snabbare tillgängliga för allmänheten. Konsumtionen av bilar, radio, dammsugare o. s. v. har från början varit i hög grad beroende av reklamen kring dessa varor. Den reklam, som göres i samband med nya uppfinningar eller nya och förbättrade tillverkningar, kan således bedömas på delvis annat sätt än den försäljningsreklam som åtföljer varor, vilka köpas av konsumenterna nästan dagligen eller beträffande vilka en ökad efterfrågan praktiskt taget är utesluten. För sådana varor måste reklamen betraktas från andra utgångspunkter. Reklamen tillkommer då av andra motiv. När det gäller reklam för varor med mindre elastisk efterfrågan, är det tydligt, att de kritiska invändningarna, främst då ifråga om varupriserna, få större tyngd.

Oavsett de skilda meningar som kunna råda i detta avseende, är det uppenbart att ett större utrymme för den upplysande reklamen skulle vara av stort värde för konsumenterna. En eventuell köpare av en dammsugare eller av ett tvättmedel har i första hand intresse av att veta skillnaderna mellan de på marknaden förekommande olika typerna av dessa varuslag. Säkert skulle mer av sakligt upplysande reklam gagna utvecklingen mot bättre och friare konkurrensförhållanden inom näringslivet. Denna uppfattning torde också under senare år ha fått allt starkare förankring såväl hos företagen själva som hos reklamexpertisen. Branschorganisationer och intresseföreningar inom industri och handel ha börjat aktivt engagera sig för en bättre konsumentupplysning. Inom åtskilliga varuområden ha redan synliga resultat börjat avsätta sig i form av varudeklarationer och annan upplysande reklam. Den här inledda försäljningspolitiken innebär ett värdefullt stöd åt de krafter, som sträva efter att förbättra konsumenternas ställning. De nya upplysningsformerna ligga helt i linje med utredningens målsättningar för en god varuupplysning.

I de diskussioner, som på senare år förts i vårt land kring varureklamen, har i mindre grad berörts värdet hos den nuvarande reklamen. Intresset har i stället varit koncentrerat på, hur ett framtida reklamarbete bör inriktas. De uttalanden, som därvid framkommit, innebära i själva verket en indirekt kritik av den s. k. »säljande» reklamens former. Konsumenternas inköpssvårigheter ha klart satts i centrum för dessa diskussioner. Företagen behöva emellertid informationer om behoven hos den köpande allmänheten för att planera produktionen och sköta försäljningspolitiken

effektivt. Kontakten producent-konsument bör bäras upp av å ena sidan en klarläggande information till producenterna om konsumtionsbehoven såsom förutsättning för en önskad varuproduktion, å andra sidan en objektiv riktig upplysning om varorna till försäljare och konsumenter. Detta program innebär, att företagen i ökad utsträckning böra söka direkt utforska konsumentbehoven och i mindre grad taga vägen över försäljningsledet som viktigaste informationskälla angående konsumentbehoven.

Denna delvis nya syn på förhållandet mellan producent—försäljare och konsumenter är bl. a. en följd av nya metoder att statistiskt undersöka marknadsförhållandena. Opinionsmätningar och enkäter kunna ge företagen en viss kontakt med varuefterfrågans struktur och inriktning och därmed även ge en vägledning för produktionsplanering och försäljningsarbete. Det är givet, att den okunnighet om varorna, som i många fall torde utmärka konsumentattityden sådan den belyses i dessa marknadsundersökningar, många gånger kan utnyttjas av företagen. Å andra sidan torde förhållandena ofta vara sådana, att företagen välja den för dem själva enklaste vägen att påverka efterfrågan på deras egna produkter. Om en senapsfabrikant t. ex. finner av en gallupundersökning, att konsumenterna visa sig sakna förmåga att bedöma varan i sig själv, medan de däremot fästa stort avseende vid förpackningens utseende och dylika ting, så vore det egendomligt, om han inte inrättade sig därefter och i första hand intresserade sig för senapsglasets form och reklamen kring denna. Det positivt nya i reklamdiskussionerna ligger emellertid just däri, att företagen i ökad utsträckning söka sig bort från denna överdrivna utstyrselkonkurrens. Den informativa reklamen till konsumenterna utgör ett medel härför, som kan återställa en bättre kvalitets- och priskonkurrens på grundval av varans egna inneboende förtjänster.

Den nya inställningen hos åtskilliga företag har medfört en motsvarande anpassning hos de av företagen anlidade reklamexperterna. De svenska reklamorganisationerna ha uppfattat värdet av en saklig reklam och uttalanden i deras press och vid offentliga sammankomster tyda på, att reklamens företrädare äro beredda på nya arbetsuppgifter för en bättre konsumentvägledning.¹⁾

I vissa länder finns lagstadgad kontroll över reklamen. I Sverige föreligger ingen speciell lagstiftning på detta område med undantag för den

1) Reklambranschens huvudorganisation är Svenska Reklamförbundet. Dess arbetsuppgifter omfatta 1) upplysnings- och undervisningsverksamhet: publikationer, böcker, föredrag, kurser, studiecirklar m. m.; 2) social verksamhet: förbundet har fastställt grundregler för god reklampraxis i syfte att främja en fortsatt ansvarsmedveten utveckling av reklam till konsumenternas bästa och motarbeta eventuellt missbruk; förbundet har medverkat till bildande av kontrollorgan inom branschen för övervakning av anlidade reklammetoder, nämligen stiftelsen Reklamgranskning för fria läkemedel; Svenska reklamförbundets opinionsnämnd, vilken ingriper emot och söker avstyra vilseledande och ovederhäftig reklam samt slutligen Näringslivets granskningsnämnd för gåvor och understödsannonser med uppgift att sanera det för näringslivet besvärade missbruket av gåvor och understödsannonser.

reklam, som göres i samband med handeln med sådana apoteksvaror, som utgöra farmaceutiska specialiteter. Denna kontroll ombesörjes av medicinalstyrelsen. På ett näraliggande område, nämligen handeln med fria läkemedel, har emellertid en frivillig reklamkontroll införts genom tillkomsten av stiftelsen Reklamgranskning för fria läkemedel år 1941. Dess hittillsvarande verksamhet har i hög grad bidragit till en gynnsam utveckling av reklamen på ifrågavarande område.

Utredningen har här tämligen utförligt diskuterat reklamen. Denna är emellertid i dag en av de viktigaste upplysningskällorna vid varuinköpen. Därtill kommer att reklamen i en eller annan form ofta är ett nödvändigt försäljningsmedel under moderna marknadsformer. Det är därför berättigat att peka på vilka möjligheter reklamen har i ett framtida konsumentupplysningsarbete. Av denna anledning anser utredningen det vara angeläget, att reklamens metoder och innehåll bli uppmärksammade även hos dem, som komma att bära ansvaret för den allmänna konsumentupplysningen. Reklamens representanter, såväl företag som reklamexperter, ha ävenledes behov av konsumentsynpunkter rörande varuupplysningen. De initiativ, som tagits från reklamorganens sida att ordna diskussioner om reklamens förhållande till konsumenten o. s. v., böra kunna utvecklas vidare till mer permanenta kontakter med praktiskt arbetande konsumentrepresentanter. Utredningen ämnar i ett senare kapitel återkomma till denna fråga i samband med sitt förslag till upprättande av ett konsumentupplysningsorgan.

Som ovan framhållits, äro fakta angående reklamens former, kostnader och »värde» ur upplysningssynpunkt föga kända för vårt lands vidkommande.¹⁾ Även om man kan förvänta, att nuvarande reklam innehåll står inför betydande förändringar, finns det enligt utredningens mening anledning att få till stånd ett närmare studium av dessa frågor, varvid även reklamens samband med konkurrensformerna på varumarknaden bör belysas. En sådan undersökning kan även motiveras ur pris- och kostnadsynpunkter. Utredningen har icke undersökt möjligheterna att få fram material till en dylik undersökning, än mindre kunnat beräkna kostnaderna för densamma.

Enligt uppgift ämnar Svenska reklamförbundet få till stånd en utvidgning av sitt undersökningsarbete på reklamens område. För närvarande pågår en undersökning om reklamen som yrke. Bland planerade undersökningar märkas en undersökning om reklamens goodwill, d. v. s. allmänhetens inställning till olika reklamformer m. m. samt en utredning om

1) Beräkningar angående reklamkostnadernas betydelse för folkhushållet ha gjorts bland annat i Amerika och England. I dessa länder ha de totala egentliga reklamkostnaderna uppskattats till ca 3 resp. 2 % av nationalinkomsten. Den procentuellt största delen av reklamkostnaderna kom på gruppen livsmedel och drycker. Andra varuslag med höga reklamkostnader voro hushållsapparater, medicin, kläder, rengöringsmedel och kosmetiska artiklar, bilar, cyklar, radioapparater och cigaretter.

reklamens kostnader i Sverige. Vidare ämnar förbundet undersöka reklamens upplysningsvärde för konsumenterna inom några viktigare varuområden, varvid reklaminnehåll i annonser m. m. skulle analyseras med utgångspunkt från uppställda normer för en ur konsumentsynpunkt tillfredsställande varuupplysning ifråga om de undersökta varuslagen. För denna sistnämnda undersökning kan förbundet förväntas ta kontakt med konsumentexpertisen, representerad av Hemmens forskningsinstitut m. fl.

Märkesvaror och ursprungsbeteckningar

Ett intimt samband med reklamen har märkesvarukonkurrensen. Att märkesvarorna här få sitt eget avsnitt beror på vissa specialproblem i fråga om märkesreklamen. Märkesvarorna ha under senare årtionden fått en stark utbredning. Varumärket är en metod, ägnad att ge köparna möjlighet att igenkänna en särskild vara bland mängden av liknande produkter. Varumärket avser även att förhindra, att varor av olika kvalitet och sammansättning, men med vissa gemensamma karakteristika, otillbörligt förväxlas inom handeln. I syfte att skydda företag från dylik illojal konkurrens har rätten till varumärke reglementats genom lagen den 5 juli 1884¹⁾ om skydd för varumärken, jämte senare vidtagna ändringar. Rätten till inregistrerat varumärke är däremot icke beroende av om den märkta varan besitter en viss definierad sammansättning eller kvalitet. Märkesnamnet eller varumärket säger i sig självt ingenting om varans beskaffenhet. Den är endast en igenkänningsymbol, som ett företag använder för att identifiera sin egen vara på marknaden. Ett företag, som erhåller lagligt skydd för ett varumärke, får en ensamrätt, som utgör ett viktigt vapen i konkurrensen om konsumenternas efterfrågan.

1) Enligt lagen äger varje varumärkningsinnehavare möjlighet att få sitt märke registrerat för hur många varuslag som helst, oavsett om dessa falla inom hans branschområde eller om vederbörande använder märket för samtliga varor. En näringsidkare som önskar stärka skyddet av sitt registrerade varumärke, i synnerhet i fråga om märken, för vilka omfattande reklam gjorts, kan även skaffa sig ett flertal s. k. delfrusiomärken, vilka äro bildade med utgångspunkt från hans huvudmärke och vilka ej äro avsedda att användas utan registreras uteslutande i preventivt syfte. Detta vidsträckta varumärkesskydd har kritiserats bl. a. i vid 1943 års riksdag väckta motioner om revision av varumärkes- och firmalagstiftningen. Utredningen härom pågår för närvarande inom justitiedepartementet. Kritiken har bl. a. påvisat, att det ofta icke föreligger något som helst behov för en näringsidkare att erhålla det vidsträckta skydd, som hans ansökan kan avse. Registreringar med skydd för ett flertal märken, som icke utnyttjas, samt för ett flertal varuområden, som icke beröras av näringsidkarens egentliga verksamhet, kunna vidare medföra olägenheter för företagare inom andra branscher, vilka icke kunna erhålla registrering av liknande märken som det registrerade märket, trots att något konkurrensförhållande inte föreligger mellan de olika varuslagen. Enligt vedertagen praxis kan dock varumärke inregistreras, trots att det kolliderar med tidigare registrerat märke, om innehavaren av detta märke lämnar sitt medgivande. Det kan följaktligen inträffa, att varor av samma slag saluföras under identiska eller snarlikt liknande varumärken, men härstammande från helt olika företag, något som är ägnat att vilseleda den köpande allmänheten. I stor utsträckning betingas för dylika medgivanden ersättning i pengar.

Den frågeställning beträffande märkesvarorna, som här mest intresserat utredningen, gäller bedömandet av huruvida enbart märkesnamn och ursprungs-beteckning kunna ge konsumenterna tillräcklig vägledning vid inköp. Självklart är att existensen av märkesvaror kan rationalisera handelsformerna, möjliggöra enhetliga priser i detaljhandeln, om sådana önskas, och förenkla konsumenternas inköp på så sätt, att inköp av en för konsumenten tillfredsställande märkesvara lätt kan upprepas, medan en dålig sådan kan undvikas vid senare inköpstillfällen. Fördelarna med märkesvaror äro sålunda uppenbara. Om emellertid konsumenterna skola ha full trygghet vid sina inköp och i längden kunna lita på ett visst märke, måste den vara, som säljes under detta märke, vara oföränderligt av samma kvalitet, såvida icke särskilda kvalitetsuppgifter alltid medfölja varan vid försäljningen. Tillräckligheten av den garanti, som ett varumärke ger konsumenterna, kan ur denna synpunkt starkt ifrågasättas. 1936 års näringsorganisationssakkunniga menade för sin del, att

»det är givet, att konsumenterna äro väl betjänta av att få veta vad de köpa. Den garanti, som fabrikanter ger genom sitt varumärke, skulle eljest detaljhandlaren få påtaga sig. I intetdera fallet är garantin fullständig. Kvaliteten kan växla även om varan går under samma beteckning. För tillverkaren av en märkesvara med fastställt pris ligger det i vissa fall nära till hands, att vid variationer i framställningskostnaderna hellre ändra förpackningens innehåll eller kvalitet än pris. Många gånger torde en sådan förändring passera utan att köparna lägga märke till den. Man kan emellertid icke alltid göra gällande, att allmänheten därvid blivit lurad. Varan kan fortfarande vara av god kvalitet i förhållande till sitt pris.» De sakkunniga fortsätta: »Ur allmänna synpunkter är det av vikt, att varornas kvalitet blir rätt värderad. För en del produkter ha därför också särskilda bestämmelser utfärdats, enligt vilka förpackningarnas innehåll (rymd eller vikt) skall angivas eller beståndsdelarna specificeras (läkemedel). Det synes de sakkunniga motiverat, att en ytterligare ökad användning av kvalitetsangivelser uppmuntras. En del produkter, som upphandlas av offentliga myndigheter, skola motsvara vissa kvalitetsnormer; dessa ha ej sällan blivit bestämmande även för tillverkningen och handeln i övrigt med ifrågavarande produkter. Dylika kvalitetsuppgifter äro, om de angives på förpackningarna, ägnade att underlätta köparnas val och bidraga därmed till distributionens rationalisering. Även kvalitetsnormeringen synes därför de sakkunniga böra uppmuntras ...» (SOU 1940:35, sid. 248 ff).

Näringsorganisationssakkunniga uttalade sig sålunda för en ökad användning av både innehålls- och egenskapsdeklarationer som ett nödvändigt komplement till varumärken.

Utredningen har kunnat konstatera riktigheten av här ovan återgivna påstående — för övrigt ofta framfört i ekonomisk litteratur, som behandlar konkurrens- och monopolproblem — att märkesvarornas kvalitet ibland ändras utan att prissättningen också blir en annan.

Enligt utredningens mening äro märkesbeteckningar i och för sig rationellt motiverade, framförallt genom att de förenkla försäljningsarbetet. Utifrån de målsättningar, som här ha anlagts på varuupplýsningen, äro de emellertid icke tillräckliga för att ge en god vägledning vid inköpsvalen. Den goodwill ett inarbetat varumärke skänker företaget ger många gånger

ett stort övertag över konkurrenterna och i synnerhet över nya företag inom branschen. De reklamkampanjer, som tid efter annan igångsätts för ett speciellt varuslag, bära vittnesbörd om den viktiga roll ett inarbetat varumärke spelar för företagets försäljning. Varumärkesefterfrågan kan emellertid även tänkas ha en avtrubbande effekt på konsumenternas pris- och kvalitetsmedvetande. Vanan att ständigt begära samma märke, t. ex. vid inköp av tvål, tandkräm, rakblad, o. s. v., är visserligen bekväm för konsumenten men verkar samtidigt konserverande på efterfrågan och därmed även på konkurrensen. Konsumenten gör sig icke besvär med att undersöka, om han verkligen får valuta för sina pengar och om inte andra typer av varan måhända äro bättre och även billigare än den han vanligen brukar köpa. Att konsumenten inte gör detta i större utsträckning, kan bl. a. bero på bristen på saklig varuinformation för dylika märkesvaror. En eventuell övergång från ett märke till ett annat sker därför sannolikt på helt andra grunder än i avsikt att göra objektiva jämförelser. Tvålreklamen säger vanligtvis ingenting om fetthalt eller drygheit, med undantag för viss överfettad s. k. barntvål, där enbart namnet kan verka återhållande på vuxna köpare. Inte heller i fråga om barntvål anges f. ö. fetthalten. Rakbladens eggskärpa och hållbarhet äro hart när omöjliga att avgöra och jämförelser försvåras, när det finns ett otal märken att välja mellan. Hur skall vidare en husmor kunna avgöra vitaminvärdet i nyponmust, då detta kan variera mellan c:a 1 och 10 milligramprocent? Hur skall hon kunna bedöma prisskillnaden mellan olika märken med hänsyn till C-vitaminhalten — den obekanta faktorn — eller torrsubstansen i tomatpuré, som kan utgöra mellan 4 och 36 % av innehållet i ungefär lika stora förpackningar? Liknande svårigheter möta konsumenterna, när det gäller dammsugare, strumpor, radio, cyklar och dylika varor, där märket ofta anses utgöra garantin för en god vara. Som ovan påpekats är nackdelen med enbart märkesvarureklam, att verkliga kvalitets- och prisskillnader undanskymmas i försäljningen och i konsumenternas medvetande. Detta leder till att konsumenterna många gånger slå sig till ro i tanken, att skillnaderna i själva verket inte äro så stora och att det därför spelar liten roll, vilket märke som väljes.

För åtskilliga varor torde icke heller kvalitets- och prisskillnaderna vara av större betydelse. Konkurrensen mellan företag, som sälja likartade produkter, tar sig trots detta ofta uttryck i överdrivna uppskattningar av den egna varans förtjänster och av vederbörandes eget varumärke.

Varumärket ger även företagen möjlighet till prisdifferentiering av en vara, så att en och samma vara säljes i olika förpackningar och i olika butiker till varierande priser. Utredningen har tidigare framfört sina synpunkter på denna försäljningsmetod.

En ytterligare konsekvens av konsumenternas beroende av lättköpta märkesvaror kan vara, att konsumenterna inte bemöda sig om att ta reda

på, huruvida varan kan erhållas på billigare väg. En märkesvara kan säljas dyrare än samma vara, när denna distribueras på annat sätt. Exempel härpå kan hämtas från den kemisk-tekniska branschen. Ett paketerat innehåll av kaustiksoda, som säljes som diskmedel under något märkesnamn, kan kosta flera gånger så mycket som lösviktvaran.¹⁾ Konsumenten får dock icke veta, att innehållet i paketet är 100 % kaustiksoda. Man torde inte ens kunna förutsätta, att försäljarna i butiken alltid veta, vad de sälja, om det inte står angivet på förpackningarna. Detaljhandeln har därtill av olika skäl vanligen intresse av att sälja paketerade märkesvaror med hänsyn till den förenkling av expeditionsarbetet, som paketerade varor medföra. Dessutom är rabatten vanligen högre på dylika märkesvaror än på motsvarande lösviktvara.

Ovan anförda synpunkter rörande märkesvaror utgöra enligt utredningens mening tillräckliga skäl för att kräva ökad upplysning om dessa varor, så mycket mer som reklam, grundad på enbart varumärken, lätt kan ge upphov till missvisande konsumentvägledning. Härmed kan diskuteras, huruvida rätten att erhålla skyddat varumärke måhända kunde kombineras med upplysningsskyldighet beträffande tillverkarens eller den ansvarige försäljarens namn. Därvid inställer sig frågan om lämpligheten av obligatorisk fabrikantmärkning. I och för sig kan det vara rimligt att begära, att den ansvarige tillverkaren eller försäljaren utsätter sitt namn på varan.

Varumärke är inte detsamma som fabrikant- eller ursprungsbeteckning, även om en liknande reklam som för ett varumärke kan byggas upp kring fabrikantnamnets goodwill. Som tidigare påpekats kan ett företag sälja en vara under olika märkesnamn, utan att hans firma alltid behöver angivas, eller sälja den helt omärkt. Fabrikantmärkning kan i vissa fall vara lagligt föreskriven; utredningen återkommer senare därtill. I övrigt torde märkningsfrekvensen vara tämligen växlande inom olika varubranscher. Några exempel skola här ges. Inom textilområdet förekommer fabrikantmärkning vanligen i samband med varumärke för en del standardartiklar som lakan, vissa bomullstyger, charmeusekonfektion samt inom beklädnadskonfektionen. På skodon är fabrikantmärkning vanligt förekommande, hushållsporslin är ofta märkt, likaså glasserviser. På möbelområdet förekommer en del märkesvaror och därtill alltid codebeteckning för fabrikanten. Hushållsinventarier säljas mer och mer under märkesnamn; för symaskiner sammanfaller varumärket med fabrikantnamnet, för dammsugare utsättes fabrikantens namn icke alltid. För flertalet

¹⁾ Konsumentpriset på kaustiksoda, som säljes förpackat och under märkesnamn, kan ligga flera hundra procent över detaljhandelspriset på motsvarande kvantiteter kaustiksoda i lös vikt. Prisspridningen mellan olika märkesvaruprodukter, innehållande ren kaustiksoda till 100 % är f. ö. om man beräknar kilopriset avsevärt.

kemisk-tekniska hushållsvaror förekommer vanligen endast varumärke, som inte behöver sammanfalla med fabrikantnamnet. Strumpor, som säljas under varumärke, förses sällan med fabrikantens namn på etiketten. Manufakturartiklar liksom en mängd mindre hushållsredskap och leksaker säljas övervägande anonymt.

Orsakerna till olikheter vid märkningen kunna vara flera. Den omständigheten, att lägre kvaliteter och billiga varor vanligen äro omärkta, kan bero på, att fabrikanten icke vill utsätta sitt namn för kritik och eventuellt förbehålla det till sina högre kvaliteter, kring vilka reklamen byggs upp. I andra fall kan det bero på pris- och produktdifferentiering, som nödvändiggör olika märkningsförfaranden. För många varor ha inte heller fabrikanterna någon möjlighet att bestämma den slutliga märkningen, nämligen då grossist eller detaljist bestämmer bruttoprissättning och reklam. Dessa senare kunna ha intresse av egna varumärken och inte av fabrikantnamnet.

Konkurrensen mellan fabrikant- och försäljningsleden om rätten till varumärke har i olika sammanhang uppmärksamrats. 1939 års livsmedelssakkunniga ha tagit ställning härtill i sitt betänkande. Även näringsorganisationssakkunniga¹⁾ och 1946 års möbelutredning ha berört denna fråga. Utredningen har dessutom vid överläggningar med representanter för industri och handel varit i tillfälle att höra argumenten för olika inställningar till fabrikantmärkning inom näringslivet. Även om följande exempel äro hämtade endast från vissa varuområden med speciella problem, belysa de dock de principiella motsättningar, som äro tillfännades i märkningsfrågan.

Livsmedelslagstiftningssakkunniga föreslogo i 1 kap. 10 § livsmedelsstadgan den bestämmelsen, att i paragrafen avsedda förpackningar för inhemska varor alltid skola vara märkta med inläggarens namn eller firma och tillverkningsorten. Förslaget motiverades bland annat sålunda: »Användningen av ursprungsmärkta förpackningar torde, såsom i flera av yttrandena i ämnet framhållits, utgöra en god garanti för att varan har bästa möjliga kvalitet i förhållande till det pris, vartill den saluföres . . . Den största svårigheten vid övervägandet av den lämpliga anordningen av en utsträckt märkningsplikt utgör avgörandet av frågan, huruvida tillverkaren respektive den som inlagt varan i förpackningen alltid skall angivas å denna eller om enbart en mellanhands, en grossist- eller minuthandlares, namn och firma skall anses utgöra tillräcklig garanti för varans beskaffenhet. Det är otvivelaktigt att kvaliteten av exempelvis en fisk- eller köttkonserv är beroende väsentligen av råvarans beskaffenhet och den behandling densamma undergått vid inläggningen. I båda dessa avseenden bäres ansvaret av den som innesluter varan i förpackningen. Det förefaller då rimligt och torde ovedersägligen utgöra den bästa garantin för den köpande allmänheten att tillverkaren eller, om tillverkaren är en annan än inläggaren, den senare utåt får bära ansvaret för varans beskaffenhet genom att hans namn eller firma finnes utsatt å emballaget.

Det har gjorts gällande . . . att konsumenten skulle erhålla samma garanti med avseende å varan, därest denna vore märkt endast med en mellanhands namn eller firmamärke. Detta kan måhända i viss mån äga sin riktighet. Men för sålunda märkta varor kan den risken tänkas föreligga, förmodligen i högre grad

1) (Se SOU 1940:35, sid 249 ff).

än beträffande fabriksmärkta varor, att kvaliteten av en inarbetad märkesvara småningom undergår försämring. Det torde ha inträffat, såsom anförts i ett yttrande, att man vid försäljning av ett enbart med säljarens namn försett varuslag först använt sig av en hög kvalitet för att sedan, när märket inarbetats, småningom övergå till lägre kvalitet. Även om risken för att sådant förfaringsätt skall tillämpas måhända ej kan anses så stor med hänsyn till den under normala förhållanden rådande starka konkurrensen, så kvarstår dock det förhållandet, att märkningsrätt icke gärna kan anförtros åt vilken mellanhand som helst, utan finge förbehållas vissa välrenommerade grossister och måhända även detaljister. Emellertid skulle det helt visst möta stora svårigheter att uppdraga gränsen mellan de mellanhänder, vilka skulle tillerkännas egen märkningsrätt, och dem, vilka endast ägde saluföra varor, märkta även eller endast med tillverkarens respektive förpackares märke . . . En lagstiftning, som stadgar att på fabriksförpackade varor inläggarens namn skall utsättas bör därför enligt de sakkunnigas mening gälla utan undantag.» — I en reservation av herrar Abramson och Degerstedt anfördes angående detta förslag, att »detta stadgande bör kompletteras med en bestämmelse, som lämnar vissa försäljares möjlighet att märka av dem saluhållna förpackningar av ovannämnda slag med sitt namn eller sin firma i stället för med inläggarens». Som motivering till denna uppfattning anfördes, att »systemet med 'märkesvaror', å vilka producenten alltid skall angivas, enligt talrika iakttagelser från olika länder ofta är förenat med en prisbildning med otvivelaktigt monopolistiska syften. Två delvis sammanlöpande vägar leda till detta ur både folkhushållets och varuköparnas synpunkt mindre önskvärda mål, nämligen dels särskilda organisationer av märkesvarufabrikanter i syfte att stabilisera och normalisera mellanhandsersättningarna för märkesvaror i handeln och dels strävanden att fastslå den grundsatsen i lagstiftning och allmänna opinionen, att detaljister ovillkorligen måste följa de av märkesvarufabrikanterna åsatta detaljpriserna . . . Dessa förhållanden ha i många länder lett till allt mera utpräglade intressemötsättningar mellan å ena sidan den del av handeln, som i första hand är intresserad av de normaliserade mellanhandsersättningarna, och å andra sidan de återförsäljare, vilka bygga sin affärsverksamhet på principen om lågt pris och ökad avsättning . . . Vi dela tillfullo majoritetens av de sakkunnigas uppfattning, att sådana bestämmelser, som föreskriva ursprungsmärkning med laga ansvar för den förpackade varans beskaffenhet, äro till gagn och måhända även nödvändiga för att åstadkomma en tillfredsställande garanti för att en ur hälsosynpunkt tillfredställande vara må tillhandahållas konsumenten. Det är uppenbart, att en märkning av dylika förpackningar med tillverkarens namn i många fall utgör den säkraste garantin för varans beskaffenhet. Å andra sidan kan det i vissa fall innebära större trygghet för allmänheten om en vederhäftigt återförsäljare medgives påtaga sig ansvaret härför . . .» För fiskkonserver ha återförsäljare »ett påtagligt omedelbart intresse av att själva utöva noggrann kontroll över de tillverkare som leverera till dem. Det är också ställt utom allt tvivel att dessa återförsäljare ha helt andra resurser att verkställa en vetenskaplig noggrann prövning av tillverkningarna än deras leverantörer, där dessa utgöras av smärre tillverkare, vare sig detta sker i egna laboratorier eller genom anlåtande av andra provningsmöjligheter . . . Det må i detta samband också påpekas de konsekvenser, som i vissa fall kunna uppstå för den svenska produktionen, enkannerligen småproducenterna, av sådana märkningsbestämmelser, vilka förbjuda en återförsäljare att ensam stå ansvarig för varan vid försäljning av svenska produkter men ålägga honom att göra detta vid import av motsvarande vara från utlandet. Detta måste direkt uppmuntra återförsäljare, närhelst han vill skapa en egen märkesvara med åsatt firmanamn, men utan angivande av varje enskild tillverkarens namn, att vända sig till utlandet. Det förför för småproducenterna, som de föreslagna märkningsbestämmelserna oavsiktligt komme att medföra, ökas sålunda ytterligare . . .»

1946 års möbelsakkunniga ha föreslagit allmän fabrikantmärkning av svenska möbler, kompletterad med kvalitetsdeklarationer, varpå vissa för möblernas kvalitet väsentliga egenskaper redovisas. Förslaget avses att genomföras på frivillighetens väg. De sakkunniga motivera förslaget sålunda: »I förtroende till branschens ansvarskänsla för sin näringsgren och dess produkter, finner möbelutredningen det lämpligare (än kvalitetskontroll), att möbelfabrikanterna själva som hittills få ha ansvaret för möblernas kvalitet men att detta poängteras annorlunda än hittills dels genom att de utåt inför allmänheten demonstrerar sin ansvarighet med fabrikenas namn eller inregistrerade varumärke tydligt anbringat på möblen,

dels därinvid fäster en kvalitetsdeklaration, som inte får avlägsnas av någon annan än den som köper möblen. För alla producenter, som verkligen vinnlägger sig om sina produkters kvalitet, bör det inte finnas någon tvekan om fördelen av att få sitt fabriks- eller firmamärke angivet på möblerna. De goda möblerna skapar så småningom en goodwill för fabrikantens namn. De mindre nogräknade producenter, som slarvar med sin tillverkning — som ofullständigt torkar sitt virke, så att t. ex. skivorna efter en tid går i vågor, eller stoppar fåtöljsitsar med undermåligt material o. s. v. — får i motsvarande grad vara beredda på att direkt uppbära kritik av allmänheten och av tidningspressen.»

»Som skäl mot ett anbringande av fabrikantens namn på våra svenska möbler ... har emellertid från möbelhandlarehåll anförts, att det skulle medföra att allmänheten komme att köpa en större del av sina möbler direkt från fabrikerne.» De sakkunniga avvisa för sin del dessa farhågor. »Namnet eller annan erkänd identitetsbeteckning bör alltså utsättas på den ansvarige fabrikanten eller på den firma, som har äganderätten till möblen som modell och är ansvarig för den som slutprodukt. Exempel på den senare sortens ansvarighet ger NK, KF, Samköpsföreningen m. fl. Förekomsten av underfabrikanter och delfabrikanter gör det nämligen lämpligare i vissa fall att sätta ut namnet på den beställare, som ställt sig i bräschan för en viss möbelfabriktion, t. ex. ritar, beställer och finansierar en tillverkning vid småfabriker och är ansvarig för möblerna som slutprodukt, än att sätta ut namnet på respektive underfabrikanter.» De sakkunniga fortsätta därefter: »Utsättandet av namnet på fabrikanten eller den eljest för möblen ansvarige är emellertid inte tillräcklig säkerhet för en god kvalitet på möblerna. En starkare garanti torde kunna uppnås med införandet därjämte av en kvalitetsredovisning för möbeltillverkare ...»

I remissvaren till möbelutredningens betänkande ha såväl Sveriges Möbelindustriförbund som Sveriges Hantverks- och Småindustriorganisation och Sveriges Industriförbund m. fl. tillstyrkt förslaget om fabrikantmärkning. Handelsorganisationer ha emellertid anförts vissa erinringar mot förslaget. *Sveriges möbelhandlares centralförbund* har motiverat en märkning av möblen med detaljistens namn i sådana fall, där dessa kunna betraktas som den för produkten ansvarige: »På grund av bestämmelserna i gällande köplag är det möbelhandlaren såsom säljare, som i förhållande till kunden står ansvarig för den försålda varans beskaffenhet. Vad kunden har intresse av att veta och utan alltför mycket besvär kunna styrka, om det skulle bli fråga om att göia gällande rätt på grund av fel eller brist i varan, är alltså möbelhandlaren namn. Finnes detta på betryggande sätt anbragt på själva möblen, äro kundens intressen härutinnan tillvaratagna. — Fabrikantens namn är ur denna synpunkt för kunden av intet värde. Under en förutsättning skulle det kunna vara det, nämligen om därigenom möbelhandlaren ansvarighet utplånades, och kunden i stället erhöile rätt att vända sig direkt mot fabriken med eventuella anspråk med ledning av fel i varan. Med nu gällande lagstiftning är detta dock ogörligt. Icke heller torde det vara praktiskt tänkbart att erhålla en lagändring på denna punkt, främst därför att en sådan minst av allt är i kundens intresse. Man behöver blott betänka fördelen för t. ex. en kund i övre Norrland att med sina eventuella ersättningsanspråk kunna vända sig till den möbelhandel på platsen, där han köpt möblen, i stället för att, om möblen är tillverkad av en fabrik i Skåne, nödgas förhandla och kanske rent av föra rättegång där. — Utredningen synes icke ha beaktat, vilket intresse möbelkunden i realiteten har av detta problem. När det föreslås, att identitetsbeteckning skall utsättas på den ansvarige — (sid. 168), så är det icke fabrikanten eller den firma, som har äganderätten till möblen som modell och är ansvarig för den som slutprodukt, som gentemot kunden är den ansvarige, utan det är *möbelhandlaren*, hos vilken han köpt varan. — Man får icke förbise, att kunderna inom ett lokalt försäljningsområde oftast redan ha god kännedom om de lokala möbelhandlarnas vederhäftighet, eller i varje fall ha relativt lätt att skaffa sig informationer härom, medan praktiskt taget alla de 5—6 000 möbelfabrikerne för gemene man äro fullständigt okända och intetsägande namn ...»

Sveriges Köpmannaförbund yttrade följande: »Frågan om fabrikantmärkning har varit uppe till diskussion i olika sammanhang. Sålunda har förbundet i ett remissyttrande tillstyrkt en sådan märkning vad gäller förpackade varor. Som motivering anfördes, att detaljisten i fråga om sådana varor knappast har större möjligheter att bedöma varans kvalitet än den konsumerande allmänheten och att han därför är hänvisad till att närmast sätta tilltro till av producenten lämnade utfästelser beträffande varan. — Helt annorlunda ställer sig problemet i

fråga om t. ex. sådana varor som möbler. Dessa bli vid mottagandet i detalj granskade av detaljisten, på vilken genom möblernas i förhållande till gängse diskvaror höga värde vilar ett större ansvar gentemot kunden. Denne är i sin tur vid sitt inköp av en möbel självfallet mera nogräknad i sitt val och fäster större avseende på själva möbelns egenskaper än vid fabrikantens namn, som torde vara praktiskt taget utan betydelse för kunden, icke minst med hänsyn till att möbel-fabrikanterna i landet äro många till antalet. Då alltså möblernas märkning är en möbelhandels speciella angelägenhet och kundens intresse är helt tillgodosett genom att möbeln inköpts i en vederhäftig möbelfaffär, och genom att t. ex. möbelhandlarens namn anbringats på den försålda möbeln och denne vidare svarar för dess kvalitet, synes det icke förbundet finnas några skäl att frångå den nu tillämpade ordningen. Detta så mycket mindre som den stora majoriteten fabrikanter på många anförda skäl icke vilja befatta sig med direktförsäljning. Förbundet kan i detta sammanhang icke underlåta att uttala sin förvåning över utredningens rekommendation att alla möbler böra göras till märkesvaror, när i andra sammanhang — t. ex. i kommissionens för efterkrigsplanering betänkande om övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet — förekomsten av märkesvaror utsatts för hård kritik och karakteriseras såsom konkurrensbegränsande och varufördrande ...»

Sveriges Industriförbund: »Industriförbundet ansluter sig principiellt till tanken på att viktiga konsumtionsvaror i den mån praktiska hinder icke möta, förses med uppgifter om fabrikantens namn eller hans varumärke. Vissa ledande möbelfabriker tillämpa redan nu detta system, som uppenbarligen gagnar icke blott konsumenterna utan även den ansvarskännande fabrikanten. De invändningar mot en allmän fabrikantmärkning, som resas från möbelhandlarhåll, finner förbundet i likhet med utredningen icke böra vara avgörande. Industriförbundet tillstyrker sålunda att möbelindustriförbundet, som jämväl visat intresse i frågan, söker få till stånd en fabrikantmärkning av möbler i så stor utsträckning som möjligt.»

I utredningens överläggningar med industrin och handeln angående möjligheter att införa varudeklarationer berördes även fabrikantmärkningen. Därvid framhölls bl. a. att från statens sida borde initiativ tagas till att varje produkt skulle vara märkt med fabrikantens namn. De företag, som arbetade på lång sikt med sina varor, voro mycket måna om sitt anseende, men det funnes även företag som önskade göra en tillfällig förtjänst på en dålig vara och alltså icke ville ange sitt namn på densamma. Vissa deltagare i diskussionen höllo före, att fabrikant- eller ursprungsbe-teckningar utgjorde den viktigaste kvalitetsgarantin, i många fall lämpligare än en kvalitetsmärkning. Även från handels sida framhölls att fabrikant-märkning utgjorde en god garanti för varans kvalitet.

Av ovan refererade uttalanden i märkesfrågan framgår, att värdet av ursprungsmärkning i och för sig icke ifrågasättes, tvärtom torde en enhällig uppfattning råda beträffande nyttan av att den ansvarige fabrikanten eller försäljaren åsätter sitt namn eller firmamärke å varan. Däremot föreligga motstridiga uppfattningar rörande å ena sidan huruvida en isolerad varumärkning är tillräcklig för en god vägledning vid konsumenternas inköpsval, å andra sidan huruvida märkningen bör göras av tillverkare eller försäljningsled.

Då utredningen har haft att bedöma varumärkningens för- och nackdelar med hänsyn till konsumenternas intressen, har det stått klart, att varumärkeskonkurrensen kan verka snedvridande på konkurrensen i den riktning, som bl. a. givits uttryck åt i tidigare refererade uttalande av

kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. Å andra sidan anser utredningen, att det är berättigat att i princip kräva, att den, som bär ansvaret för varans tillkomst och försäljning, också anger detta genom att åsätta den sitt namn och varumärke. Emellertid kan enbart denna varumärkning icke alltid antagas ge en tillräcklig varuvägledning för konsumenterna. Konsumenterna kunna icke alltid förutsättas känna till fabrikanternas goda namn eller butikernas vederhäftighet. Den största svårigheten för konsumenterna ligger vidare däri, att de måste välja bland ett flertal i och för sig bra fabrikantnamn och butiker med gott anseende. För att undanröja dessa svårigheter vid jämförelser mellan olika fabrikat och butiker, behövs ett komplement till en isolerad varumärkning, nämligen uppgifter om varans beskaffenhet i skilda avseenden. Enligt utredningens mening bör kravet på en god varuupplysning i första hand gälla dylika uppgifter; fabrikantmärkning eller annan ursprungs-beteckning blir då en självklar sak, eftersom tillverkaren i första hand torde kunna lämna och styrka uppgifter om varans egenskaper, tillverknings-sätt och kvalitet. *Genom att varuupplysningen på detta sätt göres till utgångspunkt i diskussionen om varumärkningen, kommer som en konsekvens härav vissa motsättningar mellan tillverkare och handelsled att minska. Den som tillverkar varan, kan nämligen förmodas bäst känna till dess sammansättning m. m. och enklast kunna ange detta i en deklARATION. Det är emellertid rimligt att förutsätta, att den, som lämnar uppgifterna, även skall bära ansvaret för dess riktighet och visa detta genom sitt namn eller varumärke. Det bör således icke föreligga något hinder för att märkning sker även från handelsns sida.* Utredningen har ingen anledning att närmare ingå på förhållandet mellan olika försäljningsled beträffande märkesrätten under den här givna utgångspunkten, nämligen att varan är försedd med deklARATION av något slag.

Handelns kundtjänst

Den övervägande delen av konsumenternas varuinköp äger rum genom detaljhandeln. Kontakten med butikerna och deras försäljningspersonal utgör därför den mest omedelbara och personliga beröring med försäljnings-systemet som konsumenterna ha. Härav följer också att detaljhandeln har stora möjligheter att påverka konsumenterna i deras varuval.

I ett tidigare kapitel (2) har behandlats den sida av handelns kundtjänst som sammanhänger med dess ställning mellan konsumtion och produktion, nämligen dess möjligheter att vägleda och upplysa produktionen rörande konsumenternas efterfrågan och önskemål. Därvid konstaterades bl. a. att en förnuftig inköspolitik från handelsns sida förutsätter god varukännedom och insikt om konsumentbehoven. I det följande skola andra sidor av handelns kundtjänst belysas, nämligen den varuupplysningstjänst

som handeln riktar direkt till konsumenterna. Av särskild betydelse för den direkta kundtjänsten är försäljarpersonalens utbildning och för-måga att ge goda varuupplysningar, och utredningen har därför ansett det vara angeläget att belysa hithörande frågor.

Butikspersonalens förmåga att hjälpa konsumenterna att göra goda inköp är självfallet av stor betydelse för erhållandet av en bättre varu-marknad. Tack vare den personliga kontakten med kunderna ha försäl-jarna möjligheter att påverka deras varuval, i synnerhet vid inköp av varor där konsumenterna känna sig osäkra beträffande lämplig kvalitet, modell eller prisklass.

En förutsättning för att rådgivningen i butikerna skall vara till verklig nytta för köparna är emellertid, att försäljarna äga så god varukännedom, att de kunna ge erforderliga upplysningar. En annan förutsättning är, att försäljarna äro intresserade av att köparen väljer den i varje särskilt fall lämpligaste varan och att de möjliggöra detta genom att lämna tillräckligt utförliga och fullt objektiva upplysningar.

Olika vägar kunna anlitas för att erhålla goda försäljare. I första hand kommer utbildningen av blivande försäljare, varigenom dessa erhålla en allmän insikt i varumarknadsfrågor samt varukännedom om ifrågakom-mande specialbransch. Vidare kommer den fortlöpande varukännedomen, som de anställda försäljarna böra inhämta för att följa med utvecklingen inom sitt speciella varuområde samt härmed följande förändringar i den egna butikens varusortiment.

Beträffande den grundläggande utbildningen ligger det i den enskildes egen förmåga och val att skaffa sig sådan. Såväl samhället som handelns organisationer ställa därvid utbildningsmöjligheter till förfogande. Beträf-fande den fortlöpande varukännedomen beror dess inhämtande såväl på personalens egen energi och yrkesambition samt behov därav på grund av konkurrensförhållanden inom yrket som på butiksledningens möjligheter och vilja till att informera personalen om nya varor och material.

Utbildningen.

Försäljarutbildningen och därmed sammanhängande frågor utredas f. n. av 1945 års handelsutbildningskommitté, varför utredningen icke haft anledning att mera i detalj tränga in i dessa frågor. I avvaktan på resultaten av kommitténs arbete vill utredningen dock framlägga vissa fakta rörande nuvarande utbildningsmöjligheter samt på grundval härav belysa behovet av en utökad och förbättrad undervisning i sådana ämnen, som ha ome-delbar betydelse för försäljarnas förmåga att rätt upplysa och vägleda konsumenterna vid deras inköp.

En föreställning om storleken av försäljningspersonalens utbildnings-behov ge de uppgifter över sysselsättningen inom handeln som ingå i den

företagsinventering (SOU 1947:50), som utförts av statens arbetsmarknadskommission på begäran av ovannämnda handelsutbildningskommitté. Av yrkesgruppfördelningen däri framgår sålunda, att »handelspersonal i egentlig mening» utgjorde c:a 345 000 av hela antalet sysselsatta inom handeln, d. v. s. 421 000 personer. »Räknar man endast med de yrkesgrupper för vilka handelsutbildning fordras eller är önskvärd — företagsledare, kontorspersonal, butikspersonal, resande och andra försäljare, — blir antalet omkring 278 000 personer». Vidare kan nämnas att av butikspersonalen var över 70 % kvinnor. Proportionen mellan manlig och kvinnlig arbetskraft växlade dock avsevärt inom olika branscher.

Av dessa siffror och ovannämnda uttalande rörande det kvantitativa utbildningsbehovet framgår, att försäljarutbildningen kräver stora kostnader och resurser av utbildare, lokaler och undervisningsmaterial. Utredningen har icke kunnat erhålla uppgifter om hur stor del av denna personal, som erhållit undervisning, samt i vilka former undervisningen ägt rum. Statistiska utredningar härom torde emellertid fullföljas av handelsutbildningskommittén. Följande redogörelse avser därför att belysa försäljarnas nuvarande möjligheter till utbildning i varukännedom. I vissa fall ha därvid siffror över antalet kurser och elevantal kunnat angivas.

A. Varukännedomsundervisning i handelsskolor.¹⁾

De handelsskolor, som meddela undervisning i varukännedom, äro dels kommunala anstalter för yrkesundervisning, dels enskilda anstalter för yrkesundervisning och dels av detaljhandelsorganisationerna drivna skolor.

1. Kommunala anstalter för yrkesundervisning.

Under läsåret 1948/49 beräknas c:a 300 statsunderstödda kommunala anstalter för yrkesundervisning vara i verksamhet. I oktober 1948 uppgick totalantalet elever vid hithörande anstalter till närmare 70 000. Av dessa voro c:a 20 250 elever vid anstalter med yrkesundervisning i handelsämnen. Nedanstående tabell visar fördelningen av antalet elever med handelsundervisning på olika typer av skolor under höstterminen 1948.

Lärlingsskolornas kurser upptaga endast i undantagsfall undervisning i varukännedom. Inom *yrkesskolans* ram finnas dels yrkeskurser med undervisning i flera ämnen, dels ämneskurser med undervisning i endast ett ämne.

Yrkeskurserna äro avsedda för handelsanställda, som fyllt 18 år. Kurserna pågå ett år och omfatta c:a 210 undervisningstimmar. Ämnen: handelslära med försäljningsteknik, varukännedom, skyltning med textning och plakatmålning, ekonomilära. Varukännedom ingår i dessa kurser med två timmar per vecka eller tillsammans 72 timmar per kurs. Undervisningen är i regel förlagd till kvällarna.

Ämneskurserna äro avsedda för detaljhandelsanställda med vissa års praktik. De anordnas i olika ämnen, däribland varukännedom. Kurserna omfatta 30—40 timmar och äro i regel förlagda till kvällarna.

¹⁾ Handelsgymnasierna, med ett elevantal på c:a 1 800, ha även undervisning i varukännedom. Dessa skolor äro emellertid i mindre grad avsedda för utbildning av butikspersonal än för utbildning av högre försäljningspersonal inom handeln. De ha därför icke medtagits i denna redogörelse.

Skolform	Antal skolor		Antal elever	
	Hela antalet	Därav med heldagskurser om minst 5 mån. längd	Hela antalet	Därav i heldagskurser om minst 5 mån. längd
<i>Lärlingsskolor</i>	230	—	16 125	—
Lärlingsskolans yrkesavdelning	9	—	504	—
Lärlingskurser	182	—	9 183	—
Kurser för äldre	151	—	6 438	—
<i>Yrkesskolor</i>	46	—	2 495	—
Yrkesskolans yrkeskurser	5	—	246	—
Yrkesskolans ämneskurser	46	—	2 249	—
<i>Andra skolor och kurser</i>	38	38	1 627	1 627
Ettåriga kurser med heldagsundervisning	38	38	1 627	1 627
<i>Tillhopa:</i>	236	38	20 247	1 627

Ettårig heldagskurs för handelsanställda, avsedd för dem som inneha eller ämna söka anställning inom detaljhandeln. Kursen pågår ett år och omfattar c:a 1 100 undervisningstimmar. Ämnen: svenska, bokföring, handelsräkning, handelslära, försäljningslära, skyltning, ekonomisk geografi, varukännedom, handelsrätt, medborgarkunskap, ekonomilära, textning, plakatmålning. Varukännedom ingår i denna kurs med två timmar i veckan eller tillhopa 60 timmar.

Varukännedomundervisningens uppläggning och omfattning framgår av nedanstående utdrag ur undervisningsplanerna, utarbetade av Kungl. Överstyrelsen för yrkesutbildning.

»Undervisningen i varukännedom bör om möjligt läggas efter den bransch eleven företräder, och bör omfatta en genomgång av branschens viktigaste varuslag enligt följande allmänna schema:

Råvarornas ursprung, varans förädling till färdig konsumtionsvara. Uppgifter angående varans kvalitet och olikheter i utförande, färg, förpackningssätt m. m. av vikt vid försäljningsargumentationen. Varans användning, viktiga synpunkter i avseende på varans lagring, försäljning, inslagning och expedition i övrigt. Anmärkning från kundernas sida å varan ifråga och huru desamma böra bemötas.

För exempelvis speceribranschen bör undervisningen i huvudsak omfatta följande varuslag:

Bröd, mjöl, jäsmedel, kex och gryn, socker, stärkelse, frukter, fruktkonserver, mjölk, gräddde, smör, margarin, kokosfett, ost och mesost, torkad och saltad fisk, fisk- och köttkonserver, kaffe, te, kakao, kryddor, salt, ättika och tobak, tvål, såpa, soda, tvättmedel, lutpulver, putsmedel, ljus.

För manufaktur- och beklädnadsbranscherna:

Bomull, bomullsvoror, lin och linnevaror, hampa och jute, konstsilke, natursilke, ull och yllevoror, spinneri- och väveritekniken samt tygets efterbehandling. Tri-kåttillverkning. Konfektionsindustrin, hatt- och mössfabrikation, sömnadsindustrin, pälsvaruindustrin. Varuundersökningar, kvalitetsprov.

Tyngdpunkten i undervisningen lägges på sådana delar av ämnet, som ha särskild betydelse för varornas inköp, lagring och försäljning. I samband med

undervisningen företagas om möjligt en del experiment och undersökningar av olika varuslag samt studiebesök hos på orten befintliga industrier.»

Verksamheten vid de kommunala anstalterna för yrkesutbildning finansieras dels genom statsanslag, dels genom kommunala anslag, dels genom kursavgifter.

Kursavgifterna äro i regel mycket låga. För lärlings- och yrkeskurser betalas 5 eller 10 kr. per kurs och för ettåriga dagkurser ungefär 50 kronor per termin.

Elever vid dagkurser om minst 5 månaders längd ha möjligheter att erhålla stipendier, under förutsättning att de ej bo på den ort skolan är belägen. Stipendierna utgå f. n. med 90 kr. per månad, i undantagsfall 150 kronor.

2. Enskilda anstalter för yrkesundervisning.

Under läsåret 1948/49 beräknas c:a 60 enskilda statsunderstödda anstalter för yrkesundervisning vara i verksamhet. Av dessa kunna endast ett tiotal anordna kurser för detaljhandelsanställda, medan de övriga i huvudsak anordna kurser för utbildning av kontorsanställda. Avgifterna vid dessa kurser äro tämligen höga. I den mån dessa kurser anordnas, sker det efter av Kungl. Överstyrelsens för yrkesutbildning godkända utbildningsplaner. Kurserna äro därför närmast jämförbara med någon av de under punkt 1 nämnda kurstyperna.

3. Detaljhandelsorganisationernas skolor.

Köpmannainstitutet.

Köpmannainstitutet utgör en särskild avdelning av Sveriges köpmannaförbund med egen styrelse och förvaltning. Institutet ombesörjer förbundets yrkesundervisning.

Undervisningen omfattar ett flertal olika kurser och program för olika försäljarkategorier.

Nedanstående tabell visar de olika kurserna vid institutet samt antalet deltagare under arbetsåret 1947—48.

	Antal deltagare
1. Instruktionskurser, 15 st.	291
2. Köpmannakurser, 3 st.	76
3. Yrkeskurser på ett år och 5 mån., 3 st.	83
4. Skyllningsskolans kurser, 5 st.	92
5. Kvällskurser och instruktionskurser ute i landet	7 662
6. Kvällskurser i Stockholm, 29 st.	698
7. Specialkurser, 6 st.	195
8. Semesterkurser, 2 st.	85
9. Studiecirkel- och korrespondenskurser	8 711
Summa	12 893

Av följande uppställning framgår på vilka typer av personalkurser som *undervisning i varukunskap* förekommer samt det anslagna antalet timmar härför.

Kursens benämning*)	Kursens längd	Antal undervisnings-timmar	
		totalt	ren varukunskap
Instruktionskurs för biträden i följande branscher:			
Speceri- och diversehandelsbranschen	2 veckor	72	20
Charkuteribranschen	»	72	15
Manufaktur- och beklädnadsbranschen	»	72	17
Manufaktur- och dambeklädnadsbranschen ...	»	70	15
Skobranschen	»	73	12
Bosättningsbranschen	»	80	20
Heminredningstextilbranschen	»	72	26
Möbelbranschen	»	95	32
Pappershandelsbranschen	»	73	16
Köpmannakurs	1 månad	145	35
Yrkeskurs	5 månader	—	64
»	1 år	—	132

Förutom dessa dagkurser vilka anordnas i samarbete med organisationerna för respektive branscher förekomma vid institutet kvällskurser med uteslutande undervisning i varukunskap. Sålunda ordnas årligen kurser för anställda inom livsmedels- och textilbranscherna, vardera omfattande 24 undervisningstimmar. Även för anställda inom andra branscher anordnas dylika kurser, ehuru ej regelbundet.

Vid varukännedomsundervisningen lägges särskild vikt vid att meddela sådana kunskaper som eleverna ha nytta av i det praktiska arbetet. På yrkeskurserna kan, tack vare att så många timmar stå till förfogande, en grundlig genomgång av flera varugrupper ske.

Utbildning av studieledare för den lokala varukännedomsundervisningens bedrivande förekommer icke vid institutet.

Institutets verksamhet under budgetåret 1947—48 finansierades genom kursavgifter (51,3 %), anslag från Köpmannaförbundet (13,6 %), statsanslag (11,6 %), bidrag från leverantörer (7,3 %) samt räntor m. m. (3,5 %). De totala utgifterna uppgingo till 259 000 kronor.

Kursavgifterna vid institutet äro 60 kronor för 14-dagarskurser, 100 kronor för enmånaderskurser, 250 kronor för femmånaderskurser och 450 kronor för ettårskurser. Kostnader för mat och logi tillkomma därjämte för eleverna. Under arbetsåret 1947—48 utdelades stipendier till elever i yrkeskurserna till ett sammanlagt belopp av 50 000 kronor, varav hälften utgjordes av statsbidrag.

Kooperativa förbundets skola Vår gård.

Av nedanstående uppställning framgår, vid vilka typer av personalkurser varukännedomsundervisning förekommer, ävenså hur stor del av tiden som är anslagen åt dylik undervisning.

De förstnämnda kurserna utgöra en »kurskedja», d. v. s. avsikten är att eleverna med vissa års mellanrum skola gå igenom dessa kurser i tur och ordning. Under mellantiden pågår utbildning genom studier per korrespondens och praktik. »Kurskedjan» var ursprungligen avsedd för biträden i s. k. diversebutiker. Nu finnas dessutom branschbetonade serier av kurser för anställda i charkuteri-

*) Även i andra typer av kurser, t. ex. för försäljningsteknik, meddelas viss undervisning i varukännedom.

Kursens benämning	Kursens längd	Antal undervisningstimmar	
		totalt	varukännedom
Biträdeskurs	1 vecka	30	5
Butiksföreståndarkurs	5 veckor	180	30
Fortsättningskurs	5 »	180	12
<i>Specialkurser för biträden:</i>			
Skobutiker	1 vecka	30	11
Manufakturbutiker	1 »	30	14
Husgerädsbutiker	1 »	30	11
Grönsaksbutiker	1 »	30	10
Fiskbutiker	1 »	30	10

tiker och specialbutiker d. v. s. butiker där huvudsakligen manufaktur- och husgerädsvaror försäljas.

Specialkurserna utnyttjas av anställda i specialbutiker som ej genomgått eller ämna genomgå någon »kurskedja» men också av dem som äro anställda i s. k. diversebutiker och tidigare gått igenom de grundläggande kurserna men som vilja specialstudera en viss bransch.

Antalet timmar som ägnas åt varukännedomsundervisning på en biträdeskurs, är som synes ej stort. Undervisningen syftar emellertid mera till att väcka intresse för ämnet och påvisa nödvändigheten av att försäljningspersonalen äger god varukännedom samt att anvisa vägar för självstudier, än till att meddela eleverna kunskaper om varorna. Vid kurserna ha eleverna tillfälle att under sakkunnig ledning gå igenom ett fåtal viktiga varor och sålunda få exempel på hur de själva skola bedriva studier. Vid denna genomgång lägges stor vikt vid att eleverna skola lära sig sådant om varorna, som de ha direkt nytta av, när de i försäljningsarbetet skola ge konsumenterna upplysningar och råd. Sålunda diskuteras varans användning och de egenskaper den har, som göra den lämpad härför, vilka olika kvaliteter som förekomma i marknaden och i vilka avseenden dessa kvaliteter skilja sig från varandra, hur varan värdas (i hem och butik) m. m. För att eleverna sedermera skola kunna fortsätta sina studier ha särskilda varulexika utarbetats, ur vilka de kunna hämta väsentliga fakta om varorna. Men de rekommenderas även att i butikerna, i fabriker och på annat sätt studera varorna och att göra en skriftlig sammanfattning för varje vara.

Även på de längre kurserna och på de speciella branschkurserna är syftet med varukännedomsundervisningen detsamma. Den längre tid, som på dessa kurser står till förfogande, och den större praktiska erfarenhet, som eleverna ha, möjliggöra dels att ett flertal varugrupper kunna genomgås och dels att genomgången kan göras grundligare.

För att konsumenterna skola få så allsidig rådgivning som möjligt är det önskvärdt, att försäljningspersonalen ej endast äger god kännedom om varornas materiella kvalitet utan även ha en uppfattning om den funktionella och estetiska kvaliteten. Därför diskuteras på de längre kurserna och på specialkurserna även sådana frågor. På manufakturkurserna t. ex. diskuteras under ledning av experter modeller och tyvgång för olika typer av sådana kläder, som sys hemma.

Vidare behandlas frågan om smaken och våra kläder, varvid färger, färgsammanställning, mönster, modeller m. m. diskuteras, för att biträdena skola bli i

stånd att i sin tur diskutera dessa frågor med kunderna och för att de även i dessa avseenden skola kunna ge råd.

På andra specialkurser diskuteras varugrupperna möbler, porslin, husgerådsvaror m. m. efter liknande linjer.

På de längre kurserna, särskilt på den i tabellen omnämnda fortsättningskursen och på en tvåårig kurs för personer, som i stor utsträckning komma att ägna sig åt personalutbildning i de lokala konsumtionsföreningarna, undervisas och tränas eleverna i att själva meddela undervisning i varukännedom.

Inom konsumtionsföreningarna äro för närvarande c:a 30 000 personer anställda, av vilka huvudparten arbetar i butikerna. Att bereda dessa tillfälle att på centralt ordnade kurser grundligt lära känna alla de varor som förmedlas är ej genomförbart. Dels skulle utbildningstiden högst avsevärt få förlängas med påföljd att ett färre antal elever per år skulle kunna beredas plats på skolan och en mycket lång tid förflöta innan alla anställda hunnit bevista en dylik kurs, dels skulle kostnaderna för såväl centralorganisationen som de anställda bli höga. Vidare sker på varuområdet så många förändringar, att de kunskaper som inhämtats på en dylik kurs snart skulle vara delvis föråldrade.

Bl. a. av dessa skäl har det ansetts förmånligt att förlägga en väsentlig del av varukännedomsundervisningen till de lokala konsumtionsföreningarna och att stimulera de anställda att genom självstudier inhämta kunskaper och följa utvecklingen på området.

För att en lokal utbildning skall kunna äga rum fordras emellertid studieledare. På de ovannämnda längre kurserna utbildas sådana studieledare. För den lokala utbildningen redogöres vidare i avsnitt B i det följande.

För att ge en uppfattning om hur många inom rörelsen anställda, som utnyttjat den Kooperativa skolan, anföres här nedan några siffror.

	1948	1924—1948
Biträdeskurser	119	5 317
Butiksföreståndarkurser	128	2 208
Fortsättningskurser	53	822
Övriga personalkurser	494	6 700
Summa	794	15 302

Skolans verksamhet finansieras till största delen genom anslag från Kooperativa Förbundet. Eleverna betala f. n. 45:— kr. per vecka och för detta belopp erhålles såväl undervisning som mat och logi. De längre kurserna äro helt avgiftsfria. Några stipendier utdelas ej, men de lokala föreningarna bidraga ofta med en del av elevernas kostnader.

B. Varukännedomsundervisning per korrespondens.

Korrespondenskurser i varukännedom för detaljhandeln finnas utarbetade av Hermods och Noréns korrespondensinstitut, av Brevskolan (KF) och av Köpmaninstitutets korrespondensskola. Dessutom ha olika branschorganisationer och enskilda företag utarbetat korrespondenskurser, i vilka varukunskap ingår.

Härnedan följer en förteckning över en del sådana kurser.

Från Hermods korrespondensinstitut.

Instruktionskurs för el-handeln.

Ekonomisk geografi med varukännedom.

Från Noréns Korrespondensinstitut. (NKI-skolan)

Allmän textillära.
 Herrkonfektion och herrekipering.
 Damkonfektion och damekipering.
 Livsmedelshandels varukunskap.
 Ekonomisk geografi med varukännedom.

Från Brevskolan (KF).

Standardkurser för biträden i speceributiker, i charkuteributiker, i mjölkbutiker samt i skobutiker och manufakturbutiker.

Från Köpmannainstitutets korrespondensskola.

Varukännedom för livsmedelsbranschen.
 Varukännedom för textilbranschen.
 Lanthandelns specialvaror I: Järnvaror.
 Färghandelns korrespondenskurs.
 Skohandelns korrespondenskurs.
 Pappershandelns korrespondenskurs.

Under arbete.

Frukthandelns korrespondenskurs.
 Möbelhandelns korrespondenskurs.
 Heminredningsbranschens korrespondenskurs.

Av branschorganisationer och enskilda företag utgivna korrespondenskurser.

Som exempel på dylika kurser kan nämnas: Mölnlyckes biträdeskurs och Norrköpings bomullsväveris korrespondenskurs för textilbranschen. Fagerstakurs för järnhandelsbranschen och El-kurs för järnhandlare (utgiven av Sveriges Järnhandlareförbund). Dessa kurser utnyttjas dels för enskilda studier, dels för gruppstudier.

C. Varukännedomsundervisning inom olika företag.

Den utbildning i varukännedom, som de affärsanställda erhålla genom att bevista kurser på handelsskolor, kompletteras ofta med undervisning inom de företag där de arbeta. Sådan undervisning kan ske dels i direkt anslutning till det praktiska arbetet, dels genom av företagen ordnade kurser.

1. Utbildning genom praktik.

Envar som sysslar med försäljning av varor förvärvar rent erfarenhetsmässigt en viss varukännedom. De anställda, som ha intresse för yrket, kunna enbart genom att studera varorna såsom de förekomma i butikerna förvärva en icke föraktlig kunskap. Särskilt de yngre anställda ha dessutom möjligheter att av de äldre mera erfarna lära sig mycket. Sådana samtal anställda sinsemellan och mellan anställda och företagsägare eller -ledare förekomma säkerligen i de flesta företag. Varje affärsinnehavare eller butiks- eller avdelningschef är givetvis angelägen om, att alla anställda skola känna varorna så väl att kunderna kunna få önskade upplysningar. Inom ett flertal företag ha dessa undervisande samtal satts i system. Sålunda förekomma i såväl kooperativa som enskilda butiker s. k. personalsamtal, vilket innebär att butiksledaren eller affärsinnehavaren regelbundet någon gång i veckan eller månaden samlar de anställda och diskuterar

varukännedom. Såväl Köpmannainstitutet som KF:s skola har utarbetat material till sådana personalsamtal, bestående av dispositioner innehållande frågor om de viktigare varuegenskaperna och anvisningar på litteratur och tidskriftsartiklar, varest svaren på frågorna kunna erhållas. Frågorna äro ofta formulerade så, att de anställda också måste undersöka varorna.

2. Kurser ordnade genom företag.

Många företag, särskilt större sådana, ordna mer eller mindre regelbundet kurser för anställda.

De allra största företagen ha ofta en regelrätt skolutbildning, med kurser för såväl nyanställda som mera rutinerade försäljare.

Sålunda ha bl. a. Nordiska Kompaniet, Paul U. Bergström och Konsumtionsföreningen i Stockholm dylik skolverksamhet, där undervisningen i varukännedom intar en central plats.

Lärare från Köpmannainstitutet och Kooperativa förbundets skola anlitas även i stor utsträckning av företag, tillhörande respektive organisationer, för kursverksamhet ute i landet. Kurserna ha ofta karaktären av kvällskurser och pågå från en upp till fyra å fem kvällar. Varukännedom ingår i regel i programmet, men den knappa tiden medger endast genomgång av någon aktuell varugrupp eller en allmänt hållen föreläsning om varukännedomens betydelse i syfte att stimulera intresset och få till stånd självstudier eller lokal kursverksamhet i ämnet.

Siffror som antyda omfattningen av den kursverksamhet som ordnas inom olika företag utan medverkan av nämnda organisationers lärare ha ej gått att erhålla. Sannolikt torde även denna utbildning ha betydande omfattning.

Av ovan lämnade redogörelse framgår, att det finns relativt goda möjligheter för försäljare att utbilda sig i varukännedom. Att siffermässigt påvisa i vilken utsträckning dessa möjligheter utnyttjas är dock svårt.

I regel är det de mest målmedvetna och ansvarskännande försäljarna, som utnyttja skolningsmöjligheterna. Många anställda ha ej bevistat någon kurs eller förvärvat sig kunskaper per korrespondens. Som exempel kan nämnas att kvinnliga försäljare, enligt erfarenheter från såväl Köpmannainstitutet som Kooperativa förbundets skola, ej delta i utbildningsarbetet i samma utsträckning som de manliga, trots att drygt hälften av försäljarna äro kvinnor. Detta förklaras främst med att kvinnorna i regel torde räkna med att endast ett relativt litet antal år tjänstgöra som försäljare. Vid giftermål sluta de ofta sin anställning. De kvinnliga räkna antagligen ej heller med att avancera inom yrket i samma utsträckning som sina manliga kolleger och anse sig ej ha anledning till ökad utbildning.

Den under och efter kriget rådande personalbristen har medfört att många personer, som tidigare ej arbetat inom affärlivet eller som ej hunnit erhålla sedvanlig praktik, anställts som försäljare. Självfallet äga dessa ej nödig varukunskap. Detta förhållande, att personer utan erforderlig kompetens på grund av tidsförhållandena kunna bli försäljare, stimulerar ej till inhämtande av kunskaper, i all synnerhet som konkurrensen av arbetskraften är så stor att det ej bereder svårigheter för mindre kompetenta

personer att erhålla nya anställningar. Arbetskraftsbristen och överrörligheten på arbetsmarknaden har även föranlett företagen själva att släppa kravet på förutbildning vid anställningen.

Med hänsyn till vad som ovan framhållits är det önskvärt, att försäljarna i högre grad än hittills intresseras för utbildning i varukännedom samt att de erhålla ökade möjligheter till sådan utbildning. Från såväl företagens sida som genom handelspersonalens organisationer böra åtgärder i denna riktning kunna intensifieras även under nuvarande arbetsmarknads-situation.

De olika utbildningsvägar, som stå försäljarna till buds, böra ytterligare utvidgas. Sålunda är det önskvärt att flera personer beredas tillfälle att deltaga i den undervisning, som förekommer vid olika typer av handels-skolor. Då detta i huvudsak är en ekonomisk fråga, bör det undersökas, huruvida ökade stats- eller kommunala anslag böra utgå till skolorna eller om företagare och organisationer äro villiga och i stånd att själva bekosta en utvidgad utbildningsverksamhet. Stipendiefrågan bör övervägas med hänsyn till att dessa bidrag stimulera försäljarna till utbildning och för många ekonomiskt möjliggöra denna utbildning.

Frågan om det är önskvärt och genomförbart att bereda ämnet varukännedom ökat utrymme på kursprogrammen bör tagas upp till diskussion, ävenså frågan huruvida speciella kurser i varukännedom för de olika branscherna kunna ordnas i större omfattning än hittills. Vidare bör varukännedomsundervisningens inriktning tagas upp till behandling. Av vikt är att eleverna i första hand få kännedom om de varuegenskaper, som äro mest aktuella för konsumenterna, d. v. s. att undervisningen blir praktiskt inriktad.

Kvalitetsspörsmålen böra därför ägnas stort intresse. Särskild vikt bör läggas vid att eleverna få tillfälle att lära sig bedöma varukvaliteter. I främsta rummet kommer härvid den materiella kvaliteten, men även de funktionella och estetiska kvalitetsspörsmålen böra bli föremål för diskussion. Ur funktionell synpunkt mindervärdiga varor skulle ej så lätt vinna marknad, om försäljarna, såväl vid försäljning som vid inköp, bättre vore i stånd att bedöma varorna ur dessa synpunkter. Ett samarbete mellan Hemmens forskningsinstitut, Svenska slöjdföreningen och handelsskolorna är i detta avseende av stor betydelse.

De korrespondenskurser, som för närvarande finnas utgivna, täcka endast en del av behovet. Emedan korrespondensmetoden visat sig vara mycket användbar och värdefull, vore det önskvärt att varukännedomskurser utarbetades för alla branscher. Att döma av antalet undervisningsbrev synes en del av de nu tillgängliga kurserna vara väl knapphändiga med hänsyn till varugruppernas omfattning. För att avhjälpa här antydda brister borde korrespondensinstituten intresseras för att utarbeta flera kurser och i de fall det anses önskvärt utvidga redan befintliga kurser.

Diskussion i varukenskap. Varuproverna innehålla erforderliga upplysningar om varorna. (Från Köpmannainstitutet.)

Matlagingskurs för butiksbiträden. Dylka praktiska övningar ingå i KF:s kurser för charkuteribiträden. (Från Vår Gård.)

TEXTIL RÅDETS
Varudeklaration
PRÖVNINGSSTÄMOR 933 STOCKHOLM

Priskontrollerad vara 13224

Trenchcoat

Material 100 % all.
Varp Tvinnat hangarn.
Vävt Tvinnat hangarn.

Vikt g pr m² ca 300

Draghållfasthet kg pr 5 cm
Varp ca 55
Vävt ca 30

Specialbehandling
Impregnerad mot mal och råta.

STENSK-TESTLABOR. LÖB
MAB SÖD. MVA

VARUUPPLYSNING

Väg pris mot kvalitet

Sovsäck
Art nr 8-2408

Material: Tys domestic, 100 % bomull.
Stoppning melarad, vävd N 100
(= 100 % nytt material).

Draghållfasthet: En 5 cm bred remsa av följande tal i dragkraften med belastning av ca 25 kg. Motsvarande värde för brodden är ca 30 kg.

Vävt: Har socketen blivit fuktig, bör den tvättas och strökas omsorgsfullt innan den läggs in för längre tids förvaring - i annat fall smoglar den, den får ej piskas eller dammas.

Storlek och vikt

Bredd cm	Längd cm	Stoppning	Totalt
1,05	2,80		2,80
2,00	2,90		2,90
2,35	3,40		3,40

DAMPLAGG. Storlekerna skall passa damer med följande andra kroppsmått

Storlek	Bjstled cm	Höjden cm
40	90	168
42	94	172
44	98	176
46	102	180

HERRPLAGG. Storlekerna skall passa herrar med följande största kroppsmått

Storlek	Längd cm	Bröstvid cm	Längd cm
4	70	96	170
5	96	102	180
6	102	108	190

BARNPLAGG. Barnmoderkläder tillverkas i följande storlekstärkelser:
4, 6, 8, 10, 12, 14 och 16.

En plagg i storlek 10 skall passa en pojke/ett barn 10-12 år.

3, 32, 38, 51, 44, 30, 21.

VARUUPPLYSNING

Väg pris mot kvalitet

Flanell, tryckt.
Standard nr 607

Material: Bomull, 100 %
Ö: 130 g (Rekommenderat för flannel 100-230 g)

Vikt per kvadratmeter: En 5 cm bred remsa i dragkraften med belastning av ca 25 kg. Motsvarande värde för brodden är ca 9 kg.

Draghållfasthet: 4 (fågels värde 5)

Tvättstärkhet: 3 (fågels värde 4)

Svenstärkhet: 1 (fågels värde 2)

Krympning: ca 1 % (fågels värde 2 %)

KOD FÖR FÄRDIG FÖRVARING

Solet

VARUUPPLYSNING

Väg pris mot kvalitet

Toaletthandduk (6042)

Material: Halvtvinnad, Varp bomullsvävt, 100 % bomull.

Storlek: En 5 cm bred remsa i dragkraften med belastning av ca 25 kg. Motsvarande värde för brodden är ca 4 kg.

Krympning: 1 (fågels värde 2)

Tvättstärkhet: 1 (fågels värde 2)

Storlek: 50-70 cm, färdig och fäst med en klippare. Kr. 15-30 per duss.

VARUUPPLYSNING

Kastruller och kittlar.

Material: Aluminium, rostfritt eller rostfritt stål. Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer. Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer. Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer.

Vikt: Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer. Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer. Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer.

Storlek: Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer. Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer. Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer.

Pris: Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer. Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer. Vikten skall vara 1,5-2,0 kg eller mer.

Skandia

HARICOTS VERTS

MOYENS

medelstora

Nr 220

SKANDIAKONSERV · KVALITETSKONSERV

TYG med Svenska Yll
garanterat

EGENSKAP

Nr: Y 1

Resvara: 50
20

Varp: Kärda
Kärda

Vikt pr m²
365 gram

Draghållfasthet
varp: 25 kg pr
vett: 25 kg pr

Krympning:
varp: ± 1,5 %
vett: ± 1,0 %

1944-1945

SIS

Ko

Sörtnamn:

Varuslagklass:
PLARE

Varuslag eller nummer:
PLARE ELLER AVLÅSTAD

Några prov på

BETYG
cernen, A.B.
KONTROLL

100% stötkylo
fibrer
Ej osäkerhet:
5
Matsäkerhet:
—
Vattenavstör-
rande effekt:
—

ALTEA
ECENSKAFREDOVISNING
Material: Bomullsgarn 100 % tvärvävd
Konstruktion: Kubbeformad vara med handfö-
rämring.
Vikt: Ca 470 g pr m²
Specialbehandling: Krympat
Tvättföreskrift: Pluggat i 40°C högst 30 min-
uter, Vattent brunnas ur. Ut-
sträckes före torkningen.
Artikel **708**
Pris: ca 100

Väg pris mot kvalitet
VARUUPPLYSNING
Madress
Art. nr 7786
Material: Mönstervävd jämvärdboleser,
100 % bomull. Slöppning
3,5 kg vit vävd 100 (100
100 % nytt material) och 4,5
kg knops (nytt bomullsvävtill).
Vikt: Tyget ca 220 g per kv. Hela
madressen ca 8,4 kg.
Draghållfärdighet: En 5 cm bred remsa av tyget
tål i längdriktningen en be-
svärande silfra för bredden är
ca 50 kg.
Storlek: 75 x 190 cm.
Vård: Madressen rengöras med mjuk
borste. Dammsugas.
Pris: ca 1500

TEXTIL RÅDETS
Vårdeklaration
PROVA OCH VÄRDERA
Priskontrollerad vara 15273
Material: 50 % ull, 10 % 6l, ylle,
40 % cellull.
Yarp: Kardgarn,
Väll: Kardgarn,
Vikt g pr m²: ca 360
Draghållfärdighet kg pr 5 cm:
Yarp: ca 35
Väll: ca 25
Krympning %:
Yarp: ± 1,5
Väll: ± 1,5
Specialbehandling: —
Pris: ca 1000

svensk standard
ollpotatis
SK-50

kningsdatum:
kontrollansatt:

VARUUPPLYSNING
Kastruller och kittlar
plansvarvade.
Material: Aluminium smidesgjord lätt gjut-
metall. Botten 3 mm tjock. Vikt 1,5 kg.
Med 3-färgad botten av smidesgjord järn-
plåt. Innehållsrummet av smidesgjord järn-
plåt med 3-färgad botten. Vikt 1,5 kg.
Vård: Rengör med tvål och vatten. Torka
med mjuk trasa. Innehållsrummet av smides-
gjord järnplåt med 3-färgad botten. Vikt 1,5 kg.
Pris: ca 100

VARUUPPLYSNING
Möbelyg PA, 150 cm.
Varp 100 % cellull,
Väll 90 % bomull, 50 % cellull.
Möbelyg BL, 150 cm.
Varp 100 % bomull,
Väll 90 % bomull, 50 % cellull.
Möbelyg FA, 150 cm.
Varp 100 % cellull,
Väll 65 % ren ull, 35 % cellull.
Möbelyg RE, 150 cm.
Varp 100 % cellull,
Väll 65 % ren ull, 35 % cellull.
Möbelyg RV, 150 cm.
Varp 100 % cellull,
Väll 85 % bomull, 55 % cellull.
Möbelyg JW, 130 cm.
Varp och väll 100 % bomull.
Pris: ca 1000

Väg pris mot kvalitet
VARUUPPLYSNING
ddsoffa "Gudrun"
Art. nr 278
Sjunde stycket levereras med
medlemstjänst.
Leveransvillkor: 12 månaders
fria garanti för framställning
och reparering. Vikt ca 100 kg.
Vård: Rengör med tvål och vatten.
Pris: ca 1000

ingsörs
BLECKKARLSTABRIA

innehåller ca 270 gr.
medeltjuna, runda, söta
bönor och ca 150 gr.
sabel späd. Användes till kött- och fiskrätter och som
grönsaksrätt, färdiga efter uppvärmning. Bör ej kokas.
Skandiakonserv
STANDARDMÄLLING
4,5 x 101 x 450 mm
HÖRDT BILLOKETS KONSERVERFABRIK A.S.
ELLÖR · STÖCKHOLM · TYNSKIL

DIAKONSERV · KVALITETSKONSERV

udeklarationer.

En demonstration av olika bottningstyper i en studiecirkel för skobranschen hos Köpmannainstitutet.

Kakaofrukten studeras av butiksbiträdeselever vid Köpmannainstitutets kurser.

Den utbildning i varukännedom, som äger rum inom olika företag, är ett mycket viktigt komplement till handelsskole- och korrespondensundervisningen. Dels kan man genom dylik lokal utbildning nå sådana grupper av försäljare, som ej utnyttjat eller ämna utnyttja de övriga utbildningsvägarna, dels kan undervisningen anpassas efter varje företags behov med hänsyn till varusortering och försäljarnas kunskapsnivå. Såväl inom Kooperativa förbundet som Köpmannaförbundet pågår ytterligare utvidgning av sådan lokal utbildning. Önskvärt är att denna verksamhet intensifieras så att de flesta såväl större som mindre handelsföretag bedriva en regelbunden utbildning i varukännedom. Härvid bör frågan om undervisningsmaterial och de lokala studieledarnas utbildning beaktas.

Härovan har framhållits nödvändigheten av, att varukännedomsundervisning vid handelsskolor och per korrespondens samt den s. k. lokala undervisningen avsevärt utökas. Även om detta sker, torde det ej vara möjligt för försäljare att på dessa vägar förvärva erforderlig varukännedom. Genom dylik undervisning erhålles en god värdefull allmän kännedom om varorna och deras egenskaper. Att med hjälp av dessa kunskaper kunna uttala sig om speciella egenskaper hos en viss bestämd vara, torde många gånger vara omöjligt även för en mycket skicklig och kunnig försäljare. Undervisningen om tyger t. ex. omfattar visserligen kännedom om olika råvaror och deras användbarhet m. m. men dessa kunskaper och det att känna och se på ett tyg äro ej alltid tillräckliga medel att avgöra material-sammansättning, graden av färgäkthet och krympning, slitstyrka m. m. Många viktiga varuegenskaper kunna endast bedömas av specialutbildade fackmän och en sådan specialutbildning kan man ej förvänta eller fordra att en försäljare skall ha. Ej heller kunna försäljarna, som förhållandena nu äro, annat än i undantagsfall erhålla dylika upplysningar. Samma är förhållandet med många andra varor t. ex. möbler, kläder, skor, porslin, glas, husgerådsartiklar, kemisk-tekniska artiklar m. fl. Många för konsumenterna väsentliga varuegenskaper kunna ej bedömas av försäljarna. Följden blir att konsumenternas frågor få lämnas obesvarade eller att försäljaren tillgriper allmänna formuleringar, som äro av föga värde för kunderna.

För att försäljarna skola bli i stånd att lämna tillförlitliga upplysningar om ovan antydda kvalitetsegenskaper, är det önskvärt — såsom utredningen framhåller i annat sammanhang —, att företagen i ökad utsträckning lämna uppgifter om varorna i form av åsatta deklARATIONER. Även om dessa deklARATIONER måste göras kortfattade, utgöra de ett värdefullt underlag för såväl försäljare som konsumenter vid kvalitetsbedömningen. De försäljare, som i övrigt ha en god varukännedom, få möjligheter att med utgångspunkt från varudeklARATIONERNA ge konsumenterna en god beskrivning på varornas kvalitet och att göra en saklig jämförelse mellan olika varors kvalitet i för-

hållande till deras pris. Utredningen återkommer till denna fråga i avsnittet om varudeklarationer och kvalitetsmärkning.

Inledningsvis har påpekats att försäljarna för att kunna ge konsumenterna erforderlig vägledning vid varuvalet dels behöva varukunskap, dels också äro intresserade av att köparen väljer sådana varor som ur såväl kvalitetssynpunkt som prissynpunkt äro förmånligast. Allmänt sett borde det ligga i varje affärsinnehavares och affärsanställds intresse att ge sådana objektiva upplysningar om varorna, så att köparen blir varaktigt nöjd. Endast om så sker kan företaget räkna med att i längden få behålla köparnas förtroende och därmed trygga företagets gynnsamma utveckling. Man kan dock ej bortse ifrån, att många försäljare ha en viss benägenhet att ensidigt framhålla varornas förtjänster och därigenom försvåra för konsumenten att bilda sig en riktig uppfattning om kvaliteten och att göra jämförelser mellan olika kvaliteter. Det torde ej heller vara ovanligt att försäljarna, i syfte att uppnå så höga försäljningssummor som möjligt, sträva efter att sälja de dyrare varukvaliteterna även i de fall då konsumenterna skulle vara betjänta av att köpa en billigare vara.

Önskvärt är att försäljare bibringas en sådan inställning till sitt arbete, att de se som en väsentlig uppgift att hjälpa konsumenterna att välja ur ekonomiska och andra synpunkter lämpliga varor. Det inom vissa branscher förekommande provisionssystemet kan vara mindre lämpligt, då det kan lägga hinder i vägen för objektiva varurekommendationer samt för ett hänsynstagande till kundernas verkliga behov och ekonomiska resurser.

Varudeklarationer och kvalitetsmärkning

De svårigheter konsumenterna möta vid varuinköp ha belysts i olika avsnitt av betänkanudet. Ett val måste ofta träffas mellan olika typer av samma vara, och kvalitets- och prisskillnader måste bedömas med hänsyn till köparnas ekonomi och till de behov varan avser att fylla. Konsumenterna behöva därför riktigt kunna värdera de relativa förtjänsterna hos olika varutyper ifråga om deras ändamålsenlighet, hållfasthet och andra viktiga egenskaper, om prisjämförelser skola kunna ske.

En vidgad användning av upplysande märkning och etiketter skulle därvid kunna underlätta konsumenternas bedömning av varornas förtjänster i skilda avseenden. En sådan vägledning vid själva inköpen skulle utgöra ett viktigt komplement till den allmänna varukunskap och marknadskännedom, som konsumenterna kunna tänkas besitta och som redan skolorna böra kunna ge de unga en första beröring med och senare den allmänna konsumentupplysningen via press, radio, kursverksamhet o. s. v. kan påbygga. Ett mera allmänt användande av sakliga upplysningar angående varornas egenskaper i samband med försäljningen skulle därjämte ha fördelaktiga

konsekvenser för utvecklingen av god reklam och andra goda försäljningsmetoder samt för försäljningspersonalens kunnighet och arbete. På längre sikt skulle troligen på dessa vägar kunna skapas förutsättningar för effektivare konkurrens, som enligt utredningens mening är särskilt betydelsefull för att i längden höja kvaliteten på varorna. En effektiv konkurrens på varumarknaden förutsätter i själva verket, att konsumenterna icke blott få en bättre kännedom om vilka varor som finnas att köpa samt var och när och till vilka priser de försäljas. De böra även ha möjlighet att bedöma varornas egenskaper för att kunna avgöra vilken vara som för den enskilde bäst motsvarar hans ekonomi och behov. Genom att konsumenterna på detta sätt få en bättre insikt om varorna, komma de så småningom att i ökad utsträckning efterfråga sådana varor som de verkligen ha behov av. Konkurrensen mellan företagen, som ytterst går ut på att tillfredsställa konsumenternas önskningar, kan under sådana förhållanden bättre inrikta produktionen på de önskade varorna och kvaliteterna.

Principiella synpunkter på varumärkningen.

I det följande diskuteras vissa allmänna principer för en tillfredsställande varumärkning. I syfte att underlätta behandlingen av hithörande frågor har utredningen försökt precisera innebörden av vissa grundläggande begrepp.

1. Varuegenskap.

Detta begrepp användes här för att beteckna

- a) Varans *materiella* egenskaper, d. v. s. varans beståndsdelar och sammansättning;
- b) varans *funktionella* egenskaper, d. v. s. sådana objektivt mätbara egenskaper, vilka bestämmer varans lämplighet och användbarhet för avsedda ändamål (exempelvis god utformning, hållfasthet, färgäktighet, isoleringsförmåga o. s. v.).

2. Kvalitet.

Detta begrepp användes här på sådana materiella och funktionella egenskaper hos en viss vara, vilka bestämmer dess värde både med hänsyn till dess lämplighet för avsedda ändamål och i förhållande till egenskaper hos andra varor, vilka äro avsedda att fylla samma ändamål. Kvalitetsbegreppet enligt denna definition grundar sig således på en värdering av varornas objektivt bestämbara egenskaper.

3. Varudeklaration.

Detta begrepp användes här såsom gemensam beteckning för följande former av varuupplysning, vilka medfölja varan vid försäljning i form av etiketter o. dyl.

- a) *innehållsdeklaration*, i vilken varans olika beståndsdelar redovisas med avseende på sort eller mängd eller bådadera;
- b) *egenskapsdeklaration*: utöver innehållsredovisning lämnas uppgifter angående varans funktionella egenskaper i enlighet med fastställda normer för provning och mätning av dessa egenskaper.

4. *Kvalitetsmärkning.*

Varor, som icke lämpligen kunna deklarerars enligt punkt 3 ovan, kunna istället åsättas *antingen* en märkning, som betecknar en viss kvalitetsgradering, exempelvis 1, 2, 3 o. s. v. eller A, B, C o. s. v. *eller* ett garanti-märke eller en stämpel eller utmärkas på annat sätt, vilket avser att garantera, att varan uppfyller vissa minimifordringar enligt gällande standard.

Sannolikt behöva eller kunna deklARATIONERNA för en hel del varor icke lämnas så ingående som dessa definitioner ge vid handen. Estetiska egenskaper, vilka grunda sig på en bedömning av utseendet hos varorna, kunna icke tänkas bli föremål för deklARATION eller kvalitetsmärkning.

I det följande göras några ytterligare förtydliganden till ovan definierade begrepp.

Innehållsdeklaration.

Innehållsdeklarationen anger vanligen endast *i varan ingående beståndsdelar samt deras sammansättning* och behöver icke nödvändigtvis upplysa om olika ingrediensers egenskaper. För en hel del varor kan det vara tillräckligt att känna till varans materiella innehåll, sort och mängd, t. ex. i fråga om vissa livsmedel, konserver, stoppningsmaterial, kemisk-tekniska artiklar m. fl.

Egenskapsdeklaration.

Uppgifterna kunna dock stundom behöva kompletteras beträffande viktiga funktionella egenskaper hos varan, om en riktig kvalitetsbedömning skall vara möjlig för konsumenterna. Innehållsdeklarationen skulle därvid övergå i en egenskapsdeklaration.

Lika ändamålsenligt som det är att ha enhetliga längd- och rymdmått för att bestämma kvantiteter av en vara kan det i många fall vara att erhålla enhetliga måttssystem för att beteckna olika egenskaper hos en vara. Det är detta sistnämnda som avses med en egenskapsdeklaration. *I denna erhålles således mått på väsentliga egenskaper hos varan i enlighet med fastställda normer för provningsmetoder och för angivande av material-sorter.* Endast om garantier finnas beträffande provningsmetodernas objektivitet samt ifråga om enhetlighet hos de normer och begrepp, som ligga till grund för i deklARATIONERNA angivna värden och beteckningar, kunna konsumenterna erhålla en god varuvägledning.

Egenskapsdeklarationen redovisar emellertid endast fakta rörande varornas väsentliga materiella och funktionella egenskaper. Förekomsten av en egenskapsdeklaration på en vara innebär sålunda icke i och för sig, att den deklarerade varan besitter särskilt hög kvalitet. Den är endast ägnad att ge konsumenten möjlighet att själv objektivt bedöma en varas ändamålsenlighet, kvalitet och pris. Konsumenterna måste därför erhålla vägledning också angående sättet att utläsa något ur deklarationerna.

Kvalitetsmärkning.

Kvalitetsmärkningen får icke förväxlas med innehålls- och egenskapsdeklarationer. *Kvalitetsmärkningen grundar sig på en värdering av vissa egenskaper hos varan på grundval av fastställda minimifordringar.* Kvalitetsmärkningen kan formellt vara av två slag.

Minimifordringar för kvaliteten kunna fastställas för viktigare egenskaper hos en vara. Varor, vilkas kvalitet uppfylla dessa fordringar, kunna då förses med kvalitetsmärke, stämpas m. m. Exempel på sådana varor äro elektriska glödlampor enligt den svenska standarden SEN-23, runmärket på kontrollerat smör, stämpeln på kontrollerat silver m. m. I vissa fall är försäljning förbjuden av varor, som ligga under en fastställd standard. Dylika minimikvalitetsfordringar finnas lagstadgade för i synnerhet livsmedel och åsyfta ett konsumentskydd mot såväl undermåliga varor som ohederlighet i försäljningen. De angivas dock praktiskt taget aldrig på etiketter o. dyl.

I andra fall kan kvalitetsmärkningen innebära en *gradering av varorna* i olika kvalitetsklasser och märkningen ske i enlighet härmed. Sådan märkning förekommer i fråga om en del livsmedel, potatis, rotfrukter, grönsaker, fruktsorter samt, mera sällan, andra konsumtionsvaror, t. ex. nysilver, A- och B-märkning på skodon, m. m. Kvalitetsbestämmelserna för potatis, rotfrukter och fruktsorter äro fastställda som Svensk standard.

Kvalitetsmärkning i enlighet med överenskomna normer, gällande för hela marknaden, är sällsynt för flertalet varaktigare konsumtionsvaror. Däremot förekommer den mera på de stora råvarumarknaderna liksom även inom industrin och handeln vid försäljning av en betydande del stapelvaror t. ex. hudar och lädervaror, stålqualiteter, trävirke, olika textilråvaror, borst och tagel o. s. v. Dessa kvalitetsbeteckningar försvinna vanligen under varornas väg fram till den slutlige konsumenten. Ej heller torde sådana råvarubeteckningar vara till stor nytta för konsumenten: »frigorificohudar till sulorna», »smoked rubber i galoscherna» o. s. v. I den mån råvarubeteckningar kunna tänkas vara till vägledning för konsumenterna, bör emellertid möjligheten prövas att hålla kvar dem i enhetlig form genom hela tillverkningskedjan fram till konsumenten. Denna fråga bör göras till föremål för mera ingående behandling, än vad här kan ske, vid ett

framtida arbete inom den av utredningen i det följande föreslagna organisationen för befrämjande av varudeklarationer och kvalitetsmärkning.

Deklarationernas utformning.

Det är av vikt att deklarationerna utformas så, att de få ett praktiskt värde för konsumenterna. Varuupplysningen bör främst syfta till att hjälpa konsumenterna att välja rätt vara. Flertalet varor har emellertid ett stort antal egenskaper, vilka icke alla kunna antagas ha samma betydelse för konsumenterna. Deklarationerna skulle bli alltför vidlyftiga, om uppgifter lämnades om samtliga bedömbara egenskaper. Endast de egenskaper böra deklarerats, vilka kunna ha särskild betydelse för de ändamål, som varan avser att fylla. *Uppgifterna böra främst avse sådana väsentliga egenskaper, vilka köparna själva icke omedelbart och utan svårighet kunna bedöma.* En konsument kan sålunda lätt bedöma t. ex. en herrskjortas utformning och utseende; däremot har han behov av fakta rörande krympningsgrad, färgäkthet o. s. v. Detsamma gäller fyllnadsmaterial i madrasser, kuddar och stoppmöbler, material i konfektionskläder, utförandet hos skodon o. s. v.

På vissa områden torde köparna vara mera betjänta av att få veta hur en vara fungerar under själva användningen än hur den är konstruerad. I fråga om dammsugare är det exempelvis viktigare att få veta sugstyrka och strömförbrukning, än att enbart få veta vilka material, som ingå i apparaten. En köpare av exempelvis tyg är mera betjänt av uppgifter rörande krympmån och färgäkthet, än att få detaljuppgifter om trådnantal och dylikt.

I andra fall kan det vara lämpligt att komplettera deklarationen med någon form av kvalitetsgradering. Stoppningsmaterial i sängkläder och i möbler såsom t. ex. tagel och vadd, bör således kunna graderas i kvalitets-hänseende. Kvalitetsgradering av råmaterialet i en färdig produkt underlättas, om råvaran är standardiserad i ett begränsat antal kvaliteter.

Som tidigare framhållits böra varudeklarationerna grunda sig på enhetliga begrepp och normer. Om varje företag skulle ha sin egen kvalitetsnormering och terminologi, skulle köparna alltjämt sakna en gemensam utgångspunkt för kvalitets- och prisjämförelser. Överdrivna eller missvisande kvalitetspåståenden skulle kunna förhindras genom en deklARATION på grundval av standardiserade provningsmetoder och enhetlig nomenklatur. Utredningen vill i detta sammanhang starkt understryka, att varudeklarationer, baserade på standardiserade begrepp och mätningmetoder, ingalunda betyda eller förutsätta, att själva varorna äro standardiserade. Endast provningstekniken och de måttgivande begreppen äro standardiserade. En kvalitetsmärkning anger däremot, att varan besitter en viss fastställd kvalitet i fråga om sina väsentliga egenskaper.

En enhetlig nomenklatur samt enhetliga provningsnormer böra sålunda utarbetas såsom underlag till varudeklarationer och kvalitetsmärkning inom olika varugrupper och begreppens innebörd bör vara entydig för de deklarerade varorna inom varje varuslag.

I syfte att göra deklarationerna lättillgängligare för köparna, böra tekniska, medicinska och liknande specialtermer, så långt det är möjligt, ersättas med enklare begrepp eller kompletteras med andra former av upplysning, så att konsumenterna ges möjlighet att lätt bedöma kvalitetsgraden. Utan sådana förklaringar kan det annars vara risk för att deklarationerna icke skulle ha någon mening för flertalet köpare. Emellertid böra vanligen båda slagen av uppgifter finnas på deklarationen, dels ur kontrollsynpunkt, dels emedan konsumenterna så småningom kunna tänkas lära sig förstå vissa tekniska termer samt känna sig skyddade genom deras förefintlighet och möjligheten av att kunna få dem kontrollerade.

En viktig förutsättning för att de i en varudeklaration angivna värdena skola visa sig vara riktiga är, att konsumenten förstår att använda och sköta varan på rätt sätt. Detta gäller i synnerhet för egenskapsdeklarerade och kvalitetsmärkta varor. Deklarationerna böra därför, där så är lämpligt, kompletteras med anvisningar rörande varornas användning, vård och förvaring.

Deklarationerna böra få en sådan utformning och enhetlighet, att konsumenterna lätt kunna avgöra, om det är fråga om en auktoriserad deklARATION eller ej. För de varuslag, där så är möjligt, böra deklarationerna placeras fullt synliga och säkert anbringade på varorna.

De auktoriserade deklarationerna böra därför vara försedda med en *stämpel* eller ett fastställt *märke*. Ur konsumentsynpunkt är detta synnerligen värdefullt, enär en del tillverkare och importörer eller andra försäljare kunna tänkas förse sina varor med deklarationer, där egenskaperna angivas och värderas efter andra normer än de auktoriserade. Ett sådant enhetsmärke skulle f. ö. bidra till att väcka konsumenternas och näringslivets intresse för denna varumärkning.

Verkningar av varudeklarationer och kvalitetsmärkning.

Det är givetvis svårt att förutsäga den inverkan, som en varuupplysning efter här uppdragna linjer kan komma att få på konsumenternas köpvanor. Man kan dock förmoda, att en allmän förekomst av deklarationsetiketter på ett större antal varor så småningom skall kunna väcka den köpande allmänhetens intresse för dessa etikettens innehåll och göra det lättare för den att bedöma förhållandet mellan pris och kvalitet. För att varudeklarationerna skola få den gynnsamma inverkan på konsumenternas varuval som de åsyfta, måste vissa förutsättningar dock vara för handen. Deklarationsuppgifterna böra vara formulerade så att de kunna förstås av köparna och

böra vara allmänt förekommande. Konsumenterna måste kunna ha fullt förtroende för deras riktighet och för det eller de organ, som ha ansvaret för deklara-tionsverksamheten. Industrin, handeln, forsknings- och upplysningsinstitutioner samt organisationer, som representera de stora konsumentgrupperna, böra samarbeta för att nå dessa syften.

Deklarationerna kunna även få stor betydelse för underlättande av försäljningspersonalens arbete, då denna icke i samma utsträckning behöver anlitas för allmänna rekommendationer och diskussioner om olika varu-typers förtjänster. Försäljare, som lärt sig bedöma nyttan av varudekla-rationer, bli sålunda i stånd att på ett mindre tidskrävande sätt avgöra, vilken vara som är lämplig för kundernas behov och önsknin-gar. Kun-derna i sin tur skulle undgå att påverkas av oriktiga och ovidkommande uppgifter om varorna. Särskilt i fråga om svårbedömbara eller nya pro-dukter skulle varudeklarationerna kunna avhjälpa eventuella brister i försäljarnas kunnighet eller service. Förekomsten av varudeklarationer kan vidare underlätta anlitan-de av självbetjäningssystem och på detta sätt spara arbetskraft. Varuupplysning i form av deklara-tioner och liknande märk-nin-g skulle sålunda för vissa varugrupper kunna underlätta ökad rationa-lisering inom försäljningsarbetet.

Varudeklarationerna skulle därjämte kunna utgöra ett stöd för den lojalt arbetande handeln bl. a. genom att sådan varuupplysning skulle för-svåra försäljning till s. k. reklampriser och andra lockande försäljnings-anbud på varor av tämligen låga kvaliteter, under förespegling av att köparna göra särskilt fördelaktiga inköp till de »låga» priserna.

Reklammetoder och konkurrensförhållanden skulle även komma att på-verkas av det faktum att varudeklarationerna efter hand göra köparna mera informerade och kvalitetsmedvetna. Obestämda och obestyrkta reklam-påståenden skulle i minskad grad locka köparnas intresse, då dessa vant sig vid att erhålla och lita på objektiv varuupplysning. Om konsumenterna få tillräcklig kännedom om egenskaperna hos de utbudna varorna och sam-tidigt lära sig vilka krav som böra ställas på kvaliteten hos dessa, är det antagligt, att deras efterfrågan på olika typer kommer att påverkas därav. Detta skulle stärka tendenserna till mera upplysande reklam, och försälj-ningskonkurrensen skulle än mer inriktas på att framhålla verkliga kvali-tetsskillnader hos varorna. Få konsumenterna möjligheter att bedöma kva-liteter i förhållande till priser på varor av samma typ, komma de också att mera allmänt väga pris mot kvalitet och därigenom undgå att betala ett högre pris för en vara, därför att den säljes under annat märkesnamn och i annan utstyrsel. Den prisdifferentiering, som grundas på oväsentlig eller till och med obefintlig kvalitetskillnad, skulle då icke lika lätt kunna upprätthållas. Det blir följaktligen svårare för ett företag att motivera ett högre pris för en vara, om icke kvaliteten är överlägsen billigare konkurrens-varor.

Under gynnsamma förutsättningar skulle sålunda varuupplysningens mera långsiktiga verkningar innebära, att marknadsförhållanden och priser på olika kvaliteter samt varusortimentets sammansättning i högre grad skulle återspegla konsumenternas värderingar. Konsumenternas inflytande på varumarknaden skulle därigenom förstärkas.

Objektiv varuupplysning erbjuder vidare ett visst skydd mot varuförfalskningar av skilda slag. Riktiga kvantitets- och kvalitetsuppgifter äro en grundläggande förutsättning för att konsumenterna i förväg skola kunna veta vad de erhålla för sina pengar. Vid köp av lägre kvaliteter böra de ha insikt om varans egenskaper för att kunna bedöma kvalitetens tillräcklighet med hänsyn till det avsedda ändamålet samt i förhållande till priset. Goda varor skulle tack vare varudeklarationer få större möjlighet att göra sig gällande på marknaden.

Från vissa företags sida kan motstånd eller ointresserad inställning förväntas gentemot varudeklarationer och kvalitetsmärkning. Företag, som sälja jämförelsevis låga kvaliteter, kunna anse sig ha anledning att frukta, att deras försäljning skulle minska, om fakta vore kända i fråga om varornas egenskaper. En sådan förväntan kan i många fall visa sig vara riktig, framförallt om priserna ligga högt i förhållande till liknande varor av samma eller bättre kvalitet.

Varudeklarationerna och kvalitetsmärkningen böra gälla såväl den inhemska tillverkningen som importvarorna. Utan att här överdriva varumärkningens gynnsamma verkningar på konkurrensen, är det rimligt att antaga, att i den mån inhemska företag inom ett varuumråde allmänt tillämpa dylik varuupplysning även importörerna skulle ha behov av att åsätta sina varor liknande märkning efter samma enhetliga grunder. För åtskilliga importvaror torde emellertid en sådan varuupplysning bli mycket besvärlig att åstadkomma. En importör kan icke gärna begära att från sin utländske leverantör få en varudeklaration eller märkning, motsvarande de svenska begreppen och standardiserade normerna för provning. Däremot bör han vanligen kunna göra anspråk på att få uppgifter rörande material-sammansättning och utförande hos varan. *Lika möjligheter böra finnas för såväl fabrikanter som importörer att prova sina varor inom riket i syfte att erhålla varudeklaration eller kvalitetsmärkning i enlighet med förefintliga standardiserade provningsföreskrifter, normer och begrepp.*

Utredningen har givetvis icke kunnat uppskatta de kostnader, som en fullt genomförd varumärkning skulle åsamka näringslivet. Dessa kostnader få emellertid vägas mot de uppenbara fördelar som en objektiv varuupplysning i denna form kan komma att ge konsumenterna.

Organisationsplan för deklarationsverksamheten.

Syftet med den upplysande märkningen, såsom den har skisserats i föregående avsnitt, är att konsumenten skall få möjlighet att göra objektiva

jämförelser mellan olika varor inom samma varugrupp och över huvud taget bedöma varornas väsentligare egenskaper i förhållande till de behov som varan skall fylla. *Detta förutsätter, att varuupplysningen vare sig den sker i form av innehållsdeklaration, egenskapsdeklaration eller kvalitetsmärkning av något slag grundar sig på enhetliga begrepp och beteckningar samt enhetlig provningsteknik.* Denna enhetlighet betyder emellertid icke, såsom tidigare framhållits, att själva varorna äro standardiserade. Frågan om varustandardiseringen är sålunda helt skild från här föreslagna åtgärder att åstadkomma en bättre upplysning om varornas innehåll och egenskaper. Enhetliga varudeklarationer kunna användas för alla slags varor, i den mån varuegenskaperna äro mätbara enligt en godtagen provningsteknik. Deklarationerna behöva därför icke i och för sig hämma företagens rörelsefrihet beträffande utformningen av själva varorna eller, såsom en varustandardisering kan göra, åstadkomma en direkt begränsning av typurvalet inom ett varuområde. Deras huvudsyfte är att vara en vägvisare för konsumenterna vid deras inköpsval på den moderna varumarknaden med dess stora antal produkter och priser inom varje varuområde.

Med utgångspunkt från här och tidigare framförda synpunkter på behovet och utformningen av varudeklarationer och kvalitetsmärkning har utredningen undersökt olika möjligheter att organisera arbetet för åstadkommande av sådan varuupplysning. Utredningen har därvid kommit fram till ett förslag till organisation, enligt vilket verksamheten skulle läggas hos en fristående nämnd samarbetande med Sveriges standardiseringskommision. Utredningen återkommer senare till detta förslags detaljer.

Frågan om hur varudeklarationerna lämpligen böra komma till stånd har inrymt en rad överväganden rörande möjliga och mest praktiska tillvägagångssätt. Att genom lagstiftning införa obligatorisk uppgiftsplikt beträffande varornas innehåll m. m. är en metod. Sådan upplysningssskyldighet finnes redan nu lagstadgad för vissa konsumtionsvaror, huvudsakligen inom livsmedelsområdet. Lagstiftningen har i huvudsak motiverats av hälsovårdande och sanitära skäl, men syftar även till att förhindra ohederlighet i handeln med dylika varor.

Utredningen har av flera skäl icke velat föreslå en lagstiftning om obligatorisk varuupplysning på något område utöver vad som för närvarande finnes lagstadgat. Det bör härvid erinras om att på grund av pågående utredningsarbete beträffande utvidgad lagstiftning på livsmedelsområdet, har utredningen icke ansett sig ha anledning att befatta sig med de speciella behov av kvalitetskontroll och innehållsdeklarationer, som kunna tänkas föreligga inom detta varuområde, där lagstiftningsåtgärder kunna anses vara mest angelägna. Inom andra konsumtionsvaruområden skulle en utvidgad lagstiftning med bestämmelser om obligatoriska varudeklarationer eller kvalitetsmärkning ej i samma grad som då det gäller livsmedel

kunna motiveras av hygieniska eller hälsovårdande skäl, även om vissa undantag kunna finnas, såsom t. ex. beträffande stoppningsmaterial i madrasser o. dyl., innehåll i tvättmedel och vissa kosmetiska artiklar. Oredligt förfarande i handeln kan å andra sidan redan nu beivras enligt ett flertal lagstadganden.

Tvångsmässiga ingripanden via lagstiftning, i detta fall i form av obligatorisk märknings- och deklarationsplikt, torde vara förenade med såväl administrativa som lagtekniska svårigheter, om de effektivt skola kunna genomföras inom sådana större varumarknader, som det här skulle bli fråga om. En lagstiftning kan ofta vara osmidig, då det gäller att snabbt revidera bestämmelser med hänsyn till uppkomsten av nya varor och ny teknik. Även andra risker kunna vara förbundna med en dylik lagstiftning. Å ena sidan skulle eventuellt vissa standardiserade minimikvalitetsfordringar i själva verket kunna tendera att bli maximistandarder och på så sätt bromsa upp utvecklingen fram emot en önskvärd kvalitets- och priskonkurrens. Å andra sidan skulle måhända varor med tillräckligt god kvalitet för vissa användningar icke bli säljbara. Bestämmelser rörande kvaliteten på varor, som få försäljas inom det egna landet, kunna vidare, i den mån likartade bestämmelser icke förekomma i andra länder, verka som indirekt tullskydd och hämma utvecklingen av en måhända önskvärd pris- och kvalitetskonkurrens från importländerna. Slutligen kan framhållas, att det här är fråga om för vårt land tämligen nya medel att värna om konsumenternas intressen och att det därför synes vara lämpligt att pröva sig fram så småningom under friare former än vad en lagstiftning kan erbjuda. Framförallt måste själva grundvalen för denna form av varuupplysning finnas, nämligen möjligheter till enhetlig provning och objektiv värdering av egenskaper hos varorna. På många viktiga varuområden föreligga icke sådana möjligheter och i första hand gäller det sålunda att skapa själva förutsättningarna för varuupplysningen. I den mån lagstiftning i dessa frågor skulle befinnas nödvändig inom något varuområde, äger det föreslagna organet självklart rätt att i vanlig ordning föreslå införande av lagstiftning.

Utredningen har sålunda funnit, att varudeklarationer och kvalitetsmärkning böra komma till stånd på frivillighetens väg och att arbetet i enlighet härmed bör bedrivas i samarbete mellan intresserade parter på varumarknaden. Beträffande sättet för detta samarbete ha olika frågor inställt sig. Dessa frågeställningar gälla: hur skall konsumenternas inflytande kunna göra sig gällande? Skall verksamheten handhavas av branschorgan eller skall den handhavas av ett centralt organ, omfattande hela konsumtionsvarumarknaden?

Mot en decentraliserad verksamhet, där varje bransch ensam skulle svara för tillkomsten av sina varudeklarationer och sin kvalitetsmärkning, kunna flera skäl anföras. Inom varje bransch skulle i så fall särskilda för-

handlingsorgan med representanter för berörda parter på varumarknaden behöva organiseras. Beträffande konsumentrepresentationen, vilken utredningen anser vara en nödvändig betingelse i detta sammanhang, skulle säkerligen svårigheter föreligga att finna ett tillräckligt antal lämpliga personer. Intresset för varudeklarationer m. m. kan vidare förväntas vara mer eller mindre stort inom olika branscher. Vissa branscher kunna måhända visa föga lust att taga itu med denna verksamhet, trots att behov av och möjligheter till bättre varuupplysning kan anses föreligga. Det kan då vara svårt att påverka branschen ifråga, om icke en central ledning för varudeklarationer finnes. Branscherna torde heller icke alltid vara organiserade på ett för denna verksamhet mest ändamålsenligt sätt. För åtskilliga konsumtionsvaror måste samarbetsformer skapas mellan två eller flera branscher, t. ex. för deklarationer ifråga om stoppmöbler, armatur, konfektion m. fl.

Under senare år har från skilda håll framförts tanken på att skapa särskilda branschråd, i vilka konsumentintresset även skulle ha medinflytande. Ett konkret förslag härom har under år 1947 framlagts av 1946 års möbelutredning, som därvid även diskuterat möjligheter till att utnyttja ett dylikt råd för bl. a. upplysnings- och standardiseringsfrågor inom möbelområdet. Utredningen har föreslagit införande av varudeklarationer för möbler på grundval av enhetliga normer. Under hänvisning till föreliggande utredning har möbelutredningen emellertid icke närmare konkretiserat organisationen för denna speciella upplysningsform.

Eftersom förslag om branschråd ännu icke framförts för andra konsumtionsvaruområden än möbelområdet har utredningen icke funnit skäl föreligga att i sina förslag anknyta till dylika ännu icke existerande samarbetsformer.

På ovan anförda skäl vill utredningen föreslå att arbetet med varudeklarationer och kvalitetsmärkning inom samtliga konsumtionsvaruområden uppdrages åt ett centralt organ — en varumärkningsnämnd — bestående av representanter för olika intresseparter samt av experter inom konsumtionsvarumarknaden.

Utredningen har härefter haft att taga ställning till frågan, huruvida verksamheten lämpligen skulle kunna förläggas inom en redan befintlig institution eller om behov föreligger av att inrätta ett nytt organ för att administrera de här föreslagna åtgärderna.

Den institution, som närmast skulle tänkas komma ifråga för handhavande av denna verksamhet, är Sveriges standardiseringskommission. Standardiseringskommissionen utgör nu det sammanbindande organet i vårt land för kommittéer och sammanslutningar, som bedriva standardiseringsarbete. Anknytning i någon form till standardiseringskommissionen bör bli till fördel för den här föreslagna verksamheten, eftersom det nödvändiga underlaget för varudeklarationer och kvalitetsmärkning är en standardisering av provningsmetoder och nomenklatur.

Flera skäl tala dock emot att lägga det slutliga bestämmandet över varumärkningsfrågorna inom kommissionen. Ledamöterna i den föreslagna varumärkningsnämnden böra väljas med uppgift att ägna sig åt varumärkningsfrågorna, medan kommissionens ledamöter ha många andra intressen att bevaka än de här nämnda. I nämnden skulle intresseparterna på varumarknaden kunna mötas i en mindre grupp än inom kommissionen och konsumentintressena bli starkare företrädda. Vidare skulle nämnden taga del i den upplysning, som skall riktas till konsumenterna angående varudeklarationernas innebörd och fördelar. Detta upplysningsarbete torde ligga något vid sidan av kommissionens verksamhetsområde. Risk för att nämnden skulle brista ifråga om saklighet och expertis bör heller icke föreligga, då förslaget förutsätter ett nära samarbete med kommissionen och dess standardiseringsorganisationer. Nämndens sekretariat skall vidare bestå av väl kvalificerad personal och nämnden bör även vid behov kunna tillkalla särskild teknisk expertis.

Utredningen har av ovan anförda skäl funnit att verksamheten bör förläggas hos *ett nytt, fristående samarbetsorgan, nära samarbetande med standardiseringskommissionen, men med egen styrelse, egna stadgar, egen budget m. m.*

Beträffande det nya organets ställning har utredningen icke velat föreslå en helt statlig organisation. Det allmännas intresse i hithörande frågor bör kunna tillgodoses genom att Kungl. Maj:t fastställer stadgar samt utser ordförande jämte en eller flera ledamöter i nämnden. Med hänsyn till de gynnsamma erfarenheterna av standardiseringskommissionens verksamhet på områden och för lösande av arbetsuppgifter likartade dem, som den här föreslagna varumärkningsnämnden skulle komma att ställas inför, har utredningen ansett det vara motiverat, att nämnden organiserades efter liknande principer som standardiseringskommissionen och vissa av dess anslutna organisationer, t. ex. Byggstandardiseringen. Nämnden bör vara ansluten till kommissionen. Enligt utredningens mening bör prövas, huruvida nämnden kan erhålla gemensamt kansli och gemensamma lokaler med kommissionen.

Utredningen har icke ansett sig ha befogenheter att, innan dess förslag om inrättande av den här föreslagna verksamheten vederbörligen har avlämnats till Kungl. Maj:t upptaga förhandlingar med berörda parter angående möjligheterna att erhålla ett enskilt samarbetsorgan för här föreslagna syftemål. *Utredningen vill därför hemställa att Kungl. Maj:t måtte taga initiativ till erforderliga överläggningar med de för en varumärkningsnämnd intresserade parterna angående såväl inrättandet av en dylik nämnd som riktlinjer för dess verksamhet, sammansättning, arbetsformer, finansieringsformer m. m.*

Arbetsuppgifter och verksamhetsformer för varumärkningsnämnden.

De arbetsuppgifter, som enligt utredningens förslag skulle uppdragas åt varumärkningsnämnden, kunna sammanfattas i följande punkter, vilka ytterligare belysas i det följande:

- 1) att utgöra centralt samarbetsorgan för att skapa enhetliga former för upplysande varumärkning och kvalitetsmärkning i enlighet med fastställda normer för provning, nomenklatur m. m.;
- 2) att stödja initiativ till objektiv varumärkning och att själv taga initiativ härtill;
- 3) att hos Sveriges standardiseringskommission (SIS) och dess anslutna organisationer begära utredningar angående förslag till standard i fråga om provningsmetoder, nomenklatur m. m. såsom underlag för en önskad varumärkning;
- 4) att i eget namn fastställa en varumärkning på grundval av SIS-standard eller annan av nämnden godtagen standard rörande provningsmetoder, nomenklatur m. m.;
- 5) att inregistrera ett särskilt varumärke samt bevilja företag rätt att i enlighet med nämndens bestämmelser använda detta för att känneteckna av nämnden godkänd varumärkning;
- 6) att ordna kontroll över att av nämnden fastställda bestämmelser följas av företag, vilka begagna sig av nämndens varumärke, samt över övriga föreskrifter i anslutning till en av nämnden fastställd varumärkning samt
- 7) att i övrigt följa utvecklingen på varumarknaden såvitt avser upplysande märkning och kvalitetsmärkning samt behov därav.

En av nämndens främsta uppgifter är att utgöra förhandlingsorgan för åstadkommande av varuupplysande märkning i enlighet med fastställda normer för provningsmetoder och nomenklatur. I detta syfte skall nämnden upptaga förhandlingar med olika parter på varumarknaden rörande behov av och lämplighet ifråga om införande av nya eller revidering av redan tillämpade varudeklarationer samt kvalitetsmärkning. Nämnden skall därför hålla sig underrättad om förekomsten och utformningen av förefintlig varuupplysande märkning inom viktigare varuområden såväl i vårt land som i andra länder. Nämnden skall även orientera sig ifråga om konsumenternas behov av förbättrad varuupplysning. I nämnden skall därför finnas representanter som företräda konsumenternas intressen och som besitta erforderlig kompetens för att bedöma konsumenternas behov av upplysning och som därtill äga allmän marknadskännedom. I vissa fall kan nämnden behöva inhämta ytterligare uppgifter rörande speciella konsumentsynpunkter på varorna samt rörande konsumenternas förutsättningar att bedöma varor med hänsyn till kvalitet och pris. Detta gäller

framför allt sådana varuområden, där det föreligger tekniskt komplicerade varor, stort typurval, stora prisolikheter eller särskilt omfattande reklam. Detta kan ske genom enkäter och intervjuer, och de erfarenheter, som härigenom vinnas angående konsumenternas köpvanor, värderingar och önskemål, kunna ge nämnden ytterligare vägledning i dess verksamhet.

Nämnden skall däremot icke själv befatta sig med det utredningsarbete, som har omedelbart samband med utarbetande av standard för provningsmetoder, mätningssnormer eller nomenklatur. Detta arbete skall göras av Sveriges standardiseringskommission i enlighet med nuvarande praxis i fråga om standardisering. På nämnden ankommer endast att hos kommissionen eller hos dess anslutna organisationer väcka förslag om sådan standardisering som behövs i samband med en önskad objektiv varudeklaration eller kvalitetsmärkning.

I bildplanen å nästa sida har utredningen sökt schematiskt belysa gången av ett standardiseringsärende genom olika instanser. I det följande göres förtydligande kommentarer till denna skiss.

1. Initiativ till upplysande varumärkning.

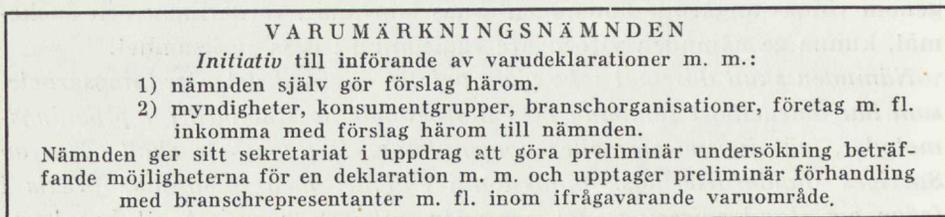
Förslag om införande av varudeklaration eller kvalitetsmärkning inom något varuområde kan antingen väckas inom nämnden själv eller inkomma till nämnden från myndigheter, företag och branschorganisationer, konsumentgrupper m. fl.

Nämnden skall härvid göra en förberedande undersökning av möjligheterna att genomföra den föreslagna märkningen. I detta syfte bör nämnden inleda preliminära överläggningar med vederbörande branschorganisationer eller eventuella andra samarbetsorgan inom branschen samt andra intresserade grupper och experter på varuområdet i fråga. Skulle nämnden därvid finna, att behov av och tekniska möjligheter för märkning föreligga, tillkommer det nämnden att vidtaga fortsatta åtgärder för att få till stånd den önskade märkningen. Nämnden kan därvid begagna sig av skilda tillvägagångssätt, beroende på dels huruvida standard för provningsmetoder m. m. redan finnes för den föreslagna märkningen, dels — i det fall sådan standard icke finnes — huruvida lämpligt standardiseringsorgan finnes eller ej. I här bilagda skiss ha alternativa förfaringssätt angivits för ärendets vidare behandling, vilka emellertid samtliga utmynna däri, att nämndens slutgiltiga förslag om märkning kommer att grunda sig på en av Sveriges standardiseringskommission fastställd standard för provningsmetoder, mätningssnormer och nomenklatur.

2. Standardiseringsarbetet.

Alternativ A: I och II innebär, att standardiserade provningsmetoder för varumärkningen icke finnas att tillgå. Detta förhållande blir sannolikt det

Schematisk skiss för att åskådliggöra gången av ett standardiseringsärende i samband med varudeklarationer och kvalitetsmärkning.

A. Standard för provningsmetoder m. m. för en varudeklARATION *finnes icke:*

B. Standard för provningsmetoder m. m. för en varudeklARATION *finnes:*

I. Lämplig standardiseringsorganisation *finnes icke:*

II. Lämplig standardiseringsorganisation *finnes:*

SIS-arbetsutskott anmodas att utarbeta standard för nomenklatur och provningsmetoder m. m.

Tillfällig kommitté tillsättes för utredning och utarbetande av förslag till standard.

SIS-arbetsutskott publicerar för offentlig kritik det av den tillfälliga kommittén utarbetade förslaget till standard.

Tillfälliga kommittén reviderar det återremitterade förslaget med hänsyn till inkomna yttranden.

SIS-arbetsutskott godkänner förslaget.

SIS fastställer förslaget som Svensk Standard eller som provisorisk Svensk Standard.

Till SIS ansluten standardiseringsorganisation anmodas att utarbeta standard för nomenklatur och provningsmetoder.

Specialkommitté tillsättes för utredning och utarbetande av förslag till standard.

Standardiseringsorganisationen publicerar för offentlig kritik det av specialkommittén utarbetade förslaget till standard.

Specialkommittén reviderar det återremitterade förslaget med hänsyn till inkomna yttranden.

Standardiseringsorganisationens styrelse godkänner förslaget i sitt namn.

SIS-arbetsutskott godkänner förslaget.

SIS fastställer förslaget som Svensk Standard eller som provisorisk Svensk Standard.

Varumärkningsnämnden förhandlar med resp. tillverkare och försäljare om genomförandet av märkningen, beslutar om märkningens utformning på grundval av SIS-standarden, bidrar till upplysning om den nya varumärkningen bland producenter och distributörer och utövar till sist en fortlöpande tillsyn över hur varumärkningen tillämpas.

vanligast förekommande, framför allt i början av nämndens arbete. Alternativ B åter innebär, att standard för provningsmetoder m. m. redan finnas tillgängliga och att nämnden sålunda har en grundval att arbeta vidare på vid utformningen av den föreslagna varudeklarationen eller kvalitetsmärkningen. Detta senare alternativ kan därför lämnas åsido i den fortsatta kommentaren.

Alternativ A: I.

Detta alternativ avser de fall då — såsom förhållandet är inom många varuområden — ingen lämplig till SIS ansluten standardiseringsorganisation finnes, dit nämnden skulle kunna vända sig med begäran om utarbetande av förslag till standard ifråga om normer och provningsmetoder. Nämnden får i detta fall hemställa hos *standardiseringskommissionens arbetsutskott*, att detta måtte föranstalta om särskild utredning i frågan.

Arbetsutskottet kan då tillsätta en *tillfällig kommitté* för denna uppgift. Kommitténs sammansättning kommer i varje enskilt fall att bero på ärendets art samt vilket varuområde det är fråga om. Man torde kunna förutsetta, att praxis inom kommissionens övriga verksamhetsområden följes härvidlag. Vanligen brukar en utredningskommitté bestå av representanter för industri, handel och olika konsumentgrupper samt, om så erfordras, även för forskningsinstitut och liknande institutioner.

Kommittén undersöker möjligheterna att utarbeta standard för provningsmetoder m. m. i anslutning till den önskade varudeklarationen eller kvalitetsmärkningen. I den mån kommittén finner att en sådan är tekniskt och marknadsmässigt möjlig att åstadkomma, utarbetas ett preliminärt förslag härtill, vilket därefter förelägges SIS-arbetsutskott.

Arbetsutskottet låter publicera förslaget för offentlig kritik och, sedan yttranden över detsamma inhämtats, återremitteras förslaget eventuellt ånyo till kommittén för revidering med hänsyn till den erhållna kritiken.

Efter kommitténs slutbehandling av förslaget skall arbetsutskottet i sin tur godkänna detta, *varpå förslaget till provningsmetoder överlämnas till Sveriges standardiseringskommission för fastställande såsom Svensk standard eller såsom provisorisk Svensk standard.*

Alternativ A: II.

Detta alternativ förutsätter, att nämnden vänder sig *direkt till en redan förefintlig standardiseringsorganisation*, ansluten till Sveriges standardiseringskommission, med begäran om utarbetande av standard för provningsmetoder m. m.

För närvarande finnas ett tiotal sådana organisationer, vilkas verksamhet beröra ett större antal branschområden, såsom byggnadsindustrin,

emballageområdet, elektriska branschen, järn- och metallmanufaktur, mekaniska verkstadsindustrin, textilområdet m. fl. Beträffande den keramiska industrin samt glasindustrin föreligga planer på att upprätta nya standardiseringskommittéer. Dessa organs arbetsuppgifter och verksamhetsformer sammanfalla till stor del med här föreslagen verksamhet beträffande utarbetande av enhetliga grunder för deklARATIONER och kvalitetsmärkning. Det är därför angeläget, särskilt för att undvika dubbelarbete, att utarbetandet av provningsmetoder m. m. om möjligt förlägges till dylika redan befintliga organisationer.

Sedan nämndens anhållan bifallits av ifrågavarande standardiseringsorganisation, tillsätter denna en *specialkommitté* för utredning och utarbetande av förslag till standard. Specialkommitténs eventuella förslag *publiceras* för offentlig kritik och granskas därefter ånyo med hänsyn till inkomna yttranden. Standardiseringsorganisationen godkänner därefter förslaget i sitt namn, varefter det i vanlig ordning överlämnas till SIS-arbetsutskott för godkännande och slutligen till standardiseringskommissionen, som fastställer detsamma som Svensk standard eller provisorisk Svensk standard.

3. Nämndens beslut i märkningsfrågor.

Sedan nämnden sålunda erhållit det nödvändiga underlaget för en varudeklARATION eller en kvalitetsmärkning, skall den utarbeta förslag och fatta beslut om märkningens utformning på grundval av den fastställda standarden. Under detta arbete skall nämnden ånyo förhandla med ifrågavarande branschrepresentanter m. fl. för att få till stånd frivilliga överenskommelser rörande genomförandet av den fastställda märkningen. Förhandlingsvägen torde komma att bli vanligast, då det gäller att genomföra de önskade åtgärderna. Undantag härifrån äro tänkbara, då nämnden kan finna — i synnerhet på varuområden där det gäller allmänhetens säkerhet och hälsa — att lagstiftningsvägen vore den mest ändamålsenliga för införande av bestämmelser om obligatoriska minimikvalitetsfordringar, innehålls- eller egenskapsdeklARATIONER i enlighet med fastställda normer etc. I dylika fall kan nämnden taga initiativ härtill genom hänvändelse till Kungl. Maj:t.

I förhandlingsarbetet om frivilliga överenskommelser angående varumärkningen bör nämnden tillse, *att märkningen för varuslaget i fråga erhåller en sådan enhetlig prägel*, att konsumenterna lätt kunna se, när det är fråga om en av nämnden auktoriserad märkning. En sådan enhetlighet torde vara till gagn vid utbredningen av denna varuupplYSNING; det kan få intresset för objektiv varumärkning att lättare slå igenom hos såväl köpare som säljare inom ett varuområde. I detta syfte bör nämnden tillhandahålla ett särskilt *igenkänningsmärke*, som anger, att märkningen är utformad i enlighet med överenskomna principer. Företagen skola sålunda

äga rätt att begagna detta märke mot erläggande av en viss mindre registreringsavgift, under förutsättning att märkningen överensstämmer med nämndens beslut.

4. Kontrollen.

Sedan beslut om varudeklaration eller kvalitetsmärkning av produkter inom ett visst varuområde trätt i kraft, skall nämnden utöva en fortlöpande tillsyn över detta varuområde. Denna tillsyn skall gälla dels omfattningen av varumärkningen, dels dess överensstämmelse med de antagna normerna och bestämmelserna. För åtskilliga kvalitetsmärkta varor vilar redan dylik kontrollverksamhet hos olika myndigheter, forsknings- och provningsorgan. Den tekniska kontrollen i fråga om de nya varudeklarationerna m. m. bör genom nämndens försorg företrädesvis uppdragas åt redan förefintliga provningsinstitutioner, vilka ha utrustning och personal för dylika ändamål. Även om man inte behöver räkna med uppsåtliga missbruk av varumärkningar i större skala, böra dock stickprovskontroller utföras då och då bland annat för att bevara förtroendet för denna form av varuupplysning bland såväl företagare som konsumenter. En sådan kontroll kan även motiveras av det faktum, att ett företag kan göra oavsiktliga felaktigheter vid användningen av den fastställda märkningen, t. ex. om det görs materialförändringar i en förut deklarerad vara och man därvid förbiser att ändra märkningen, fastän egenskaperna hos varan kunna ha förändrats på grund av den ändrade materialsammansättningen eller den nya konstruktionen.

Nämndens eget kontrollarbete bör begränsas till införskaffande av resultat från de stickprovsundersökningar m. m., vilka utföras av vederbörande provningsorgan. Genom att nämnden på detta sätt håller sig underlättad om utvecklingen på olika varuområden, får den bättre förutsättningar att bedöma effekterna av olika former av upplysande varumärkning. Eventuella missbruk böra rapporteras till nämnden av provningsinstitut, enskilda företag och konsumenter. Nämnden kan därvid vidtaga åtgärder för att förhindra missbruk bl. a. genom att återkalla tillåtelsen för företaget i fråga att begagna sig av det av nämnden auktoriserade märket eller stämpeln.

5. Upplysningstjänst.

Nämnden skall vidare förmedla upplysningar till tillverkare och distributörer angående varumärkningens användning och i detta syfte utgiva standardbeskrivningar och meddelanden m. m. Detta kan i många fall tänkas ske i samråd med forsknings- och provningsorgan samt olika branschorganisationer. Propaganda, som tar sikte på att upplysa konsumenterna om märkningen samt förmedla varukunskap i allmänhet, skall

däremot handhavas av den särskilda upplysningsavdelning inom Hemmens forskningsinstitut, vars inrättande och verksamhetsuppgifter utredningen föreslår i kapitlet om den allmänna konsumentupplysningen. Utredningen har emellertid velat garantera, att ett samarbete kommer till stånd mellan detta institut och nämnden genom att detta upplysningsorgan representeras i nämnden.

Sammansättning.

Nämnden bör förslagsvis bestå av en av Kungl. Maj:t utsedd ordförande och tretton andra ledamöter, utsedda för en tid av förslagsvis tre år i sänder. Ledamöterna utses av följande organisationer:

Husmödrarnas samarbetskommitté (en representant för stadshushåll och en för lantshushåll).

Konsumentupplysningsavdelningen inom Hemmens forskningsinstitut.

Landsorganisationen i Sverige.

Tjänstemännens centralorganisation.

Sveriges lantbruksförbund.

Kooperativa förbundet.

Sveriges industriförbund.

Sveriges hantverks- och småindustriorganisation.

Sveriges grossistförbund.

Sveriges köpmannaförbund.

Sveriges standardiseringskommission.

Statens provningsanstalt.

Sekretariat.

En stor del av nämndens arbete torde komma att vila på sekretariatet. Nämndledamöterna kunna icke förutsättas besitta tekniska insikter eller kännedom om standardiseringsverksamhet inom alla berörda varuområden. Med hänsyn till utredningsarbetets art bör nämnden ha kvalificerad teknisk arbetskraft till sitt förfogande. Då arbetsuppgifterna komma att ligga på skilda varuområden samt med hänsyn till att sekretariatet bör kunna delta i eller följa standardiseringsarbetet i anslutning till ett varumärkningsärende, torde nämnden behöva två heltidsanställda tjänstemän. Utom sekretariatet bör finnas viss expeditionspersonal för skriv-, arkiverings- och publiceringsändamål. Såsom tidigare anförts, borde det vara ändamålsenligt, om viss personal kunde vara gemensam för nämndens och för standardiseringskommissionens kansli. Nämnden bör vidare vid behov kunna tillkalla erforderlig expertis från exempelvis tekniska högskolor, ingenjörsvetenskapsakademien, provningsanstalter, Hemmens forskningsinstitut, Statens institut för folkhälsan samt från specialinstitut inom olika berörda varubranscher.

Med hänsyn till att det nya organet föreslås bli enskilt samt att Kungl. Maj:t föreslås taga initiativ till dess inrättande genom överläggningar med representanter för näringslivet och för konsumentorganisationer, har utredningen icke ansett sig ha anledning att närmare behandla finansieringsformerna. Kostnaderna för verksamheten torde sålunda komma att täckas dels genom den ekonomiska förening, som kan förutsättas bli bildad för detta syftemål av näringslivets intresseorganisationer och av konsumentorganisationer, dels genom statsanslag.

Utredningen har emellertid sökt uppskatta kostnadsposterna för nämndens arbete.

Till nämndens ledamöter bör enligt utredningens mening ingen ersättning utgå för sammanträden o. dyl., med hänsyn till att ledamöterna kunna förutsättas vara representanter för organisationer inom industri och handel, för organiserade konsumentgrupper samt för statliga verk och inrättningar. Däremot böra resekostnads- och traktamentsersättningar utgå, eftersom såväl nämndens ledamöter som sekretariatet böra beredas möjlighet att göra erforderliga resor. Lokaler för verksamheten böra om möjligt ordnas i anslutning till standardiseringskommissionens lokaler.

De årliga kostnaderna för varumärkningsnämndens direkta verksamhet ha beräknats till 85 000 kronor, fördelade på följande poster:

Sekretariat, expeditionskostnader (inkl. hyra)	45 000
Resekostnader m. m.	5 000
Marknadsundersökningar och kontroll	25 000
Särskilda sakkunniga och diverse kostnader	10 000
	Kronor 85 000

Utarbetandet av standard för provningsmetoder, nomenklatur m. m., som skola ligga till grund för varumärkning, bör utföras av standardiseringsorganisationer, anslutna till Sveriges standardiseringskommission. Vissa svårigheter föreligga vid beräkandet av kostnaderna för detta arbete samt för bedömandet av dess finansiering. Standardiseringskommissionen fördelar för närvarande statsanslagen till olika slag av standardiseringsarbeten. På grund av svårigheterna att beräkna vilka kostnader, som komma att hänföra sig till förarbetena för en viss varumärkning, och vilka som föränledas av de övriga ändamål, som ett standardiseringsarbete kan sikta på, anser utredningen, att standardiseringskommissionen såsom hittills bör fördela statsanslag till standardiseringsverksamheten — däri inbegripen den vidgade verksamhet som varumärkningsnämnden ger anledning till. Nämnden bör emellertid, då dess verksamhet kommit i gång, i samråd med kommissionens arbetsutskott beräkna behov och kostnader av sådant standardiseringsarbete och begära statsanslag härtill. För nämndens första verksamhetsår har utredningen velat föreslå, att ett reservationsanslag på

75 000 kronor ställes till standardiseringskommissionens förfogande för de nya uppgifter, som varumärkningsnämndens tillkomst kommer att medföra för kommissionen.

Nämnden kan möjligen erhålla vissa inkomster genom avgifter från företag, som begära och erhålla rätt att begagna nämndens varumärke i sina varudeklarationer. Utredningen har dock icke ansett sig böra förslå avgiftens storleksbelopp och ej heller kunna uppskatta intäkterna härav.

Med åberopande av det sagda får utredningen härmed föreslå,
*att en varumärkningsnämnd måtte inrättas enligt ovan framlagt förslag;
att kostnaderna för verksamheten, beräknade till 85 000 kronor, täckas dels genom den ekonomiska förening, som kan organiseras för detta syfte mål av näringslivets intresseorganisationer och av konsumentorganisationer, dels genom statsanslag samt*

att för det första verksamhetsåret måtte anvisas ett reservationsanslag av kronor 75 000 för standardiseringsarbete i samband med varumärkning, att användas och fördelas av Sveriges standardiseringskommission i samråd med den föreslagna varumärkningsnämnden.

KAPITEL IV

**Den allmänna konsument-
upplysningsverksamheten**

Konsumentupplysningen kan nå allmänheten på många olika vägar. Pressen, filmen och radion torde numera vara de effektivaste medlen att få kontakt med större befolkningsgrupper. Utställningar av bostadsinredningar, hushållsinventarier, redskap för hemarbetet och kläder ha under senare årtionden kommit till användning och lyckats skapa ett växande intresse för den yttre omramningen kring det dagliga livet. Stockholmsutställningen 1930 innebar genombrottet för en verkningsfull propaganda för de nya idéerna på bostadsbyggandets och heminredningens områden. 1930-talets funktionalistiska strömningar breddade därvid vägen för ett tidigare påbörjat pionjärarbete för vackrare och riktigare bruksvaror. Konstnärer, arkitekter och heminredare engagerade sig snabbt i arbetet på att skapa fram ändamålsenligare bostäder och bruksvaror för en större allmänhet. De kunde därvid anknyta till den allmänna reformvilja och välfärdspolitik på det ekonomiska och sociala området, som kännetecknade trettiotalets svenska samhälle. Det konventionellt betingade motstånd, som restes från olika håll mot funktionalismen och moderniteten hos exempelvis Stockholmsutställningen, minskade mycket snabbt i styrka. De nya bostadshus, som växte upp runt om i landet, blevo genom sin förenklade utformning förenliga med de moderna möblerna och hushållsinventarierna. Produktionen började anpassa sig härefter, allt flera moderna inredningar förekommo i skyltfönstren och lockade allt flera köpare bland den hushållsbildande allmänheten. Hushållsporslin, glas och armatur blevo mer i stil med tidens krav på ändamålsenlighet och formrenhet. Möblerna blevo lättare, mindre och ljusare, hemtextilierna passade de ljusa tapeterna och blevo färggladare än tidigare. De hygieniska kraven på bättre bostäder, tvättbara inventarier och mera lättskött hemarbete förstärktes under de nya bostadsbetingelserna.

Denna utveckling mot en bättre bostadsinredning har betytt oerhört mycket för förverkligandet av en högre levnadsstandard för stora befolkningsgrupper. Om utvecklingen mot en ändamålsenligare varuproduktion

trots detta kan synas ha gått långsamt, kan detta i så fall sammanhånga med att förutsättningarna för den eftersträfvade konsumtions- och produktionsinriktningen ännu delvis saknas. Det andra världskriget har av flera skäl inneburit en hämsko för en snabbare utveckling. Konkurrensen mellan företagen har fått andra betingelser än under 1930-talets depression och senare uppåtgående konjunktur. Konsumenternas villighet och förmåga att acceptera de nya idéerna skola måhända icke heller överskattas. De resultat, som uppnåddes på trettioåret ifråga om tillverkning och användning av bättre bruksvaror, ha dock säkerligen icke gått förlorade. Den exklusiva prägel, som tidigare kännetecknade upplysningsarbetet i hithörande frågor, har i själva verket ersatts av ett långt mera allmänt uppburet intresse för ändamålsenligare bostadsinredningar och bättre bruksvaror. Detta intresse kan och bör ytterligare intensifieras genom en aktivare, målmedvetnare upplysningsverksamhet, riktad till såväl produktion och handel som till de stora konsumentgrupperna.

Bland de mera direkt för konsumenternas intressen organiserade rörelserna i vårt land märkas främst konsumentkooperationen, husmoders- och kvinnoorganisationerna och enskilda föreningar med konsumentfrågor på sitt program.

Kooperationens stora betydelse ligger icke blott i den priskonkurrens, som den åstadkommit inom delar av den inhemska tillverkningen och inom handeln. Den kooperativa rörelsen har därjämte säkerligen bidragit till att öka konsumenternas pris- och kvalitetsmedvetande. De kooperativa butikernas hygieniskt och modernt inredda lokaler torde ha betytt åtskilligt för den allmänna höjning av butiks- och varustandarden som försiggått under senare år. Beträffande konsumentupplysningen har Kooperationen gjort viktiga insatser. Genom den kooperativa pressen, genom studieverksamheten och genom föredrag och diskussioner ute i de lokala konsumtionsföreningarna har Kooperationen kunnat föra ut kunskaper om konsumtions- och varumarknadsförhållanden till vida kretsar.

Den enskilda handeln har under senare år organiserat en omfattande konsumentupplysning till varuförbrukarna bl. a. genom Sveriges köpmannaförbunds husmoderstjänst samt genom olika kundtidningar. Beträffande försäljarutbildningen, vilken har indirekt betydelse för konsumenternas varuval, ha både den enskilda handeln och Kooperationen gjort betydande insatser.

Andra organisationer och sammanslutningar, som ha bedrivit upplysningsverksamhet i konsumtionsfrågor, äro olika husmoders- och kvinno-föreningar runt om i landet. Genom deras initiativ och medverkan ha bostads- och bohagsutställningar anordnats, diskussionsmöten ordnats och kontakter knutits mellan konsumenter och övriga parter på varumarknaden. Deras press har även behandlat hithörande frågor. Svenska slöjd-

Aktiv Hushållning har bl. a. bedrivit sin rådgivning genom broschyrer och flygblad, som spritts i stora upplagor. Här ovan några prov på broschyrerna, som huvudsakligen sålts genom bokhandeln och pressbyrån men även distribuerats genom olika husmoders- och andra kvinnoorganisationer, genom skolor och läroanstalter av skilda slag samt genom barnavårdscentraler, distriktssköterskor etc. En del broschyrer ha utdelats gratis till allmänheten; andra åter ha kunnat försälgas med betydande överskott.

Hela familjen i olika sysselsättningar vid kvällslampan — ur Riksbankens och Svenska Slöjdföreningens nya bosättningslånebroshyr. Bilden ger prov på modern och rationell heminredning.

T. v. en praktisk dukning demonstreras på en KF-utställning.

föreningens verksamhet har vidare betytt mycket för att stimulera intresset för bättre bostadsinredning och mer ändamålsenlig formgivning av bruksföremålen.

Samhället har gjort betydelsefulla insatser på detta område. Staten och kommunerna ha lämnat anslag till föreningar och organisationer, som varit verksamma i konsumentupplysningsarbetet. Den av hushållningssällskapen bedriva konsulentverksamheten för hem- och hushållsfrågor och annan liknande samhällelig upplysningstjänst är ett annat exempel på det allmännas insatser på detta område. Under krisåren har Aktiv hushållning, trots sina begränsade resurser, spelat en viktig roll i den statliga upplysningsverksamheten i försörjningsfrågor, genom spridande av broschyrer, flygblad, genom medverkan vid filminspelningar, föredrag och demonstrationer m. m.

Även andra krafter ha deltagit i konsumentupplysningen. Dagspressen och veckopressen lämna sålunda utrymme åt diskussioner av hushållsfrågor och artiklar av allmänt konsumentintresse.

Det år 1944 av husmödrarnas och hushållslärarynnornas organisationer startade Hemmens forskningsinstitut (HFI) utgör det nyaste tillskottet i konsumentupplysningsverksamheten. Dess hittillsvarande arbetsresultat ha nått konsumenterna genom broschyrer, genom pressen och radion, genom anordnande av föredrag, utställningar m. m.

Denna kortfattade återblick över av konsumentupplysningen anlitate medel uppställer frågan, hur resultaten ha varit och i vad mån upplysningen är tillräcklig och verkligen når alla dem som behöva varukunskap.

Den av utredningen företagna Gallupundersökningen är delvis ägnad att besvara denna fråga. Många svar tyda på, att en insikt ifråga om lämpliga varukvaliteter stundom saknas, att köparna i vissa fall betrakta priset som huvudsaklig kvalitetsmätare, att försäljarna understundom ha svårigheter att lämna tillräckliga uppgifter, att inköpen ofta grunda sig på andra motiv än kvaliteten hos varorna, t. ex. estetiska motiv, men att köparen ändock sedermera kan bli missnöjd med varan, därför att den är obrukbar, går sönder fort eller »inte håller vad den lovat».

Såsom utredningen tidigare har konstaterat, skulle den köpande allmänheten vara betjänt av en mera objektiv och fullständig *direkt* varuupplysning i form av varudeklarationer och kvalitetsmärkning. Men lika viktigt är, att konsumenten förstår att handla självständigt, att bedöma vilka priser och kvaliteter, som äro tillräckliga för det ändamål varan skall fylla. Till den allmänna konsumentupplysningens uppgifter hör just åstadkommande av sådan köpvana. Den direkta varuupplysningen måste för att bli effektiv, kombineras med en allmän upplysningstjänst till konsumenterna, vilken kan ställa in varuinköpen i deras naturliga sammanhang i konsumtionen och ge alla de olika aspekterna på konsumenternas problem.

Beträffande konsumentupplysningens spridning till olika befolkningsgrupper torde kontaktformer till stora konsumentgrupper ännu vara svagt utbildade. Organisationernas upplysningsverksamhet når främst de egna medlemmarna och i första hand de mest aktiva bland dessa. Alla de otaliga konsumenter, som icke äro organiserade eller aktivt deltaga i föreningslivet, riskera emellertid att hamna i periferin av upplysningsverksamheten.

Det är således motiverat att ställa krav på effektivare upplysningsformer, varigenom kontakt kan nås med större konsumentgrupper än vad som för närvarande är fallet. Förefintliga organisationer och sammanslutningar såväl på produktions- och handelssidan som på konsumentensidan böra därvid bättre kunna utnyttjas. Förutom tidigare nämnda sammanslutningar torde andra stora organisationer kunna erbjuda goda förbindelselänkar till nya konsumentgrupper. Landsorganisationen är ett sådant exempel. Genom dess stora medlemsantal, organiserade föreningsliv och presstjänst skulle en värdefull kontakt med arbetarhemmen kunna erhållas beträffande konsumtions- och varufrågor. Detsamma gäller sådana sammanslutningar som tjänstemännens och jordbrukarnas föreningsrörelser. De politiska och ideella kvinno- och ungdomsförbunden torde vidare i större utsträckning kunna sprida konsumentupplysning till sina medlemmar. Andra sammanslutningar torde också kunna engageras som kanaler för denna verksamhet.

Utredningen vill i detta sammanhang starkt understryka vikten av, *att konsumentupplysningen organiseras i sådana former, att en levande och intresseväckande kontakt åstadkommes mellan de olika konsumentgrupperna å ena sidan och konsumentexperterna å den andra sidan.* Det är därför angeläget, att de personer, som syssla med konsumentfrågorna, ha möjlighet att skaffa sig kännedom om olika befolkningsgruppers livsföring och konsumtionsbehov för att kunna finna lämpliga former och vägar att nå de olika grupperna av konsumenter.

Allmänna riktlinjer för konsumentupplysningens bedrivande

Utredningen har i det föregående utgått ifrån, att konsumentupplysningen bör grunda sig på forskning och saklig information rörande å ena sidan produktions- och varumarknadsförhållanden, å andra sidan olika befolkningsgruppers konsumtionsförhållanden och behov av information. Detta förutsätter, att upplysningsarbetet bedrivs i samarbete med experter på olika forskningsområden. *Verksamheten bör handhas av ett särskilt upplysningsorgan.*

Sålunda bör utvecklingen inom viktigare varuområden följas i vad den rör *forskning, kvalitetskontroll, upplysande märkning, pris- och kvalitets samband, reklam o. s. v.* Materialet bör sedan i lämplig utsträckning utnyttjas för pressinformation, egen publiceringsverksamhet, föredragsverk-

samhet, utställningar etc. och ligga till grund för utarbetande av undervisningsfilm, radioprogram, bild- och modellåskådningsmaterial.

Kärnan i all *information rörande forskning och kvalitetskontroll* på produktionsområdet bör vara en popularisering av specialforskningsinstitutens arbetsresultat, vilken verkställes antingen av det organ, som föreslås handhava upplysningsverksamheten, i samarbete med de institutioner som utfört undersökningarna eller av dessa institutioner själva efter anmodan av upplysningsorganet. Forskningsinstitutet torde emellertid i allmänhet icke ha anledning att själva syssla direkt med konsumentupplysning; deras huvuduppgift är att medverka till förbättring av tillverkningsmetoder och varukvaliteter. Det är dock önskvärt, att det blir känt för konsumenterna hur konsumtionsforskningen påverkat varumarknaden, och upplysningsorganet kan här skapa en kontakt mellan målforskningen och konsumentopinionen. En sådan kontakt kan befördra fruktbara diskussioner rörande behovet av forskning och kvalitetskontroll, varvid konsumentintresset kan göra sig gällande och påverka konsumtionsvaruforskningens inriktning och omfattning.

Den allmänna konsumentupplysningen bör i första hand omfatta *information om de viktigaste konsumtionsvaruslagen* såsom livsmedel, bostad, inredning, textilier o. s. v. Denna information bör givas mot bakgrund av goda konsumtionsvanor och rationella hemarbetsförhållanden och främst avse de positiva krav, som ur funktionella, hygieniska och ekonomiska synpunkter skola ställas på dessa förnödenheter med hänsyn till deras avsedda användningssätt. Denna allmänna varuupplysning skall enligt utredningens mening grunda sig på resultat av forsknings- och undersökningsverksamhet och taga sikte på livsföring och behov hos skilda konsumentgrupper.

Vidare bör *den direkta varuupplysningen* från industrins och handelns sida följas. I den tidigare föreslagna varumärkningsnämnden förutsätter utredningen representation från upplysningsorganet, som genom medverkan i denna nämnd får möjlighet att direkt påverka nämndens arbete. Upplysningsorganets huvuduppgift i detta sammanhang blir att medverka i och stimulera *propagandan för varudeklarationer*, eftersom varumärkningsnämndens arbete bör stanna vid själva utformningen och fastställandet av varudeklarationerna. Sedan varudeklarationer antagits av nämnden, återstår sålunda att bibringa konsumenterna kunskap om deras innebörd och om hur de skola utnyttjas på bästa sätt. Upplysningen kring varudeklarationerna bör även omfatta försäljarleden och butikspersonalen i synnerhet. Upplysningsorganet bör därför låta utarbeta särskilt informationsmaterial, avsett för dessa grupper, i samarbete med handelns organisationer samt varumärkningsnämnden. Till ytterligare varuupplysning skall stimuleras genom att påvisa konsumenternas behov av saklig varuupplysning och diskutera möjligheterna härtill i föredrag, genom presstjänst, i en eventuell tidskrift o. s. v.

I samband med upplysningsarbetet för varudeklarationer och auktoriserad kvalitetsmärkning bör upplysningsorganet intressera sig för *reklamens* upplysningsvärde för konsumenterna. Reklamens olika former och innehåll böra studeras ifråga om av upplysningsarbetet berörda varor och varugrupper. Detta bör ske bl. a. i samarbete med Svenska reklamförbundet, varmed upplysningsorganet får förutsättas taga kontakt i hithörande frågor.

Upplysningen bland konsumenterna bör ävenledes omfatta *standardiseringsåtgärder*, ägnade att förbättra varornas kvalitet och möjliggöra serieproduktion m. m. Såsom framgår av i kap. II lämnad redogörelse för standardiseringsverksamheten i vårt land, är upplysningen på detta område av mycket begränsad omfattning, i synnerhet då det gäller att informera konsumenterna om nyttan av standardisering. I samarbete med Sveriges standardiseringskommission m. fl. standardiseringsorgan bör därför det nya upplysningsorganet låta utarbeta lämpligt och intresseväckande informationsmaterial om detta arbete och iordningställa det för spridning genom de olika upplysningskanaler, som torde komma att stå till konsumentupplysningsverksamhetens förfogande.

Pris- och kvalitetssamband för olika konsumtionsvaruslag böra även belysas genom *marknadsundersökningar*. Konsumenternas behov av vägledning beträffande det relativa förhållandet mellan priser och kvaliteter vid val mellan varor, som förekomma på marknaden, är utan tvivel mycket stort. Även om varudeklarationer, såsom utredningen utvecklat i ett föregående kapitel, kunna ge köparen möjligheter till sådana värderingar på åtskilliga varuområden, komma pris- och kvalitetsolikheter beträffande likartade varor fortfarande att bereda köparen svårigheter vid inköpsvalet, i synnerhet om det finns många typer att välja bland eller om prisskillnaderna för exempelvis förpackade varor äro svåra att uppskatta till följd av variationer i förpackningarnas storlek och utseende. Under sådana omständigheter vore konsumenterna betjänta av att på ett lättfattligt och översiktligt sätt få reda på de relativa förtjänsterna i såväl pris- som kvalitetshänseende hos de på marknaden förekommande typerna av ett varuslag. Ett konsumentupplysningsorgan skulle kunna göra de härför erforderliga marknadsstudierna angående priser och kvaliteter på olika varuslag och i broschyrer eller på annat sätt informera konsumenterna härom.

Det bör dock framhållas, att dylika marknadsundersökningar ställa mycket stora krav på objektivitet och kunnighet hos det organ, som åtager sig dylika uppgifter. I synnerhet om organet självt utför provningar för att bedöma kvalitetsegenskaper hos olika varor, är det av vikt, att normerna för provning och metodiken i övrigt bli så invändningsfria som möjligt. Vid publicering av undersökningsresultaten bör därför också i allmänhet lämnas en redogörelse för den använda provningstekniken.

Av flera skäl kunna emellertid dylika jämförelser icke alltid bli tillfredsställande. Normerna för exempelvis en kvalitetsbedömning på funktionsområdet skulle många gånger kunna vara temporärt valda och torde måhända behöva revideras efter hand. Detta kan tänkas leda till icke avsedda diskrimineringar gentemot vissa företag genom den upplysning, som på grundval av provningsresultaten riktas till konsumenterna. Ett negativt utlåtande om en provad vara från ett företag, vars namn nämnes i samband med upplysningen, kan således förleda konsumenterna till uppfattningen, att hela företagets produktion består av mindre goda varor, trots att dessa övriga varuslag icke varit föremål för liknande undersökningar och utlåtanden från upplysningsorganets sida. I all synnerhet om det är fråga om nya tillverkningar, kan ett kritiskt omdöme från upplysningsorganets sida inverka hämmande på företagets möjligheter att vinna avsättning för den nya varan, även sedan densamma genomgått en utveckling mot bättre formgivning och högre teknisk kvalitet.

Ovan anförda svårigheter vid varubedömning på grundval av direkta pris- och kvalitetsjämförelser för ett organ med auktoritativ ställning gör det enligt utredningens mening angeläget att finna sådana former för varuupplysningen, som allmänt kunna accepteras av såväl den köpande allmänheten som av näringslivet.

Utredningen vill i detta sammanhang erinra om den varubedömning, som utföres av Hemmens forskningsinstitut, och som grundar sig på väl genomarbetad metodik och noggrannhet i undersökningsarbetet. Den väg, som genom institutets arbete öppnats för möjliggörande av objektiva marknadsstudier, synes enligt utredningens mening vara väl ägnad att tillgodose behovet av en saklig varuupplysningstjänst för konsumenterna samtidigt som denna upplysningsform kan stimulera en önskvärd inriktning av pris- och kvalitetskonkurrensen inom näringslivet. Enligt utredningens uppfattning bör nämligen ett dylikt auktoritativt upplysningsorgan kunna förutsättas ha särskilt goda möjligheter att bygga sin upplysning på objektiva forskningsresultat och andra invändningsfria källor, vilket bör göra det väl skickat att lämna konsumenterna fakta rörande kvaliteter och priser på olika varor, som kunna tjäna som vägledning till förnuftiga inköpsval och därigenom ge möjlighet till direkta pris- och kvalitetsjämförelser.

I det ovanstående ha diskuterats de olika områden, där konsumentupplysningen bör sättas in. *De anvisningar, som därvid givits, kunna sammanfattas så, att det är utredningens mening, att upplysningsorganet skall bedriva sin verksamhet i sådana former, att konsumenterna i första hand bistås med utförlig information om de positiva egenskaper en viss vara bör äga och därigenom indirekt påverka produktionen i en tillfredsställande riktning. Detta innebär självfallet icke, att man ifrågasätter den enskildes frihet att välja föremålen för sin konsumtion på varumarknaden.*

Beträffande konsumentupplysningens *former* anser utredningen, att olika tillvägagångssätt böra anlitas för att nå olika konsumentgrupper. En *press-tjänst* bör inrättas genom vilken artiklar, notiser och bildmaterial fortlöpande kunna tillställas pressen. Artiklar och bildmaterial skola kunna köpas av tidskrifter, organisationer och föreningar. *Radion* bör intresseras för utnyttjande av material, som kan bearbetas i form av föredrag och diskussioner. I detta sammanhang kan erinras om att de danska och norska statliga upplysningsorganen ha möjligheter till regelbundna programtider i radion c:a två gånger i veckan.

Material såsom *bilder, modeller och artiklar* bör även ställas till förfogande för olika undervisningsändamål i konsumtionsfrågor. Detta material skall kunna hyras eller inköpas till självkostnadspris. Upplysningsorganet bör dessutom ensamt eller i samverkan med intresserade organisationer och företag tillverka *film* rörande varumarknadsförhållanden, inköpsproblem, varukvaliteter o. s. v. Dessa filmer kunna visas på föreningsmöten och i samband med utställningar och föredrag samt utnyttjas vid undervisningen i skolor av skilda slag. Måhända kunna de även gå som förspel vid vanliga biografföreställningar. I detta sammanhang må hänvisas till de varuupplysningsfilmer, som gjorts i andra länder såsom Förenta staterna, England och Norge. På grund av de stora kostnader, som vanligen äro förbundna med filmtillverkning, har denna möjlighet till upplysning i varufrågor ännu alltför litet utnyttjats i vårt land. Flera företag ha visserligen begagnat sig av denna upplysningsform, men deras filmer ha mera givit inblick i företagets organisation och den rent tillverkningstekniska sidan av produktionen än i varornas egenskaper och funktionssätt eller också, då det gällt rena reklamfilmer, åsyftat en i huvudsak säljande upplysning om varorna. Likaså ha en del skolfilmer gjorts, men deras syften sammanfalla inte heller med den här avsedda uppgiften att sprida upplysning om varornas egenskaper, användbarhet o. s. v.

Då omständigheterna det medgiva, bör upplysningsorganet utge en egen *tidskrift*, vari konsumtions- och varumarknadsfrågor fortlöpande kunna belysas. Tidskriften skulle tillhandahållas i handeln, men även spridas genom konsumentorganisationernas medverkan. Utredningen anser för sin del, att en sådan tidskrift utan tvivel skulle vara av stort värde för konsumenterna. Tidskriftens försäljning torde till en del kunna finansiera dess utgivande. Annonser böra kunna erhållas i viss utsträckning och distributionskostnaderna torde kunna nedbringas genom överenskommelser med berörda konsumentorganisationer m. fl. angående spridningen. Genom överenskommelser med folkrörelserna skulle måhända även särtryck ur tidskriften, särskilt ägnade att intressera respektive organisationers medlemmar, kunna ingå som bilagor i deras tidningar eller tidskrifter.

Upplysningsorganet bör vidare ta kontakt med konsumentorganisationer och folkbildningsrörelser i syfte att skapa underlag för *studiecirklar*

och korrespondenskurser i olika varumarknadsfrågor. Denna upplysningsväg har under senare år rönt en växande uppmärksamhet hos medlemmarna i de föreningar, som använda sig av dylika studiemetoder. Bl. a. kunna stillfilmer med grammofontext användas vid varuundervisning i studiecirkel och i skolor av skilda slag. När varudeklarationsverksamheten kommit i gång, kunna korrespondens- och studiecirkelarnas studieplaner lämpligen utformas i anslutning till de radioföredrag och diskussioner kring varudeklarationerna, som väl sannolikt komma att ordnas. En annan uppgift för det upplysningsorgan, som föreslås, blir att tillse att största möjliga kontakt uppnås med *handeln, dess organisationer och anställda* för att främja deras intresse för hithörande frågor och försäkra sig om deras medverkan.

Av stor betydelse anser utredningen det slutligen vara, om den här föreslagna konsumentupplysningsverksamheten även kan utnyttjas av sådana samhällseliga organ och institutioner, vilka bl. a. ha till uppgift att verka för ökade insikter hos allmänheten beträffande bostadsinredning och konsumtionsval i övrigt. Detta gäller i första hand *de allmänna skolorna och yrkesskolor av skilda slag*. Dessa ha ett stort behov av demonstrationsmaterial för undervisningen i de praktiska ämnena samt behöva även hjälp vid anordnande av kurser, föreläsningar, demonstrationer, filmföreläsningar o. s. v. Ett samarbete härför bör därför komma till stånd mellan undervisningsväsendet och det centrala konsumentupplysningsorganet.

Vidare bör upplysningsorganet bli till stor nytta för den *konsulentverksamhet*, som från det allmännas sida har organiserats och under senare år ytterligare utvidgats och vilken just avser att bibringa konsumenterna ökad kunskap om olika varuslag, hemarbetsförhållanden, ändamålsenliga metoder för hushållsarbetet och rationell budgetplanering. För hemkonsulenter och bosättningskonsulenter m. fl. bör det sålunda vara värdefullt att erhålla redan färdigställt material från ett centralt upplysningsorgan samt att kunna få detta material sammanställt för olika upplysningsformer såsom film, stillbilder, modeller, broschyrer o. s. v. att användas vid demonstrationer och föreläsningar.

Organisationen av den allmänna konsumentupplysningen

Under sina överläggningar om lämplig organisationsform för den allmänna konsumentupplysningen har utredningen diskuterat vart verksamheten skulle kunna förläggas. Utredningen har därvid övervägt att antingen skapa ett fristående konsumentorgan, finansierat av konsumentorganisationerna själva, eventuellt med statsunderstöd, eller finna en form för anknytning av upplysningsverksamheten till redan befintliga eller blivande institutioner på konsumtions- och upplysningsområdet. De insti-

tutioner, som därvid närmast skulle kunna komma ifråga för handhavande av den här föreslagna verksamheten, äro Hemmens forskningsinstitut och Aktiv hushållning. Anknytning skulle även kunna tänkas till det eventuellt blivande nya statliga organ för social upplysning, varom förslag kan väntas från 1946 års kommitté för social upplysning.

Vid sin prövning av de olika organisationsmöjligheterna har utredningen utgått ifrån, att verksamheten skall vara förankrad hos sådana sammanlutningar och föreningar, som bygga på de stora konsumentgrupperna. Ett helt fristående samarbetsorgan, bildat och finansierat enbart av konsumentorganisationer, skulle måhända komma denna målsättning närmast. Ett sådant organ skulle kunna arbeta självständigt utan statligt medinflytande eller beroende av enskilda affärsintressen. Förebilder till en sådan konsumenternas egen organisation finnas bl. a. i Förenta staterna, där den från såväl stat som näringsliv fristående konsumentrörelsen lett till uppkomsten av självständiga konsumentupplysningsinstitut såsom Consumer's Union och Consumer's Research, vilkas verksamhet uteslutande finansieras genom medlemmarnas egna bidrag (se bil. 2). Inom utredningen har även tanken på upprättande av ett dylikt fristående konsumentorgan, byggt på samverkan mellan olika organiserade konsumentgrupper och folkbildningsrörelser, ingående diskuterats. Av flera skäl har emellertid utredningen icke ansett sig kunna framlägga förslag i denna riktning. Ett konsumentorgan av denna typ bör nämligen växa fram organiskt genom initiativ från konsumentorganisationerna själva, såsom fallet varit i Förenta staterna. I vårt land har en liknande konsumentrörelse icke uppstått, måhända beroende på att Sverige i motsats till Förenta staterna haft en stark konsumentkooperativ rörelse. De ansatser att åstadkomma ett konsumenternas eget intresseorgan, som på 1930-talet gjordes av vissa socialdemokratiska kvinnoorganisationer och enskilda konsumentrepresentanter, visade att berörda organisationer icke ensamma kunde finansiera ett program för konsumentupplysningen. Även om behov av ett privat, helt av konsumenter skapat och ägt konsumentupplysningsorgan skulle föreligga i vårt land, anser utredningen det icke ligga inom ramen för dess arbetsuppgifter att framlägga förslag härom, som förutsätta initiativ och finansiering från organisationer, vilkas intresse för saken icke kunnat utrönas.

Med hänsyn till dessa synpunkter har utredningen i första hand velat pröva möjligheterna att inordna verksamheten i en redan befintlig institution, arbetande för liknande syften som den här föreslagna verksamheten skulle komma att omfatta. Såvitt möjligt har nämligen utredningen velat undvika att framlägga förslag om inrättande av en helt ny institution. För utredningen låg det alltså nära till hands att undersöka, huruvida upplysningsverksamheten skulle kunna förläggas hos Hemmens forskningsinstitut, i synnerhet som detta instituts verksamhet och arbetsformer ännu icke

hunnit få fasta former och äro föremål för prövning i samband med hem- och familjeutredningens förslag om institutets framtida organisation.

Utredningen har tagit del av nämnda organisationsförslag jämte remissyttranden däröver och även tagit kontakt med representanter för styrelse och arbetsutskott inom Hemmens forskningsinstitut. Nedan följer en kortfattad redogörelse för institutets nuvarande upplysningsverksamhet samt hem- och familjeutredningens förslag tillika med diskussionerna om den framtida upplysningsverksamhetens ordnande i samband med institutets omorganisation.

Institutets upplysningsverksamhet har hittills uteslutande grundats på resultat av egna undersökningar. Resultaten ha publicerats i HFI-meddelanden, som utkomma med c:a 4 nummer per år. Redogörelserna ha varit synnerligen utförliga och ha närmast haft karaktären av vetenskapliga fackuppsatser. Bildmaterial har vanligtvis använts för att effektivt åskådliggöra undersökningsresultaten. Dessa meddelanden äro närmast avsedda för utbildare och yrkesverksamma inom hem- och hushållsområdet samt även för företag inom berörda branscher. Där emot torde de icke i denna form vara ägnade att intressera en större allmänhet. Undersökningsresultaten ha emellertid på annat sätt utnyttjats för en allännare konsumentupplysning. Sålunda erhåller pressen fortlöpande informationer samt även större artiklar om undersökningarna. Institutet har medverkat med material rörande verksamheten vid ett flertal utställningar i landet. Ett stort antal demonstrationer av arbetet på institutet har hållits för elever vid utbildningsanstalter, för husmodersorganisationer, för producent- och handelsrepresentanter m. fl. Föredrag rörande verksamheten ha hållits av ett flertal medarbetare vid institutet, vilka även deltagit i radiodiskussioner i berörda ämnen. Förfrågningar från allmänheten, myndigheter och företag angående metoder och hjälpmedel vid olika hushållsarbeten ha besvarats i stor utsträckning. Under år 1948 har slutligen en direkt kontakt med konsumenterna tagits genom utgivande av en allmänt spridd broschyr över olika hushållsredskap, deras kvalitet och användning. Härmed har grunden lagts för en allmän konsumentupplysning genom institutet, avsedd att ge en fortlöpande populariserad och praktisk framställning av institutets undersökningsresultat.

Hem- och familjeutredningens förslag rörande HFI:s framtida organisation förutsätter en viss ökad populär upplysningsverksamhet. Materialet till denna skulle huvudsakligen hämtas från institutets egna undersökningar. Enligt den skisserade planen för de framtida undersökningsområdena skulle detta innebära, att varuområden såsom textilier, kläder, skor, möbler, porslin, hushållsredskap, bostadsinredningar och livsmedel samt arbetsmetoderna i hushållet m. m. skulle komma att bli berörda i upplysningsarbetet. Enligt förslaget skulle vidare Aktiv hushållning uppgå i institutet, varvid dess nuvarande textila verksamhet skulle förläggas till en textilavdelning inom institutet, medan dess upplysningsverksamhet skulle höra till den allmänna avdelningen, varigenom allt upplysningsmaterial från institutets övriga avdelningar skulle spridas.

I remissyttrandena över hem- och familjeutredningens förslag ha ett femtiotal myndigheter och organisationer anført skilda synpunkter rörande upplysningsverksamhetens omfattning och inriktning hos institutet. Samtliga remissvar ha kraftigt understrukit behovet av en allsidig, populär konsumentupplysning rörande såväl varor som pris- och kvalitetssamband. Vikten av att snabbt och effektivt få ut forskningsresultaten till den köpande allmänheten har även allmänt under-

strukits. Olikheter i uppfattning om den lämpligaste organisationsformen för upplysningen föreligga emellertid såväl beträffande vilket organ som bör handhava densamma som beträffande upplysningens organiserande inom HFI. Följande uttalanden ur vissa remissvar torde vara representativa för de skiljaktiga uppfattningarna i denna fråga.

Av *institutets* eget svar framgår, att man där förutsätter att upplysningsuppgifterna kunna bli av sådan omfattning, att en särskild upplysningsavdelning bör inrättas. Institutet har emellertid icke velat angiva några definitiva riktlinjer för organisationen av en dylik avdelning, med hänsyn till att frågan om den allmänna konsumentupplysningen behandlas av föreliggande utredning. — *Aktiv hushållning* har framhållit, att om dess upplysningsverksamhet på hemhushållningens område skulle övertagas av den allmänna avdelningen inom HFI, skulle detta medföra en betydande begränsning av den hittillsvarande verksamheten, som icke endast byggt på HFI utan också på många andra institutioner. En självständig upplysningsbyrå i nära samarbete med och samordnad med forskningsavdelningen inom HFI skulle däremot, säges det, kunna upptaga och utveckla Aktiv hushållnings hittillsvarande arbete och eventuellt också kunna omfatta en central för upplysningsmaterial. — I andra remisser framhålles, att ett självständigt organ bör handhava den allmänna upplysningen. *Sveriges husmodersföreningars riksförbund* anför sålunda, att » — — — den allmänna upplysningsverksamhet på hemhushållningens område, som hitintills bedrivits av Aktiv hushållning, bör nära samordnas med forskningsinstitutet. Av största vikt är, att detta organ som i framtiden skall omhändertaga upplysnings- och propagandaverksamheten, får kraftigt ökade ekonomiska resurser och möjlighet att arbeta fullt självständigt, så att det kan upptaga till behandling även annat material än det som av Hemmens forskningsinstitut ställes till förfogande». — *Sveriges hemkonsulenters förening* har med instämmande av Svenska lanthushållslärarynnors förening ifrågasatt, om icke spridningen av de vid forskningsinstitutet gjorda resultaten borde omhändertagas av Aktiv hushållning, såsom ett även i fortsättningen självständigt organ. — *Kooperativa kvinnogillesförbundet* ansåg beträffande institutets upplysningsverksamhet, att den i första hand bör vända sig till dem, som ha hand om undervisning och utbildning, samt till produktionen. Den allmänna upplysningsverksamheten däremot, som helst bör läggas upp efter många olika linjer med speciell hänsyn till vad som är aktuellt för olika befolkningsgrupper, olika varutillgång m. m. och som även kan omfatta problem, som kanske ej inrymmas direkt i undersökningsverksamheten, bör helst läggas upp mera fristående, i varje fall inom en särskild avdelning och icke inordnas i den föreslagna allmänna avdelningen». — *Landsorganisationen* ansåg, att HFI »borde intensifiera sin propagandaverksamhet, så att allmänheten snabbt och fortlöpande kunde erhålla kännedom om de forskningsresultat, som uppnåtts ifråga om allt som rör hemarbetets rationalisering. Denna upplysningsverksamhet skulle kunna ske genom kort och lättfattligt avfattade meddelanden och flygblad. I detta sammanhang vill landsorganisationen ifrågasätta om icke Hemmens forskningsinstitut för att få en friare ställning lämpligen helt borde övertagas av staten.»

I övriga remissvar har icke själva organisationsfrågan angående upplysningsverksamhetens förläggning berörts mera ingående utan yttrandena ha begränsats till krav — i flertalet svar mycket bestämda krav — på en intensivare allmän konsumentupplysning, som sprides i sådana former, att den når ut till de stora konsumentgrupperna.

Förslag till organisationsplan¹⁾

Remissyttrandena över hem- och familjeutredningens förslag synas sålunda klart ådagalägga, att en vidgad konsumentupplysningsverksamhet, såsom denna utredning planerat för Hemmens forskningsinstituts fortsatta verksamhet, vunnit starka sympatier hos samtliga remissinstanser. I flera yttranden har starkt understrukits kravet på obundenhet vid upplysningsarbetets bedrivande. I några ovan citerade uttalanden har vidare framhållits vikten av att upplysningsverksamheten erhåller en självständig organisation i förhållande till institutets övriga uppgifter på forskningens område; i ett par yttranden har även ifrågasatts, huruvida icke verksamheten borde förläggas till ett i förhållande till institutet helt fristående organ, exempelvis Aktiv hushållning.

Utredningen har, såsom tidigare framhållits, önskat undvika att föreslå inrättandet av ett nytt organ för upplysningsverksamheten. Därvid har för utredningen valet mellan lämpliga, redan förefintliga organ stått mellan Hemmens forskningsinstitut och Aktiv hushållning. *Utredningen har därvid funnit, att vägande skäl tala för att den planerade upplysningsverksamheten förlägges till Hemmens forskningsinstitut, att den utgör en särskild avdelning inom detta samt att, i anslutning till hem- och familjeutredningens förslag, Aktiv hushållnings nuvarande verksamhet upphör och dess uppgifter samt de statliga medel, som bundits härför, överflyttas till den av utredningen föreslagna upplysningsavdelningen vid institutet.*

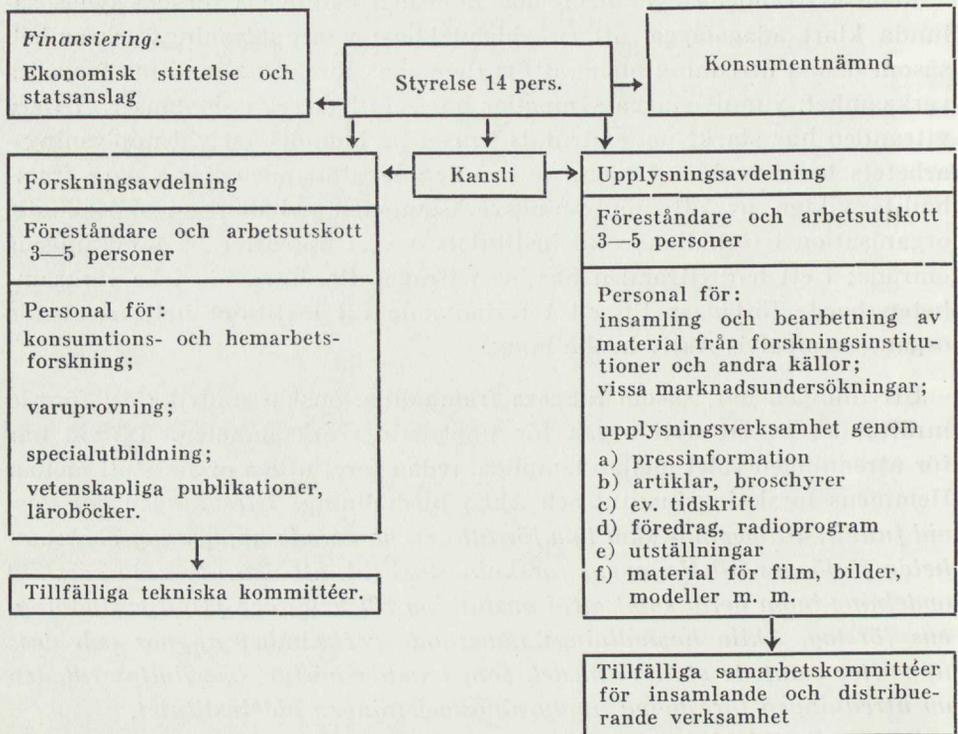
Då emellertid vissa remissinstanser i anledning av hem- och familjeutredningens förslag ha förordat ett fortsatt bibehållande av Aktiv hushållning såsom lämpligt organ för en allmän konsumentupplysning, vill utredningen i korthet motivera sitt ställningstagande i denna fråga.

Aktiv hushållning har under ett flertal år utfört ett synnerligen värdefullt arbete för att sprida upplysning bland konsumenterna om det genom krisförhållandena aktualiserade behovet av omsorgsfullare konsumtionsval (se bil. 4). Åtskilligt av detta arbete har gjorts i samarbete med andra statliga institutioner och krisorgan. Under senare år har Aktiv hushållning även igångsatt viss försöksverksamhet på det textila området samt beträffande möjligheter till kemisk hemtvätt. Under sin verksamhet har Aktiv hushållning upprätthållit en god kontakt med pressen och även på andra vägar fått sina resultat och råd spridda bland allmänheten. Inom landets kvinnoorganisationer synes Aktiv hushållnings verksamhet ha rönt stor uppskattning.

Ett realiserande av tanken på Aktiv hushållning som det centrala organet för den här tidigare skisserade konsumentupplysningsverksamheten skulle enligt utredningens mening förutsätta, att Aktiv hushållnings karaktär av tillfälligt krisorgan, inordnat under statens priskontrollnämnd, skulle

¹⁾ (Se bildskiss nästa sida.)

Hemmens forskningsinstitut

försvinna och Aktiv hushållning bli ett permanent statligt organ, sorterande direkt under Kungl. Maj:t. Såsom utredningen tidigare deklarerat, bör konsumentupplysningsorganet ha synnerligen nära kontakt med såväl konsumentorganisationer som med forskningsinstitutioner på olika områden. Detta krav synes enklast kunna förverkligas genom en ur dessa synpunkter lämplig sammansättning av styrelsen för organet ifråga. Om emellertid Aktiv hushållning skulle omorganiseras med hänsyn till detta behov, skulle en viss dubbelorganisation svårigen kunna undvikas, då Hemmens forskningsinstitut redan är organiserat i enlighet med de här givna riktlinjerna för styrelsens sammansättning.

Även ett annat viktigt skäl synes tala emot att bibehålla Aktiv hushållning under nya former. Utredningens förslag om en centraliserad upplysningsverksamhet förutsätter, att upplysningsorganet blir ett slags clearingorgan för allt slags upplysningsmaterial rörande frågor av intresse för konsumenterna. Till betydande del torde upplysningsmaterialet komma att grunda sig på Hemmens forskningsinstituts undersökningsresultat. En arbetsfördelning, som förutsätter, att Hemmens forskningsinstituts arbete stannar vid framläggande av undersökningsresultaten i rapporter och dylika för

allmänheten icke direkt avsedda publikationer, medan ett Aktiv hushållning ordnar med bearbetningen av materialet för upplysningsändamål, kan emellertid komma att stöta på vissa praktiska svårigheter. Den populära bearbetningen av institutets undersökningsresultat torde sålunda många gånger behöva utföras av de personer, som utfört undersökningarna. Under sådana omständigheter kan ifrågasättas, huruvida icke upplysningsverksamheten borde inrymmas i Hemmens forskningsinstitut, vars forskning omspänner ett flertal viktiga konsumtionsvaruområden och hemarbeten och som därtill påbörjat en redan uppmärksammas upplysningstjänst till konsumenterna. Institutets goda kontakter med utbildare på det husliga området bör ävenledes beaktas i detta sammanhang.

För denna lösning av problemet angående konsumentupplysningens förläggning talar även det förhållandet, att institutet självt på utredningens förfrågan härom har förklarat sig berett att taga hand om verksamheten i enlighet med de riktlinjer, som diskuterats vid överläggningar med representanter för institutets styrelse och tjänstemän.

Utredningen vill emellertid ytterligare understryka vad som även framhållits i tidigare refererade remissyttranden, nämligen att dess förslag om inrättande av en särskild upplysningsavdelning vid institutet, förutsätter *att upplysningsarbetet kan bedrivas helt obundet och att det bygger på ett objektivt material, som är av intresse för konsumenterna*. Materialet för upplysningen bör hämtas och bearbetas även från andra källor än från institutets egna undersökningar, så att en allsidig upplysning, belysande olika väsentliga aspekter på konsumtionsfrågorna, kan garanteras. De stora arbetsuppgifter, som genom en sålunda utvidgad upplysningsverksamhet skulle komma att åvila institutet i framtiden, komma att ge institutet en ännu mer central ställning såsom konsumentorgan än vad som hittills varit fallet. Samtidigt komma givetvis större krav att ställas på arbetskraft och ekonomiska resurser hos institutet. Innan utredningen övergår till att i detalj behandla dessa sidor av förslaget, anser utredningen det vara angeläget att i detta sammanhang erinra om vad som anförts i ett tidigare kapitel i detta betänkande, nämligen att ramen för institutets forskningsverksamhet måtte avvägas med hänsyn till de forskningsuppgifter, som åvila andra institutioner eller av naturliga skäl lämpligen böra hänföras till dessa. Under alla omständigheter bör, enligt utredningens mening, tillses att upplysningsverksamheten icke får inskränkas eller hämmas på grund av eventuell konkurrens om arbetskraft och resurser från forskningsavdelningens sida. Utredningen har sökt beakta detta behov bl. a. genom att föreslå en i budgethänseende m. m. så långt som möjligt självständig ställning för såväl forsknings- som upplysningsavdelningarna.

Utredningens förslag om uppdelning av institutets verksamhet på två jämställda huvudavdelningar, den ena för forskningsarbeten, den andra

för upplysningsfrågor, aktualiserar enligt utredningens mening frågan om namnbyte för institutet. Institutets nuvarande namn, Hemmens forskningsinstitut, skulle om det bibehölls även sedan de här föreslagna ändringarna i institutets verksamhet och organisation ägt rum givetvis mera understryka dess forskningsarbete än dess upplysningsuppgifter. Detta förhållande skulle i och för sig kunna motivera en namnförändring till exempelvis »Hemmens forsknings- och upplysningsinstitut».

Emellertid torde även kunna ifrågasättas, huruvida icke ett eventuellt nytt namn för institutet borde erhålla en mera neutral och samtidigt också vidare formulering, som skulle täcka icke endast den forsknings- och upplysningsverksamhet, som berör speciellt hemmens områden, utan även kunna täcka mera allmänna konsumtionsspörsmål, av intresse för olika konsumentgrupper i samhället. Enligt utredningens tidigare skisserade riktlinjer för konsumentupplysningens bedrivande skulle nämligen sådana mera allmänna konsumtionsförhållanden och marknadsfrågor komma att belysas genom upplysningsavdelningen. Dess medverkan i olika undervisnings- och utbildningssammanhang torde heller icke bli begränsad till uteslutande hemmens konsumtionsförhållanden. Av denna anledning vore det måhända befogat att välja ett namn, som understryker institutets karaktär av ett centralt organ för konsumtionsfrågor, t. ex. »Institutet för konsumentfrågor», »Institutet för konsumtionsforskning och konsumentupplysning» eller »Konsumentinstitutet». I enlighet med ovan framförda synpunkter har utredningen diskuterat lämpligheten av olika namnförslag, men har icke velat framlägga ett eget förslag härom, utan föreslår av lämplighetsskäl, att namnfrågan måtte upptagas till behandling vid den fortsatta prövningen och den slutgiltiga utformningen av institutets framtida verksamhet.

Konsumentupplysningen skulle enligt planen handhas av en särskild avdelning inom institutet. De vetenskapliga publikationerna, som behandla forskningsavdelningens undersökningar, böra dock även fortsättningsvis utarbetas inom forskningsavdelningen, medan distributionen däremot ombesörjes av den nya upplysningsavdelningen. De delvis nya och utvidgade arbetsuppgifter, som skulle komma att vila på institutet, motivera emellertid ytterligare organisatoriska förändringar med hänsyn till behovet av smidiga arbetsformer samt till finansieringsfrågornas lämpliga lösning.

Upplysningsavdelningen skall vara jämställd med forskningsavdelningen och höra under en och samma styrelse. Avdelningarna böra ha var sitt arbetsutskott samt var sin föreståndare. Varje avdelning föreslås ha egen budget och bokföring.

Föreståndaren för upplysningsavdelningen, som skall leda arbetet, bör vara allmänt insatt i konsumentfrågor, ha god erfarenhet av organisationsarbete samt i övrigt äga goda förutsättningar att upprätthålla kontakt

med press och allmänhet. Den övriga *personalen* bör i första hand sökas bland personer, som ha erfarenheter av dylikt arbete. Kännedom om varumarknadsförhållanden samt utbildning i ekonomi och statistik är nödvändig hos åtminstone en tjänsteman. En reklamexpert bör finnas för utställningsverksamhet, film, bildmaterial o. dyl. Två journalistiskt vana tjänstemän erfordras för materialinsamling, reportage, presstjänst, tidskriftsartiklar m. m. Om möjligt bör åtminstone en av dessa tjänstemän ha utbildning och praktik i hemeconomiska frågor. Särskilda experter må kunna anlitas för utformande av olika reklamuppdrag såsom filmproduktion, utställningar, tidskriftsartiklar m. m. Den återstående *personalen* föreslås bestå av en tjänsteman för arkiv- och bokföringsgöromål jämte två kontorsbiträden.

Utredningen har på grundval av ovan motiverade behov av arbetskraft hos upplysningsavdelningen beräknat följande *budget* för verksamheten. Därvid har förutsatts, att en del av de medel, som för närvarande finansiera nuvarande Aktiv hushållnings verksamhet, lösgöras för de nya arbetsuppgifterna. Aktiv hushållnings lönebudget har under budgetåret 1947/48 beräknats till c:a 72 000 kronor, varav en större del tagits i anspråk för textila undersökningar. De allmänna omkostnaderna ha endast överslagsmässigt kunnat beräknas, till ca 25 000 kronor (inkl. hyra, inventarier, kontorsomkostnader, textilmaterial, resor, sjukvård m. m.). Då utredningen i anslutning till hem- och familjeutredningens förslag förutsätter, att de textila arbetena komma att inordnas i en framtida textilavdelning hos Hemmens forskningsinstitut, synes det rimligt att här beräknade statsmedel på ca 97 000 kronor för Aktiv hushållning efter detta organs upphörande fördelas så att ca 40 000 kronor ansås av statsmedel till den blivande textilforskningen, medan återstoden, 57 000 kronor, får utgöra en del av de nya statliga utgifter, som den här föreslagna utvidgade upplysningsverksamheten hos Hemmens forskningsinstitut kommer att medföra. Den blivande upplysningsavdelningen inom HFI bör — liksom Aktiv hushållning har kunnat redovisa (se bil. 4) — kunna erhålla vissa intäkter från försäljning av broschyrer och böcker m. m. och dessutom kunna påräkna visst stöd från de medverkande konsumentorganisationerna, t. ex. vid distribution av upplysningsmaterial. Utredningen har emellertid icke kunnat uppskatta storleken av dessa ytterligare tillskott till inkomstbudgeten.

I nedanstående budgetförslag har utredningen upptagit en total lönesumma av 86 000 kronor. En anpassning av lönebeloppen för de olika tjänsterna inom upplysningsverksamheten till motsvarande löner inom institutets forskningsavdelning bör emellertid eftersträvas. För posten »allmänna omkostnader», innefattande hyra, expeditions-kostnader o. dyl., har upptagits 35 000 kronor, varvid förutsattes en kostnadsfördelning mellan forsknings- och upplysningsavdelningarna av gemensamma fasta utgifter. Kostnaderna för upplysningsverksamheten äro givetvis helt rörliga och bero-

ende på vilken omfattning arbetet kan komma att få. Det bör framhållas, att upplysningsverksamhet i de former, som utredningen tidigare har skisserat, torde förutsätta tämligen stora ekonomiska resurser och tillgång till kvalificerad arbetskraft. Även inom ramen för en mindre budget torde likväl ett effektivt arbete i enlighet med utredningens allmänna riktlinjer kunna utföras. Med hänsyn härtill har utredningen begränsat denna post till 100 000 kronor i begynnelsebudgeten för den nya verksamheten.

Den sammanlagda summan för en utvidgad konsumentupplysning skulle enligt utredningens förslag uppgå till 221 000 kronor, vilken summa delvis skulle täckas av statsanslag till nuvarande Aktiv hushållning, nämligen på 57 000 kronor. Återstående 164 000 kronor skulle sålunda behöva täckas av nya och ökade statsanslag för konsumentupplysningen.

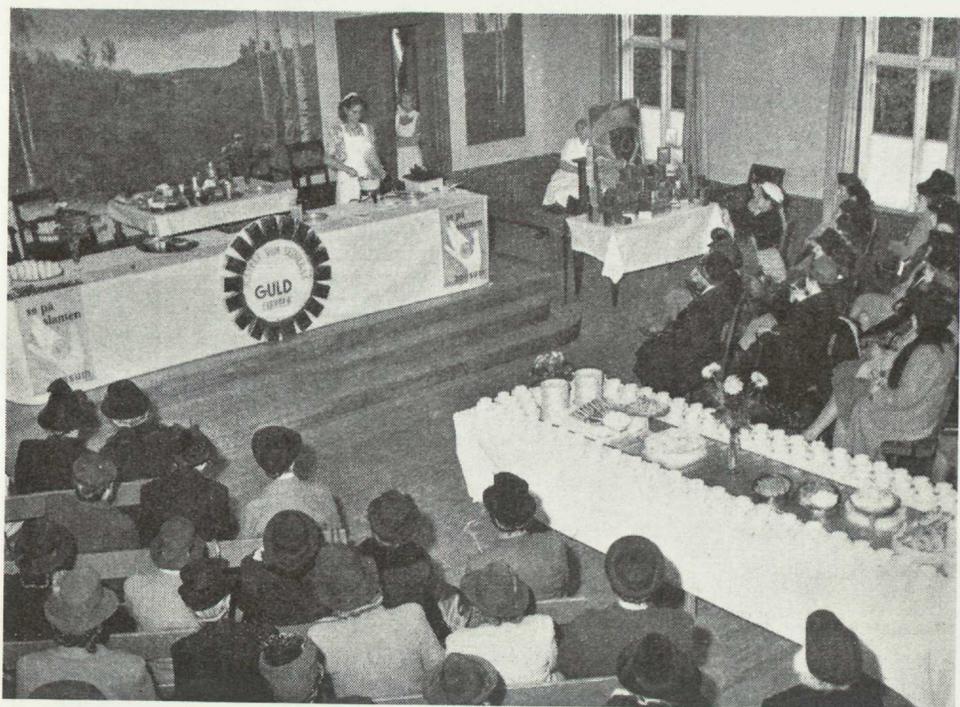
Begynnelsebudget.

Föreståndare	18 000	kronor
Statistiskt-ekonomiskt utbildad tjänsteman	12 000	
Reklamexpert för utställningsverksamhet, film o. dyl.	12 000	
Två tjänstemän med journalistisk utbildning	24 000	
Tjänsteman för arkiv- och bokföringsgöromål	8 000	
Två kontorsbiträden å 6 000	12 000	
	<hr/>	
	86 000	
Allmänna omkostnader	35 000	
Upplysningsverksamheten	100 000	
	<hr/>	
	Summa kronor	221 000

Konsumentnämnden.

Såsom tidigare understrukits, anser utredningen det vara av stor betydelse, att konsumentupplysningen kan bedrivas i nära kontakt med såväl de institutioner, som skola lämna material till upplysningen, som de organisationer, som skola medverka vid materialets spridning bland konsumenterna. Den önskade kontakten med dessa båda led i upplysningsarbetet har utredningen velat garantera genom att föreslå *inrättande av en konsumentnämnd med representanter för olika forsknings- och upplysningsområden*. Eftersom de organisationer och institutioner, som behöva kontaktas, äro så många, synes det utredningen icke lämpligt att inrymma dem alla i styrelsen för Hemmens forskningsinstitut. Förutom att rent arbetstekniska skäl tala mot en sådan anordning, anser utredningen icke heller anledning föreligga att utrusta samtliga berörda forskningsinstitutioner och konsumentorganisationer med bestämmanderätt över upplysningsverksamhetens skötsel.

Konsumentnämndens *uppgift* skulle alltså vara att fungera såsom kontaktorgan mellan upplysningsavdelningen vid HFI och de forskningsinsti-

Ovan en av KF:s uppskattade matlagningsdemonstrationer för husmödrar.

T. h. elever vid småskoleseminariet i Härnösand på en demonstration i heminredning — sina intryck kunna de i sinom tid nyttiggöra i undervisningen.

»Så ska vi ha't» — Svenska Slöjdföreningens bocirklar propagerar för bättre hem.

tutioner och konsument- och folkbildningsorganisationer m. fl., vilka avdelningen kan ha behov av att sammankalla för diskussion om aktuella arbetsuppgifter och konsumentfrågor. Genom nämnden skulle upplysningsorganet å ena sidan kunna erhålla råd och vägledning vid planeringen av sitt arbete, och skulle å andra sidan representera för institutioner och organisationer få tillfälle att följa arbetet hos upplysningsavdelningen för att sedan i sin tur kunna påverka och informera sina respektive organisationer i de gemensamma frågorna.

Nämndens medlemmar föreslås lämpligen utsedda för en tid av två år på förslag av följande myndigheter, forskningsinstitutioner och organisationer:

- Statens tekniska forskningsråd
- Statens provningsanstalt
- Sveriges standardiseringskommission
- Statens kommitté för byggnadsforskning
- Svenska träforskningsinstitutet
- Svenska textilforskningsinstitutet
- Institutet för konserveringsforskning
- Institutet för tvättekunskapsforskning
- Statens institut för folkhälsan
- Statens priskontrollnämnd
- Kungl. skolöverstyrelsen
- Kungl. överstyrelsen för yrkesutbildning
- Sveriges husmodersföreningars riksförbund
- Yrkeskvinnors samarbetsförbund
- Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund
- Folkpartiets kvinnoförbund
- Högerns centrala kvinnoråd
- Svenska landsbygdens kvinnoförbund
- Kooperativa kvinnogillesförbundet
- Hushållslärarinnornas samorganisation
- Landsorganisationen i Sverige
- Tjänstemännens centralorganisation
- Sveriges lantbruksförbund
- Samverkande bildningsförbunden (11 st: ABF, Godtemplarordens studieförbund, Nationaltemplarordens studieförbund NTO, Jordbrukarungdomens förbund JUF, Svenska landsbygdens studieförbund, Sveriges Blå-Bandsföreningens studieförbund, Studieförbundet Medborgarskolan, Tjänstemännens bildningsverksamhet TBV, Sveriges kyrkliga studieförbund, Frikyrkliga studieförbundet, KFUK:s och KFUM:s studieförbund)
- Kooperativa förbundet

Sveriges industriförbund
 Sveriges hantverks- och småindustriorganisation
 Sveriges grossistförbund
 Sveriges köpmannaförbund
 Svenska reklamförbundet
 Svenska slöjdföreningen

Vid fastställande av den slutgiltiga organisationsformen för nämndens vidkommande bör givetvis uppmärksammas, att nämndens sammansättning lätt skall kunna ändras i de fall behov därav skulle visa sig föreligga, så att nyinrättade organ eller institutioner, vilkas medverkan i nämnden anses önskvärd eller erforderlig, utan större hinder kunna upptagas såsom medlemmar i densamma.

Nämnden bör ha karaktär av ett kontaktorgan med rådgivande men icke beslutande befogenheter. Den bör kunna sammankallas in pleno, delegationsvis eller kunna enstaka medlemmar adjungeras vid behandlingen av särskilda arbetsuppgifter. Möjlighet bör även beredas andra institutioner eller organisationer att samråda med nämndens ledamöter.

Nämnden bör inom sig utse en ordförande. Såsom sekreterare kan en tjänsteman inom Hemmens forskningsinstituts upplysnings- eller forskningsavdelningar fungera vid behandling av ärenden berörande såväl upplysningsfrågor som forskningsspörsmål. Nämnden bör sammanträda in pleno minst två gånger om året. Särskild ersättning för representantskap i nämnden bör icke utgå; däremot böra tillkallade ledamöter kunna erhålla ersättning för sammanträdesdagar, resor m. m.

Hemmens forskningsinstituts framtida organisationsform.

Inrättande av en särskild upplysningsavdelning inom Hemmens forskningsinstitut motiverar en behandling av institutets framtida organisationsformer överhuvudtaget.

Innan utredningen framlägger sina synpunkter på denna fråga, kan det emellertid vara lämpligt att återgiva vissa fakta rörande institutets nuvarande organisations- och finansieringsformer samt ge en sammanfattning av hem- och familjeutredningens förslag och av vissa remissvar i anslutning därtill.

Enligt institutets år 1944 antagna stadgar utgör institutet ett förvaltande organ för dess medlemmar, vilka äro Husmödrarnas samarbetskommitté och Hushållslärarinnornas samarbetsorganisation. Institutets styrelse är enligt stadgarna begränsad till högst 20 ledamöter. För närvarande utgöres styrelsen av 18 personer, representerande nämnda organisationer samt olika myndigheter och forskningsinstitutioner samt näringslivet. Ett arbetsutskott handhar löpande ärenden. Institutets verksamhet har från starten finansierats av statsmedel samt bidrag från näringsorganisationer. Fördelningen av bidragen har varit följande:

Beviljade anslag för Hemmens forskningsinstitut under åren 1944—1948.

	1944	1945	1946	1947	1948
Svenska Staten	50 000	50 000	70 000	80 000	80 000
Kooperativa Förbundet	20 000	20 000	20 000	20 000	30 000
Sveriges Industriförbund	20 000	32 000	40 000	49 000	52 900
Sveriges Köpmannaförbund	1 600	—	—	—	—
Sveriges Lantbruksförbund	—	—	5 000	—	—
Svenska Lantmännens Riksförbund	—	—	5 000	—	—
Byggstandardiseringen	—	—	1 000	—	—
Kronor	91 600	102 000	141 000	149 000	162 900

Av revisionsberättelsen för år 1947 framgår, att av utgiftsbudgeten på 163 000 kronor, representerade löner, arvoden och allmänna omkostnader c:a 131 000 kronor. Direkta utgifter för upplysningsverksamhet (bildmaterial samt HFI-meddelanden) utgjorde nära 5 000 kronor.

Hem och familjeutredningens förslag förutsätter en utökad forsknings- och upplysningsverksamhet hos institutet, som skulle erfordra en årlig utgiftssumma på omkring 400 000 kronor. I syfte att säkra en mer betryggande finansiering än den nuvarande har föreslagits, att en ekonomisk förening skulle bildas av organisationer, som skulle delta i bidragsgivningen, nämligen 1) den samarbetskommitté med industrins branschföreningar som dessa bildat för samarbete med institutet; 2) Kooperativa förbundet; 3) Sveriges köpmannaförbund; 4) Sveriges lantbruksförbund. Stiftelsen skulle träffa överenskommelse med Kungl. Maj:t om ömsesidig bidragsgivning till institutet. Utredningen har föreslagit, att staten skulle ikläda sig 75 % av kostnaderna och stiftelsen 25 %, vilket skulle innebära ett årligt anslag på 300 000 kronor från statens sida, respektive på 100 000 från näringslivet.

Hem- och familjeutredningens förslag angående nya finansieringsformer har utgjort ett av motiven till att utredningen även föreslagit ändrad representation i institutets styrelse. Sålunda skulle styrelsen bestå av 25 ledamöter, varav Kungl. Maj:t utsåge ordförande och 5 ledamöter, varibland lämpligen borde ingå representanter för Statens institut för folkhälsan, Statens byggnadsinstitut, Överstyrelsen för yrkesutbildning och Svenska slöjdföreningen. Husmödrarnas och hushållslärarinnornas samorganisationer skulle tillsammans utse 10 ledamöter och den av näringslivet bildade stiftelsen för samarbete med institutet 8 ledamöter. Dessutom skulle institutets chef vara ledamot av styrelsen. Styrelsen borde sammanträda minst 4 gånger per år.

Av *remissvarens* kommentarer till ovanstående organisationsförslag må följande återgivas. *Hemmens forskningsinstitut* har anfört: »I vad gäller finansieringsfrågan ansluter sig institutet till betänkandets förslag till avvägning mellan statens bidrag och näringslivets. Men institutet finner, att då det för närvarande icke kan förutses vilka bidragsgivare som komme att ingå i den blivande stiftelsen, man heller icke tills vidare bör fastslå vilka organisationer som skola vara representerade i densamma... Beträffande styrelsens sammansättning vill institutet framhålla, att en mycket stor styrelse, såsom här föreslagits, skulle få svårt att följa arbetet så nära som är önskvärt. En mindre styrelse skulle få större möjligheter härtill. Institutet vill emellertid särskilt framhålla önskvärdheten av att representationen av å ena sidan näringslivet och å andra sidan hemmen, konsumenterna och undervisningen och andra berättigade intressen och expertis är tillfredsställande. Institutet ifrågasätter därför att förslaget om styrelsens samman-

sättning tages upp till förnyad prövning.» Behovet av nära kontakt med olika forskningsinstitutioner belyses i ett annat uttalande från institutets sida: »Institutet ifrågasätter om icke ett närmare organiserat samarbete kan tänkas även med andra än de i betänkandet nämnda forskningsinstitutionerna såsom t. ex. med textilforskningsinstitutet och institutet för konserveringsforskning samt institutet för tvätt-teknisk forskning. Ett dylikt samarbete måste bli av stor betydelse, då Hemmens forskningsinstitut i sin verksamhet på ifrågavarande områden kommer att bygga på dessa forskningsinstituts arbeten.»

Hushållslärarynnornas samarbetsorganisation har anfört: »Utredningen har framlagt en hel del förslag rörande den framtida organisationen av Hemmens forskningsinstitut och även om dessa synas oss värdefulla som utgångspunkt för vidare bearbetning torde den utformning, som denna viktiga och betydelsefulla verksamhet skall få, tarva en grundligare utredning än vad detta betänkande har kunnat prestera. Särskilt gäller detta en mängd detaljer i planeringen, t. ex. upplysningsarbetets organisation, den nödvändiga effektiviseringen av samarbetet med undervisningen, främst seminarierna på området, samarbetet också med andra organisationer, styrelsens sammansättning, institutets förläggning m. m. . . .»

Svenska skolköklärarynnornas förening: »Ifråga om forskningsinstitutets organisation vill föreningen framhålla, att den föreslagna styrelsen förefaller alltför omfattande. En styrelse med 25 ledamöter är enligt vår mening för stor för att kunna arbeta effektivt. Föreningen förordar därför en väsentligt reducerad styrelse, som lämpligen kunde kompletteras med ett expertråd.»

Föreningen S.A.I.A.: »Det bör tillses, att även förvärvsarbetande husmödrar äro representerade i styrelsen, vilken dock enligt föreningens mening ej bör vara så stor, som utredningen föreslår . . .»

Yrkeskvinnors samarbetsförbund: »Vad forskningsarbetets organisation beträffar vill förbundet framhålla, att den föreslagna styrelsens omfattning och sammansättning synes mindre lämplig. En styrelse med 25 ledamöter är för stor för att kunna arbeta effektivt. Förbundet förordar därför en väsentligt reducerad styrelse, som lämpligen kunde kompletteras med ett expertråd. Utredningens förslag, att husmödrarnas och hushållslärarynnornas samorganisationer gemensamt skulle få utse en väsentlig del av styrelsen, finner förbundet icke önskvärt, med hänsyn till den sammansättning, som den förstnämnda organisationen för närvarande har. Denna kan nämligen icke anses vara fullt representativ för den kvinnovärld, som närmast har behov av att få del av institutets arbetsresultat, enär de förvärvsarbetande husmödrarna och yrkeskvinnorna i övrigt icke äro företrädna där . . .»

Folkpartiets kvinnoförbund framhåller, »att för såvitt Husmödrarnas samorganisation enligt betänkandet skall vara ett av de organ, vilka utse ledamöter i styrelsen för Hemmens forskningsinstitut, bör denna samarbetsorganisations sammansättning ändras. För närvarande ingår i denna två politiska kvinnoförbund. Vi anse, att antingen alla de politiska kvinnoorganisationerna böra vara representerade i samarbetsorganisationen eller också att denna bör bestå av representeranter för opolitiska husmoders- och yrkeskvinnoorganisationer för att den kvinnovärld, som har direkt intresse av forskningsinstitutets arbetsresultat, skall vara allsidigt representerad.»

Sveriges industriförbund: »Industriförbundet delar utredningens uppfattning, att institutet även i fortsättningen bör vara ett konsumenternas organ och att dessa fördenskull böra ha stort inflytande i institutets ledning. Även med beaktande härav bör emellertid industrin kunna få en väsentligt förstärkt representa-

tion i institutets styrelse, där industrin för närvarande har endast en representant. Detta synes möjligt om de enskilda bidragsgivarna i överensstämmelse med förslaget få tillsätta sammanlagt 8 styrelseledamöter. Med hänsyn till storleken av industrins bidrag till institutet — icke minst i form av gratis utförda provningar och utredningar — samt dess intresse av att kontinuerligt följa institutets verksamhet, synes det vidare nödvändigt att industrin även representeras av någon ledamot i arbetsutskottet. I detta sammanhang må framhållas, att skäl synas tala för att chefen för statens provningsanstalt bör vara självskriven ledamot av styrelsen.

Industrins bidrag till institutet uppgår för vart och ett av åren 1946 och 1947 till c:a 50 000 kronor. Enligt vad Industriförbundet inhämtat kan i första hand samma belopp påräknas för vart och ett av de närmaste tre åren. Särskilt med hänsyn till det ovissa ekonomiska läget kan icke för närvarande göras någon utfästelse om bidrag för tiden efter 1950. Skulle under nu ifrågavarande period institutets verksamhet så ökas i omfattning, att en förhöjning av industrins bidrag befinner sig nödvändig — under hand har meddelats att anspråken på industrin likväl icke torde komma att överstiga 60 000 kronor — är industrin villig att under perioden ifråga höja bidraget intill detta belopp. Vid bedömandet av industrins insatser bör, som ovan framhållits, även medräknas de betydande kostnader som representeras av provningar m. m., som industrin också i fortsättningen är beredd att utföra för institutets räkning och av det undersökningsmaterial, som industrin kostnadsfritt ställer till institutets förfogande.

Då industrin sålunda åtager sig att för avsevärd tid framåt såväl genom direkta bidrag som på annat sätt stödja institutets verksamhet, utgår industrin ifrån såsom naturligt, att övriga huvudintressenter i institutet — staten och konsumenterna — icke under denna tid till äventyrs engagera sig i nya institutioner med arbetsuppgifter, som avse kvalitetsfrågor och liknande uppgifter som nu komma an på institutet. Skall detta kunna arbeta ostört och bli till avsett gagn, torde det vara nödvändigt, att dess naturliga arbetsområde icke uppdelas på än flera, med detta konkurrerande eller i dess arbete ingripande institutioner.

Kooperativa kvinnogillesförbundet: »Beträffande HFI:s organisation och framtida verksamhet vill förbundet, som alltsedan starten följt institutets arbete, i princip tillstyrka förslaget men ifrågasätter, om icke konsumenterna komma att bli underrepresenterade i den styrelse, som föreslås. Förbundet är angeläget om att framhålla detta med hänsyn till att utredningen så tydligt säger ifrån, att institutet bör bevara sin karaktär av att vara ett hemmens eget organ dirigerat av husmödrarna såsom den grupp som framförallt bestämmmer hemmens utformning och konsumtionens inriktning. I den föreslagna styrelsen på 25 personer förutsättes endast 5 husmödrar från de bakom institutet stående husmodersorganisationerna, som sammanlagt räknar med ett medlemsantal av c:a 200 000 hemanarbetande kvinnor. Detta är så mycket mer anmärkningsvärt, som det i utredningen sagts, att statsbidraget till institutet skall räknas som bidrag från konsumenterna. Den stiftelse, som föreslås bildad av näringslivet och som skall bidra med 25 % av driftskostnaderna, skall därefter få en så stor representation som 8 personer eller $\frac{1}{3}$ av platserna i styrelsen. Förbundet vill ifrågasätta, om det icke borde finnas möjlighet att kontakten med näringslivet sker på andra vägar än genom deltagande i institutets ledning. I styrelsen för institutet föreslås också representanter för undervisningen, som indirekt kan sägas representera konsumenterna, också ha en stark ställning i institutets ledning. Den föreslagna representationen från andra forskningsområden skulle kunna utbytas mot ett samarbetsorgan för alla de forskningsinstitutioner, som syssla med forskning på konsumtionsvaruområdet

t. ex. i form av ett forskningsråd. Därmed skapas också möjligheter att framföra hemmens synpunkter i ett ännu vidare sammanhang...»

Kooperativa förbundet: »... Mot den bidragsfördelning, som skisseras av utredningen, och varigenom tre fjärdedelar av finansieringen skulle komma på staten och den återstående fjärdedelen på den för detta ändamål särskilt bildade stiftelsen, har styrelsen ingen invändning att göra. Styrelsen förutsätter dock, att det bidrag, som skall utgå från stiftelsen, är avsett att fördelas med i stort sett lika belopp på de i stiftelsen ingående organisationerna. Det må i detta sammanhang omnämnas, att styrelsen redan tidigare beslutat, att det som bidrag till institutets finansiering från Kooperativa förbundet skall utgå ett anslag av 30 000 kronor per år under femårsperioden 1948—1952. För åren 1944—1947 har förbundets anslag till institutet utgått med 20 000 kronor per år.

I fråga om utredningens förslag till styrelse för institutet synes den ändringen böra vidtagas, att de föreslagna 25 personerna icke skola utgöra institutets styrelse utan i stället fungera såsom ett rådsorgan för institutet. Med hänsyn till den stora och betydande ekonomiska förvaltning som institutet med de nu uppdragna riktlinjerna kommer att få, bör styrelsen för institutet endast bestå exempelvis av 3—5 ledamöter. Institutets föreståndare, som tillika bör vara dess verkställande direktör, behöver icke nödvändigtvis tillhöra styrelsen. Styrelsen bör utses av det ovan föreslagna rådet...»

Svenska lantushållslärarinnors förening: »Föreningen vill med hänsyn till att undervisningen för landsbygdens ungdom fortfarande ligger under Kungl. Lantbruksstyrelsen framhålla, att denna myndighet bör bli representerad i styrelsen för Hemmens forskningsinstitut.» Instämmande i detta förslag har gjorts i yttrande från Sveriges agronom- och lantbrukslärareförbund.

Av ovanstående redogörelse framgår, att hem- och familjeutredningens förslag till organisationsplan mött kritik såväl ifråga om det föreslagna antalet ledamöter i styrelsen som sammansättningen av densamma. I några remissvar ha även antytts möjliga vägar att erhålla smidigare arbetsformer, utan att därför den erforderliga kontakten med forskningsinstitutioner eller konsumentorganisationer skulle gå förlorad. Tanken på inrättandet av ett expertråd vid sidan av en mindre styrelse har sålunda framförts av såväl Yrkeskvinnors samarbetsförbund som Kooperativa förbundet och Kooperativa kvinnogillesförbundet. Beträffande styrelsens sammansättning åter ha olika förslag framkommit, vilka ha det gemensamt, att de intressen, som respektive remissorgan representera, anses böra bli vederbörligen representerade i styrelsen.

Utredningen har, då den tagit del av ovan refererade kritiska synpunkter på hem- och familjeutredningens förslag, funnit, att enighet i stort sett synes råda beträffande önskvärdheten av en tämligen begränsad styrelse, representerande skilda intressen inom konsumentområdet samt näringslivet. Utredningen anser också för sin del, att en styrelse på 25 personer sannolikt skulle medföra mindre effektiva arbetsformer. Det må härvid erinras om, att redan nuvarande styrelse med 18 personer torde innebära ett visst tröghetsmoment i institutets arbete, även om dess arbetsutskott

har kunnat handlägga en stor del av ärendena tämligen självständigt. Med hänsyn till den vikt som man i allmänhet lagt vid representationen inom styrelsen, synes det önskvärt att styrelsens medlemmar mera regelbundet och ingående finge tillfälle att följa arbetet inom institutet, vilket bl. a. förutsätter tätare styrelsesammanträden. Hem- och familjeutredningen har även beaktat behovet härav och har föreslagit, att styrelsen måtte sammanträda minst fyra gånger årligen. För att aktivisera styrelsens medlemmar och få dem mera engagerade i institutets verksamhet anser emellertid utredningen för sin del, att styrelsen bör sammanträda betydligt oftare, minst sex gånger årligen, varvid arbetsutskotten för de respektive forsknings- och upplysningsavdelningarna skulle få tillfälle att föredraga aktuella ärenden för styrelsen och styrelsens ledamöter på så sätt kunna bli mera delaktiga i institutets fortlöpande arbete.

En aktiv styrelse av detta slag kan rimligen icke vara alltför stor. Hem- och familjeutredningens förslag om 25 styrelseledamöter skulle i och för sig kunna begränsas till 21 ledamöter, eftersom det torde vara onödigt med två representanter för vardera av de i den föreslagna stiftelsen ingående fyra organisationerna från näringslivet. Även med en dylik nedskärning skulle dock styrelsen bli i största laget.

En möjlighet att lösa denna organisationsfråga erbjuder emellertid enligt utredningens mening tillkomsten av den tidigare föreslagna konsumentnämnden, varigenom en kontakt skulle erhållas till flera av de intressen, som för närvarande äro representerade inom institutets styrelse eller föreslås bli representerade i denna av hem- och familjeutredningen. Exempel på dylika intressenter äro Statens institut för folkhälsan, Svenska slöjdföreningen, Statens institut för byggnadsforskning. Dessa jämte en rad andra myndigheter, organisationer och forskningsinstitutioner, med vilka institutet kan ha anledning att diskutera sina arbetsuppgifter, kunna i stället beredas plats i konsumentnämnden. Denna anordning skulle även tänkas kunna tillfredsställa de remissinstanser, som i anledning av hem- och familjeutredningens förslag önskat bli representerade i styrelsen. Dessa organisationer ha nämligen beretts plats i konsumentnämnden och erhålla därigenom den önskade insynen i och delaktigheten av såväl upplysnings- som forskningsarbetena på konsumtionsområdet.

Under förutsättning av tillkomsten av en dylik nämnd, vilken ävenledes förordats i vissa återgivna remissvar, har utredningen sålunda velat föreslå en begränsning av antalet ledamöter i styrelsen till 14, varibland Kungl. Maj:t utser ordförande. Även denna styrelse är enligt utredningens uppfattning tämligen stor, men utredningen har, bl. a. under sina överläggningar med institutet funnit, att någon ytterligare nedskärning svårigen kan åvägbringas.

Styrelsens sammansättning föreslås bli följande:

- (1— 2) en representant för den av utredningen föreslagna varumärkningsnämnden samt en representant för staten med anknytning till anslagsgivande myndigheter, statliga konsumentintressen etc,
- (3— 7) en representant för vardera av de fem stiftelseorganisationerna:
Sveriges industriförbund
Kooperativa förbundet
Sveriges köpmannaförbund
Sveriges lantbruksförbund
Landsorganisationen i Sverige,
- (8—11) fyra representanter för Husmödrarnas samarbetskommitté,¹⁾ varvid förutsättes, att såväl stads- som lanthushåll samt förvärvsarbetande kvinnor bli representerade,
- (12—14) tre representanter för Hushållslärarinnornas samorganisation,²⁾ varav en förutsättes representera den högre undervisningen och en den lägre undervisningen samt en vara representant för hemkonsulentkåren.

¹⁾ Sammanslutning av Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Kooperativa kvinnogillesförbundet och Svenska landsbygdens kvinnoförbund.

²⁾ Sammanslutning av representanter för Svenska skolköklärarinnors förening, Svenska lanthushållslärarinnors förening, Svenska yrkesskollföreningen och Sveriges hemkonsulenters förening.

KAPITEL V

Konsumentkunskap i skolorna

Utredningen vill till att börja med betona, att då den sätter begreppet konsumentupplysning i samband med skola och undervisning, såsom sker i detta kapitel, får detta inte uppfattas som inledningen till ett förmyndarskap över konsumenterna, och inte heller bör man låta den förnimelse av tvång, som ofta vidlåder en äldre generations skolminnen, ge associationer till en dirigering och likriktning av den personliga smaken, om skolan finge hand om den grundläggande konsumentupplysningen — såsom utredningen vill föreslå. Tvärtom bör en sådan konsumentupplysning arbeta med samma målsättning för ögonen som den nya skolan överhuvudtaget, en målsättning som beskrives av 1946 års skolkommision i dess principbetänkande »med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling» (SOU 1948: 27) på följande sätt:

»Demokratisk undervisning måste... vila på objektiv vetenskaplig grundval. Den skall hos lärjungarna befrämja aktning för sanningen och lust att söka den. Lärjungarna äger rätt till saklig upplysning om de stora ideologiska och samhällseliga stridsfrågorna och bör på grundval härav själva sedan arbeta sig fram till en personlig uppfattning... Kravet på att skolan skall fostra demokratiska människor innebär alltså ingen likriktning... det är i högsta grad angeläget att till skolans bruk utformas arbetsmetoder, som främjar elevernas självständighet och kritiska sinnelag...»

Denna självständiga och kritiska värderingsförmåga, som skolkommisionen anser viktigare än allt annat att bibringa de unga, bör inte bara appliceras på de stora livsåskådningsfrågorna utan även prägla inställningen till tillvarons detaljproblem. Dock är det lätt att inse, att ett självständigt omdöme inte utgör tillräcklig förutsättning för ett gott konsumtionsval. Det fordras dessutom kunnighet på de praktiska livsområden, som konsumtionen omspanner, om man skall kunna förbättra hemmens och individernas möjligheter att sköta sin vardagliga konsumtion på ett för dem själva och samhället förmånligt sätt. I U. S. A., där konsumentupplysningen nått vida längre än här (se bil. 2) och där också skolor och utbildningsanstalter av olika slag medverka i spridning av viss varukunskap, har starkt betonats

skolans skyldighet att uppmärksamma och taga hänsyn till sina elevers sannolika ekonomiska möjligheter när de bli vuxna: »Det framstår klarare än förr, att den framtida medborgarens ekonomiska intressen tryggas mera genom att lära honom hur han skall ge ut pengar (förnuftigt) än genom vad han själv kan uppnå med ihärdig strävan att öka sina inkomster» (F. J. Schlink i *Progressive Education*).

Utvecklingen av den svenska samhälls ekonomin gör detta yttrande tilllämpligt även på svenska förhållanden. Då det av olika skäl är angeläget att stabilisera vår lönenivå och exempelvis de fackliga sammanslutningarna inte kunna föra samma progressiva lönepolitik som förr, får man med desto större kraft inrikta sig på att förbättra konsumtionsbetingelserna och skapa tillgång på kvalitetsvaror till priser som ge människorna bättre valuta för sina inkomster.

Det kommer helt naturligt att taga viss tid att mera allmänt åstadkomma denna inriktning av den enskildes intresse för sin ekonomi på varor (varukvaliteter, varupriser) mer än på pengar. Kvalitetsmedvetande och ändamålstänkande i konsumtionen behöver därför förberedas redan hos de mycket unga för att hinna bli verksam, när ungdomen fått egna inkomster att röra sig med. Att förmågan att sköta pengar bör grundläggas tidigt råda inga delade meningar om. Däremot finnas mycket skilda uppfattningar om hur pass ingående man på olika åldersstadier kan undervisa om pengars skötsel, om de olika mänskliga behov som konsumtionen bygger på, om varuegenskaper, inköpsvanor etc. Samtidigt som man ur psykologiska och pedagogiska synpunkter diskuterat skolungdomens mer eller mindre mottaglighet för sådan undervisning, har man också ifrågasatt, hur pass mycket utrymme konsumentupplysningen kan vara berättigad till inom den obligatoriska skolans ram med den ämnesträngsel, som där råder, och med de många andra viktiga kunskapsområden som barnen måste göra sig förtrogena med.

Vad mottagligheten beträffar finns redan ett visst erfarenhetsmaterial. I den nuvarande folkskolans medborgarkunskapsämne ha många lärare med framgång undervisat om budgetplanering, olika former för sparande och försäkringsskydd. Likaså har man i skolköks- och slöjdundervisningen fått belägg för, att materialkunskap intresserar eleverna och att fakta om arbetsredskap, livsmedel, textilier etc. inte ha svårare att fastna i minnet än annat undervisningsstoff — snarare tvärtom. Även föräldraerfarenheten kan bekräfta, att det hos barn finns ett spontant intresse för att handla i butiker på egen hand och ett öppet sinne för goda råd om hur de ska få mest och bäst varor för fickpengarna. På detta personliga intresse kan alltså en vidgad konsumentupplysning inom skolan bygga. Det blir sedan en avvägningsfråga — i förhållandet till andra skolämnen — och en fråga om mottaglighet och mognad i hur stora doseringar under olika skolår, som konsumentundervisningen skall ges.

Den nuvarande skolundervisningen.

För närvarande meddelas ytterst lite av konsumentundervisning i de allmänna skolorna. Visserligen få c:a 85 % av alla folkskolans flickor hushållsundervisning av något slag under något eller ett par av de sista folkskoleåren (klasserna 6, 7 eller 8) eller i den påbyggnad på folkskolan som fortsättningsskolan ännu utgör, men kursplanerna i hushållsgöromål upptaga övervägande praktiskt arbete såsom matlagning, bakning, ivätt m. m. och av teoriundervisningen är det bara en liten del av tiden, som anslås till varu- och materialkänedom. Liksom skolköksundervisningens längd varierar också kursomfånget i olika skoldistrikt, men ett visst kvantum födoämneslära ingår i all hushållsundervisning i folk- och fortsättningsskolor. Mera sällan få pojkar någon dylik undervisning. I vissa skoldistrikt — som t. ex. Stockholm — ha dock åtskilliga pojkklasser valt att deltaga i skolköksdagar (med motsvarande minskning av exempelvis träslöjdsundervisningen), och på orter med kommunal fritidsverksamhet, förlagd till skolornas lokaler, ha manliga fritidsgrupper lärt husbehovs- och scoutmatlagning i skolköken. Vad detta manliga mindretal beträffar har det givetvis fått ännu flyktigare undervisning i födoämneslära och därmed i varukunskap på livsmedelsområdet än flickorna, för vilka hushållsundervisningen ju omfattar flera undervisningstimmar och fyligare kurser.

I folkskolans slöjdundervisning förekommer en ännu bestämdare uppspaltning på manligt, respektive kvinnligt område. Den kvinnliga slöjden är alltid liktydig med syslöjd, medan pojkarna undervisas i papp-, trä- och metallslöjd. Endast i de första årsklasserna är slöjden gemensam för de båda könen, som tillsammans lära sömnad av enkla stygn och något stoppning. Vad alltså folkskolans pojkar och flickor inhämta av material- och varukunskap under sin skoltid hänför sig till helt olika material- och varuområden. Pojkarna lära sig handskas med och vårda verktyg och förvärva viss kännedom om egenskaperna hos de metall- och träslag de arbeta med. De lämna emellertid folkskolan utan insikter i de textila materialens beskaffenhet, i hur man gör sitt klädval och med god vård underhåller sina kläder. För flickorna förhåller det sig på motsatt sätt. De lära sig ingenting om träslagen och deras egenskaper, ytbehandling m. m.

I den undervisning i hushållsgöromål, som förekommer som frivilligt tillvalsämne i realskolan, medhinnes praktiskt taget ingen varukunskap, och även den kvinnliga slöjden i realskolan rymmer föga av metodisk upplysning rörande de textila materialen. I de praktiska mellanskolorna, de yrkesbestämda högre folkskolorna med hushållslinje och de inbyggda hushållslinjerna vid vissa realskolor ha däremot de praktiska läroämnena större utrymme och i sömnaden ingår viss material- och verktygslära, i skolköksundervisningen mer av hemvård och varukunskap.

Av redogörelsen ovan framgår således, att det är tämligen lite kunskapsstoff, som skolorna nu erbjuda, av praktiskt värde för individen som konsument. Det ges dessutom i sådan anknytning till den speciella flickundervisningen (hushållsgöromål, syslöjd) och den speciella pojkundervisningen (trä-, papp- och metallslöjd), att eleven inte bara får en ytlig varukunskap utan även en ensidig sådan. Systemet skulle kunnat vara ändamålsenligt, om det förhållit sig så, att det uteslutande vore män som köpte möbler och fastare inventarier till hemmen och uteslutande kvinnor som köpte kläder och livsmedel. När nu inköpsvanorna äro helt andra, och

varje människa, oberoende av kön, ideligen under sitt liv måste vara i stånd att inhandla de mest skilda livsförnödenheter, så borde den grundläggande konsumentupplysningen inte rikta sig speciellt till den ena eller andra kategorien utan vara lika tillgänglig för pojkar och flickor.

Något annat än en grundläggande undervisning om de större, mer betydande varugruppernas karakteristika kan det inte bli fråga om. Det vore lika orimligt som omöjligt att försöka belasta den genomsnittlige varuförbrukarens minne med fackkunskap om alla de varuartiklar, som han eller hon kan behöva köpa under loppet av en lång levnad, så mycket mer som fackkunskapen på dessa områden är föränderligare än kunskap i allmänhet och åtminstone till vissa delar blir föråldrad, allteftersom vetenskapen och tekniken arbetar sig fram till nya rön. Vad därför en konsumentupplysning i skolorna måste koncentreras på är det väsentligaste av de fasta kunskaper och bestående erfarenheter, som man samlat rörande — främst — de två stora varugrupperna livsmedel och beklädnad. På dessa varugrupper fördela sig nämligen — enligt 1948 års nationalbudget — respektive 42 % och 18 % av den privata konsumtionen. Vidare falla 24 % av denna konsumtion på bostäder, bränsle och lyse samt inventarier (respektive 9, 4 och 11 %). Det gör det motiverat att grundlägga även en viss bostads- och heminredningskunskap under skoltiden, såsom föreslagits bl.a. av »1946 års möbelutredning». De 16 % av den privata konsumtionen, som använts till »övrigt», spänna över så många olika varuslag, att det säkerligen inte vore rationellt eller ens genomförbart att engagera skolan i ett upplysningsarbete beträffande dem. Visserligen ingå även förbrukningsartiklar av detta senare slag i lärostoffet för den konsumentupplysning, som bedrivs i amerikanska skolor (se bil. 2). Av konsumentupplysningens uppläggning och teknik i de amerikanska skolorna torde finnas en del att lära även för oss och åtskilliga värdefulla erfarenheter torde kunna importeras hit rörande konsumentupplysningens lämpliga uppläggning, om vad som är smältbart lärostoff för olika åldrar etc.

Befolkningsutredningens förslag.

I det betänkande om den husliga utbildningen, som 1945 avgavs av 1941 års befolkningsutredning (SOU 1945:4), förordas bl. a. ett bättre utrymme för material- och varukunskap i de praktiska skolämnena. Befolkningsutredningen sade sig sålunda vara »övertygad om betydelsen av att ämnena slöjd och hushållsgöromål få ökat utrymme på schemat och att de, vilket icke är minst angeläget, underkastas en ingående granskning i fråga om kursinnehåll och undervisningsmetoder». Vad slöjden angår menade befolkningsutredningen, att ett av de väsentligaste momenten i slöjdundervisningen bör vara »att bibringa eleverna en elementär kunskap om olika textilmaterials beskaffenhet, en kunskap som ger riktlinjer för inköp och vård av såväl kläder som hemtextilier». Vidare framhölls, att den textilkunskap, som skolan skulle meddela, inte borde grundas på uteslutande teoretiskt kunskapsinhämtande utan på att eleverna finge syssla med olika textil-

material, experimentera med dem, utsätta dem för olika behandlingar och pröva på olika rengöringsmetoder.

I ämnet hushållsgöromål vill befolkningsutredningen ha infört »en systematisk undervisning... rörande materialkunskap och vård av olika material, rörande dispositionen av arbetsplatserna i hemmet, rörande val av redskap samt organisation av hemarbetet». En förutsättning för förverkligandet av dessa önskemål var enligt utredningen en ny lärarutbildning, som gör lärarinnorna kvalificerade att taga upp de olika ämnen, som här berörts, samt förutom denna förnyelse av lärarutbildningen utarbetandet av nya läroböcker och nytt undervisningsmaterial, som kan stödja den nya önskvärda inriktningen av undervisningen.

Dessa tankegångar i befolkningsutredningens betänkande om den husliga utbildningen vunno stöd hos remissinstanserna och ha sedermera kommit att präglade även de förslag, som 1946 års skolkommision framlagt.

Skolkommisionens reformprogram.

En av riktlinjerna för skolkommisionens arbete har varit uppfattningen att skolan borde »ge lärjungarna konkret kännedom om de företeelser som kommer att möta dem ute i samhället och göra dem bättre anpassade för livets svårigheter». I det syftet föreslås i principbetänkandet (SOU 1948:27) ett särskilt skolämne, samhällskunskapen, som bör avlösa hembygdsundervisningen i fjärde klassen och sedan kvarstå på schemat till och med den obligatoriska skolans avslutningsklass och som bör få en kraftigt förstärkt ställning i förhållande till det nuvarande ämnet medborgarkunskap, som det skall ersätta. En annan vägledande princip för skolkommisionen har varit principen att starkt bygga ut den praktiska undervisningen. Den 9-åriga enhetsskola, som kommissionen föreslår, får också vida större möjligheter än vår 7-åriga folkskola nu att tillgodose dessa båda önskemål. Dels kommer det att möjliggöras genom den föreslagna förlängningen av skoltiden, som ger bättre studietrymme överhuvudtaget och möjlighet dessutom att förlägga inhämtandet av svårare kunskaper och färdigheter till en mognare ålder. Dels bidrar här till den uppdelning, som skolkommisionen föreslår, av studiestoffet i grundkurser och överkurser, med en minskning av det lärostoff, som skall fast inläras av alla elever under varje skolår (grundkurserna) och ett tämligen fritt val av överkurser som ge en fördjupning i olika avsnitt utöver grundkurserna. Vidare räknar skolkommisionen med, att den önskvärda utökningen av kursinnehållet i vissa ämnen såsom samhällskunskap och praktisk hemkunskap skall uppvägas av en utgallring av mindre aktuellt och mindre väsentligt kunskapsstoff i andra ämnen. Då skolkommisionen konstaterar, att vad som inläres i skolan som nya vetenskapliga rön kan vara föråldrat efter någon tid och att det därför är mindre viktigt att ha alla behövliga fakta lagrade i minnet än att kunna och vilja orientera sig vidare i sitt ämne även efter skoltidens slut, så är detta konstaterande tillämpligt inte minst på ett sådant område som varukunskapen.

Skolkommisionen vill alltså, att skolan skall lära barnen att utnyttja tillgängliga kunskapskällor för att följa med utvecklingen, att de skola vänja sig att sovra ett skiftande material och inte ta för gott allt som förkunnas, att de skola läras att själva söka reda på fakta, när de behöva dem, och göras inställda på att friska upp, komplettera och ersätta de tidigare skolkunskaperna med mer aktuellt vetande under livets gång.

Till sådana användbara kunskaper för livet räknar skolkommissionen inköpskunskap och kunskaper om den enskildes ekonomi. Den teoretiska undervisningen på dessa områden an knytes i första hand till ämnet samhällskunskap, men skolkommissionen ger även uppslag på lämpliga anknytningspunkter till matematikundervisningen och näringsgeografien. I samhällskunskapen bör den enskildes och samhällets ekonomi belysas ömsesidigt. »Medan samhällsekonomin hör till högstadiet kan man börja diskutera den enskildes ekonomi tidigare. Det är synnerligen angeläget att eleverna får en tillräckligt ingående och åskådlig undervisning om budgetplanering och hembokföring samt olika former för sparande och försäkringsskydd. Lärjungarna bör få arbeta sig igenom och lösa konkreta uppgifter på dessa områden.» En del av dessa kunskaper kunna inhämtas i samband med räkneundervisningen, där räkneexemplen borde kunna belysa sådana frågor som hur man bäst gör inköp, lägger upp sin budget etc. — i analogi med vad man har i Norge, där man infört vad man kallar »samfundsregning». Av studiebesök, som skolkommissionen föreslår i sammanhanget, kan nämnas besök i affär, hantverksrörelse och industriföretag. Beträffande inköpskunskapen säger skolkommissionen, att den givetvis bör inhämtas under samverkan mellan de praktiska ämnena och samhällskunskapen. Åtskilligt om våra livsförnödenheters ursprung och egenskaper och vår varuförsörjning hör dock naturligt hemma i den ekonomiska geografien.

Sin egentliga hemvist har dock konsumentupplysningen i de praktiska skolämnena, där ett konsumentkunnande kan inflätas i de flesta slöjdlektioner och i flertalet undervisningstimmar på det husliga arbetets område. Redan på lågstadiet förutsätter skolkommissionen en breddning av den praktiska undervisningen med s. k. småslöjd, lerslöjd och grundläggande övningar i syslöjd och träslöjd som en förberedelse för det praktiska ämnet hemkunskap på högstadiet. De mindre skolbarnen böra därvid lära sig bl. a. att använda olika hushållsredskap, borsta skor och kläder m. m. På mellanstadiet (klasserna 4—6) skola dessa kunskaper påbyggas och slöjden innehålla sådana praktiskt nyttiga inslag som klädvård (vid syslöjd) och enkla reparationer (vid träslöjd). Samtliga pojkar böra under mellanskoleåren lära sig grunderna i träslöjd, vänjas vid verktyg av olika slag och vid arbete i olika slags material. Samtliga flickor böra parallellt lära sig grunderna i syslöjd och hemskötsel — dock framhålls att skrankor mellan könen bör undvikas ifråga om slöjdarterna. Blir det i praktiken ändå en uppdelning, skola pojkar och flickor — framhåller skolkommissionen — under viss tid obligatoriskt göra ett byte och pröva på varandras arbete. Alla måste få någon kännedom om och vana vid enklare arbetsmaskiner och mekaniska anordningar, som förekomma i ett hem, och vid hemsysslor i vidsträckt bemärkelse såsom målning, snickeri och lagning av enkla apparater. I 7:e och 8:e klasserna skola vissa praktiska kurser i hemkunskap och hemreparationer vara obligatoriska för både pojkar och flickor, för både elever med praktisk och elever med teoretisk studiegång. I dessa kurser bör ingå en elementär hushållskunskap med närings- och matlagninglära samt orientering om viktiga former av produktion i hemmet.

Förutom en dylik obligatorisk grundkurs föreslår skolkommissionen för högstadiet flera olika slag av tillvalskurser i praktiska ämnen, som eleverna kunna välja mellan med hänsyn till vad som intresserar dem mest, t. ex. tilläggskurser i hemkunskap, syslöjd, metallslöjd, teknisk varukännedom, maskin- och byggnadslära. Vad beträffar tilläggskursen i hemkunskap säger skolkommissionen, att den sannolikt kommer att väljas främst av flickor, men att även pojkar böra vara lika välkomna till den. Den bör ge ytterligare fördjupning i hushållskunskap, inköpskunskap och varukunskap, bostadskunskap med hemvårdslära samt barna-

vård. »Ett viktigt moment, som bör ägnas större uppmärksamhet än som hittills varit möjligt i våra skolor, är inköpskunskapen. För att denna del av undervisningen skall komma till sin rätt fordras att anvisningar och arbetsmaterial utarbetas och att fortbildningskurser anordnas för lärarna».

I kommissionens förslag till omläggning av vårt skolväsen föreslås sedan en linjedelning fr. o. m. nionde klass med uppdelning på tre huvudlinjer, varav en (9 g) är gymnasielinjen, där den nionde klassen utgör det 4-åriga gymnasiet första ring. Skolkommisionen vill inte tänka sig detta blivande gymnasium som en skolform för uteslutande teoretiska studier med ensidiga läsbegåvningar till elever, utan gymnasiet bör ha visst utrymme för frivillig undervisning i övningsämnen såsom hemkunskap och textilslöjd, varvid ekonomiska och organisatoriska synpunkter böra anläggas. »Härigenom kan intresse väckas inte endast för mångsidigheten i modern hemhushållning utan också för högre yrkesutbildning, som syftar mot vetenskapligt eller organisatoriskt arbete eller undervisande och upplysande verksamhet på hemhushållningens område», säger kommissionen. Som motivering för textilslöjdens införande på gymnasiestadiet anföres, att materialkännedom fått väsentligt större betydelse än tidigare, då naturprodukterna, bomull, ull, linne och silke utgjorde de huvudsakliga textila materialen. Nu har en mängd syntetiskt framställda material fått allt större användning och en stark utveckling på detta område är att vänta. »Det fordras en inte ringa kunskap och gott omdöme för att rätt behandla sådana material. I ämnet textilslöjd skulle därför förutom klädsömnad, lagning o. dyl. även kunna ingå enklare laborationer för att utröna hur skilda material förhåller sig vid behandling med värme, vatten och olika kemiska tvättmedel, liksom också deras mekaniska hållbarhet o. s. v.»

Som antydes genom denna redogörelse är det en rikedom på intressanta uppslag i de riktlinjer för den framtida skolans innehåll, som skolkommisionen drar upp i sitt principbetänkande och som närmast utarbetats av dess kursplanedelegation. De förslag, som härvid tangera området för utredningens arbete — konsumentupplysning i olika former —, ha ovan av utredningen brutits ut ur deras olika sammanhang med andra frågor i skolkommisionens betänkande och sammanställts för ett bedömande från utredningens speciella utgångspunkter. Utredningen har därvid kunnat konstatera genom samtal och diskussioner med pedagoger i praktiska ämnen och allmän hushållsexpertis, att det nya i förslagen om den praktiska skolundervisningen och hemkunskapen — med inköps- och varukunskap som integrerande delar — är den konkreta formulering, som kommissionen givit åt tankar, som länge rört sig bland fackfolket (hos hushållslärarynnor, slöjdlärare, forskare på hemhushållningens och varukunskapens område) och som för övrigt redan hunnit mogna så pass, att de diskuterats och vunnit anslutning inom vidare kretsar av husmödrar och allmänt konsumentintresserade. Sveriges husmodersföreningars riksförbund samlade sig redan 1941 kring liknande tankar och förslag i ett eget betänkande om »Hem och familj i vår medborgarfostran», vilket överlämnades till 1940 års skolutredning för att uppmärksamma skolutredningen på dessa frågor. Skolkommisionen har emellertid tagit upp i hela dess vidd problemet om skolans uppgifter i uppfostran av ungdomen till verklig insikt i familjehushållningens

och den individuella hushållningens teknik, och den har även ställt in detta problem i det nationalekonomiska sammanhanget på just det sätt, varpå utredningen enligt sitt uppdrag måste se dessa frågor. Utredningen kan också ge sin anslutning till den principiella uppläggning för en konsumentupplysning i skolorna, som skolkommissionen skisserat. Utredningen, som är medveten om, att skolkommissionen härvidlag liksom beträffande sina reformförslag i övrigt räknar med en relativt lång övergångstid före den fulla tillämpningen av förslagen, vill emellertid framföra några synpunkter på det fortsatta arbetet med utformningen av en verklighetsnära och efter barnens mognad anpassad konsumentupplysning i skolorna.

Under övergångstiden fram till 1960-talet tänker sig skolkommissionen, att man kan successivt reformera skolinnehållet genom att närma folkskolans och realskolans ämnen och ämnesinnehåll till vad som är avsett för enhetsskolan, t. ex. genom att ge samhällskunskapen en förstärkt ställning och börja ge viss undervisning i hemkunskap för både pojkar och flickor. En del för dessa uppgifter intresserade skoldistrikt torde kunna påbörja en omläggning redan i början på 1950-talet. Utredningen vill emellertid understryka vad skolkommissionen säger, att innan mera generella reformer av ämnesinnehållet genomföras, måste exempel på studieplaner utarbetas, undervisningsmateriel finnas tillgänglig, vidareutbildningskurser anordnas och i många fall viss försöksverksamhet förekomma. Hela problemkomplexet med timplaner, studieplaner och metodiska anvisningar — skolorganisationens och skolarbetets detaljer — skall hänskjutas till skolkommissionens kursplanedelegation. Det är enligt utredningens mening önskvärdt, att delegationen vid detta sitt kommande detaljarbete med att foga in det skiftande men genomgående praktiska kunskapsmaterial, som en klok konsumtionsavvägning behöver fotas på, ville anlita inte endast pedagogisk expertis på ifrågavarande område utan även den praktiska erfarenhet av konsumentvanor, kundpsykologi och konsumtionsinriktning, som handelns organisationer besitta, samt den erfarenhet av funktionsforskning på varumarknaden, som Hemmens forskningsinstitut och andra sådana institutioner kunna bidra med. För t. ex. de avancerade textillaborationer på gymnasietadiet, som skolkommissionen ger uppslag till, är ett samarbete av det senare slaget ofrånkomligt.

Givetvis kan det inte bli fråga om någon detaljerad undervisning om dessa ting för de elevåldrar, som enhetsskolan kommer att omfatta, men i tilläggskurserna för mera mogna elever under det sista och näst sista skolåret i enhetsskolan kan säkerligen ges en hel del värdefull konsumentupplysning av här antytt slag, speciellt för elever som under det nionde skolåret specialisera sig på förberedelserna för en blivande huslig yrkesutbildning, sömnadsutbildning eller affärsutbildning. Hela fördelningen av undervisningsstoff på grundkurser och överkurser och i samband därmed gallringen av väsentligt och mindre väsentligt undervisningsstoff

måste ske under medverkan av sådan skolkommissionen utomstående expertis, varom nyss talats. Därvid bör även frågan om läroböcker och annat undervisningsmateriel tagas upp till prövning och planläggning. Rent allmänt torde kunna sägas, att för att kunna inom rimlig tid genomföra den omläggning av skolans undervisning, som skolkommissionen syftar till, behövs det inte endast nya studieplaner utan även nya läroböcker — kompletterade med fortbildningskurser — för att de äldre lärargenerationerna, som ha seminarietiden långt bakom sig, skola bli i stånd att ge sin undervisning det nya innehållet. Med goda läroböcker, dito bredvidläsningslitteratur och instruktivt illustrationsmaterial i form av planscher, modeller, film o. dyl. kan emellertid flertalet lärare skickliggöra sig för de nya undervisningsuppgifterna. Det gäller även det undervisningsstoff, som konsumentupplysningen omsluter. På detta helt nya undervisningsområde ha ju inga nu verksamma lärare erhållit någon seminarieutbildning utan måste själva efterutbilda sig. Det är utredningens uppfattning, att den av utredningen föreslagna allmänna konsumentupplysningsavdelningen inom Hemmens forskningsinstitut (se kap. IV) bör kunna bli lärarna behjälplig härvidlag med aktuellt informations- och demonstrationsmaterial och tillsammans med lärarnas och handelsorganisationer anordna kurser i konsumentfrågor. Även den av utredningen föreslagna varumärkningsnämnden bör kunna bidra med demonstrationsmaterial (varudeklarationer). Såsom skolkommissionen insett, kommer mycket av lärostoffet i den moderna konsumentupplysningens tjänst att åldras och behöva ersättas med aktuella rön och erfarenheter i takt med vetenskapens och teknikens framsteg. Hemmens forskningsinstitut bör då ha till uppgift att successivt förmedla sådant nytt material till skolväsendet och medverka till att de presenteras i en för skolbruk lämpad och tillgänglig form. För att skapa förutsättningar för en sådan kontinuerlig kontakt mellan skolväsendet och konsumentupplysningens centrala organ har utredningen också föreslagit (se kap. IV) att en representant för landets skolväsen skall ingå som ledamot i den konsumentnämnd som enligt utredningens förslag skall anknytas till Hemmens forskningsinstitut.

Konsumentkunskap i yrkesundervisningen.

I skolkommissionens principbetänkande planeras också den framtida skolgång, som skall utmynna i det praktiska yrkeslivet. Meningen är, att den ungdom, som kommer att utgöra huvudparten av den yrkesverksamma befolkningen, skall i avslutningsklassen beredas en viss grundläggande yrkespraktik jämte en allmän orientering rörande det yrkesområde, inom vilket praktiken sker. Denna allmänpraktiska undervisning skall utgöra en direkt fortsättning på undervisningen i praktiska ämnen och yrkesorientering i klass 8. Yrkespraktiken bör i regel omfatta ungefär halva utbildningstiden under det nionde skolåret, och skolkommissionens yrkesutbildningsdelegation, som utarbetat riktlinjerna för klass 9 y, föreslår att yrkespraktiken utanför skolan skall förläggas till företag i näringslivet,

samhällets egna verksamheter och institutioner eller till elevernas hem. I enlighet med det sistnämnda alternativet blir det närmast fråga om utbildning i hantverk eller husligt arbete i hemmet, jordbruk och skogsbruk på föräldrarnas gård eller i handel i deras affär eller på deras kontor.

Enligt skolkommissionens förslag skola sedan dessa yrkespraktikanter få den kompletterande yrkesteorietiska undervisningen inom skolan. Därvid skola de teoretiska ämnena varieras efter det yrkesområde utbildningen avser. För utbildningen i husligt arbete bli de vanligaste yrkesteorietiska huvudämnena: kostlära, hemvårdslära, sömnadsteori, hemmets ekonomi och organisation, hälsolära, barnavård samt samhälls- och familjekunskap. I de flesta fall blir denna förberedande yrkesutbildning endast en orienterande allround-utbildning på elementarstadiet, och det framhålles uttryckligen, att den inte är avsedd att ersätta den egentliga yrkesutbildning, som nu har sin underbyggnad i folkskolan.

Beträffande den egentliga yrkesutbildningen kommer den i fortsättningen att utredas av skolkommissionens yrkesutbildningsdelegation, som i sinom tid skall framlägga förslag till dess reformering och utbyggnad. F. n. innehåller yrkesundervisningen i yrkesskolor och på arbetsplatser just så mycket materialkunskap, som respektive yrken behöva inrymma, för att göra sina utövare till goda yrkesmän. Särskilt i utbildningen för hantverksyrkena brukar ingå ett avsevärt pensum materiallära. Men någon allmän konsumentkunskap innebär givetvis icke detta. Självfallet blir en möbelsnickare en klok och kritisk konsument av möbler — åtminstone en säker bedömare av möbelkvaliteter och -priser — och en pianostämmare vet hur han skall köpa pianon liksom en bilmekaniker känner vilka fordringar en bilköpare har rätt att ställa på en bra bil. Detta gäller dock en konsumtion, byggd i stort sett på engångsanskaffningar, och den utgör bara en mindre sektor av den totala privatkonsumtionen. Egentligen är det endast det husliga yrket, som närmare berör en större del av konsumtionen, då dess arbetsobjekt i stor utsträckning utgöres av livsmedel och beklädnadsvaror. Den husliga yrkesutbildningen i våra yrkesskolor försiggår emellertid i kurser, där kursplaner, kurslängder och ämneskombinationer variera starkt och där omfånget av den material- och varukunskap, som meddelas, är relativt litet. Inte heller är elevantalet så stort, att man kan säga, att husmödarna i allmänhet genom denna kursverksamhet nås av ens en elementär konsumentupplysning. Ännu så länge är det endast bortåt 3 000 flickor (höstterm. 1946: 2 891 st.), som årligen genomgå heltidskurser om minst fem månaders längd i husmodersskolor inom yrkesskolväsendet eller i lanthushållsskolor. Det motsvarar c:a 6 % av varje årskull kvinnlig ungdom.

En ökning av antalet elever i dessa husmoders- och lanthushållsskolor måste emellertid alltid pressas fram av trycket från en upplyst, intresserad opinion och den har i regel mottrycket av begränsade finansieringsmöjligheter att övervinna, vilket gör att det sällan blir några hastiga stigningar i den numeriska tillväxten. En kvalitativ förbättring av undervisningen kan något lättare genomföras av en framsynt ledning med goda lärarkrafter som medhjälpare. Det är också vad som f. n. håller på att ske inom den husliga yrkesutbildningen. En förbättring och normalisering av kursplanerna pågår nu, under ledning av den nyinrättade (1 juli 1947) husliga byrån i yrkesöverstyrelsen. Allteftersom tiden för de äldre kursplanernas fastställelse utlöper, tagas dessa upp till förnyad prövning, och en noggrannare avvägd

ämnesfördelning rekommenderas de lokala skolmyndigheterna. Bl. a. innebär detta en avsiktlig tendens till ökning av antalet teoritimmar och därmed av möjligheterna att lägga en starkare betoning vid material- och varukunskap, vid analyser och värdesättning av olika materialegenskaper etc. I såväl äldre som nyare kursplaner förekommer alltid varukännedom i kostlärnan och i hemvårdslärnan undervisning om viktigare egenskaper hos kokkärl och övriga husgeråd, arbetsredskap och fast arbetsinredning, tvätt- och rengöringsmedel m. m.; i sömnadsteorin undervisning om de vanligast förekommande textila råämnena, deras egenskaper och behandling till garn och tyger, tygernas användning samt undersökning av materialet med hänsyn till ursprung, kvalitet och färgäkthet. I nyare kursplaner kan man emellertid även finna moment sådana som »planering av inköpen och i samband härmed något om lämpliga butiksvanor», »förslag till ändamålsenlig utrustning (med hushållsredskap) för ett normalhushåll», och i det nya husliga ämnet »verkstadsarbete med materiallära»: »möbelvård med ytbehandling, polering, boning, oljelasering, täckmålning m. m.» Beträffande det sistnämnda kursämnet må nämnas, att det ingår i kursplanen för en »renoveringskurs», som siktar på att få både husmödrar och husfäder som deltagare — alltså ge nyttig varuupplysning för konsumenter av båda könen.

Med detta åsyftar man att förskjuta tyngdpunkten i den husliga yrkesutbildningen från det inlärdade och repeterade manuella kunnandet närmare till den undersökande och experimenterande »varför»-inställningen, som också är den eftersträfvansvärda konsumentattityden. Ännu saknas här den behövliga förankringen i seminarieutbildningen av lärare. För att upphjälpa detta planeras fortbildningskurser för yrkeslärarinnor. Samtidigt ligger hela lärarinneutbildningen i stöpsleven.

Lärarytbildningen i hithörande ämnen.

Att föra en skolreform från papperet ut i verkligheten kräver lärare med reformintresse. Skolkommissionen har också lagt upp planerna för en radikal omläggning av lärarytbildningen för den blivande enhetsskolan, varigenom de nya lärarna skola kvalificeras för de tänkta nya uppgifterna. Utredningen har ingen anledning att närmare gå in på skolkommissionens förslag i detta avseende eller försöka sig på en bedömning av, huruvida kommissionen rekommenderat de rätta vägarna för sin reformering av lärarytbildningen med hänsyn till de resultat den vill uppnå därmed. Genom att ansluta sig till skolkommissionens principiella uppläggning av den medborgarundervisning och undervisning för vardagslivets behov, som inbegriper även konsumentfrågorna, har utredningen indirekt givit sin anslutning till de korresponderande åtgärder — rörande lärarytbildning och annat —, som kunna bli erforderliga för att förverkliga skolkommissionens inten-

tioner att göra de unga till mer insiktsfulla konsumenter än deras föräldrar äro.

Skolkommissionens förslag om en lärarutbildning för enhetsskolan med friare studiesätt och fördjupad undervisning på speciella avsnitt efter vederbörande lärarkandidats individuella intressen ger goda tillfällen till fördjupning även i konsumentfrågorna. Lärarpersonligheter, som självständigt bana egna vägar i undervisningen, äro emellertid inte flera än nydanarna och vägröjarna inom andra yrken. Flertalet lärare äro och komma alltid att förbli beroende av vad de inhämtat under sin utbildningstid av metodiska anvisningar och rekommendationer beträffande lärostoffet samt beroende av de kursplaner och läroböcker som stå till deras förfogande. Som framhållits tidigare i detta kapitel är det därför viktigt att läroboksfrågan löses parallellt med utbildningsfrågorna och kursomläggningarna.

Större delen av konsumentfrågorna — varukäntedom, inköpsteknik, kvalitetsbedömningar etc. — anknyta till de praktiska läroämnena, där undervisningen skötes av facklärare — hushållslärarinnor och slöjdlärare. En reformering av deras utbildning är därför angelägen och en sådan är också i görningen. Sedan lärarinne- och husmodersorganisationer länge pläderat för en förstärkt utbildning för lärare i husligt arbete och barnavård och en statlig utredning framlagt förslag om förbättrad hushållslärarinneutbildning, vilket förslag lades till handlingarna i samband med kriget, samt sedan befolkningsutredningen 1945 avgivit sina påminnelser i ärendet, tillsattes omsider en utredning rörande lärarinneutbildningen, som väntas framlägga sitt betänkande under innevarande år. Frågan om utredning av slöjdlärarnas utbildning, som f. n. saknar all enhetlighet och alla jämförliga kompetensgrunder, har också trätt i förgrunden, bl. a. i samband med skolkommissionens principdiskussion kring lärarutbildningen och under påstötningar av opinionen inom slöjdlärarnas egna led. Skolkommissionen, som önskar markera de praktiska skolämnenas betydelse genom att avskaffa deras benämning »övningsämnen», vill i analogi med detta också taga bort beteckningen övningslärare och föreslår namnet »speciallärare» som ny gemensam beteckning på samtliga lärare inom denna ämnesgrupp. Kommissionen säger sig också ha för avsikt att i fortsättningen samarbeta med pågående och blivande specialutredningar, som syssla med ifrågasvarande lärargrupperns utbildningsfrågor.

Som antytts har lärarinneutredningen kommit längst i detta sitt planerande och väntas bli färdig inom kort. Den har härvid att utgå ifrån en seminarieutbildning, som de berörda lärarkårerna själva anse mindre tidsenlig. Den reformering av utbildningen, som förberedes, gäller samtliga lärarinnegrupper inom den praktiska undervisningen: hushållningslärarinnor, barnavårdslärarinnor, sömnadslärarinnor, yrkeslärarinnor i sömnad och vävlärarinnor, som de i fortsättningen skola benämnas, samt de speciella lärarinnorna för trädgårdsskötsel och djurvård. För dem alla föreslås utbildningen omfatta c:a 5 år med grundkurser, praktik, förberedande lärarinneutbildning och slutligen tvenne seminarieår av mera högskolemässig läggning med vikten lagd på självständiga teoretiska studier och övningsundervisning. Även specialisering och tilläggsstudier utöver seminarietiden äro förutsedda, exempelvis för dem som önska fortbilda sig till konsulenter på hemhushållningens samtliga områden. Några närmare uppgifter om innehållet i den nya utbildningen föreligga icke, men man har att motse en förstärkning av de teoretiska ämnena, som göra det manuella arbetet meningsfullt och inriktat

på utveckling i takt med vetenskapliga och tekniska framsteg, och teoriundervisningen torde få mera konkreta anknytningar till laboratoriemässigt och experimentellt framstegsarbete, som rör vår produktion och konsumtion.

Utredningen, som givetvis saknar förutsättningar att bedöma hur mycket av dessa förslag som låter sig förverkliga inom ramen av en utbildningsorganisation, som i sista hand statsmakterna skola bestämma storleken av och kostnaderna för, vill dock uttala sin tillfredsställelse med det intresse för konsumentupplysningen som lärarinneutredningens planeringsarbete präglas av. Utredningen är nämligen på det klara med, att det är i denna utbildning av kunnigt och pedagogiskt folk på hemhushållningens område, som den allmänna konsumentupplysningen kan få sin bästa rekryteringsbas, och att det i mycket beror på det grundläggande upplysningsarbete, som dessa lärargrupper skola bedriva, om den allmänna konsumentupplysningen kommer att bli verkningsfull eller icke.

Sammanfattning

Såsom framgår av det föregående anser sig utredningen med detta betänkande ha fullgjort sitt uppdrag. Karaktären av uppdraget, som omfattat så allmänna problem av stor räckvidd som produktforskning, standardisering, reklam, kvalitetskontroll och konsumentupplysning, har kommit utredningen att begränsa sig till allmänna synpunkter, önskemål och rekommendationer beträffande vissa av de ämnesavsnitt, som utredningen behandlat. På de områden, där det enligt utredningens mening funnits möjligheter att framlägga mera konkreta förslag, har emellertid utredningen gjort detta. Dess båda huvudförslag anknyta således till verksamheter, som redan i någon mån prövats och befunnits möjliga och värda att bygga vidare på.

Det första av dessa förslag återfinnes i kap. 3. För att underlätta konsumenternas bedömning av de varor, som utbjudas på marknaden, föreslås en vidgad användning av varudeklarationer och kvalitetsmärkning. En ökad användning av varudeklarationer bör komma till stånd på frivillighetens väg, men för att samordna och effektivisera arbetet härmed föreslår utredningen inrättandet av ett centralt samarbetsorgan, en varumärkningsnämnd, i nära anslutning till Sveriges standardiseringskommission (SIS), men fristående från denna, med egen styrelse, egna stadgar och egen budget. Då utredningen anser, att den föreslagna nämnden bör vara ett enskilt organ, hemställer den att Kungl. Maj:t måtte taga initiativ till erforderliga överläggningar med de för en varumärkningsnämnd intresserade parterna — näringslivets organisationer, konsumentorganisationer m. fl. — angående såväl inrättandet av nämnden som riktlinjerna för dess verksamhet, sammansättning samt arbets- och finansieringsformer. Utredningen föreslår dock för sin del, att nämnden sammansättes av 14 ledamöter, varav en ordförande utsedd av Kungl. Maj:t. Vidare föreslås, att administrationskostnaderna för nämndens verksamhet, beräknade till 85 000 kr om året, skola bekostas av staten och i nämnden ingående intresseparter gemensamt. Därjämte hemställs om ett statsanslag av 75 000 kr för nämndens

första verksamhetsår, att användas för standardiseringsarbete i samband med varumärkning.

Ett intimt samarbete förutsättes mellan den nya varumärkningsnämnden och standardiseringskommissionen. Bl. a. för att möjliggöra en objektiv information (genom varudeklarationer m. m.) rörande varornas sammansättning och egenskaper och för att säkerställa ett för konsumenterna ändamålsenligt typurval av olika varuslag på marknaden och ett förbilligande av tillverkningen av goda standardvaror rekommenderar utredningen en mera omfattande standardiseringsverksamhet och en ökad serieproduktion (kap. 2). Åt den föreslagna varumärkningsnämnden anförtros även uppgiften att stimulera intresset för serieproduktion inom näringslivet samt väcka konsumenterna till insikt om de fördelar i ekonomiskt och kvalitativt hänseende, som kunna vinnas genom ökad serieproduktion och standardisering — den senare uppgiften bör dock nämnden utöva i samarbete med det nya upplysningsorgan, som utredningen föreslår i kap. 4 (se nedan). Beträffande fördelningen av kostnaderna för den standardiseringsverksamhet, som bedrivs på konsumtionsvaruområdet anser utredningen (kap. 2) att funktionsstudier, som standardiseringsorgan och liknande institutioner uppdraga åt Hemmens forskningsinstitut (HFI) att utföra, skola bekostas av vederbörande organ själva. En följd härav torde bli att statsbidraget till SIS måste ökas och att bl. a. Hemmens forskningsinstituts forskningsverksamhet avlastas en del utgifter för uppdrag, som kommit institutet till del genom SIS. För att ge företrädarna för de allmänna konsumentintressena och konsumentexpertisen möjlighet att påverka standardiseringsarbetets inriktning föreslår utredningen vidare en ökad representation för dessa intressen i SIS med fyra representanter för Hemmens forskningsinstitut i SIS' huvudkommission och en av dem i SIS' arbetsutskott.

Även utredningens andra huvudförslag anknyter till ett område, där viss försöksverksamhet ägt rum. Konsumentupplysning har liksom varudeklarationer prövats i olika former, varvid man kunnat konstatera det stora behovet av bådadera. Utredningen föreslår därför (kap. 4) ett särskilt upplysningsorgan med uppgift att insamla informationsmaterial om konsumtionsvaror från olika myndigheter, forskningsinstitut och företag inom skilda varubranscher, att verkställa undersökningar om konsumtionsvanorna och -behoven hos olika befolkningsgrupper och familjetyper samt sprida de inhämtade kunskaperna till såväl konsumenter som producenter. Såsom lämpliga upplysningsformer rekommenderar utredningen en kontinuerlig presstjänst med distribution av tidskriftsartiklar, en egen tidning, när förhållandena så medgiva, broschyrer, föredrag och radio, utställningar, bilder, modeller och film. För handhavande av upplysningsverksamheten föreslås ett konsumentupplysningsorgan, förlagt till HFI som en särskild avdelning därinom och ett komplement till institutets forskningsverksamhet. Denna nya upplysningsavdelning föreslås bli jämställd med nuvarande

forskningsverksamhet och höra under en och samma styrelse. Dock böra de två verksamheterna ha var sitt arbetsutskott, varsin föreståndare och varsin budget. Utredningens förslag om en uppdelning av institutets arbete på tvenne avdelningar, den ena för forskning, den andra för upplysningsfrågor, har aktualiserat frågan om ett namnbyte för institutet. Utredningen föreslår emellertid, att namnfrågan måtte upptagas till närmare prövning vid den slutgiltiga utformningen av institutets framtida verksamhet. Beträffande institutets organisation framlägger däremot utredningen vissa bestämda förslag. Sålunda förordas en minskning av antalet ledamöter i styrelsen för att göra denna funktionsdugligare och i gengäld föreslås — för att stärka kontakten med de organisationer och institutioner, för vilka representanter icke kunna inrymmas i HFI:s styrelse — en särskild konsumentnämnd med ett 25-tal medlemmar och med rådgivande men icke beslutande befogenheter. För finansiering av den nya upplysningsavdelningen hemställer utredningen till att börja med om ett statsanslag av 86 000 kr för administrationsändamål, 35 000 kr för allmänna omkostnader och 100 000 kr till upplysningsverksamhet, inalles 221 000 kr. Utredningen föreslår, att ca 57 000 kronor av de statliga medel på ca 97 000 kronor, som f. n. täcka Aktiv hushållnings verksamhet, i fortsättningen skulle utgöra en del av ovannämnda totalkostnad för upplysningsverksamheten, medan återstående 40 000 kronor skulle anslås till en blivande textilavdelning inom Hemmens forskningsinstitut.

Föremålen för HFI:s blivande upplysningsverksamhet behandlas även ingående i kap. 4. Förutom åt propaganda för varudeklarationer och upplysning om, hur varudeklarationerna skola läsas för att ge köparna behöflig vägledning, bör HFI:s upplysningsavdelning ägna sig åt upplysning om kvalitets- och prissambanden, reklamens metodik, skol- och annan undervisning i konsumentfrågor m. m. Enligt utredningens mening finnes anledning få till stånd ett närmare studium av reklamens former, kostnader och »värde» ur upplysningssynpunkt. Utredningen förordar vidare en ökad upplysning om märkesvaror och uppmanar handeln att använda sig av lätt synliga prisuppgifter, när varorna utbjudas, vare sig detta sker i reklam eller vid skyltning och demonstration inom butikerna. Utredningen understryker vidare (kap. 3) behovet av ökad utbildning av inom distributionen anställda och en förbättrad kundtjänst inom handeln. Slutligen framlägger den (kap. 5) en del förslag kring den grundläggande konsumentupplysningen i skolorna, förordar bl. a. ett samarbete mellan 1946 års skolkommision och HFI samt handelns organisationer vid utformningen av de blivande kursplanerna i hem- och varukunskap samt betonar nödvändigheten av omläggningar i utbildningen av olika lärarkategorier för att skickliggöra dessa för de undervisningsuppgifter, som beröra vår konsumtion.

Vad beträffar forskningen på konsumtionsvaruområdet betonar utredningen (kap. 2) önskvärdheten av att möjligheter skapas för mera syste-

matiska undersökningar rörande konsumenternas behov och rörande varornas lämpliga kvalitet och utformning. Samtidigt uttalar den som sin förhoppning, att den utveckling mot centralt organiserad branschforskning och specialforskningsinstitut, som ägt rum, kommer att fortgå och medföra en utbyggnad av forskningsresurserna även för ännu icke tillgodosedda varuområden. I den mån specialforskningscentraler komma att upprättas inom flera olika branschområden och komma att sysselsätta sig med produktionens anpassning till konsumentbehoven, är det enligt utredningens mening angeläget, att konsumentintresset och expertisen inom hemforskningen erhålla visst inflytande över forskningens bedrivande genom representation i forskningsinstitut och forskningskommittéer. Rörande speciellt den funktionsforskning, som bedrivs vid HFI, framhåller utredningen det angelägna i att ramen för institutets forskningsuppgifter så klart som möjligt bestämmas och att en gränsdragning sker i förhållande till övriga forskningsinstitutioners verksamhet, så att risken för dubbelarbete elimineras. Med exempel från en rad varuområden exemplifierar utredningen hur den anser, att en sådan gränsdragning bör ske. Utredningen förutsätter, att den nya styrelse, som HFI kommer att erhålla vid en omorganisation i enlighet med utredningens förslag, skall i samråd med den föreslagna konsumentnämnden såsom en första uppgift låta utarbета ett konkret program för forskningsarbetets omfattning och inriktning på såväl längre som kortare sikt. Med den centrala ställning på konsumtionsvaruforskningens område, som HFI innehar och även framgent kommer att ha, anser utredningen slutligen, att institutet bör bli representerat i Statens tekniska forskningsråd.

För att underlätta för enskilda konsumenter att få varukontroller utförda vid forskningsinstitut och provningsanstalter framhåller utredningen till sist, att det vore önskvärt med en sänkning av avgifterna för sådana varuprovningar. I första hand berör detta önskemål Statens provningsanstalt. Utredningen hänvisar för närmare prövning av detta uppslag till en utredning inom handelsdepartementet om den statliga provningsverksamhetens organisation.

Av den ovan lämnade redogörelsen för utredningens förslag och rekommendationer framgår, att vissa statsanslag bliva erforderliga, om utredningens förslag skola kunna förverkligas. För de två huvudförslagen — om inrättandet av en varumärkningsnämnd, respektive en upplysningsavdelning vid HFI — kräves sålunda ett anslagsbelopp på $(75\ 000 + 221\ 000) = 296\ 000$ kr, plus det belopp för varumärkningsnämndens administration (totalt 85 000 kr), som staten kan komma att åtaga sig att utgiva. Härutöver komma belopp, som utredningen icke kunnat beräkna, för utbyggnad av standardiseringsverksamheten, eventuella bidrag till nya specialforskningsinstitut, eventuellt ökat anslag till provningsanstalter för sänkning av varuprovningstaxorna m. m.

Reservation av ledamoten Appelquist:

Beträffande organisationen av konsumentupplysningen.

Beträffande betydelsen av att erhålla en allmän konsumentupplysning delar jag helt kommitténs uppfattning. Däremot hyser jag en från kommittén avvikande mening rörande organisationsformen för konsumentupplysningsverksamheten.

I motiveringen till huvudförslaget har starkt understrukits vikten av att upplysningen blir obunden av obehöriga inflytanden. Detta uttalande vill jag tolka så, att kommittén önskar få till stånd ett gentemot i första hand affärsintressen oberoende upplysningsorgan, med stark förankring inom konsumentkretsar. Denna principiella inställning bör vara avgörande, då det gäller att söka former för verksamhetens bedrivande. I en upplysning av detta slag, vilken i hög grad kommer att omfatta för såväl näringsliv som konsumenter brännande spörsmål i vad det gäller förhållandena på varumarknaden, är det uppenbart att mycket skiftande intressen komma att göra sig gällande om hur arbetet skall bedrivas. Detta är enligt min mening ett avgörande skäl till varför man bör fordra att en opartisk institution skall leda upplysningsarbetet.

Emellertid kan jag icke finna att kommitténs huvudförslag tillgodoser detta konsumentkrav på en fri och obunden upplysningsverksamhet. Hemmens forskningsinstitut är ekonomiskt beroende av organisationer inom produktion och handel, och förslaget förutsätter därutöver en inom institutets styrelse ytterligare ökad representation från näringslivet än vad hittills varit fallet. Industrin har i den nuvarande styrelsen endast en representant av aderton ledamöter, under det att kommitténs förslag inrymmer tre — eller fyra om Sveriges lantbruksförbund medtages — näringslivsrepresentanter inom en styrelse, vars ledamotaltal genom förslaget nedbringats till fjorton.

Även andra skäl av mera praktisk betydelse kunna tala emot att förlägga den planerade upplysningsverksamheten till Hemmens forsknings-

institut. Enligt kommitténs förslag, vilket jag ansluter mig till i denna punkt, skall upplysningsarbetet bedrivas på grundval av många andra källor än enbart Hemmens forskningsinstituts undersökningsmaterial. Man ifrågasätter då, om institutet besitter tillräcklig auktoritativ och central ställning för att alltid ha möjlighet att insamla material från andra, i forskningshänseende jämställda institutioner, i syfte att genom den föreslagna upplysningsavdelningen på egen hand redigera och distribuera det främmande materialet. Denna synpunkt har också framkommit under utredningens överläggningar med representanter för Hemmens forskningsinstitut. Det är måhända heller icke uteslutet att en ytterligare ökning av institutets redan förut stora arbetsprogram ifråga om forskningen — där jag anser institutet vara av utomordentlig betydelse — genom förläggandet av den centrala upplysningen dit, skulle försvåra erhållandet av ändamålsenliga arbetsformer för såväl forskningsavdelningen som för den planerade upplysningsavdelningen.

Med hänsyn till dessa invändningar gentemot huvudförslaget anser jag att andra vägar borde prövas beträffande den nya konsumentupplysningsverksamhetens ordnande. De skäl som av utredningen anförts mot tanken på att åstadkomma ett konsumenternas eget upplysningsorgan efter amerikanskt mönster torde vara riktiga i nuvarande läge. Däremot skulle enligt min mening det av utredningens majoritet avvisade förslaget att låta Aktiv hushållning handhava konsumentupplysningen vara mera betryggande ur synpunkten av en obunden upplysningsverksamhet. Även andra skäl tala för en sådan lösning.

I princip bör en upplysningsverksamhet av här ifrågavarande slag vara en statlig uppgift. Den avser en för konsumenterna planerad undervisnings- och upplysningsverksamhet av samma slag som skolundervisningen. Materialet skall därvid grunda sig på sakuppgifter om förhållandena på varumarknaden, av intresse för alla parter i samhället. Ett statligt organ har i detta sammanhang naturliga förutsättningar att bedriva arbetet helt objektivt och därigenom i konsumenternas intresse. Ett statligt organ har därjämte möjligheter att samordna konsumentupplysningsarbetet, i varje fall för alla berörda samhällseliga organ och institutioner av halvofficiell karaktär på forskningsområdet m. m. I detta sammanhang skall även erinras om att konsumentupplysningsverksamheten inom andra länder har organiserats av staten. Detta gäller bl. a. Danmark, Norge och England, vilka samtliga ha statliga upplysningsorgan, dock organiserade efter skilda principer beträffande förankringen i konsumentgrupper samt beträffande samarbetet med näringslivet. De goda erfarenheter, som i dessa länder kunnat konstateras av en statlig verksamhet på hithörande område, utgöra ytterligare skäl för att pröva möjligheten av en liknande lösning även i vårt land.

Då jag i likhet med kommittén i övrigt har önskat undvika att framlägga förslag om inrättande av en helt ny institution, har jag bland de institutioner, som redan finnas, stannat för Aktiv hushållning såsom ett lämpligt statligt organ för den allmänna konsumentupplysningsverksamheten. Aktiv hushållning har under kriget utgjort en mycket värdefull och anlita informationscentral för aktuella konsumentfrågor. *Jag har därför velat förorda, att nuvarande Aktiv hushållning utbrytes ur statens priskontrollnämnd för att sortera direkt under Kungl. Maj:ts kansli såsom en även fortsättningsvis statlig informationsbyrå för allmän konsumentupplysning.* Dess nuvarande forskningsuppgifter på det textila området böra dock överflyttas till Hemmens forskningsinstitut. Namnet Aktiv hushållning bör bibehållas såsom redan känt och uppskattat bland konsumenterna. I organisatoriskt hänseende skulle emellertid det nya Aktiv hushållning helt behöva förändras. Något i detalj utarbetat förslag har jag dock inte ansett mig ha anledning att framlägga. Här skall blott anges några synpunkter på organisationsformerna.

Det ovannämnda kravet på fast förankring hos olika konsumentorganisationer skulle sålunda kunna förverkligas genom att dessa bli representerade inom Aktiv hushållnings ledning efter liknande principer som exempelvis det danska Statens Husholdningsråd är uppbyggt på. Med hänsyn till önskvärdheten av att undvika viss dubbelrepresentation av konsumentintressena inom såväl det av mig föreslagna nya Aktiv hushållning som Hemmens forskningsinstitut — vilket föranlett en av majoritetens invändningar gentemot tanken på ett bibehållande av Aktiv hushållning — skulle måhända en annan organisationsform vara mera tillfredsställande. Styrelsen skulle sålunda kunna begränsas till några få representanter för konsumentintressena och för landets skolväsen jämte chefen för Aktiv hushållning. Den nödvändiga kontakten såväl med de forskningsorgan, som skola bidra till upplysningen, som med konsumentorganisationer i övrigt, skulle lämpligen kunna erhållas genom inrättande av en konsumentnämnd av samma karaktär som majoriteten föreslår och som blir gemensam för Aktiv hushållning och Hemmens forskningsinstitut.

Samarbete dels mellan det statliga upplysningsorganet och Hemmens forskningsinstitut samt dels mellan upplysningsorganet och den av utredningen i annat sammanhang föreslagna varumärkningsnämnden bör kunna garanteras genom ömsesidig representation i respektive organs styrelser eller nämnder och råd.

Beträffande riktlinjerna för konsumentupplysningens bedrivande.

I huvudförslaget påpekas att konsumenterna — även om varudeklARATIONER mer allmänt genomföras — äro betjänta av att på ett lättfattligt och översiktligt sätt få reda på de relativa förtjänsterna i såväl pris- som kvalitetshänseende hos de på marknaden förekommande typerna av ett

varuslag. Pris- och kvalitetsolikheter beträffande likartade varor bereda köparen svårigheter vid inköpsvalet. Detta vill jag på det kraftigaste understryka. Ett konsumentupplysningsorgan kan göra marknadsstudier angående priser och kvaliteter på varorna och sedan i broschyrer eller på annat sätt informera konsumenterna om resultaten, sägs det i huvudförslaget. I den fortsatta skrivningen anföres emellertid betänkligheter som i viss mån fråntar upplysningsorganet möjligheten att lämna ut resultaten av utförda pris- och kvalitetsjämförelser; t. ex. påpekas att kritiska omdömen från upplysningsorganets sida skulle kunna verka hämmande på ett företags avsättning, särskilt av nya varor. Jag anser inte detta vara skäl nog för att fråntaga upplysningsorganet möjligheten att öppet redovisa såväl konstaterade nackdelar som fördelar med en vara. *Upplysningsorganet bör ha möjlighet att till konsumenterna lämna ut hela provningsresultatet, även när detta avslöjar mindre tillfredsställande egenskaper hos varan, så mycket mer som upplysningen ju förutsättes bygga på objektiv forskning och det under sådana förhållanden icke borde kunna bli fråga om någon oberättigad kritik av undersökta varor.*

ÖVERSIKTER

rörande forskning, standardisering, kvalitetskontroll samt varuupplysning
inom viktigare konsumtionsområden

Textil

FORSKNING

Grundforskning: Svenska textilforskningsinstitutet i Göteborg.

Tillämpad forskning: Textillaboratorierna i Borås och Norrköping; provningsanstalter m. m. samt enskilda företag.

Tillfälliga krisbestämmelser

rörande tillverkning och priser genom olika försörjningsmyndigheter och genom priskontroll.

Textil- och Beklädnadsindustrin

	År 1947	Import	Export
Tillverkningsv.	1 904 milj. kr.	1 055 mkr	38 mkr
Arbetsställen	1 465 milj. kr.		
Arbetarantal	91 796		
Huvudorganisationer: Textilrådet resp. Konfektionsindustri-föreningen.			

STANDARDISERING

- 1) Genom tillfälliga krisbestämmelser betr. materialanvändning och specifikationer.
- 2) Viss måttstandardisering för herrkonfektion och trikåplagg.
- 3) Mallar för varudeklarationer enligt enhetliga provningsbestämmelser, utarbetade av Textilrådet, anslutet till SIS år 1948.
- 4) CBS:s standard för textila varor för sjukhusens behov (SIS).

HANDEL

Textilgrossisternas riksförbund, Sveriges beklädnads- och manufakturhandlareförbund. Utbildning av försäljare genom Köpmanna-institutet, KF och enskilda företag.

VARUMÄRKNING

Fabrikantmärkning vanlig. Varudeklarationer förekomma hos vissa företag ss. YFA, Mab o. Mya, KF, Altea m. fl.

ALLMÄN KONSUMENTUPPLYSNING

Aktiv hushållning (barnkläder m. m.) Svenska Slöjdföreningen (inredningstextilier). Studieverksamhet inom organisationer. Utställningar, broschyrer, film. Tidskriften Textilia.

En betydande andel av den totala konsumtionen av varor utgöres av textila produkter. I hushållens budget komma utgifter för beklädnadsvaror och textila inredningsartiklar närmast efter livsmedelsposten. Textila material ha en mångfald användningsområden inom hushållen. Gardiner, linneförråd, täcken, filter, mattor, möbelklädsel m. m. höra till utrustningen i ett hem och anskaffas vanligen vid bosättningen samt ersättas eller kompletteras först så småningom under hushållens bestånd. Kläder för olika ändamål förnyas betydligt oftare på grund av den snabbare slitningen och av modernas växlingar. Eftersom textilvaror behövas för så många skilda ändamål, äro även de krav som ställas på varornas kvalitet, utseende och pris mycket skiftande. Med hänsyn härtill få också standardiseringsfrågorna på detta område en annan karaktär än på åtskilliga andra varuområden, t. ex. beträffande hushållsredskap eller kemisk-tekniska artiklar, för vilka kraven på god formgivning och lämplig sammansättning äro helt utslagsgivande.

Valet av råvara har i första hand betydelse för de färdiga textiliernas kvalitet och användbarhet. Råmaterialen — ull, bomull, lin, silke och syntetiska produkter — ha sina speciella egenskaper, som göra dem lämpliga för olika slags tillverknings sätt och användningar. Den moderna textilindustrin förfogar numera över sådana tekniska och kemiska hjälpmedel att råmaterialen vid förädlingen kunna erhålla önskvärda egenskaper beträffande hållfasthet, ljusåktighet, vattentätthet m. m., som naturprodukterna i sig själva måhända endast i mindre grad äga.

Forskningen kring textila material och framställningsmetoder har skapat nya möjligheter för produktionen att tillgodose behoven av textila produkter med sådan sammansättning och kvalitet som är ändamålsenlig för de avsedda ändamålen. Samtidigt ha vägar öppnats för ett objektivt angivande av textiliernas egenskaper i olika avseenden. Varudeklarationer angående tygernas sammansättning och egenskaper kunna vägleda konsumenterna vid inköpen.

I det följande redogöres för det pågående arbetet beträffande forskning, standardisering och konsumentupplysning inom det textila området. Inledningsvis lämnas vissa data rörande den textila produktionen i vårt land samt rörande organisationsväsendet inom textil- och konfektionsbranschen.

Tillverkning.

Inom textil- och beklädnadsindustrin funnos år 1947 enligt kommerskollegii industristatistik 1 465 arbetsställen med ett arbetarantal av 91 796 och ett tillverkningsvärde av 1 904 milj. kronor. De båda huvudgrupperna textil- och beklädnadsindustri indelas i ett flertal delbranscher för textila tillverkningar på olika förädlingsstadier m. m.

Utgifter för privat konsumtion av textilvaror ha för år 1947 beräknats till 2 910 milj. kronor och för år 1948 till 3 135 milj. kronor, varvid under nämnda år utgifterna för beklädnadstextilier skulle utgjort 2 500 respektive 2 790 milj. kronor, och av inredningstextilier 410 respektive 345 milj. kronor. (Meddelanden från Konjunkturinstitutet, Serie B: 9; Textilrådets årsberättelse 1948). Textilkonsumtionens andel i procent av totala utgifter för privat konsumtion skulle enligt samma källa utgöra 18,0 respektive 17,6 % under åren 1947 och 1948.

Den inhemska tillverkningen av färdiga textilvaror vilar till övervägande del på import av råmaterial och i viss grad även på halvfabrikat. Självförsörjningsgraden är sålunda växlande från råmaterialen — där den för bomull är 0 %, för ull 2—3 % — och halvfabrikaten — där den år 1948 var 30 % för konstsilke, 44 % för kamgarn, 76 % för cellull, 77 % för bomullsgarn och 93 % för kardgarn — till *färdigvaror* — där självförsörjningsgraden för vävnader var 70 %, för

bomulls- 80 %, för cellul-, 83 % för siden- och 84 % för yllevävnader samt för trikåvaror var den 83 % för bomulls-, 84 % för ylle- och 97 % för konstsilketrikå. Beträffande konfektionen är landet praktiskt taget helt självförsörjande. Det kan nämnas att de svenska konfektionsföretagen år 1947 producerade i runt tal 1,2 milj. herr- och pojkkostymer, 1,4 milj. klänningar och 2 milj. överplagg. Endast en obetydlig del av den textila tillverkningen exporteras. Exportvärdet år 1947 var 38 milj. kronor.

Å sid. 180—181 återges en översikt, som på utredningens begäran utarbetats av Textilrådet beträffande försäljningsvägarna för olika textila produkter samt beträffande den kontroll, som f. n. förekommer inom vissa tillverknings- och handelsområden.

Organisationsväsendet inom textilbranschen.

Branschorganisationer inom Sveriges industriförbund äro Textilrådet och Konfektionsindustriföreningen. Inom grosshandeln finns Textilgrossisternas riksförbund med ett 150-tal medlemmar, svarande för ca 80 % av samtliga till detaljhandeln saluförda textilvaror. Detaljhandelns huvudorganisation på det textila området är Sveriges beklädnads- och manufakturhandlareförbund med ca 4 600 medlemmar.

Textilrådet bildades år 1939 med uppgift att handlägga gemensamma frågor för textilindustrin. Till rådet äro anslutna ett flertal textila branschorganisationer såsom Svenska bomullsfabrikantföreningen, Svenska ylleindustriföreningen, Sveriges trikåfabrikanters förening, Svenska lin-, jute- och hampindustriföreningen samt textilrådets allmänna grupp. Medlemmarna representera ca 87 % av textilindustrins arbetarantal. Sedan år 1948 är rådet anslutet till Sveriges standardiseringskommission. Rådet arbetar på fem utskott. Bland dess nuvarande arbetsuppgifter må här nämnas dess standardiseringsutredning samt i samband med denna vidtagna åtgärder att stimulera företagen till ökad användning av varudeklarationer på grundval av enhetliga mallar (se nedan).

Konfektionsindustriföreningen är Textilrådets motsvarighet inom beklädnadsindustrin. Vissa av föreningens arbetsuppgifter äro f. n. anförtrodda åt särskilda sakkunnigkommittéer, nämligen barnkläderskommittén, standardiseringskommittén, modeinformationskommittén, målforskningskommittén, storlekskommittén, importkommittén samt priskontrollkommittén.

Forskning.

Den textila forskningen i Sverige är av ganska nytt datum. Enligt utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande (SOU 1943:11) hade textila forskningsarbeten fram till senare år utförts endast i mycket begränsad omfattning och den svenska textilforskningen var icke på långt när av en omfattning, som svarade mot den i de stora textilländerna. Sedan Svenska textilforskningsinstitutet i Göteborg tillkommit år 1943 i enlighet med ovan nämnda utrednings förslag, har emellertid en centralt organiserad forskningsverksamhet ordnats för textilindustrin. Förutom vid detta nyinrättade institut tillgodoses forskningsbehoven även vid andra institutioner, bl. a. vid Textiltekniska forskningslaboratoriet vid Lennings i Norrköping samt vid textilinstitutet i Borås. Proving av textila material o. dyl. förekommer vidare vid statens provningsanstalt m. fl. institutioner, för vilka dock forskningen icke är en huvuduppgift. Slutligen ha åtskilliga enskilda företag egna laboratorier för målbetonad forskning, kvalitetskontroll o. dyl.

Textilforskningsinstitutet i Göteborg: Institutet inrättades genom samverkan mellan staten och en för ändamålet bildad stiftelse inom industrin för svensk textilforskning. Staten har bekostat institutets anläggningar och stiftelsen dess utrustning. Driftskostnaderna täckas dels av statsanslag, dels av bidrag från stiftelsen. Institutets forskningsverksamhet skall bedrivas i sådana former, att resultaten av grundforskningen kunna bearbetas vidare genom industriell målforskning till praktiskt tillämpliga resultat för att möta konsumtionens krav.

Forskningsarbetets föremål är de textila materialen d. v. s. fibrerna. Undersökningar av fibrernas struktur avse alla slag av råmaterial, såsom ull, bomull, lin m. m. liksom även på syntetisk väg framställda fibrer. De textila behandlingsmetoderna äro föremål för i första hand kemisk forskning. I samband härmed undersökas textila hjälpmedel såsom tvålar, lösningsmedel, klistringsmedel, spinnoljor m. m. samt helsyntetiska preparat, vilka användas vid färdigbehandling och appretering av textilvaror i syfte att erhålla önskvärda egenskaper hos textilmaterial, t. ex. skrynkelfrihet, krympfrihet, värmeisolerande förmåga, vattenavstötande förmåga etc.

Forskningsarbetet avser vidare studier, som hänföra sig till mekaniska problem inom textiltillverkningen, t. ex. rörande friktioner och sammanhållningen mellan de enskilda fibrerna under spinningprocessen.

Institutets arbete tar även sikte på direkta frågeställningar för målforskningen såsom vilka egenskaper ett tyg bör ha för att ge bästa möjliga beklädnadsvara; samt huruvida det är möjligt att med utgångspunkt från fibrernas fysikaliska och kemiska egenskaper bedöma det färdiga tygets egenskaper. I detta sammanhang utarbetas provningsmetoder för textilmaterial för bedömning av deras praktiska användbarhet, vilket bl. a. sker i samarbete med Textilrådets standardiseringsutredning (se nedan).

Förutom forskningsverksamhet har institutet till uppgift att medverka vid utbildningen av tekniker och forskare på det textila området, bl. a. genom samarbete med Chalmers tekniska högskola.

Medan sålunda grundforskningen i fortsättningen kommer att bedrivas centralt vid textilforskningsinstitutet i Göteborg, kommer behovet av samarbete, då det gäller den *tillämpade forskningen*, att tillgodoses vid textilinstituten i Borås och Norrköping.

Lennings textiltkniska institut har under senare år rustats upp för nya forskningsuppgifter. En forskningssammanslutning av intresserade företag inom textil-, trika- och konfektionsindustrierna, företrädesvis belägna i östra och södra Sverige, bildades år 1944 för att bedriva tillämpad forskning vid institutet. Kostnaderna härför skulle bestridas av en för ändamålet bildad fond. I enlighet härmed har institutets maskinutrustning för forskningsändamål kompletterats. Härigenom har man fått möjlighet att inom institutet följa råvaran genom samtliga processer, rensning, spinning, vävning eller stickning, färgning och appretering samt att se hur den färdiga vävnaden förhåller sig vid tillskärning, sömnad och pressning. Vidare har man fått möjlighet att utröna tygets krympning, hållfasthet, färgäktighet o. s. v. — egenskaper som bestämma tygets användbarhet för visst ändamål. Under de senaste åren ha sålunda undersökningar pågått beträffande fabriktionsmetoder, t. ex. varpklistring, mättningsmetoder för fiberlängd, kardningens betydelse för fiberstyrkan, praktiska frågor i samband med ulltvätt o. s. v. Därvid kunna resultat ha kunnat utnyttjas av de företag, som understödja laboratoriet. Vissa undersökningar äro emellertid att hänföra till vanlig materialprovning och utföres av provningsanstalten vid institutet. Anstalten tillkom år 1922—23 genom

medel, som industrin ställde till förfogande och den kommer som hittills att utföra materialprovningar och undersökningar m. m. på uppdrag från enskilda, företag, statliga och andra institutioner.

Textilinstitutet i Borås är i första hand en textilteknisk utbildningsanstalt. Därjämte bedrivs viss textilteknisk forskning samt utföres textil materialprovning. Vidare tillverkas mönster för vävning och tryckning.

Den textiltekniska utbildningen omfattar ett flertal 1-årskurser för bl. a. textil- och konfektionsingenjörer, spinneri-, väveri- och konfektionstekniker, väveriledare och dessinatorer m. fl. ävensom en kurs (1 termin) i varukännedom för försäljare inom textilbranschen.

Textilforskningen vid institutet avser bl. a. spinneritekniska frågor beträffande konstfiber, undersökningar av ullens förändringar i fabrikationsprocessen, av garnsnoddens inverkan på vävnaders föjbarhet, av användbarhetsegenskaper hos lakansväv m. m.

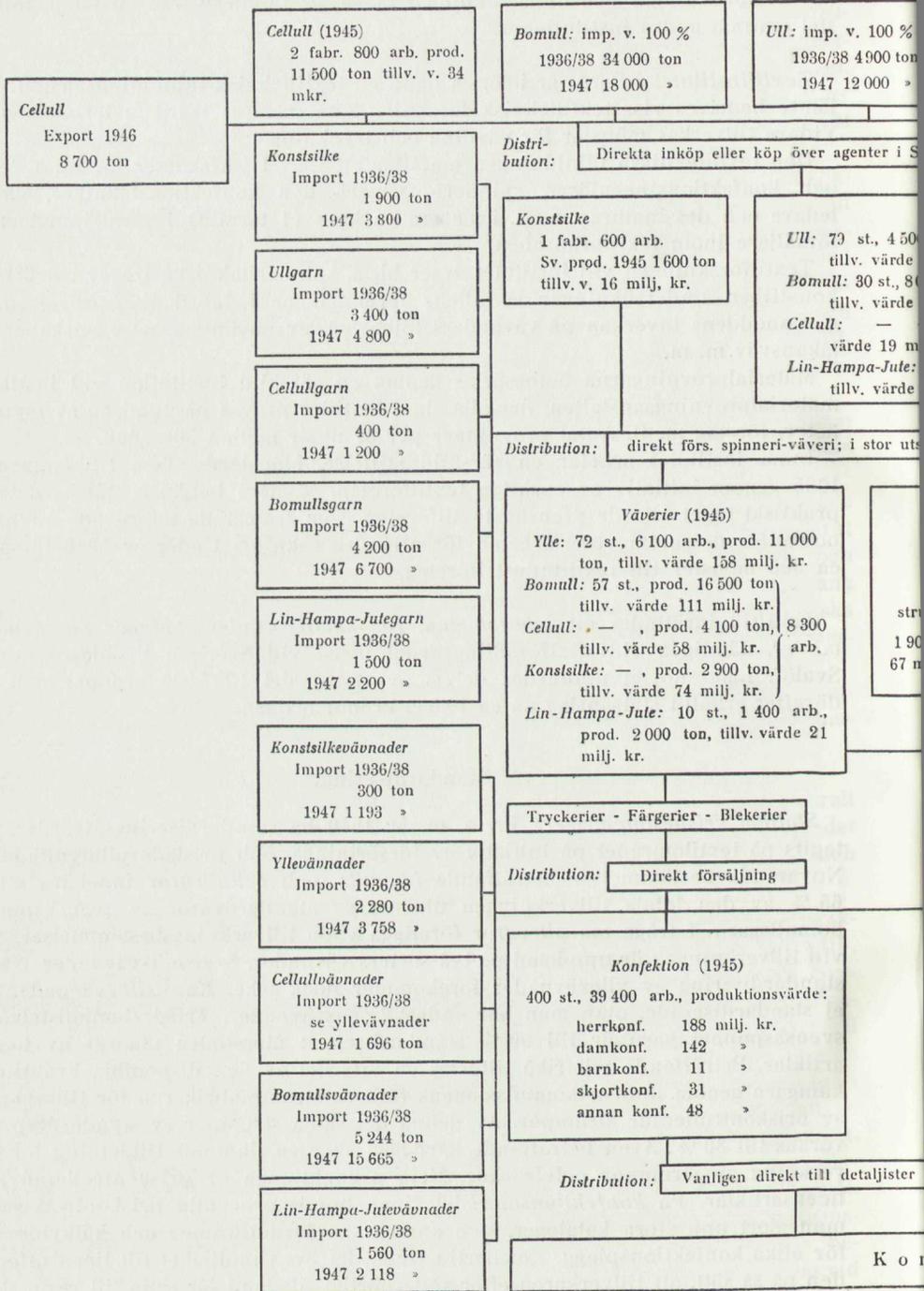
Materialprovningarna ombesörjas genom en särskild institution vid institutet, materialprovningsanstalten, där alla slags textilier provas på uppdrag av myndigheter, företag m. fl. Antal provningar per år utgör mellan 300—400.

Inom institutet arbetar en särskild stiftelse, Mönsterdetaljen, tillkommen år 1905 genom initiativ av enskilda textiltföretag. Numera betjänar Mönsterdetaljen praktiskt taget alla de svenska textiltföretag, som framställa mönstrade vävnader och utför dessutom vissa arbeten för utländsk räkning. Under år 1946 försålde ca 300 mönster till textilindustriföretag.

År 1940 inrättades ett *laboratorium för kvalitetsundersökningar av spånadsväxter*, nämligen vid växtförädlingsavdelningen vid Sveriges Utsädesförening i Svalöf. Laboratoriet uppfördes delvis av statsmedel (207 000 kronor) och har därefter erhållit statsanslag på ca 10 000 kronor årligen.

Standardisering.

Statliga krisbestämmelser: Fr. o. m. år 1940 ha standardiseringsåtgärder vidtagits på textilområdet på initiativ av försörjnings- och priskontrollmyndigheter. Nuvarande bestämmelser beträffande *bomulls-* och *cellulvaror* innebära att ca 65 % av den totala tillverkningen utgöres av standardvaror av svenskspunnet bomullsgarn. I fråga om *yllevaror* föreligga vissa tillverkningsbestämmelser, varvid tillverkningen är uppdelad på två sorters vävnader, S- och T-vävnader. Någon standardisering av yllevävnader förekommer dock icke. *Konstsilkevävnader* äro ej standardiserade, utan man har endast licensvävnader. *Trikå:* bomullstrikå av svenskspunnet garn är till 90 % standardiserad; återstoden utgöres av licensartiklar. Beträffande ylletrikå tilldelas en viss del av den disponibla kvantiteten kamgarn genom industrikommissionens försorg strumpfabrikerna för tillverkning av priskontrollerade strumpor. Av denna del skola strumpor av standardtyp tillverkas till 80 %. Även beträffande kardgarn sker en liknande tilldelning för tillverkning av strumpor och sockor. Hela produktionen är priskontrollerad som licensartiklar. På *konfektionsområdet* finns hundra procentig priskontroll sedan man gjort upp stora kataloger, som angiva standardutförande och kalkylnormer för olika konfektionsplagg. Emellertid finns det även möjlighet till licensutföranden på så sätt, att tillverkaren efter vederbörligt tillstånd får sätta till resp. slopa vissa smärre anordningar på plagget samt justera kalkyler i enlighet härmed. I fråga om *charmeuse* gäller en kvot för tillverkning av standardvaror om 70 %.

Övriga spånads-
materiel:
Avfall och lump

Lin-Hampa-Jute:
1936/38 20 500 ton
1947 9 800 »

Kontroller:
Säljes efter internationella
föreskrifter om stapel-
längd, klass, renhet etc.

Föreskrifter:

r (1945)
e, produktion 15 000 ton,
kr.
are, produktion 24 200 ton
kr.
duktion 3 800 ton, tillv.

Import av handels-
garn

Fabrikantkontroll av in-
gående råvara ang. ovan-
stående egenskaper samt
spinnbarhet.

300 arb., prod. 3 100 ton,
kr.

Handelsgarn

Kontroll av garnets jämn-
het, draghållfasthet, num-
mer etc.

egna spinnerier-väverier

kåfabriker (1945)
st., 14 100 arb.
väv., ej konf.:

Strumpor
Import 1936/38 450 ton
1947 1 500 ton

Kontroll av jämnhet,
krympning, draghållfast-
het, nötning, vattenavvis-
ande förmåga, malsäker-
het, skrynkelfrihet, färg-
ning, bredd etc.

IK - PK bestämmelser för
standard

underkläder andra
2 700 ton, 1 000 ton,
49 milj. kr. 34 milj. kr.

Underkläder m. m.
Import 1936/38 550 ton
1947 1 500 ton

C. S. B.-standard för vissa
vävnader.

Konfektionsvaror
rt 1936/38 21 milj. kr.
1947 44 »

Kontroll av krympning,
(omkrympning), draghåll-
fasthet, bredd, överens-
stämmelse med specifikation.

Triåk
Importmärkning

IK - PK bestämmelser för
standard.

Vanligen över grossist till detaljist

e n t

Centrala sjukvårdsberedningen (CSB) är ett statligt standardiseringsorgan, anslutet till Sveriges standardiseringskommission. Dess arbete för standardisering av sjukhusens textila förnödenheter har pågått sedan år 1933. Efter omfattande undersökningar ha antalet storlekar, kvaliteter, utförande etc. kunnat nedbringas avsevärt i fråga om lakan, handdukar, filter, olika beklädnadsartiklar för sjukhuspersonal och patienter.

Kungl. Arméförvaltningens Tygavdelning har fastställt tekniska bestämmelser för leveranser av textilvaror. Vissa normer och provningsmetoder ha fastställts i enlighet med CSB-standard.

Branschens egna standardiseringsåtgärder:

Standardisering av *provningsmetoder*: Textilrådet har sedan några år genom sin standardiseringsutredning arbetat med att få fram reproducerbara provningsmetoder för att bestämma olika egenskaper hos textila material. Utredningens sekretariat och försöksverksamhet är förlagd till Svenska textilforskningsinstitutet i Göteborg. Detta är även centralpunkt för det nordiska samarbete som utredningen inlett på sitt arbetsområde. Textilrådet har under 1948 anslutits som standardiseringsorgan till SIS. Under året ha följande standardblad färdigställts och utsänts på remiss: bestämning av draghållfasthetsegenskaper hos fiber; bestämning av draghållfasthetsegenskaper hos garner; bestämning av draghållfasthetsegenskaper hos vävnader. Undersökningar pågå f. n. rörande bl. a. snoddbestämning, bestämning av färgäkthet och vattenavvisande förmåga. Tidigare färdigställda blad ha överarbetats med hänsyn till inkommen kritik och inlämnats till SIS för fastställande av standard. SIS har under året som preliminär svensk standard fastställt följande av Textilrådets standardiseringsutredning utarbetade standardförslag för textilprovningar:

65 00 01 Allmänna anvisningar för textilprovning.

65 00 02 Bestämning av krympningsegenskaper hos yllevävnader.

65 00 03 Bestämning av krympning hos vävnader genom tvättning.

65 00 06 Bestämning av graden av vattenlätthet hos väv.

Måttstandardisering: Standardisering av måttssystem inom *konfektionen* ombesörjes av branschorganisationerna, Svenska konfektionsfabrikantföreningen (herrkonfektionen) samt Konfektionsindustriföreningen (barnkläderskonfektionen).

För *herrkonfektionen* är standardiseringsarbetet klart och ett nytt enhetligt storlekssystem håller f. n. på att genomföras inom konfektionsindustrin och handeln. Systemet är helt frivilligt; alla större, ledande konfektionsföretag ha emellertid antagit detsamma. Systemet innebär, att storleksnumren skola vara enhetliga för alla fabriker, som använda sig av detsamma, så att icke t. ex. en 52:a från en fabrik är helt annorlunda i längd eller bredd än en 52:a från en annan fabrik. Så var nämligen förhållandet med det gamla måttssystemet. Det nya systemet har föregåtts av ingående undersökningar utförda av Affärsekonomiska forskningsinstitutet. På grundval av bearbetningar av mått, som tagits på närmare 20.000 svenska män, har man kunnat beräkna de bästa kombinationerna av viddmått respektive längdmått.

Beträffande *damkonfektionen* gjordes för några år sedan en mätning av ca 2.000 kvinnor, vilken dock icke var tillräcklig för att möjliggöra ett fullgott måttssystem. Arbetet på att få fram ett enhetligt system för damkläder pågår f. n.

Beträffande *barnkläderskonfektionen* har ett system utarbetats med stöd av vissa amerikanska undersökningar, vilket emellertid stött på viss kritik. Storleksfrågan

har därför tagits upp till förnyat övervägande av Konfektionsindustriföreningens barnkläderskommitté. Till en början ha en del jämförande måttundersökningar igångsatts. Vidare har frågan om lämpligt vävnadsmaterial för barnkläder diskuterats ävensom barnklädernas modeller och utförande. För behandling av dessa frågor har en särskild kommitté tillsatts, bestående av representanter för Konfektionsindustriföreningen, Textilrådet och Sveriges beklädnads- och manufakturhandlareförbund. Kontakt har även hållits med Aktiv hushållning.

Enhetliga storlekar för *trikåplagg* ha fastställts av trikåbranschen år 1944. För fastställandet av beteckningar å barnstorlekar har man begagnat dockor i storlekar motsvarande medelstorleken av svenska barn i olika åldrar, medan för dam- och herrstorlekar i praktiken redan tillämpade mått å övervidd och livvidd kommit till användning. De storlekar man sålunda kommit fram till benämnas »normalstorlekar», och alla plagg, som tillverkas enligt dessa normer, skola förse med en storleksetikett med texten »Svensk normalstorlek». Dessa normer avse under- och ytterplagg av trikå med undantag för strumpor, sockor och vantar. För dessa sistnämnda artiklar användas i huvudsak tidigare tillämpade storleksbeteckningar.

Enhettliga tygbredder: Konfektionsindustriföreningen har under 1948 slutfört en undersökning rörande *ekonomiska tygbredder*, som verkstälts på initiativ av föreningens standardiseringskommitté och under medverkan av Affärsökonomiska forskningsinstitutet under året publicerats. Förhandlingar komma att äga rum med Textilrådet rörande textilfabrikanternas medverkan för realiserandet av de resultat utredningen givit vid handen. Om man kan bestämma den bredd på tyget, som medför minsta spill vid utskärningen, skulle stora ekonomiska fördelar kunna vinnas. Enligt uppgifter ur en artikel i Textil och Konfektion nr 10, 1945 äro sålunda breddvariationerna särskilt stora för »damtyger». De stora tygbreddsvariationerna medföra en större spillprocent vid skärningen och genomsnittligt skulle avfallet inom damkonfektionen utgöra 22 % och i värde ca 7 kronor per kappa efter ett tygpris av 12 kr/m. Frågan om enhettliga tygbredder är således som framgår av detta enda exempel, av stor ekonomisk betydelse.

Varumärkning.

Inom flertalet textila delbranscher äro *märkesvaror* vanligt förekommande. *Fabrikantmärkning* har ökat i omfattning under senare år, bl. a. inom konfektionen.

Textil- och beklädnadsindustrin har visat stort intresse för *upplysande varumärkning*. Enskilda företag såsom Svenska yllekoncernen AB (Yfa), Mab o. Mya, KF m. fl. ha sedan några år försett sina varor med varudeklarationer angående varornas sammansättning, egenskaper m. m.

Sedan flera år ha branschorganisationer m. fl. varit verksamma för att få fram enhettliga normer för varudeklarationer på olika textilvaror, varigenom uppgifter från olika företag skulle bli sinsemellan jämförbara. Sålunda har en nomenklaturkommitté varit sysselsatt med att kartlägga och förenhetliga den textiltkniska terminologin. Vidare har Textilrådets standardiseringsutredning, tillsatt 1943 (se ovan), haft till uppgift att utarbeta normer för den textila provningsverksamheten. De här nämnda verksamheterna äro grundläggande betingelser för erhållande av objektiva och enhettliga normer för varudeklarationer. På grundval av hittills uppnådda resultat av detta standardiseringsarbete har Textilrådet låtit utarbeta *mallar för varudeklarationer* och år 1948 har rådet rekommenderat samtliga medlems-

företag att för de viktigaste konsumtionsvarorna såsom arbetstyger, kostymtyger, lakansväv m. m. införa varudeklarationer med uppgift om råvaruinnehåll, draghållfasthet, krympning och specialbehandling i enlighet med dessa mallar.

Allmän konsumentupplysning.

Textilkunskap ingår i sömnadsundervisningen i skolorna och de blivande konsumenterna få där en första kännedom om olika textila material, deras struktur och användningsområden. Hemsömnaden torde alltjämt betyda mycket inom den textila konsumtionen och många husmödrar ha anledning att praktisera den från skolåren erhållna kunskapen i sömnad och härigenom fördjupa sitt textila kunnande. Även vid hemtvätten, som spelar stor roll i flertalet svenska hushåll, kunna textilmaterialens egenskaper utvärderas i skilda avseenden.

Vissa upplysningsorgan ha särskilt specialiserat sig på textilier. Aktiv hushållning har sålunda bedrivit en uppmärksam propaganda för god klädvård och under senare år framför allt för bättre barnkläder. Svenska slöjdföreningen har under sin verksamhet bidragit till att väcka intresse för såväl ändamålsenliga som estetiskt tilltalande inredningstextilier, d. v. s. vilka krav, som vid olika slags användningar böra ställas på hållfasthet, ljus- och tvättäkthet o. s. v. Organisationer av skilda slag — kvinnoorganisationer och kooperativa föreningar m. fl. — ha ofta textilkurser på arbetsprogrammet. Enskilda företag och branschorganisationer ha slutligen gjort viktiga insatser för att öka textilkunnandet hos den köpande allmänheten. Detta har skett bl. a. genom anordnande eller deltagande i utställningar av skilda slag, genom filmer inspelade av Textilrådet m. fl. — nyligen har en serie skolfilmer planerats, omfattande ull, bomull, trikå etc. — samt genom utgivande av broschyrer och tidskrifter. Den år 1948 bildade Ullkommittén för Sverige, tillhörande International Wool Secretariat (IWS), har bl. a. anordnat utställningar om ull och ylle för allmänheten. Företag såsom Svenska Yllekoncernen och Mab-Mya ha broschyrer i handeln avsedda för allmänheten, vilka förklara varudeklarationernas innebörd samtidigt som de kunna sägas utgöra en handbok i allmän textilkunskap. Under år 1948 utgavs slutligen en ny textil tidskrift, *Textilia*, som vänder sig till både handeln och konsumenterna.

Hudar, läder och skor (av läder)

Internationella bestämmelser för leveransavtal

Bottenlädershudar

Import: före kriget 90 %; nu 60 % av totala konsumtionen. Från Argentina, Uruguay, Indien och Kina.

Ovanlädershudar

Import: före kriget 20—25 %; nu 5—10 % av totala konsumtionen. Från Argentina, Indien, Kina.
Export: ca $\frac{1}{3}$ av den inh. produktionen.

Avslaktningsbestämmelser fastställda genom Svenska Garveriidkareföreningen och Sveriges Slakteriförbund.

Agenter, grossister, direktköp.

Forskning

Stiftelsen Garverinäringens forskningsinstitut tillkommet år 1944. Under detta sorterar Garveritekniska nämnden med experter från garveriföretag.

Garveriindustrin

48 garveriföretag Svenska Garveriidkareföreningen.

Lagstiftning

1919 års förtyngningsförordning. Kontrollmyndighet: Kungl. Kommerskollegium och Statens Provvningsanstalt.

Forskning

Skoindustrins planerings- och forskningsinstitut tillkommet år 1946.

Skoindustrin

Inhemsk skotillverkning (av läder och skinn):

Antal arbetsställen 1946: totala behovet. ca 2—3 % av totala behovet.

Tillverkningsvärde 1946: 166 milj. kr.

Antal skodon 1946: 8,9 milj. par

Svenska Skofabrikantföreningen

Import av färdiga skodon: Tull: 4:50—6 kr/kg.

Konditioner

Frivillig sortering av lädret i olika klasser efter utseende, antal brännmärken m. m. Enhetliga standardbeteckningar saknas i övrigt.

Skobranschrådet

Konsulenttjänst i modefrågor m. m.

Lagstiftning

1919 års pappförordning. Enligt 1943 års förordning nr 568 kan Statens Industrikommission medgiva undantag från ifrågavarande förbud.

Kontrollmyndighet:

Kungl. Kommerskollegium och Statens Provvningsanstalt.

Handeln med läder och skor

Sveriges sko- och lädergrossisters förbund.

Sveriges Skohandlareförbund.

Sveriges Läderhandlars Riksförbund.

Krisbestämmelser

PK-skor uppgå till ca 50—55 % av tillverkningen.

Varumärkning

Obligatorisk enligt 1919 års pappförordning: A- och B-märkning, jämte tillverkarens inregistrerade varumärke eller firmabeteckning (det sistnämnda gäller dock icke för importerade skor).

Frivillig: Tillverkningsmetod m. m. anges stundom.

Med hänsyn till pågående statlig utredning angående förhållandena inom sko-branschen har den följande översikten begränsats till vissa viktigare data rörande förefintlig kvalitetskontroll, forskning och upplysning.

Kvaliteten på en färdig sko kan sägas utgöra en summering av olika egenskaper, som en sko bör besitta för att vara lämplig för sitt ändamål. Vare sig det gäller herrskor, damskor eller barnskor eller det är fråga om arbetsskor, fritidsskor eller finskor föreligga vissa gemensamma konsumentönskemål rörande skornas kvalitet, nämligen beträffande deras passform och hållfasthet. Medan kravet på god passform gäller för varje slag av skodon, kan dock hållfasthetskravet vara mer eller mindre angeläget för olika typer av skodon. En arbetssko, pjäxa eller barnsko bör sålunda under vissa betingelser vara särskilt slitstark och motståndskraftig mot väta och andra påfrestningar, medan en finsko kan vara mindre motståndskraftig mot liknande påfrestningar, eftersom den är avsedd att användas under andra betingelser.

De olika kvalitetskrav, som finnas för olika skotyper, beröra skilda verksamhetsområden inom läder- och skotillverkningen. Kvaliteten på den färdiga skon beror nämligen såväl på det hudmaterial som använts till skolädet, dess beredning och förädling som på de tillverkningsmetoder som använts vid själva skofabrikationen. Kvalitetsfrågorna — här i inbegripet såväl standardisering, forskning, varumärkning som övrig konsumentupplysning — hänföra sig sålunda till tre olika led, nämligen råvarumarknaderna för hudar, läderberedningen vid garverierna samt slutligen den egentliga skotillverkningen. I det följande belysas kvalitets sambanden inom dessa tre områden.

1. Hudar och läder för skotillverkning.

Läders kvalitet beror dels på själva råmaterialets — hudarnas — beskaffenhet, dels på de organiska och kemiska beredningar, som hudarna utsätts för efter djurens slaktning samt vid garverierna. Hudarnas beskaffenhet beror i sin tur på djurens hälsotillstånd och uppfödningssätt. Variationerna i hudarnas kvalitet äro stora, icke blott mellan olika djurarter eller mellan olika gamla djur, utan även för varje enskild djurhud. Över- och underhud etc. ha sålunda olika tjocklek, olika elasticitet m. m. Hudar och skinn äro vanligen biprodukter vid djurslakt; skilda tillvägagångssätt vid avel och uppfödning kunna emellertid användas för att öka den ekonomiska utvinningen av antingen bättre kvaliteter och större kvantiteter slaktkött eller högre kvaliteter av hudar och skinn.

De stora skillnader, som således finnas i kvalitetshänseende mellan olika slag av hudar, kunna erbjuda återförsäljare och importörer betydande svårigheter vid handeln med dessa naturprodukter. Endast delvis kunna dessa svårigheter undanröjas genom anlitan av olika klassificeringsförfaranden i syfte att gradera hudarnas beskaffenhet i skilda avseenden. På de stora utländska råvarumarknaderna för hudar finnas vissa internationella bestämmelser rörande klassificering, till vilka priserna tendera att anpassa sig under normala tider. Dessa bestämmelser innehålla regler för grovsortering i fråga om kondition och vikt av hudar, beredda på skilda sätt vid och efter slaktningen. Någon fullständig och tillfredsställande enhetlighet har dock icke uppnåtts. Beteckningarna för ursprungsland och slakteri äro sålunda ofta avgörande vid bedömning av hudarnas kvalitet. För Sveriges vidkommande äro emellertid de internationella sorteringsbestämmelserna och prisrörelserna av intresse, eftersom vårt land till stor del importerar hudar för skoläderframställning, och även exporterar en del av den inhemska hudproduktionen. Sverige importerade före kriget ca 90 % av totala konsumtionen botten-

lädershudar; importen under kriget har varit ca 60%. Leverantörländer äro Argentina, Uruguay, Indien och Kina. Importen före kriget av ovanlädershudar har uppskattats till ca 20—25% av den totala konsumtionen. Under och efter kriget har importen varit praktiskt taget obefintlig. För år 1949 är viss import emellertid planerad. Samtidigt har vår export av ovanlädershudar normalt brukat uppgå till ca en tredjedel av den inhemska produktionen.

Beträffande de *inhemska* hudarna finnas vissa avslaktningsbestämmelser, fastställda av Svenska garveriidkareföreningen och Sveriges slakteriförbund gemensamt, vilka äsyfta i första hand en gradering av hudarna efter vikt. Hudarna återförsäljas nämligen efter vikt, medan förefintliga kvalitetsskillnader först graderas efter det hudarna ha kommit till garverierna. Avslaktningsbestämmelserna innehålla emellertid regler angående förfarandet vid djurslakt samt den omedelbara efterskötseln av de färska hudarna, vilka ha betydelse för lädrets senare kvalitet.

Handeln inom landet med svenska oberedda hudar och skinn (ej viltskinn) är vidare reglerad genom avtal, slutet den 20 oktober 1939 mellan följande tre grupper: Sveriges slakteriförbund, Svenska hudgrossistföreningen samt Svenska garveriidkareföreningen. Genom detta avtal regleras bl. a. priser samt leveransvillkor. Hudar och skinn skola beträffande kondition och sortering levereras i enlighet med Internationella garveriidkareföreningens »Bestämmelser för handeln med svenska hudar och skinn». Försäljningsbestämmelser för saltade hudar och kalvskinn för export från de nordiska länderna äro reglerade i den s. k. Köpenhamnsöverenskommelsen, träffad år 1937, i vilken regleras vikt förlustprocenttal m. m.

2. Läderberedningen vid garverierna.

Olika typer av garverier finnas, såsom för framställning av pälsverk och skinn, för beklädnadsläder, reseffekter, väsk- och handskinn samt slutligen för ovanläder och bottenläder till skofabrikation.

För närvarande finnas 48 garverier för skoläderframställning, av vilka flertalet tillhöra Svenska garveriidkareföreningen.

Utländska hudar uppköpas direkt av garverierna, vanligen genom förmedling av agenter. De svenska hudarna däremot uppköpas till större delen genom hudgrossister; i vissa fall förekommer direktförsäljning från slakteri till garveri. Enligt ett nyligen ingånget avtal, gällande från den 1 november 1947, mellan Kontrollhudar, andelsslakteriernas förening u. p. a., samt Svenska slakteriförbundet, kommer det sistnämnda förbundet att övertaga distributionen av anslutna slakteriers hudproduktion.

Vid skolädergarverierna beredas hudarna för olika användningsområden och med anlitande av olika fysikaliska, kemiska och biologiska metoder m. m. Beroende på garvämnens natur skiljer man mellan å ena sidan vegetabilisk garvning och sämskgarvning, varvid garvningsprocessen är såväl fysikalisk som kemisk, samt å andra sidan kromgarvning och alungarvning, där garvningsprocessen är i huvudsak kemisk. Innan den egentliga garvningen utföres måste hudarna genomgå en rad förbehandlinger, vilka äro av stor vikt för det blivande lädrets kvalitet.

Under senare år ha forsknings- och kvalitetskontrollfrågor alltmera uppmärksamats inom garveribranschen och nya samarbetsformer för deras lösning ha tillkommit. År 1944 inrättades stiftelsen Garverinäringens forskningsinstitut, vilket bl. a. dragit upp riktlinjer för ett framtida arbete på att förbättra läderkvaliteten. I arbetsprogrammet ingår fastställande av entydiga graderingar för olika slag av läder; fastställande av egenskaper av betydelse vid kvalitetsbedömningar; utarbetande av provningsmetoder för varukontroll m. m. Institutet avser härvid att lägga de sedan år 1929 gällande normerna för armeläder som grundval för

normeringsarbetet. Utlandets erfarenheter på ifrågavarande område skall ävenledes utnyttjas i detta arbete. Institutet har vidare intresserat sig för möjligheterna att i ökad omfattning använda krom vid garvning. Institutets verksamhet finansieras genom anslag från branschen, för närvarande 60—70 000 kronor. Staten har bidragit vid finansieringen av institutets byggnad och inredning. Statlig representant finnes i styrelsen.

Under institutet sorterar Garveritekniska nämnden, sammansatt av experter från olika garveriföretag. Nämnden handlägger tekniska frågor för institutet. Den har bl. a. utarbetat regler angående saltning av hudar samt behandling av limläder. För närvarande finnas endast vissa konditionsbestämmelser rörande försäljning av reparationsläder. Dessa bestämmelser regleras genom ett före kriget träffat avtal mellan Sveriges garveriidkares intressentförening och Sveriges läderhandlares riksförbund. Enligt dessa avtalsbestämmelser indelas krupongerna i fyra klasser, betecknade 3-, 2- och 1-stämplade kruponger samt vrak, varvid klassindelningen grundar sig på hudarnas beskaffenhet i fråga om substans, narv, köttside samt antal brännmärken. Bestämmelserna innebära dock ingen kvalitetskontroll i egentlig mening. Inom garveritekniska nämnden pågår dock undersökningar i syfte att söka utarbeta förslag till riktlinjer för normering och kontroll av läder. Det är emellertid ännu för tidigt att uttala sig om, vilka möjligheter som härvidlag föreligger.

Statlig kontroll.

Lagstadgad kvalitetskontroll beträffande bottenläder infördes år 1919 genom den s. k. förtyngningsförordningen (ändr. år 1924). Förtyngningsförordningens tillkomst motiverades av de under förra världskriget rådande extraordinära förhållandena, då materialbrist m. m. föranledde vissa lädertillverkare att förtynga lädret genom tillsatser av mineralämnen och organiska ämnen, varigenom högre priser kunde erhållas, eftersom lädret säljes efter vikt. Förtyngningen av bottenläder resulterade emellertid vanligen i en nedsättning av lädrets slitstyrka och följaktligen även i sämre skokvaliteter. I förordningen fastställdes därför minimivärden för tillåtna förtyngningsmaterial. Kontrollen över denna förordnings efterlevnad handhaves av kommerskollegium, som utfärdat särskilda bestämmelser härför. Kontroll- och marknadsprov utföres av statens provningsanstalt. Fr. o. m. år 1924 göras kontrollprov av varje importerat läderparti. Beträffande inom riket tillverkat bottenläder har, enligt överenskommelse med kommerskollegium, Svenska garveriidkareföreningen avtalat med statens provningsanstalt om särskilt kontrollförfarande, innebärande att provningsanstalten kvartalsvis företar stickprov å inom landet tillverkat läder, såväl vid skofabriker som i läderhandeln. — Förtyngningsförordningen avser däremot icke färdiga importerade skor. Enligt uppgift från 1945 års statliga skoutredning äro förordningens bestämmelser tagna under omprövning av sagda utredning.

Under krigsåren ha genom statens industrikommission tillkommit tillfälliga *krisbestämmelser*, i avsikt att rationellt utnyttja landets lädertillgångar (jmf nedan).

3. Skotillverkningen.

Skoindustrin upptar ett stort antal företag. I den officiella statistiken redovisas för år 1946 245 arbetsställen inom skoindustrin, varav 239 utgjorde egentliga skofabriker. En stor del av den hantverksmässigt bedrivna skotillverkningen ligger emellertid utanför industristatistiken. Branschorgan för industrin är Svenska skofabrikantföreningen.

Den inhemska skoproduktionen täcker praktiskt taget hela konsumtionsbehovet. Endast ca 2—3 % av skokonsumtionen vilade före kriget på import av färdigvaror. Konsumtionen av skodon belyses av nedanstående tabell, som anger innehavet av olika slag av skodon fördelade på socialgrupper. De tämligen låga siffror, som anges i denna tabell, böra bedömas bl. a. med hänsyn till att skoreparationer äro synnerligen vanliga i vårt land.

	Bättre situerade	Medelklass	Arbetare
Vardagsskor	2,85	2,05	1,70
Grovskor	0,95	0,87	0,84
Finskor	1,87	1,40	1,14

(enligt en år 1944 utförd marknadsundersökning, refererad i Svenska marknaden, nr 3, 1945).

Statlig kontroll.

Även i fråga om skotillverkningen återfinnes en av de i svensk lagstiftning tämligen sällsynta kvalitetskontrollförfordningarna, nämligen 1919 års pappförfordning, som förbjuder användande av papp och konstläder i skodon. Denna förordning var liksom förtyngningsförfordningen motiverad av föregående kristids-svårigheter. Liknande bestämmelser återfinnas i den norska och danska lagstiftningen, däremot icke i andra länder. Pappförfordningens exklusivitet har därför kommit att innebära icke endast ett kvalitetsskydd utan därjämte ett skydd mot import av sådana varor, som icke fyllt förordningens bestämmelser. Den tekniska utveckling, som försiggått inom konstlädertillverkningen, har hittills icke föranlett några ändringar i bestämmelserna. Enligt en kungörelse av år 1943 kan statens industrikommission dock medgiva vissa undantag från ifrågavarande förbud. Enligt uppgift från 1945 års skoutredning kan förslag om revidering förväntas komma.

Enligt bestämmelserna stadgas viss märkningsskyldighet för tillverkare och importörer. Skodonen skola vara märkta med stämpel, upptagande *bokstaven A*, om konstläder, konstläderpapp eller kemiskt beredd fiberpapp icke använts eller använts i den utsträckning förordningen medger; *bokstaven B*, om konstgjort läder, konstläderpapp eller kemiskt beredd fiberpapp använts i större utsträckning än förordningen medger. Skodonen skola vidare förses med tillverkarens inregistrerade varumärke eller firmabeteckning, dels å synlig plats under yttre sulan, dels ock medelst stålstämpel inuti skon. Denna sistnämnda bestämmelse gäller icke importerade skor. Undantagna från förordningens bestämmelser äro enligt kommerskollegii föreskrifter: tennis- och gymnastikskor o. dyl., skodon med sulor och klackar av kautschuk, åtminstone i de fall, då skodonen äro helt tillverkade av kautschuk och textilmaterial m. fl. textilskodon, där sulan är av ersättningsmaterial. Utanför förordningen falla även alla material av gummi och trä.

Kontrollen över förordningens efterlevnad utföres av statens provningsanstalt enligt kommerskollegii föreskrifter. Importerade skodon kontrolleras av tullmyndigheterna. Beträffande den inhemska tillverkningen förekommer inga kontroll- eller stickprov vare sig inom fabrikationen eller inom handeln.

Tillfälliga krisbestämmelser.

Under krisåren genomfördes produktions- och prisreglerande åtgärder beträffande skodon i syfte att säkerställa produktion i viss omfattning av billigare, önskvärda typer av en vara.

Statens industrikommission utfärdade i juni 1941 bestämmelser avsedda att åstadkomma begränsning av antalet artiklar, i synnerhet av mera lyxbetonade och materialkrävande modeller. I september 1941 vidtog kommissionen ytterligare åtgärder för att erhålla viss standardisering av färger och ovanläder, varigenom antalet av läderfabrikanternas färger väsentligt nedbringades.

Efter det allmänna prisstoppets införande hösten 1942 genomfördes ett system för tilldelning av botten- och ovanläder till skoindustrin, till vilket priskontrollbestämmelser blevo utformade. I december 1942 träffades överenskommelse mellan statens priskontrollnämnd och skofabrikanternas organisationer om priskontroll på skor, innebärande att högsta priser infördes på ett antal bruksskor, som skulle omfatta minst 30 procent av den totala, för civilt bruk avsedda tillverkningen för respektive företag. Högstpriserna fastställdes på grundval av kalkyler från ett antal representativa företag och beräknades efter en enhetlig kalkyl för samtliga företag. Beträffande återstående 70 procent skor skulle prissättningen ske på grundval av mellan skofabrikanter och nämnden träffad överenskommelse om kalkyleringsbestämmelser.

I syfte att få företagen att ytterligare utöka sin produktion av P-skor utformades kvoteringsreglerna för lädertilldelning på så sätt, att en viss del av botten- och ovanlädret reserverades för en rörlig tilldelning till sådana företag, som voro villiga att utöka sin produktion av P-skor utöver den fastställda grundkvantiteten. För närvarande utgör den grundkvantitet P-skor som tillverkningskyldigheten omfattar, 40 procent av totalproduktionen. Den rörliga lädertilldelningen har emellertid åstadkommit att cirka 55 procent av totalproduktionen av skor för närvarande utgöres av P-skor.

Forskning och standardisering inom skoindustrin.

De under krigsåren framtvingade åtgärderna för ökad specialisering och standardisering inom skotillverkningen ha skapat förutsättningar för ett intimare samarbete mellan skoföretagen beträffande gemensamma forskningsuppgifter av teknisk och ekonomisk natur. En fullständig redogörelse för forskningsverksamheten m. m. kommer att ingå i 1945 års skoutredning i samband med utredningens undersökningar om behov av ytterligare åtgärder på detta område. I det följande äro därför endast de viktigaste åtgärderna inom branschen omnämnda.

År 1946 bildades Skoindustrins planerings- och forskningsinstitut. Vid styrelsens sida finnes en rådgivande nämnd, utsedd av styrelsen, vilken har till uppgift att tillhandagå styrelsen med råd och anvisningar rörande institutets verksamhet samt bidra till kontakt och samarbete mellan institutet och de intressegrupper, som kunna beröras av dess verksamhet. I nämnden ingå representanter för bl. a. arbetare- och arbetsledare- samt försäljnings- och konsumentintressena. Institutets arbetsprogram omfattar produktforskning, rationalisering av tillverkningen, utveckling av effektiva metoder för kontroll, studium av personalfrågor samt distributionsanalyser och allmänna ekonomiska utredningar. Beträffande detaljer i detta program kan här vara av intresse att nämna följande. Produktionsforskningen åsyftar bl. a. fastställande av lämpliga kvaliteter av förefintligt material och utprovning av nya material. Undersökningar ha igångsatts rörande hållfasthet och slitstyrka hos de olika trådslag som användas vid skotillverkning. Vidare pågår utredning angående utformning av fysiologiskt riktiga läster. Bland

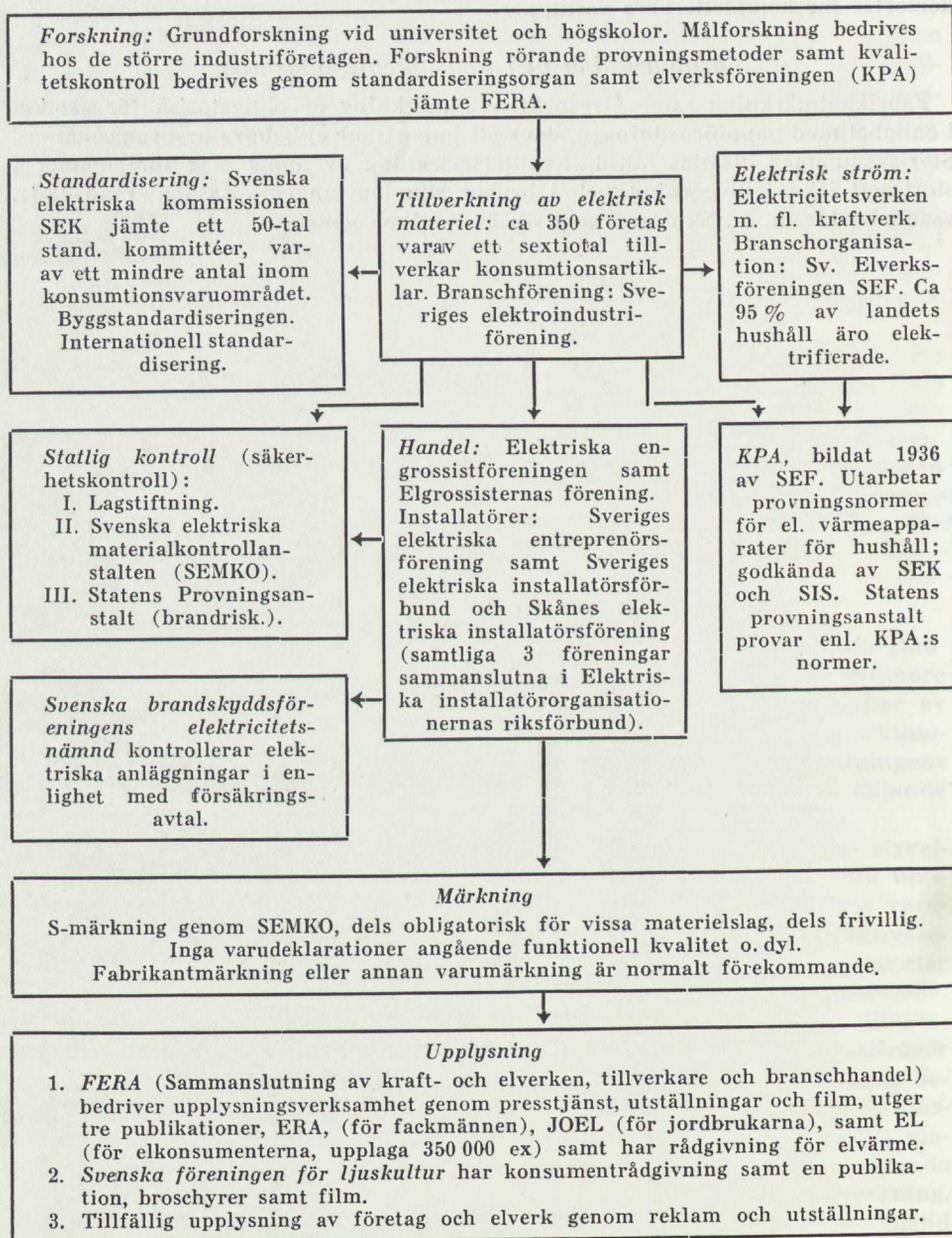
de ekonomiska undersökningarna märkes en utredning om det ekonomiska utbytet av ökad specialisering och längre serier samt studier rörande verkan på tillverknings- och distributionskostnaderna av en alltför stor splittring av tillverkningen inom samma företag.

Inom branschen har vidare inrättats en konsulentrådgivningstjänst, som närmast äsyftar modevägledning beträffande skodonens utseende och utformningar samt färgskalor. Detta modearbete bedrivs i samarbete med näraliggande branscher, såsom väsk- och handskbranscherna, i fråga om val av färgskalor och lädersorter för kompletterbara varutyper.

Varumärkning och konsumentupplysning

Fabrikantmärkning samt A-respektive B-märkning är obligatorisk för skodon i enlighet med pappförordningen, dock att importskor ej behöva ursprungsmärkas. Storleksnummer utsätts alltid. Kvalitetsmärkning av annat slag förekommer i stort sett icke. Tillverkningsmetod brukar stundom angivas, såsom »randsydd», »sandalsydd» m. m. Skinnsort anges även någon gång.

Elektriska hushållsartiklar

Efter elektricitetens genombrott i slutet av förra århundradet utvecklades i Sverige en inhemsk industri för tillverkning av elektrisk materiel, vars expansion särskilt efter 1920-talet inneburit anläggande av ett flertal elektrotekniska storindustrier. Elektrifieringens utbredning bland hushållen runt om i landet skapade förutsättningar för ökade avsättningsmöjligheter för en rad nya elektriska hushållsartiklar såsom strykjärnet, dammsugaren, kylskåpet, radion o. s. v. Den framtida efterfrågan på elektriska artiklar för hushållen kommer huvudsakligen att betingas av i vad mån behov kommer att uppstå av att intensivare utnyttja elektrisk ström samt av att återanskaffa elektrisk materiel av olika livslängd. Endast 10 % av landsbygdens hushåll äro nämligen ännu inte elektrifierade, varför efterfrågans storlek och inriktning närmast kommer att bestämmas av framtida bostadsproduktion, hushållsbildning samt prisutveckling på ifrågakommande varumarknad. Endast vissa artiklar kunna därtill betecknas som rena nödvändighetsvaror, t. ex. glödlampor. Anskaffning av andra varor har olika angelägenhetsgrad för hushållen. Behovet av elektriska strykjärn är sålunda större än exempelvis behovet av elektriska symaskiner o. s. v. Men även för sådana elektriska artiklar, där behovet är stort, t. ex. av kylskåp i omoderna stadslägenheter och i lanthushåll, kunna höga anskaffnings- och användningskostnader avhålla många konsumenter från inköp.

Hushållens utrustning med elektriska artiklar har belysts i en undersökning av Uppsala elverk år 1945 bland c:a en tiondel av hushållen därstädes. Av denna undersökning framgick, att av de moderna hushållen innehade 99 % radiomottagare, 95 % strykjärn, 82 % dammsugare, 38 % kylskåp, 10 % brödrost, 2 % elektrisk symaskin och värmedyna o. s. v. Av de omoderna hushållen (varav ungefär $\frac{1}{3}$ voro utrustade med centralvärme, gaskök eller vedspis) hade 94 % radioapparat, 88 % strykjärn, 52 % dammsugare, 5 % värmedyna, 2 % elektrisk symaskin, 1 % kylskåp och brödrost o. s. v. Även om denna undersökning icke är representativ för landets samtliga hushåll, belyser den dock de olika behovens styrka och efterfrågans inriktning på vanligare elektriska hushållsartiklar.

Behräftande elutrustningens omfattning i landsbygdshushåll kan följande uppgifter lämnas, hämtade ur en undersökning angående Svenska jordbrukets eldrift (utförd på initiativ av 1943 års Elkraftutredning vid Jordbrukstekniska institutet under åren 1945—1946). Nästan samtliga elektrifierade gårdar hade tillgång till radio. Elspis förekom sällan i de mindre gårdarna, medan däremot elspis förefanns ofta i större gårdar. Förekomsten av kylskåp var helt koncentrerad till de största gårdarna. I de anställdas bostäder förekom kylskåp praktiskt taget icke alls.

Elektrisk utrustning i mangårdsbyggnad.

Storleksgrupp		undersökta	Antal gårdar				
nr	åkerareal ha		med el-				
			radio	spis	kok- platta	kyl- skåp	köks- motor
I	2— 5	68	62	1	24	—	—
II	5— 10	115	110	1	28	1	1
III	10— 20	87	84	3	28	1	2
IV	20— 30	49	46	6	11	3	6
V	30— 50	30	29	1	15	2	3
VI	50—100	39	39	9	15	9	14
VII	över 100	31	30	11	11	20	16

Storleksgrupp		undersökta	Antal gårdar			utan annan el-utrustning än el-ljus och radio
nr	åkerareal ha		med el-			
			damm-sugare	stryk-järn	kamin	
I	2— 5	68	3	41	7	23
II	5— 10	115	15	79	2	31
III	10— 20	87	27	68	9	13
IV	20— 30	49	18	41	8	5
V	30— 50	30	16	29	3	1
VI	50—100	39	31	35	14	11
VII	över 100	31	28	29	15	—

Elektrisk utrustning i de anställdas hushåll.

Storleksgrupp		Antal gårdar		Antal hushåll, utom mangårdsbyggn.				
nr	åkerareal ha	undersökta	med fl. hush.	totalt	med el-			
					radio	spis	kok-platta	kyl-skåp
I	2— 5	68	—	—	—	—	—	—
II	5— 10	115	1	1	—	—	—	—
III	10— 20	87	5	5	2	—	1	—
IV	20— 30	49	5	5	4	—	1	—
V	30— 50	30	12	15	12	—	2	—
VI	50—100	39	35	102	92	—	15	—
VII	över 100	31	30	246	216	14	17	2

Storleksgrupp		Antal hushåll utom mangårdsbyggn.					Antal gårdar med de anställdas hush. utan annan el-utrustn. än ljus och radio
nr	åkerareal ha	totalt	med el-				
			köks-motor	damm-sugare	stryk-järn	kamin	
I	2— 5	—	—	—	—	—	—
II	5— 10	1	—	—	—	—	1
III	10— 20	5	—	—	1	—	3
IV	20— 30	5	—	—	1	—	3
V	30— 50	15	—	—	6	—	4
VI	50—100	102	—	—	41	—	12
VII	över 100	246	—	3	115	—	7

De undersökta förbrukarna lämnade även uppgifter angående sina önskemål om ökad utrustning av elektriska artiklar för bostäderna, vilka uppgifter kunna läggas till grund för en bedömning av eftersatta behov samt av den utökning, som närmast skulle komma ifråga.

Aktuell utökning av elektricitetens användning

I tabellen anges antalet fall i 1 000-tal, vid vilka förbrukare önskat ökad utrustning.

Storleksgrupp nr	I	II	III	IV	V	VI	VII	Alla
Åkerareal, ha	2—5	5—10	10—20	20—30	30—50	50—100	över 100	över 2
Antal brukningsdelar i i 1 000-tal	108	95	58	18	11	5	2	296
Belysning	14	6	1	2	0,7	0,4	0,1	24
El-kamin	48	53	21	7	4	2	0,4	136
El-kokning	3	0,8	1	0,3	0,7	0,4	0,1	6
Strykjärn	8	5	—	—	—	—	—	13
Tvättmaskin	—	2	1	0,3	0,7	0,3	0,1	4
Kylskåp	—	2	3	0,7	1	0,7	0,6	7
Dammsugare	—	—	0,6	—	—	—	—	0,6
Hushållsapp.	—	—	0,6	1	0,3	0,5	0,2	3

Ungefär 194 000 (av 296 000) brukningsdelar önskade sålunda en utökning av elektricitetens användning på hem- och hushållsområdet.

Under senare år ha nya elektriska apparater för hushållsarbete tillkommit såsom tvätt- och diskmaskiner samt olika slag av köksmotorer. Bostadshus ha utrustats med dylika apparater för gemensam användning av lägenhetsinnehavarna. Småapparater för det egna hushållet ha däremot hittills haft obetydlig avsättning på den svenska marknaden.

Det kvantitativa behovet av viktigare elektriska hushållsartiklar, t. ex. kylskåp, dammsugare, tvätt- och diskmaskiner, är icke tillfredsställt för stora grupper av hushåll. Förutom önskvärdheten av att öka en rationell användning av elektriciteten inom hushållen genom dylika hjälpmedel vid hushållsarbetet böra emellertid även de kvalitativa synpunkterna beaktas. I främsta rummet komma därvid säkerhetskraven, vilka garanteras genom lagstadgade bestämmelser samt övriga kontrollåtgärder. Vidare återfinnes samma krav på funktionsduglighet, standardisering m. m., vilka gälla flertalet av de bruksvaror konsumenterna inköpa. I det följande belysas de åtgärder för forskning, kontroll m. m., som företagits på det elektriska området, framförallt ifråga om konsumtionsvarorna. Vissa uppgifter rörande tillverkning och organisationsformer inom elektroindustrin lämnas som bakgrund till den följande redogörelsen härför.

Tillverkning.

Antal företag med elteknisk tillverkning uppgår enligt Elbranschkommitténs undersökning till 269 st, varav 208 st med övervägande elteknisk tillverkning och 61 st med elteknisk tillverkning som biproduktion. Medtages även elektriska reparationsverkstäder (83 st) och företag med tillverkning av elektrisk belysningsarmatur (56 st), uppgår totala antalet företag till 408 st, av vilka sålunda 347 st skulle vara att anse som företag med övervägande elteknisk produktion eller reparation av eltekniska varor (208+83+56). Antal företag med tillverkning av elektriska hushållsapparater o. d. uppgår till 65 st. (Ovanstående uppgifter ha erhållits av kommerskollegii statistikbyrå.)

Följande uppgifter ur industri- och handelsstatistiken belysa värdet av inhemsk tillverkning, export, import och konsumtion för några viktigare konsumtionsvaruslag.

	1938	1940	1945	1946
	1 000 kronor			
<i>Dammsugare</i>				
Tillverkning	12 738	4 757	5 263	ca 11 000
Export.....	9 913	5 561	1 774	5 545
Import.....	1 820	1 246	751	662
Konsumtion	4 645	442	4 240	ca 6 000
<i>Radioapparater med tillbehör</i>				
Tillverkning	28 605	27 904	41 663	50 995
Export.....	—	—	—	—
Import	16 892	12 252	4 367	12 410
Konsumtion	46 436	41 362	41 878	49 631
<i>Kaminer, spisar, kokapparater o. dyl. Stryk- o. pressjärn</i>				
Tillverkning	8 953	12 258	19 991	31 515
Export.....	421	248	1 075	3 024
Import	1 173	1 970	1 231	754
Konsumtion	9 705	13 980	20 147	29 909

Nedanstående lista upptar flertalet viktigare elektriska hem- och hushållsapparater (ur 1947 års Elbranschkommittés varuförteckning).

I. Starkströmsapparater.

A. Motordrivna apparater

Dammsugare
Golvbonare
Kylskåp och kylboxar
Diskmaskiner (ev. med värme)
Tvättmaskiner (ev. med värme)
Centrifuger

Manglar
Köksmotorer
Rakapparater
Synkronur
Köksfläktar

B. Elspisar

Kokplattor och kokhällar
Strykjärn
Brödrostar
Vattenvärmare
Värmeskåp
Absorptionskylskåp
Värmeapparater
Doppvärmare
Värmekuddar

Hårtängsvärmare

Elkastruller, te- och kaffekokare

Värmeplattor och värmerier
Fristående bak- och stekugnar
Värmepannor, genomströmningsapparater för rumsuppvärmning samt värmepatroner

Vattenkokare och radiatorer

C. Apparater med både motor och värme

Hårtorkar
Strykmaskiner
Diskmaskiner
Tvättmaskiner

D. Medicinska apparater

II. Svagströmsutrustning.

Ringlednings- och signalmaterial

Hemtelefon
Elektriska leksaker
Radioapparater

Organisationer.

Sveriges Elektroindustrieförening är en sammanslutning av 58 producentföretag inom elektromekaniska industrin. Föreningen samarbetar med övriga branschföreningar i standardiseringskommissioner och normkommittéer. Endast ett

mindre antal av föreningens medlemmar representerar hem- och hushållsområdet.

Grossisterna ha två organisationer, Elektriska Engrossistföreningen samt Elgrossisternas förening, vilka vardera ha 13 medlemmar med firmor i Stockholm, Göteborg, Hälsingborg och Malmö. Båda föreningarnas medlemmar handla med elektrisk installationsmateriel och äro även importörer i normala fall. I den förstnämnda föreningen ingå medlemmar, som dessutom representera producentintressen, t. ex. Asea, AEG, Skandia, Sieverts m. fl., medan den sistnämnda föreningen huvudsakligen representerar ren grossistverksamhet.

Elektriska *installatörer* äro sammanslutna i tre föreningar, Sveriges elektriska entreprenörsförening (500 medlemmar), Svenska elektriska installatörförbundet (800 medlemmar) samt Skånes elektriska installatörförening. De tre föreningarna äro i sin tur sammanslutna i en riksorganisation, Elektriska Installatörsorganisationernas Riksförbund (EIO), för handläggande av gemensamma frågor samt samarbetsavtal.

Elverken i städer m. m. äro sammanslutna i Svenska elverksföreningen (SEF), bildad 1903, vari även ingå Statens vattenfallsverk och de större enskilda kraftföretagen. Det är en ideell förening, som ordnar utbyte av erfarenheter mellan medlemmarna genom årsmöten och kurser, verkställer utredningar samt ombesörjer statistik. En särskilt viktig uppgift har varit utredningar angående tarifffrågor m. m. Medlemmarna (175 st.) motsvara 90—95 % av totala kraftproduktionen. Verksamheten finansieras huvudsakligen genom bidrag från medlemmar.

Svenska elverkens ekonomiska förening är en inköpsförening för vissa elverk.

År 1927 bildade elverksföreningen tillsammans med föreningar representerande industrin, installatörer och handel en gemensam propagandaorganisation, Föreningen för elektricitetens rationella användning (FERA). Föreningen bedriver visst forskningsarbete genom FERA:s Elvärmebyrå, vilken företagit utredningar dels för FERA:s och Elverksföreningens eget behov, dels på uppdrag utifrån. FERA:s propagandabyrå arbetar med film, utställningar, föredrag m. m. samt har en presstjänst för att förse tidningarna med nyhetsmaterial. Tre tidskrifter utgivas; en mera tekniskt betonad facktidsskrift ERA (upplaga 13 000 ex.), en till jordbrukarna riktad publikation JOEL (upplaga 45 000 ex.) samt EL, ett till hushållen i landet, med undantag av Stockholm, Göteborg och Malmö distribuerat kvartalsblad (upplaga 350 000 ex.). FERA bedriver vidare utbildning av försäljare genom Elhandelns utbildningsinstitut (ELU), vilket anordnar kurser i Stockholm samt korrespondensundervisning. FERA:s årliga budget uppgår till c:a ½ milj. kronor. Inkomsterna erhållas dels genom annonser, dels genom försäljning av trycksaker och broschyrer m. m. Underskottet finansieras till hälften genom SEF, c:a 16 000 kronor per år, och resten genom övriga anslutna föreningar.

Ytterligare en förening, Svenska föreningen för ljuskultur, arbetar för införande av god elektrisk belysning. Föreningen har en tidskrifts-, broschyr- och filmverksamhet. I föreningen ingå tillverkare av glödlampor och belysningsarmatur.

Säkerhetskontrollen.

Användning av elektrisk kraft på felaktigt sätt eller olämpliga och felaktiga installationer m. m. kunna innebära livsfarliga risker. Detta har motiverat införande av olika former av säkerhetskontroll på det elektriska området från statens sida. Skyddsbestämmelser angående elektriska anläggningar infördes sålunda redan genom lagen den 27 juni 1902. Jämsides med denna lag utfärdades en kungl. stadga jämte säkerhetsföreskrifter. Den senaste stadgan jämte föreskrifter utkom år 1939. Beträffande elektrisk materiel åter infördes först 1925 möjligheter

till säkerhetsskydd genom bildandet av Svenska elektriska materielkontrollanstalten AB (SEMKO), vars verksamhet började 1928. Anstalten grundades gemensamt av brandförsäkringsbolag och Svenska elverksföreningen. År 1935 blev anstalten på förslag av en kunglig kommitté statligt auktoriserad, genom en av Kungl. Maj:t utfärdad kungörelse av den 26 april 1935 angående kontroll av viss elektrisk materiel med senare ändringar. En ny ekonomisk organisation bildades med representanter för Svenska elverksföreningen, Svenska brandskyddsföreningen samt Sveriges elektroindustriförening.

Anstalten förvaltas av en nämnd på tretton medlemmar, varav sju utsedda av Kungl. Maj:t (därav en konsumentrepresentant) och sex utsedda av de tre föreningarna.

Med stöd av kungörelsen den 26 april 1935 har bl. a. föreskrivits, att följande materiel skall vara för användning godkänd av SEMKO: 1) enligt kungörelsen den 3 juni 1938 (med ändring den 21 april 1943, 12 oktober 1943 och 29 januari 1946): radiomottagningsapparater och nätantennkondensatorer, utförda för anslutning till starkströmsnät med spänning överstigande 50 volt, ävensom ljudsändare, gummiisolerade ledningar, avsedda att användas å starkströmsanläggningar med spänning överstigande 50 volt; 2) enligt kungörelse den 7 februari 1941: a) bak- och stekugnar, kokplattor, kok- och värmeållar, spisar och värmeskåp, allt för en maximal effekt av 10 kW; b) vattenvärmare för en maximal effekt av 10 kW och en maximal rymd av 200 liter, dock ej kokkärl eller s. k. genomströmningssapparater; c) kaminer för en maximal effekt av 5 kW; d) stryk- och pressjärn; e) lödkolvar; f) torkhuvar för hårvård samt permanentonduleringsapparater och onduleringskammare; g) grammofoner; h) dammsugare och golvbonare. Genom kungörelse den 5 april 1948 har kommerskollegium föreskrivit provningstvång för följande grupper av installationsmateriel och belysningsarmatur: 1) strömställare för högst 10 A, 250 V; 2) vägguttag, stickproppar, skarvproppar, kronuttag, kronproppar och apparatproppar för högst 10 A, 250 V; 3) säkringar av Diazedtyp för högst 60 A, 500 V; 4) lamphållare för glödlampor högst 250 V; 5) handlampor; 6) lampor med leder eller ställbara anordningar av elektriskt ledande material, i vilka ledning är indragen eller fäst, samt i övrigt golvlampor, bordslampor, m. fl. Kungörelsen träder i kraft den 1 juli 1949 för materiel enligt punkterna 1—5 och den 1 juli 1950 för materiel enligt punkt 6. Som grund för provningen har kommerskollegium därjämte fastställt provningsbestämmelser att gälla för ifrågavarande materiel från och med tidpunkten för provningstvångets ikraftträdande och tillsvidare.

Provningstvånget avser såväl inhemsk tillverkning som importerad materiel.

Provningen omfattar två slags prov: dels typprov för att utröna huruvida en artikel uppfyller av kommerskollegium utfärdade bestämmelser, dels efterprov för att kontrollera att de artiklar som försäljas på marknaden överensstämmer med typprovet. Materiel, som godkänts vid typprovningar, anskaffas av anstalten i öppna handeln och provas så ofta anstalten finner nödvändigt. I Stockholm förekomma sådana upphandlingar ofta, i landsorten c:a ett par gånger per år. Under krigsåren ha sådana efterprov gjorts mindre regelbundet. Provningresultaten bedömas av en provningskommitté bestående av tre medlemmar, anstaltens föreståndare, en representant för elverken samt en representant för staten. Härvid godkännas materielen ur säkerhetssynpunkt, d. v. s. ifråga om brandrisk och personrisk. Besvär över kommitténs beslut kan göras hos anstaltsnämnden samt till Kungl. Maj:t (kommerskollegium).

Godkänd materiel får märkas med anstaltens märke, det s. k. S-märket. Märket är *obligatoriskt* för sådana elektriska artiklar, som säljas direkt till allmänheten.

Anstalten utger två gånger om året en förteckning över godkänd materiel. Om materiel vid efterprov ej skulle uppfylla fastställda bestämmelser, upphäver anstalten godkännandet och märkesrätten frántages fabrikanten. Godkännandebeslut kan även upphävas, om provningsbestämmelserna ändras — kraven skärpas — så att materielen ej längre uppfylla bestämmelserna. Någon direkt konsumentupplysning bedrivs ej av anstalten. Till dem som syssla med installation samt till andra fackmän vänder sig anstalten genom tidskriften ERA.

Anstaltens verksamhet finansieras helt genom avgifter för provningarna; inga statsanslag utgå. Totala intäkterna voro år 1947 c:a 250 000 kronor.

Enligt anstaltens erfarenheter är den materiel, som provas, i regel av hög kvalitet. Apparater som måste fylla de för godkännandet ur säkerhetssynpunkt ställda kraven anses även ur kvalitetssynpunkt vara goda, framförallt beträffande hållfasthet. Andra ur konsumentensynpunkt väsentliga varuegenskaper provas eller bedömas icke av SEMKO. Om exempelvis ett strykjärn uppfyller de ställda säkerhetskraven, godkännes det och förses med S-märke, även om det vid användningen visar sig vara oekonomiskt och mindre ändamålsenligt utformat för konsumenten. Om t. ex. ett strykjärn avger alltför mycket värme uppåt handtaget och således är oekonomiskt i drift och vållar obehag, men är ur säkerhetssynpunkt tillfredsställande, är detta en sak, som ej blir föremål för SEMKOS prövning. Andra exempel på ur konsumentensynpunkt viktiga egenskaper, som ej provas av SEMKO, äro sugkraften hos en dammsugare och verkningsgraden hos kokplattor (jämf. nedan KPA:s verksamhet).

Fastställande av provningsmetoder. Utarbetande av provningsbestämmelser göres inom specialkommittéer, utsedda av anstalten samt representerande olika ifrågakommande intressen. Kommittéernas förslag till bestämmelser remitteras till standardiseringsorganet Svenska elektriska kommissionen (SEK) samt andra institutioner. Efter antagande hos anstalten fastställas standardbestämmelserna slutligen av Kungl. Maj:t (kommerskollegium), innan de få användas för materiel som enligt lag skall provas.

Standardisering och kvalitetskontroll.

Industriell standardisering: Standardiseringsverksamheten på det elektriska området är sedan gammalt väl organiserad och har haft betydelsefulla resultat. Huvudorganisationen i Sverige är *Svenska elektriska kommissionen* (SEK), ansluten till Sveriges standardiseringskommission. SEK har för närvarande ett femtiotal kommittéer i arbete för fastställande av normer för elektrisk materiel. SEK är representerad i International Electrotechnical Commission (IEC) i London, vilken i sin tur är ansluten till International Standard Organisation (ISO).

Säkerhetskontroll: Före kriget fanns (sedan 1920-talet) en europeisk sammanlutning, Installations-Fragen-Kommission (IFK), i vilken flertalet europeiska länder voro representerade. Initiativet till bildandet av denna organisation togs i första hand av elverksföreningarna inom olika länder. IFK:s verksamhet har bl. a. lett till standardisering av olika slags elektrisk installationsmateriel och provningsmetoder. Dess arbete har nu övertagits av den nybildade Commission for electrical equipment (CEE) i Holland, till vilken det svenska kontrollorganet SEMKO är anslutet. England och Amerika stå utanför denna organisation.

Ett problem för detta internationella samarbete ifråga om säkerhetskontroll har varit bristen på enhetlighet i driftsspänningar för elektriska motorer och bruksföremål. De mest använda nätspänningarna i Sverige äro följande: 110 volt lik- och växelström, 120 volt likström respektive 127 volt växelström, 150 volt lik- och växelström samt 220 volt lik- och växelström. I Sverige har emellertid utveck-

lingen gått mot en omläggning till 220 volt växelström och ett enhetligt spänningssystem inom landet skulle som ovan sagt gagna produktstandardiseringen.

Bland genomförda standardiseringar på konsumtionsvaruområdet genom SEK:s arbete märkas normer för elektriska glödlampor (SEN 23), vilka fastställa vissa kvalitetsbestämmelser rörande beskaffenhet, märkning, provningsbestämmelser samt standardserier för spänning och ljusflöde, samt slutligen de av KPA (se nedan) föreslagna provningsnormerna för elektriska värmeapparater i hushåll (kokplattor, bakugnar, kokkärl och vattenvärmare). Statens provningsanstalt utför prov beträffande normernas uppfyllande.

Ett betydelsefullt initiativ till kvalitetskontroll på konsumtionsartiklar togs år 1936 då Svenska elverksföreningen bildade en kvalitetsprovninganstalt (KPA) med uppgift att utarbeta normer för och organisera provningar av den funktionella kvaliteten hos kokplattor, bakugnar m. fl. värmeapparater för hushållsbruk. Bakgrunden till detta initiativ var det faktum att under 1930-talet, då elektrifieringen av hushåll starkt utbreddes, en hel del produkter kommo ut på marknaden, vilkas kvalitet och ändamålsenlighet var oprövad. Elverket fick sålunda en mängd förfrågningar om dessa artiklar, vilka det ej kunde besvara. Av denna anledning ansågs det nödvändigt att erhålla en grund för att bedöma framförallt verkkningsgrad samt användningsresultat hos ifrågavarande artiklar, d. v. s. deras funktionella egenskaper. KPA började sålunda sitt arbete, i första hand med kokplattor. Arbetet var mycket omfattande, emedan man måste gå från grunden och svårigheterna att få fram reproducerbara prov voro stora. Undersökningarna ha nu pågått i 10 år och ha omfattat kokplattor, kokkärl, vattenvärmare och elugnar. Resultaten och provningsmetodikerna ha delgivits samtliga fabrikanter på området. Enligt KPA:s erfarenheter har detta arbete haft gynnsamma effekter på tillverkningen. De större företagen utnyttja i allmänhet KPA:s normer och kvaliteten anses vara allmänt tillfredsställande på marknaden. Svenska Elverksföreningen har vidare en rutinprovningstjänst i samarbete med statens provningsanstalt. Intresset härför har ännu ej varit så stort, bl. a. beroende på att fabrikanterna vanligen kunna utföra proven själva. — Kostnaderna för KPA:s verksamhet har varit omkring 150 000 kronor hittills.

Forskning.

Grundforskningen på det elektriska området är koncentrerad till ett antal statliga och statsunderstödda institutioner samt undervisningsinstitutioner vid universiteten och högskolorna. Ökade anslag till elektronikforskning ha anvisats under de senaste åren.

Beträffande *funktionsforskningen* har, som tidigare nämnts, FERA en viss begränsad forskningsverksamhet. KPA:s arbete samt standardiseringsorganens verksamhet syftar även till kvalitetsförbättringar på grundval av praktisk forskning och utarbetande av normer för provning och metodik.

Angående företagens egen forskningsverksamhet kan följande uttalande återgivas ur 1943 års utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande I. »Den industriella forskningen synes inom elektroindustrin relativt sett vara mera gynnad än inom andra svenska industrigrenar. Antalet större laboratorier uppgår enligt 1939 års inventering till 19 med en sammanlagd personalstyrka om 672 personer, varav 130 med högre teknisk utbildning. De största företagen, ASEA, Elektroluxkoncernen och L. M. Ericsson-koncernen bedriva organiserad målforskning i stor skala. Exempelvis må här nämnas materiallaboratoriet i Västerås, som har till uppgift att såsom centralorgan för hela ASEA-koncernen utöva kontroll av råmaterial och halvfabrikat, utveckla nya prov- och

mätmetoder, utfärda normer för material m. m. samt bedriva utvecklingsarbete på materialområdet. — Elektroluxkoncernens verksamhet är främst inriktad på tillverkning och försäljning av elektromekaniska hushållsartiklar, såsom dammsugare, golvbonare, kylskåp m. m. Dess centrallaboratorium i Stockholm har mål-betonad forskning för att förbättra och ytterligare utveckla företagets standard-artiklar m. m. — L. M. Ericsson-koncernens verksamhet upptar bland hushålls-artiklarna främst telefon- och radioapparatur, varvid forskningen inom telefon-apparatområdet bedrivs inom ett gemensamt laboratorium, medan radiotekniska frågor behandlas vid särskilt forskningslaboratorium, tillhörande dotterbolaget Svenska radiobolaget.» Enligt ovanstående uttalande finnas sålunda tillfredsstäl-lande forskningsresurser inom den elektriska industrin. Ytterligare bör nämnas, att ASEA bedriver direkt målforskning beträffande företagets konsumtionsvaru-tillverkning vid en särskild avdelning härför. Husqvarna AB har ävenså nyligen inrättat en målforskningsavdelning beträffande bland annat elektriska hushålls-artiklar.

Priskonkurrensformer inom den elektriska industrin.

Konkurrensbegränsningar i form av marknadsdelningsavtal eller prisöverens-kommelser spela en betydande roll inom den elektriska industrin. 1936 års näringsorganisationssakkunniga beräknade, att 72 % av den totala avsaluproduktionen för elektrisk materiel år 1935 utgjorde s. k. »bundna» varor, vilken siffra endast överträffades av siffran för livsmedelsindustrin bland samtliga industri-grupper. I vilken grad dessa konkurrensbegränsningar omfatta konsumtionsvaror är emellertid svårt att avgöra. Kartellavtal m. m. på det elektriska området ha senare publicerats i monopolbyråns kartellregister.

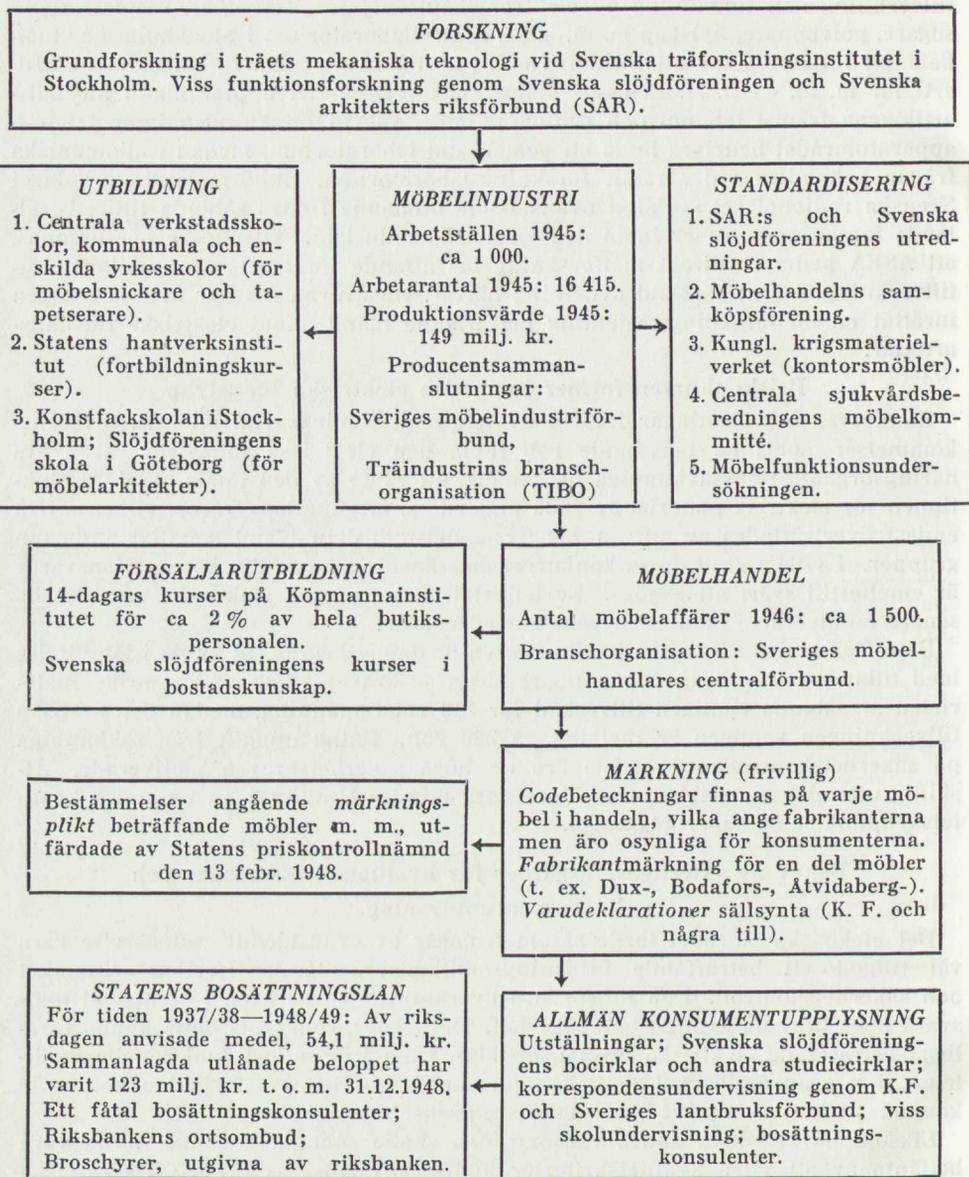
Beträffande den utländska konkurrensen är denna begränsad av de i jämförelse med utlandet, främst U. S. A., högre säkerhetskraven. Den amerikanska mate-rielen är sålunda vanligen tillverkad för 110 volts spänning, medan den svenska tillverkningen vanligen är inriktad på 220 volt. Enligt uppgift från sakkunniga på säkerhetskontrollens område äro de höga säkerhetskraven motiverade. Åt-skillig utländsk materiel anses vidare vara mindre lämplig även ur andra kvali-tetssynpunkter än säkerhetskravet.

Behov av ytterligare åtgärder för kvalitetsförbättringar och konsumentupplysning.

Det elektriska området torde såsom framgår av ovanstående redogörelse vara väl tillgodosett beträffande forskningsmöjligheter, standardiseringsverksamhet och säkerhetskontroll. Den inhemska tillverkningen torde även i allmänhet mot-svara höga krav på kvalitet och säkerhet. De brister, som trots detta kunna föreligga beträffande elektriska hushållsartiklar, gälla främst den funktionella kvali-teten, d. v. s. användbarhet, driftekonomi samt hållbarhet. Prisförhållandena torde komma att belysas av 1947 års statliga elbranschkommitté.

Liksom på åtskilliga andra varuområden skulle sålunda konsumenterna vara betjänta av att vissa kvalitetskriterier kunde normaliseras för vissa elektriska artiklar, t. ex. beträffande elektrisk armatur, dammsugare, radioapparater, för-hållandet mellan ljusstyrka och lystid hos en glödlampa o. s. v. Förutsättningar för varje standardisering är bl. a. utarbetade provningsmetoder, och sådana fin-nas blott för vissa varor eller egenskaper hos varor. På grundval av gemensam nomenklatur och enhetliga provningsmetoder skulle sålunda, eventuellt i samband med kvalitetsminimistandard, graderade värden på väsentliga egenskaper hos varorna enligt uppgift siffermässigt kunna anges. Organ för dylik verksamhet finnas redan, såsom FERA, KPA och standardiseringsorganen m. fl.

Möbler

Den svenska möbelindustrin och möbelhandeln har nyligen varit föremål för en statlig utredning, 1946 års möbelutredning, som framlagt förslag till åtgärder rörande bl. a. forskning, utbildningsfrågor inom industri och handel, varumärkning och kvalitetsredovisning samt övrig konsumentupplysning. Den följande översikten är avsedd att ge en bild av hur det för närvarande ser ut inom detta varuområde vad nyssnämnda konsumentspörsmål beträffar. I anslutning härtill refereras vissa av möbelutredningens förslag.

Möbler höra till de konsumtionsvaror, vilkas inköp konsumenterna ha anledning att särskilt noga överväga med hänsyn till såväl kvalitet och ändamålsenlighet som utseende och priser. Möbler representera nämligen det mest bundna konsumtionsvarukapitalet i hemmens inredning. Inköpen äga vanligen rum vid tiden för hushållets tillkomst, och eventuell förnyelse och komplettering sker därefter med långa mellanrum. Konsumenterna kunna därför icke tänkas förvärva den inköpsvana, som vanligen föreligger beträffande livsmedel, kläder, skor och andra varuslag, som anskaffas mera regelbundet. På olika sätt kan denna bristande inköpsvana verka hindrande för åstadkommande av rationella möbelval. Konsumentsmaken ifråga om hemmets inredning med möbler och annat bohag är ofta konventionellt betingad och tveksamma köpare påverkas lätt av möbelförsäljares mer eller mindre lämpliga råd. Konsumenternas svårigheter vid möbelvalet bero emellertid icke enbart på osäkerhet i smakfrågor. För en icke-lekman är det därjämte svårt att bedöma viktiga kvalitativa egenskaper hos möblerna såsom trämaterialiet och dess behandling, styrkan hos en fanering eller konstruktionen och hopfogningen av en stol. Vid val av stoppade möbler är det av vikt att veta vad som ingår i fyllnadsmaterialet, hur resårbindningen är utförd, vad slags textilmaterial, som möbelklädseln består av o. s. v. God formgivning och riktig användning av materialet samt tillförlitliga och fullständiga uppgifter om kvalitet och pris höra därför till de viktigaste krav, som konsumenterna måste ställa vid möbelinköpen.

Priserna äro i hög grad utslagsgivande för möbelefterfrågans storlek och inriktning. Utgifterna för möbler och bohag utgöra en tämligen stor post i hushållens budget. I synnerhet är inredningen av nya hushåll ofta betungande. Möbler köpas även i stor utsträckning på avbetalning.

Forskning.

Målforskning rörande trävirkets egenskaper och behandlingsmetoder m. m. har under senare år organiserats genom inrättandet av Svenska träforskningsinstitutet i Stockholm år 1944. Institutet tillkom genom ett avtal mellan Kungl. Maj:t och stiftelsen Svensk träforskning, en för ändamålet bildad sammanslutning av industriella branschorganisationer. Enligt avtalet skall staten bekosta den allmänna grundläggande forskningen, medan den tillämpade forskningen skall bekostas av vederbörande industriorganisationer. Institutets tillkomst har inneburit nya möjligheter till ett fruktbart samarbete mellan forskning och industri på möbelområdet. Behov av ytterligare medel till forskningsarbetet har belysts av 1946 års möbelutredning, som i detta sammanhang påtalat avsaknaden av ett centrallaboratorium för tillämpad forskning vid institutets trätekniska avdelning.

Möbelindustrins splittring på ett stort antal små företag förutsätter väl organiserade kontaktformer mellan forskningsinstitut och industri, om forskningens resultat snabbt och effektivt skall kunna komma möbelproduktionen tillgodo. Möbelutredningen har med hänsyn härtill bl. a. föreslagit tillsättande av två ingenjörsbefattningar för teknisk information vid institutets trätekniska avdelning.

Utbildning.

De hantverksmässiga tillverkningsmetoderna hos det stora flertalet möbelindustrier, i synnerhet hos de mindre företagen, förutsätta tillgång på väl yrkesutbildad arbetskraft. Högre teknisk utbildning förekommer knappast ännu, men ett samarbete har inletts mellan Tekniska högskolan och Svenska träforskningsinstitutet för en viss föreläsningsverksamhet med praktiska demonstrationer

och laborationer på området. Utbildningsanstalter för yrkesmän av olika slag, verkmästare etc. äro Statens hantverksinstitut, centrala verkstadsskolor, kommunala och enskilda yrkesskolor samt tapetserarskolor. Vidare erhålles möbelarkitektutbildning vid Konstfackskolan i Stockholm samt vid Slöjdföreningens skola i Göteborg. Möbelutredningen har framlagt förslag till åtgärder för att förbättra utbildningsformerna och öka utbildningsmöjligheterna inom branschen, varvid utredningen bl. a. understrukt behovet av mera tillfredsställande kurser och undervisningsmaterial beträffande möblernas funktionella kvalitet och formgivning.

Standardisering, serieproduktion och funktionsstudier.

Specialisering är inte allmännare genomförd inom möbeltillverkningen. Tillverkningen är även hos de större företagen tämligen splittrad på ett flertal artiklar, varav följer att satserna bli korta. Satsen om 50 st. av en och samma artikel hör till de största förekommande satserna enligt möbelutredningens undersökningsmaterial. I mindre fabriker är högst 12 den vanligaste satsstorleken. Den låga specialiseringsgraden verkar hämmande på standardiseringsåtgärder och är även kostnadshöjande. Enligt möbelutredningens intervjumaterial anse sålunda relativt många företag, att de icke kunna göra så stora satsen, som skulle vara önskvärd för att sänka produktionskostnaderna. Även om strukturen hos många möbelföretag lägger vissa tekniska hinder i vägen för mycket stora serier, torde dock den bristande specialiseringen och standardiseringen mindre bero på tekniska orsaker än på konkurrensförhållanden och rådande försäljningssystem inom varuområdet. Detaljhandelns mellanhandställning vid efterfrågan på varor för vidareförsäljning till konsumenterna är här som på många andra varuområden i hög grad utslagsgivande för produktionens inriktning. De tämligen höga originalitetskrav, specialbeställningar och småorder, som karakterisera möbelhandelns inköpspolitik, torde bidra till att hämma utvecklingen mot rationellare tillverkningsmetoder, serietillverkning och standardisering inom industrin.

Under krigsåren har dock intresset för billiga standardmöbler ökat inom branschen, och en del fabrikanter och möbelhandlare bildade år 1944 gemensamt en möbelbranschens samköpsförening i syfte att åstadkomma billiga möbeltyper genom standardtillverkning i serieproduktion.

Initiativ till standardiserad serieproduktion har vidare tagits av Svenska slöjdföreningen i samarbete med Svenska arkitekters riksförbund (SAR). Dessa organisationer ha igångsatt en bostadsutredning, vilken pågått sedan år 1940 och omfattar representativa undersökningar rörande det befintliga möbelbeståndet i möbelhandeln och i hushållen m. m. Undersökningsresultaten utgöra en värdefull grundval för fortsatta funktionsstudier rörande möblernas utformning samt möjligheter till standardisering och serieproduktion. — Möbelutredningen har i sin tur låtit utföra en undersökning rörande måttvariationerna på vissa möbeltyper, vilken visade, att möbelmodellerna äro många gånger flera än fabriken och att måttkombinationerna äro nästan lika många som antalet tillverkade typer. Behovet av systematiska funktionsstudier och standardisering av vissa mått har sålunda genom denna undersökning ytterligare bekräftats. Som exempel på måttvariationerna kan nämnas att man kan finna en sängbredd på nästan varje centimeter från 65 till 95 och längden varierande mellan 170 och 200 cm. Överflödet på alla olika varianter är uppenbart till nackdel för alla parter. Rationell tillverkning förhindras, handeln måste föra stort lager av icke bara olika bäddtyper, utan också olika sängbottnar, madrasser o. s. v. Kostnaderna härför gå i sista hand ut över konsumenterna. Med hänsyn till nämnda olägenheter av den bristande

standardiseringen av mått m. m. har möbelutredningen föreslagit, att det av utredningen i annat sammanhang föreslagna branschrådet som en av sina första uppgifter måtte taga initiativ till en grundlig och praktisk funktionsforskning beträffande möbler och att undersökningen ifråga bedrives dels i samarbete med Svenska arkitekters riksförbunds och Svenska slöjdföreningens bostadsutredning, dels i samarbete med branschorganisationerna samt att arbetet efter hemställan från branschrådet får det ekonomiska stöd från det allmännas sida, som sakens vikt motiverar.

Under året 1948 har emellertid en *möbelfunktionsundersökning* igångsatts som en följd av de från flera håll framförda önskemålen om funktionsstudier för att få objektiva grundvalar för bedömning av befintliga möbler och riktiga normer för framtida tillverkning. Under år 1947 sökte sålunda Hemmens Forskningsinstitut, Sveriges Möbelindustriförbund och Sveriges Möbelhandlares Centralförbund kontakt med Svenska Slöjdföreningen för att söka få till stånd en utredning. Under våren 1948 var arbetet planlagt från Slöjdföreningen och ett undersökningsråd bildades med representanter från följande 13 organisationer och institutioner: Aktiv Hushållning, Hemmens Forskningsinstitut, Konstfackskolan, Kooperativa Förbundet, Möbelbranschens Samköpsförening, Slöjdföreningens skola, Svenska Slöjdföreningen, Svenska Täck- och Madrassfabrikantföreningen, Sveriges Inrednings- och Möbelarkitekters sammanslutning, Sveriges Möbelhandlares Centralförbund, Sveriges Möbelindustriförbund, Sveriges Standardiseringskommission, Textilrådet.

Utredningen avser att som första arbetsuppgift undersöka bäddmöblernas mått och de krav, som böra ställas på ett gott liggunderlag. Detta gäller sängar, barnsängar och kombinerade ligg- och sittmöbler. Samtidigt med detta undersökningsarbete har Aktiv Hushållning tagit upp övrig sängutrustning, lakan, filtar, täcken och kuddar till studium.

Funktionsstudierna kompletteras vidare av inventeringar på möbelmarknaden, och fackmäns synpunkter angående ekonomisk och tekniskt tillfredsställande tillverkning inhämtas. En klassificering av samtliga bäddmöbler har utarbetats och enhetliga möbelbenämningar komma enligt inhämtade uppgifter att föreslås.

På vissa specialanvändningsområden för möbler föreligger redan en tämligen långt driven serieproduktion av standardtyper. Detta gäller de möbelinköp, som företagas genom Kungl. krigsmaterielverket, som även har igångsatt en utredning rörande typisering, måttstandardisering och kvalitetsnormering av kontorsmöbler för statsverket. Vidare har Centrala sjukvårdsberedningen en särskild bostadskommitté, som bl. a. har till uppgift att få fram standardmodeller för sjukhusens möbelbehov.

Varumärkning.

Ursprungsbeteckningar och varudeklarationer till ledning för konsumenternas möbelval äro sällan förekommande på detta varuområde. Fabrikantmärkning förekommer endast hos ett fåtal företag såsom Bodafors, Ätvidaberg och Dux. På varje möbel i handeln finnes emellertid en codesiffra, som anger tillverkaren, och butikerna ha mestadels en lista över de fabrikanter, som codesiffrorna beteckna. I praktiken har dock detta igenkänningssystem ingen som helst betydelse för konsumenterna, som vanligen äro okunniga om dess förefintlighet. Varudeklarationer i form av materialredovisning o. dyl. förekomma i mycket ringa omfattning. Kooperativa förbundet och några andra företag ha emellertid under senare år tagit initiativ till dylik direkt varuuppllysning om sina möbler.

Möbelutredningen har vidare undersökt behovet av och möjligheterna att införa öppet redovisade ursprungsbeteckningar och kvalitetsredovisningar vid försäljning till konsument. Utredningen har därvid funnit, att allmänheten vore väl betjänt av ytterligare direkt varumärkning och att detta bör kunna genomföras till gagn även för konkurrensen mellan företagen. Med anledning härav har möbelutredningen föreslagit införande av en allmän fabrikantmärkning av svenska möbler, kompletterad med kvalitetsdeklarationer, varpå vissa för möblernas kvalitet väsentliga egenskaper redovisas. Möbelutredningen har för sin del icke behandlat de organisatoriska åtgärderna i samband med märkningen, utan har, under framhållande av att varuuppllysningen bör kunna genomföras på frivillighetens väg, i övrigt hänvisat till föreliggande utredning.

Krisbestämmelser angående märkning och etikettering av möbler m. m.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 13 februari 1948 har Statens priskon-trollnämnd utfärdat nedan återgivna *bestämmelser om skyldighet för fabrikant och detaljhandlare att lämna vissa uppgifter om priser m. m.*

I nämndens skrivelse den 11 december 1947 motiverades åtgärderna av behovet av att ernå en effektiv prisövertvakning, i första hand inom återförsäljarledet. Dessa åtgärder förutsatte emellertid medverkan jämväl i fabrikantledet. I skrivelsen framhölls sålunda, att då fabrikanten icke vore skyldig att på något sätt märka sin vara, kunde svårigheter uppstå att hos återförsäljaren identifiera varans ursprung och kvalitet. Vidare påtalades att prismärkning som regel ej heller förekom inom möbelförsäljningen. Nämnden ansåg, att ifrågavarande brister i första hand borde botas på så sätt, att fabrikant ålades skyldighet att märka sina tillverkningar med sitt firmanamn eller varumärke, varigenom en identifikation av varan snabbare skulle möjliggöras. Å möbeln skulle vidare finnas en prislapp, som angåve priset vid kontantköp, jämte vissa uppgifter om möbeln ifråga, såsom återförsäljares och tillverkares namn, tillverkningsnummer, modell, träslag, färg m. m. Återförsäljaren borde vara ansvarig för att prislapp funnes å möbeln.

Efter nämndens överläggningar med representanter för möbelbranschen utarbetades de slutgiltiga bestämmelserna.

A. Bestämmelser avsedda för tillverkare.

1. Om märknings skyldighet.

Det åligger tillverkare att förse möbler, som av honom levererats efter den 20 augusti 1948, med ett *märke*, upptagande dels fabrikantens namn, firma eller av nämnden godkända nummer, dels möbelns namn (beteckning) eller nummer.

Medlemmarna av Sveriges Möbelindustriförbund, vilka redan ha av förbundet fastställda medlemsnummer, få tillämpa dessa. Möbelfabrikant, som icke är medlem av nämnda förbund, kan efter hänvändelse till nämnden erhålla visst nummer att begagnas i stället för fabrikantens namn eller firma.

Möbelns namn eller nummer enligt märket skall överensstämma med möbelns namn eller nummer i gällande prislissa.

Märkningsskyldigheten avser samtliga av fabrikant tillverkade möbler med följande undantag:

- 1) Stålmöbler behöva ej märkas.
- 2) Beträffande stoppmöbler avser märkningsskyldighet endast bäddsoffor, enklare fåtöljer och stoppade stolar, varemot övriga stoppmöbler icke behöva märkas.

2. Om uppgiftsskyldighet.

Tillverkare av möbler är skyldig att senast den 20 augusti 1948 till nämnden inkomma med uppgift om sina fabrikspriser genom att insända av honom tilllämpade prislistor jämte eventuellt tillhörande kataloger och illustrationer.

B. Bestämmelser avsedda för detaljhandlare.

1. Om etikettering.

Det åligger detaljhandlare att förse möbler, som av honom saluhållas efter den 20 augusti 1948, med en väl synlig *etikett* (prislapp), å vilken skall angivas möbelns namn (beteckning) eller nummer samt träslag och minutpris (kontant pris). Ifråga om stoppmöbler skall etiketten därjämte innehålla uppgift om tyg-åtgången och möbelns minutpris exkl. tyg.

2. Om uppgiftsskyldighet.

Detaljhandlare är skyldig att senast den 20 augusti 1948 beträffande möbler, som saluhållas av honom, till nämnden insända uppgifter om inköpspris och utförsäljningspris (kontantpris), tillverkarens namn samt det namn eller nummer, varmed möbeln försetts av tillverkaren.

Anm. Den föreskrivna uppgiftsskyldigheten torde i flertalet fall lämpligen kunna fullgöras på så sätt, att detaljhandlaren till nämnden insänder fabrikantprislistor, kompletterade med detaljhandlarens utförsäljningspriser.

Uppgiftsskyldigheten avser endast s. k. nyttomöbler (stapelvaror).

Allmän konsumentupplysning angående möbler.

De undersökningar, som utförts i vårt land angående bostadsvanor och heminredning samt beträffande möbelproduktionens och möbelhandelns inriktning på modeller av olika möbeltyper, ha klart ådagalagt de stora svårigheter, som möta konsumenterna, då det gäller att välja ändamålsenliga och trivsamma möbler. Dessa svårigheter kunna icke helt tänkas bli undanröjda genom tillkomsten av varudeklarationer och annan upplysande varumärkning. Hemmets inredning och i synnerhet då valet av möbler och textilier ställer stora krav på god stilkänsla och förmåga att rätt avväga hushållets behov av olika möbeltyper för skilda ändamål. Allmän bosättningsupplysning bör därför ingå på olika stadier av skolundervisning och intaga en framträdande plats inom folkbildningsverksamhet och allmän konsumentupplysningsverksamhet.

Konsumentupplysningen på möbel- och heminredningsområdet har också omfattats med kanske större intresse än varuupplysning på många andra konsumtionsvaruområden såväl från allmänhetens sida som från det allmännas och det frivilliga bildningsarbetets sida. Viss bostadskunskap och hemvårdslära kan visserligen inhämtas i en del av våra skolor, men heminredningsfrågorna ha föga utrymme. Bristfälligheterna i den praktiska hemvårdsutbildningen ha bl. a. påtalats i flera nyligen utförda statliga utredningar. Förverkligandet av de förslag till förbättrad utbildning i hem- och hushållsämnen, som därvid framkommit, skulle förvisso kunna bidra till att ge skolungdomen en god start för deras senare ställning som aktiva konsument på varumarknaden. I synnerhet beträffande möbelinredning är det av stort värde, att de unga genom praktiska övningar och demonstrationer tidigt börja uppöva ett gott omdöme ifråga om möbelvalet och lära känna de viktigaste kännetecknen på god kvalitet och ändamålsenlig utformning hos en möbel.

Beträffande bosättningsupplysning för äldre ha de statliga bosättningslånen inneburit en fortlöpande utbyggnad av statlig upplysning på möbelområdet. I

samband med lånen erhållas sålunda illustrerade bosättningsbroschyrer från riksbanken med praktiska råd och vägledning för goda möbelinköp. Vidare finnas c:a 2 000 ortsombud för långivningen, vilka stå de lånesökande till tjänst med behövliga upplysningar. Statlig bosättningskonsulent finnes sedan några år i Stockholm och på senare tid i några andra större städer; deras uppgifter gälla konsumentvägledning för en större allmänhet än enbart de bosättningslånesökande hushållen. Inredningsutställningar, muntlig rådgivning, demonstrationer och föredrag ordnas av dessa konsulenter. Denna form av statlig konsumentupplysning i bosättningsfrågor har rönt stort intresse från allmänheten. Såväl möbelutredningen som andra offentliga utredningar m. fl. ha framställt förslag om att öka tillgången på dylika rådgivningsmöjligheter och att i detta syfte måtte utarbetas lämpligt studiematerial såsom broschyrer, film och bildserier.

Svenska slöjdföreningen har framförallt genom föreningens mångåriga utställningsverksamhet, intagit en framträdande plats, då det gällt såväl att förbättra produktionen som att väcka allmänhetens intresse och öka dess kvalitetsmedvetande på heminredningens område. Ett flertal utställningar ha anordnats bl. a. i samarbete med lokala husmodersföreningar m. fl. organisationer, vilket har bidragit till att stimulera föreningarnas studieverksamhet på hithörande områden. Möbelutredningen har för sin del starkt framhållit värdet av dylika utställningar och förordar skapandet av en permanent utställning eller periodiskt återkommande mässa av goda bohagsartiklar i eller utan kombinerad skyltfönsterutställningar och vandringsutställningar.

Studieverksamhet i bosättningsfrågor ordnas av åtskilliga organisationer och föreningar. Konsumentkooperationen, Sveriges lantbruksförbund och handelsorganisationer ha anordnat studiecirklar, korrespondensundervisning m. m. på området. Under senare år ha de s. k. bocirklarna tillkommit, ordnade av Svenska slöjdföreningen i samverkan med Landsorganisationen och Sveriges industriförbund. Möbelutredningen har framfört flera synpunkter på möjliga åtgärder för intensifiering av denna verksamhet.

Glas

FORSKNING

- vid Glasinstitutet i Växjö, instiftat 1945: Råvaru- och materialprovning, forskning och undervisning.
- Stiftare äro Svenska hushållsglasfabrikanternas förening, Belysningsglasbrukens förening och Svenska flaskfabrikanternas förening och till stiftelsen kan ansluta sig varje svenskt företag eller svensk organisation inom de områden, som stiftarna representera.

Viss rådgivning angående funktionell och estetisk utformning sker genom Svenska Slöjdföreningen, dock i begränsad omfattning.

STANDARDISERING
SIS-standard finns beträffande glödlampskolvar, gängsystem för flaskor och emballage, mjölkflaskor.
Standardiseringsarbete pågår beträffande emballage, »eldfast glas» m. m.

INHEMSK TILLVERKNING

		m. kr.
1937	emballageglas + armatur	11,0
	buteljglas + hushållsglas ...	12,4
	emballageglas + buteljglas	25,5
1947	hushållsglas + armatur	26,9
	Export	
1937	emballageglas + buteljglas	1,0
	hushållsglas + armatur	3,5
	emballageglas + buteljglas	0,6
1947	hushållsglas + armatur	6,8

IMPORT

Från Tjeckoslovakien, USA, Belgien och England.

	m. kr.
1937	
Emballageglas + buteljglas	0,6
Hushållsglas + armatur	2,0
1947	
Emballageglas + buteljglas	0,9
Hushållsglas + armatur	2,1
Tulltaxa	
65 öre per kg på hushållsglas.	
6—20 öre per kg på emballageglas.	

BRANSCHORGANISATIONER

Sveriges småglasbruksförbund, Växjö
Svenska hushållsglasfabrikanternas förening
Svenska flaskfabrikanternas förening
Belysningsglasbrukens förening
Konservglasfabrikanterna
Svenska glasexportföreningen

HANDELN

Branschorganisationer: Sveriges glas- och porslinsgrossisters förening
Sveriges glas- och porslinshandlareförbund

MÄRKNING TILL KONSUMENTER

Importvaror äro i vissa fall märkta »Import», och i vissa fall med namnet på den utländske fabrikanten eller exportören.
Inhemskt äro ofta märkta med fabrikantnamn och varumärke. Beteckningar såsom »kristall» och »helkristall» finnas, dock ofta utan att en enhetlig terminologi följes. Priset utsatt.

ALLMÄN KONSUMENTVÄGLEDNING

gives genom Svenska Slöjdföreningens tidskrift »Form» samt genom tillfälliga utställningar.

Glasindustrin kan indelas i fönsterglas-, helautomatiska emballageglas- och småglasbruk.

Småglaset, d. v. s. det på manuell väg framställda glaset, tillverkas hos ett 50-tal bruk av varierande storlek. Småglasindustrins produkter äro till större delen sådana varor som hushållen själva inköpa, nämligen glasserviser, köks- och hushållsglas, armatur och prydnadsglas. För närvarande finnas 25 glasbruk, som tillverka huvudsakligen hushålls- och prydnadsglas, 4 belysningsglasbruk, 4 glödlampsglasbruk, 12 bruk med manuell tillverkning av emballageglas och 5 bruk med blandad manuell tillverkning. Härtill kommer 3 helautomatiska bruk med huvudsaklig tillverkning av buteljer, konservglas, flaskor och burkar för emballage.

Den inhemska tillverkningen av hushållsglas täcker, om man bortser från eldfast glas, hemmamarknadens behov. Importen före kriget uppgick till c:a en tiondel av konsumtionen; under kriget sjönk importen kraftigt men ökade under 1946—1947, då relativt stora mängder eldfast och pressat hushållsglas importerades från USA.

Tillverkningsmetoderna ha en mycket stor betydelse för glasets kvalitet och pris. Glasserviser framställas enbart på manuell väg, medan beträffande övrigt hushållsglas såväl handblåsning som hel- eller halvautomatisk tillverkning förekommer. Enklare hushållsglas såsom skålar, assietter, eldfast glas, muggar m. m. är vanligen pressat. Tillbringare, gräddsnipor och mera tekniskt komplicerade former äro dock i regel handblåsta. Skillnaden i framställningskostnader vid olika tillverknings sätt är betydande, vilket kan belysas av det förhållandet, att, medan ett arbetslag på c:a 8 man vid handblåsning kan göra c:a 200 enkla glas per timme, kan en helautomatisk maskin av amerikansk typ framställa 3 600 enkla glas under samma tid. Därtill kommer att handblåsningen ställer större krav på yrkesskickligheten hos arbetarna. Sannolikt kommer emellertid utvecklingen att gå mot en större tillverkning av pressat glas och helautomatisk tillverkning av enklare hushållsglas, i all synnerhet då en förbättrad teknik kan möjliggöra högre kvaliteter och vackrare utseende hos de maskinellt tillverkade glasprodukterna än som f. n. är möjligt.

Forskning.

Teknisk forskning bedrivs vid Glasinstitutet i Växjö. Denna rent tekniska forskning, som emellertid har samband med kvaliteten och klassificeringsmått för glas, håller på att utvidgas vid institutet. Grundforskning sker även vid Chalmers tekniska högskola. Endast de större företagen ha egen forskning.

Beträffande den *funktionella utformningen* hos hushållsglas anlita vissa större bruk särskilda experter för formgivning. Flertalet bruk ha emellertid ej tillgång till specialutbildad arbetskraft på detta område. Någon organiserad forskning beträffande funktionell kvalitet förekommer däremot icke.

Upplysning för bättre formgivning bedrivs emellertid av Svenska slöjdföreningen, som har rådgivning till några större företag samt kursverksamhet i samarbete med industriföretagen. Föreningens utställningar och dess tidskrift *Form* bidra även att ge företagen nya synpunkter på glastillverkningen.

Standardisering.

Standardisering ifråga om *hushållsglas, serviser o. dyl.* finnes icke.

Standardiseringsarbete har däremot påbörjats beträffande *emballage* — flaskor och buteljer — och bland annat har SIS-standard utarbetats för gängsystem för flaskor. Likaså har formstandard utarbetats för vissa flasksorter, speciellt då för

mjölksflaskor och ättiksflaskor. Svårigheterna att få fram standard för flask- och burkemballage sammanhånga bland annat med beställarnas benägenhet att vilja ha egna typer och variationer ifråga om sitt emballage. Glasbrukens tillverkning blir härigenom ofta onödigt splittrad, serierna bli korta och möjligheter till ökad standardisering och maskinell serietillverkning hindras.

Standardiseringen beträffande *glödlampskolvar* åsyftar att erhålla enhetliga spänningar på glödlampor. Däremot omfattar ej standardiseringsarbetet själva glödlamporna. Även på *armaturområdet* har standardisering bedrivits för att få enhetliga gängsystem på vissa lamptyper, glasglober o. dyl.

Kvalitetsmärkning.

Glasets tekniska kvalitet beror på materialets sammansättning samt tillverkningsmetoderna och då framförallt kylningssättet. Glaset kan indelas i sodaglas samt hel- och halvkristall. Sodaglas användes för vardags- och bruksglas och kan också indelas i kvalitetsklasser, beroende på materialsammansättningen.

Nuvarande märkning av glas utgöres vanligen endast av företagens namn. Kristallglas brukar dock betecknas som hel- eller halvkristall. Någon kvalitetsmärkning vad sodaglas beträffar förekommer icke.

Tillverkningens hantverksmässiga karaktär, bristen på standardisering och avsaknaden av enhetliga normer för kvalitetsgraderingar försvåra en objektiv kvalitetsmärkning av glasets, som skulle kunna ge ett mått på sambandet mellan pris och kvalitet.

Förhållandena inom glasbranschen undersökas för närvarande av 1946 års glasindustrikommité, vilken bland annat har till uppgift att belysa behovet av utvidgad teknisk forskning samt möjligheter till rationaliseringar i glasframställningen.

PORSLIN

FORSKNING

Grundforskning vid silikatkemiska institutionen i Göteborg.
Forskningslaboratorier vid tre större företag (Gustavsberg, Ifö-verken, Rörstrand).
Driftlaboratorier vid samtliga företag.

STANDARDISERING

- 1) Företagens egna standardiseringsåtgärder, serieproduktion.
- 2) *Organiserat standardiseringsarbete:* sanitetsgods och porslin för sjukhusen (CSB och HFI).

1946 års konsumtionsvärde enligt detaljhandelspriser:
ca 48 milj. kr.

Inhemsk tillverkning	Export	Import
5 företag		
1939: 10 milj. kr.	1939: 600 000 kr	1939: 5,3 milj. kr
1946: 18,9 »	1946: 700 000 kr	1946: 3,7 »
1947: ca 18 »		1947: 10,6 »
	Huvudsakligen till Danmark och Norge.	Huvudsakligen från Tyskland, Tjeckoslovakien, Finland och England.

HANDELN

Branschorganisationer: Sveriges glas- och porslinsen-grossistförening.
Sveriges glas- och porslinshandlareförbund.

KONSUMENTERNA

Märkning:

- 1) *Importvaror* märkas vanligen beträffande dekorerat porslin (»import» eller ursprungsland, den utländske fabrikantens namn eller varumärke).
- 2) *Inhemsk varor:* Företagets namn är vanligen utsatt på dekorerat gods, däremot ej alltid på odekorerat. Angivande av porslinsort såsom ben-, fältspat-, flint- och kalkporlin förekommer ej, med undantag för ett företags produkter (Gustavsberg), som brukar ange ben- och flintporlin. Eldfast gods är vanligen märkt »ugnseldfast».
- 3) I den *offentliga handelsstatistiken* användas ännu beteckningarna »(ä)kta porslin» respektive »fajans». Inom *handeln* äro dessa beteckningar vanligt förekommande, men angivande av porslinsort förekommer även.

Rådgivning och upplysning rörande funktionell och estetisk kvalitet genom Svenska slöjdföreningen, HFI. Utställningar och tidskriften »Form». Producentupplysning i samband med reklam-broschyrer.

Till den finkeramiska industrin hör tillverkning av hushållsporslin, sanitetsporlin och tekniskt porslin. För närvarande finnas fem företag, som tillverka hushållsporslin, nämligen i Gustavsberg, Lidköping (Rörstrand), Gävle, Karlskrona och Hackefors. Gustavsbergs porslinsfabrik tillverkar flintporlin och benporlin. Det är den enda fabrik här i landet, som gör benporlin. Lidköpings porslinsfabrik (Rörstrand) tillverkar fältspatporlin och flintporlin. Gävle porslinsfabrik tillverkar flintporlin. Karlskrona porslinsfabrik tillverkar fältspatporlin. Hackefors' porslinsfabrik arbetade före kriget uteslutande med att de-

korera huvudsakligen från Tyskland och Tjeckoslovakien importerad vitvara. Under kriget har fabriken börjat tillverka fältspatporslin i begränsad omfattning. Även de övriga fabrikerna ha i viss utsträckning dekorerat importerad vitvara. Kalkporslin tillverkas på grund av sin relativt låga tekniska kvalitet ej vid någon av de nämnda fabrikerna. Det kalkporslin, som säljes i landet importeras färdigdekorerat.

I vidstående översikt ha kvantitetsuppgifter angivits för tillverkning, import och export under åren 1939, 1946 och -47. Den totala konsumtionen av porslin har sjunkit under kriget. Tillverkningsvärdet är obetydligt högre år 1947 jämfört med före kriget, medan importen först på senare år kommit upp till förkrignivå. Med ett beräknat pålägg i handeln av 66 $\frac{1}{3}$ % kan konsumtionsvärdet av hushålls-porslin år 1946 uppskattas till ca 48 milj. kr. Enligt riksbankens konsumtionspris-index utgjorde 1946 års konsumtionsvärde (inberäknat porslin för restaurang- och storhushåll m. m.) 92 miljoner kronor eller 0,95 % av den totala konsumtionen. Enligt socialstyrelsens levnadskostnadsindex för december 1946 utgjorde den s. k. indexfamiljens förbrukning av porslin 17:27 kronor eller 0,3 % av samtliga utgifter. — Porslinsinköp ha vanligen karaktären av engångsinköp, som företages i första hand vid bosättningstillfället för att senare kompletteras. Den i socialstyrelsens indexberäkningar upptagna porslinsförbrukningen torde närmast få betraktas som dylika kompletteringsköp.

Olika sorter av porslin.

De fyra sorters hushållsporslin, som förekomma på marknaden äro benporslin, fältspatporslin, flintporslin och kalkporslin. Den huvudsakliga skillnaden mellan porslinssorterna ligger i porslinsmassans sammansättning. Denna skillnad i sammansättning jämte bl. a. de olika temperaturer, vid vilka godset brännes, medför, att porslinssorterna erhålla ur kvalitetssynpunkt skilda egenskaper. Vilka skillnaderna äro framgår av efterföljande tabell (ur tidskriften Porslin nr 1/1945).

	Benporslin	Fältspat-porslin	Flintporslin	Kalkporslin
<i>Massans sammansättning i %</i>				
Porslinsleror	30—40	30—60	40—55	40—55
Kvarts	15—20	25—40	40—55	35—45
Fältspat	15—20	15—40	5—15	—
Benaska	30—50	—	—	—
Kalkspat, krita	—	—	—	5—20
<i>Bränntemperatur</i>				
för rågods °C	1 280—1 350	900—1 000	1 180—1 300	1 100—1 180
» glattgods °C	1 100—1 250	1 200—1 460	1 000—1 200	1 000—1 140
Skärkans beskaffenhet	tätsintrad	tätsintrad	porös	mkt porös
» utseende	vit	vit	vit	vit
Glasyrkaraktär	bly-, bor- o. fältsp.glasyr	fältspat- glasyr	bly-, bor- glasyr	bly-, bor- glasyr
Dekorering under glasyren	ofta	sällan	ofta	ofta
Dekorering över glasyren	ofta	vanligen	ofta	ofta
Hållfasthet	mkt god	god	god	mindre god
Användningsområde	restauranter hushåll sjukhus	restauranter hushåll sjukhus	konstgods hushåll restauranter sjukhus	hushåll

Forskning.

Den grundläggande vetenskapliga forskningen för porslinets vidkommande ligger på silikatkemins område. Silikatforskning bedrivs vid universitets- och högskoleinstitutioner, bland annat vid silikatkemiska institutionen vid Chalmers tekniska högskola i Göteborg.

Vid en del porslinsfabriker, Gustavsberg, Iföverken och Rörstrand, finnas goda laboratorier för silikat kemi, vilka hittills icke bedrivit grundläggande forskning utan arbeta direkt för lösande av praktiska problem för industrin. Vid samtliga fabriker finnas driftslaboratorier, huvudsakligen för sammansättning och kontroll av massor och glasyrer.

Enligt den statliga utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande (SOU 1945:40) konstaterades, att de svenska finkeramiska fabriker »torde, åtminstone vad angår de större, få anses i tekniskt avseende vara fullt jämställda med de bästa utländska och i flera avseenden överträffa dessa. Flera av de större verken ha på senare år undergått omfattande modernisering beträffande såväl maskinell utrustning som ugnsutrustning. I kvalitativt hänseende anses det svenska porslinet motsvara det bästa som utlandet kan presteras.» Beträffande forskningsbehoven anföres, att en central forskning behöves angående grundläggande och gemensamma frågor rörande råmaterial och tekniska metoder. Utredningen konstaterade emellertid, att något direkt intresse för inrättande av gemensam central forskningsverksamhet icke förefanns, enär de dominerande företagen redan äga egna välutrustade laboratorier. Sedan dess har emellertid en personlig professur i silikat kemisk forskning inrättats vid silikatkemiska institutet i Göteborg, vilket har skett i samarbete mellan staten, Gustavsbergs porslinsfabrik, Mälardalen och Surte.

Kvalitetsbedömning, standardisering och märkningsfrågor.

Porslinets tekniska kvalitet avser dess hållfasthet mot stötar, glasyrens motståndskraft mot nötning, glasyrens hållbarhet mot temperaturväxlingar och därav uppkommande sprickbildning, färgernas motståndskraft mot nötning och mot frätande ämnen.

Dessa tekniska egenskaper hos porslinet bero av råvarusammansättning, tillverkningsmetoder samt modellutformning och äro föremål för företagens egna laboratorieundersökningar i syfte att få fram högre kvaliteter och tekniskt lämpliga modeller. Genom olika provningsmetoder kan kunskap erhållas om hur glasyr, kanter, fotringar o. s. v. skola förbättras. Enhetliga normer för provning finnas emellertid icke. Genomförande av egenskapsdeklarationer försvåras bland annat på grund av ojämnheter i råvarans kvalitet samt till följd av att utförandet av en och samma typ av porslinspjäs kan variera, emedan arbetarnas yrkeskicklighet m. m. är olika. Gjorda undersökningar ha sålunda visat, att hållfastheten på t. ex. en viss typ flintporslinsallrik kan variera avsevärt. Hållfastheten för olika pjäser i en serie eller servis kan variera starkt beroende på pjäsernas olika form och olika godstjocklek.

En förutsättning för erhållande av objektiv kvalitetsvärdering beträffande porslin är därför, att standardisering föreligger i fråga om råmaterial och sammansättning, tillverkningsmetoder m. m. samt beträffande formgivning av porslinet. Enhetlig nomenklatur och standardiserade provningsmetoder böra då kunna utarbetas som grundval för en objektiv kvalitetsbedömning och klassificering. För vissa porslinsvaror har viss standardisering genomförts, nämligen för sjukhusens porslins- och sanitetsgods. Standardisering för hushållens del torde möta

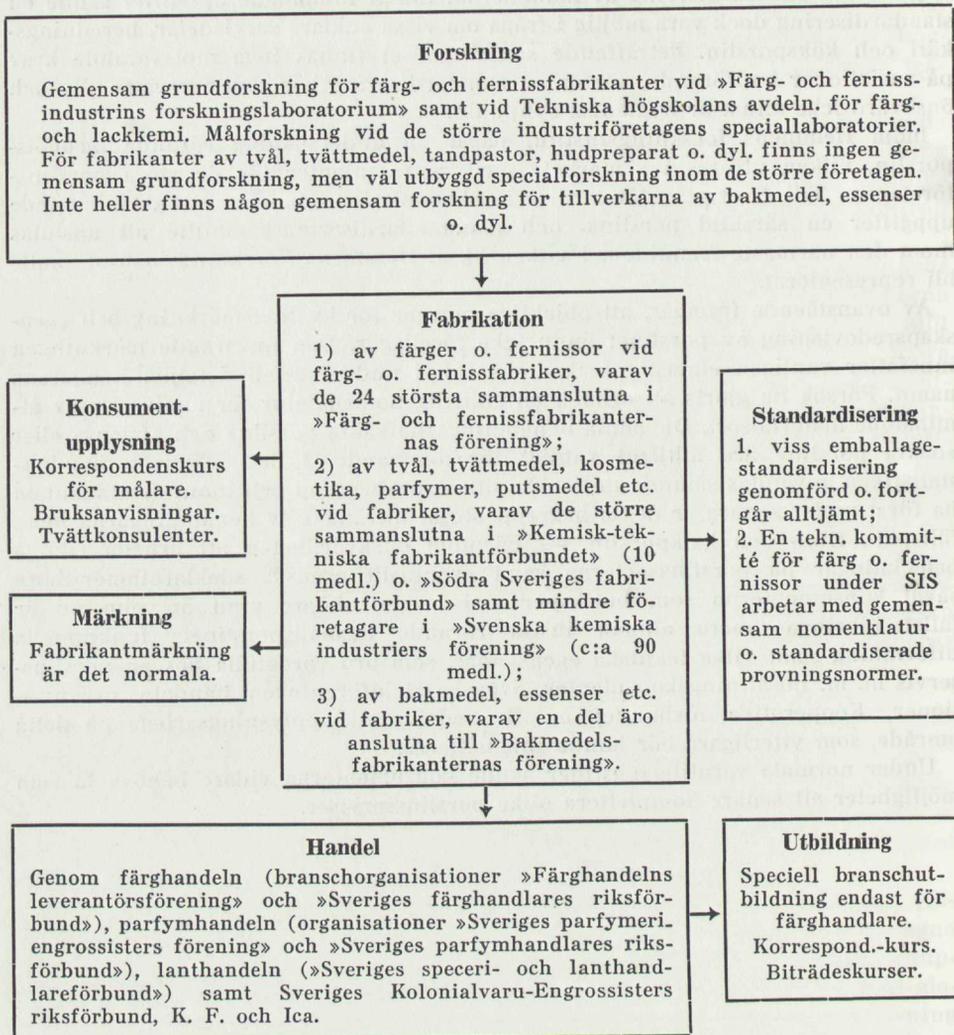
svårigheter bl. a. av det skälet, att materialstandardisering vanligen måste åtföljas av en standardisering av modellerna. Enligt inhämtade uppgifter skulle en standardisering dock vara möjlig i fråga om vissa enklare servisdelar, beredningskärl och köksporslin. Beträffande sanitetsgodset finnas inga motsvarande krav på variationer i utförande, varför en standardisering här skulle vara möjlig och önskvärd icke minst ur hygienisk synpunkt.

Inom Hemmens forskningsinstitut pågår en undersökning rörande hushållsporslin, vilken utföres i samarbete med representanter för de stora porslinsföretagen. Till Sveriges standardiseringskommission kommer enligt inhämtade uppgifter en särskild porslins- och glasstandardiseringskommitté att anslutas inom den närmaste framtiden, i vilken bl. a. Hemmens Forskningsinstitut skulle bli representerat.

Av ovanstående framgår, att objektiva normer för kvalitetsmärkning och egenskapsredovisning av porslinet ännu icke föreligger. Den nuvarande märkningen innefattar vanligen endast fabrikantens och i undantagsfall detaljistförsäljarens namn. Försök ha gjorts att erhålla en enhetlig nomenklatur för angivande av åtminstone materialsort. De gamla benämningarna »äkta porslin» och »fajans» eller »oäkta porslin» äro alltjämt vanligt förekommande. I den officiella handelsstatistiken användas sålunda dessa klassificeringsbegrepp och inom detaljhandeln ha först under senare år dessa begrepp börjat utträngas av benämningarna ben-, fältspat-, flint- och kalkporslin. — Förutom önskvärheten att erhålla riktiga beteckningar på porslinssorterna samt eventuellt egenskapsdeklarationer böra såväl konsumenterna som butikspersonal i ännu högre grad än som nu är fallet bibringas mera allmän insikt rörande hushållsporslinets funktionella utformning samt vilka tekniska egenskaper, som äro värdefulla hos en porslins-servis m. m. Bosättningskonsulenter, Svenska slöjdföreningen, handelns organisationer, Kooperativa förbundet m. fl. bedriva ett upplysningsarbete på detta område, som ytterligare bör kunna intensifieras.

Under normala varutillgångstider skulle konsumenterna vidare behöva få veta möjligheter att senare komplettera olika porslinssserviser.

Kemisk-tekniska artiklar

Tillverkning

Den kemisk-tekniska industrin betecknas i industristatistiken som den åttonde huvudgruppen av industrier, och till denna grupp räknas alla anläggningar, som använda sig av kemisk framställningsmetod utan att »någon omständighet i fråga om materialets art, produkternas användning el. dyl. — — — anses böra föranleda dess inordnande under annan huvudgrupp». Genom denna definition har sammanförts under beteckningen kemisk-teknisk industri en rad olikartade tillverkningar som inte ha mycket annat gemensamt än att de inte höra hemma inom någon annan industribransch. Under rubriken kemisk-tekniska produkter återfinns man sålunda inte bara färger och fernissor, oljor och fetter (inklusive bakmedel och essenser), tvål och tvättpulver, parfymer och kosmetiska preparat,

läke- och desinfektionsmedel o. dyl., som äro konsumtionsvaror för hemmen och allmänheten, utan även sprängämnen (vartill räknas tändstickor, den enda konsumtionsvaran i denna grupp för en bredare allmänhet), gödselmedel, träkol, harts, trädestillationsprodukter, asfalt, smörjmedel, tjär- och bensinprodukter m. m., d. v. s. varor som användas inom industri, jordbruk och andra näringar.

Totalt omfattade den kemisk-tekniska industrin år 1945 894 arbetsställen med 22.605 arbetare och ett genomsnittligt antal av 25 arbetare per arbetsställe. Produktvärdet samma år uppgick till över 1 miljard kr. (1 027 351 506 kr.) Det mesta härav förbrukades inom landet. Exporten av kemisk-tekniska produkter uppgick endast till en knapp tiondel av produktionsvärdet (98 milj. kr.), medan samtidigt en införsel av varor av detta slag ägde rum till ett värde av 429 milj. kr. Ändå ha de kemisk-tekniska industrierna i vårt land byggt ut sina tillverkningar kraftigt under krigsårens avspärning och experimenterat fram nya produkter som i stor utsträckning fått ersätta varor, som inte längre kunnat erhållas genom import.

I det följande skola endast de huvudgrupper av kemisk-tekniska varor beröras, som allmänheten-konsumenterna ha någon direkt kontakt med och beträffande vilka det är särskilt viktigt med en forskningsverksamhet, som fortskridande förbättrar produktionen, med en kvalitetskontroll, som ger konsumenten trygghet mot hälso-, skade-, brand- och andra risker, samt med en varuupplysning, som hjälper konsumenten att välja rätt vara för varje ändamål. De kemisk-tekniska varor, som ha sina avnämare bland fabrikanter och andra näringsidkare, ha i dessa sina kunder i allmänhet mera sakkunniga bedömare, som själva kunna bidra till kvalitetskontroll av de produkter de inköpa. Det finns därför inte i detta sammanhang någon närmare anledning att upptaga till granskning den forsknings- och kvalitetskontroll, som kan förekomma i tillverkningen inom fabriker för förtätade gaser, elektrokemiska produkter, sprängämnen, konstgödsel o. s. v.

Varugrupper och fabrikantorganisationer.

Bland kemisk-tekniska konsumtionsvaror i den förra bemärkelsen kunna tre huvudgrupper urskiljas.

Färger och fernissor, av vilka det år 1945 producerades över 46 ton, bilda en dylik huvudgrupp. Färg- och fernissfabriker syssla sällan med andra tillverkningar; de ha också sin egen branschorganisation, eget forskningslaboratorium etc. Branschorganisationen, vartill 24 av de tongivande fabrikanterna äro anslutna, är *Färg- och fernissfabrikanternas förening*.

Tvål, tvättmedel, tandpastor, kosmetika, parfym och putsmedel utgöra ett annat tillverkningsområde med fabrikationen spridd mellan mycket stora och mycket små företag. I *Kemisk-tekniska fabrikantförbundet* ingå 10 av de större företagen; *Södra Sveriges fabrikantförbund* är en sammanslutning för vissa företagare i Sydsverige och i *Svenska kemiska industriens förening*, som bildades för något år sedan som underavdelning till Svensk industriförening, ingår ett 90-tal mindre fabrikanter.

Bakpulver, kräm- och glasspulver, essenser och aromer för bagerier etc. utgöra den tredje varugruppen. Fabrikantorganisationen är *Bakmedelsfabrikanternas förening*.

Färg- och Fernissfabrikanternas förening, Kemisk-tekniska fabrikantförbundet och Bakmedelsfabrikanternas förening äro dessutom representerade i *Kemisk-tekniska och livsmedelsfabrikanters förening* (Kelifa).

Forskning.

Inom de kemisk-tekniska industrierna förekommer en livlig forskningsverksamhet, ehuru föga gemensamhetsforskning. Gemensam grundforskning har egentligen bara etablerats inom färg- och fernissbranschen, där 12 ledande färgfabrikanter, medlemmar av färg- och fernissfabrikanternas förening, skapat en stiftelse för att tillsammans bekosta driften av ett Svenska Färg- och Fernissindustrins Forskningslaboratorium. Detta är förlagt till Statens hantverksinstitut och sysslar i första hand med grundläggande analys- och provningsmetoder för undersökning av råvarornas kvalitet och hittills i andra hand med provningsmetoder beträffande även färdigvarornas egenskaper. Laboratoriet har sålunda utarbetat åt den tekniska kommitté, som under standardiseringskommissionen arbetar för standardisering inom färg- och lackområdet, en rad provningsmetoder för bestämning av egenskaper hos pigment, torkande oljor m. m. Meningen är att sedan dessa grundläggande provningsmetoder blivit definitivt godkända även uppgöra standard för pigment, torkande oljor och andra bindemedel samt lösnings- och spädningsmedel. För provning av pigment ha utarbetats följande förslag till svensk standard: bestämning av aciditet och alkalitet, bestämning av halten grova partiklar genom siktningsprov, bestämning av halten vattenlösliga beståndsdelar, närvaro av blödande färgämnen samt bestämning av fukthalt. Laboratoriet sysslar även något med undersökningar av egenskaper som tvättbarhet, torktid, slitstyrka, täckförmåga o. dyl. hos färger och fernissor.

Emellertid har man också velat bygga ut forskningen vid de enskilda företagens laboratorier. Då det under början av kriget rådde stor knapphet på kemister och någon undervisning i färg- och fernissindustrins speciella art av kemi icke fanns, togo branschorganisationer initiativ till och bekostade för en tid av fem år en särskild avdelning vid Tekniska högskolan för undervisning i färg- och lackemi. Härigenom har man underlättat rekryteringen av ingenjörer och forskare till färg- och fernissindustrin, där efterfrågan på forskarpersonal ständigt ökar, allteftersom de större företagen skaffa sig eller ytterligare bygga ut sina speciallaboratorier för målforskning. Hos sju av företagen i Färg- och fernissfabrikanternas förening ökades den tekniska personalen för forskningsarbete och/eller kontroll av råvaror och färdigfabrikat från sammanlagt 47 personer 1939 till 101 personer år 1947 — alltså den mer än fördubblades under krigsåren. Denna utveckling har drivits fram av knapphetssituationen under kriget, då inhemsk forskning fick anledning att skapa nya syntetiska produkter, ersättningsmedel, varav många i dag äro överlägsna motsvarande naturprodukter.

Inom varugruppen tvättmedel, tvål, kosmetika, putsmedel etc. förekommer ingen grundläggande gemensam forskning utom för tvättmedel vid institutet för tvätt-teknisk forskning. Vid de större företagen finnas dock stora speciallaboratorier, som bedriva såväl grundforskning som målforskning för eget behov. Såväl Henkel som Sunlight och Barnängens fabriker syssla vid sina laboratorier med både materialprovningar, driftsanalyser och funktionsstudier beträffande färdigvarorna. En del av de större firmorna ha kontakt med den internationella forskningsorganisationen på området. Barnängen (Kemabolagen) samarbetar för övrigt i ett vidare sammanhang med Liljeholmens stearinfabriks AB och AB Stockholms bryggerier, men deras gemensamma laboratorium LKB sysslar med vetenskaplig grundforskning på områden, som sträcka sig åtskilligt utanför branschens ramar.

Inte heller bakmedelsfabrikanterna ha någon gemensam forskning. De större företagen experimentera och göra utprovningar var för sig, och eftersom färdigprodukterna i övervägande grad säljas direkt till bagerier och konditorier utan

förmedling av den öppna detaljhandeln, är insynen i dessa tillverkningar mindre än i andra branschgrenar av den kemisk-tekniska industrin. Någon uppfattning om bakmedelsforskningens standard och utveckling har därför inte stått att er-hålla.

Standardisering.

Såsom framgått av det ovan anförda har färg- och fernissindustrins gemensamma grundforskning varit inriktad på att arbeta fram normer som i sinom tid kunna utgöra underlaget för en standardisering av färger och fernissor. Under Sveriges standardiseringskommission arbetar sedan några år tillbaka en teknisk kommitté för ändamålet. Den har som nämnt skickat ut för allmän granskning och kritik fem förslag till svensk standard för provning av pigment. Syftet är att så småningom med ledning av dessa och andra provningsnormer få fram standardprodukter, som bl. a. kunna underlätta för konsumenten att komplettera sina köp av färger och fernissor, om kompletteringsköpen måste ske i annan butik, så att han inte riskerar att stugan, trädgårdsmöbeln, den fernissade korkmattan eller vad nu färgen, respektive fernissan skall användas till, får en ny schattering vid om- eller påmålning. I sammanhanget arbetar också den tekniska kommittén med att skapa en gemensam nomenklatur. Endast för artistfärger finns f. n. en normalfärgskala; den an knyter till internationella normer. Standardisering av vanliga målarfärger stöter emellertid på vissa svårigheter, på grund av det stora antalet färgnyanser som ständigt ötokas med nya sådana. Från distributionens sida — färghandlarna — har dock framförts önskemålet, att producenterna skulle enas om standardiserade färgskalor, där nummerbeteckningarna vore gemensamma för åtminstone de vanligare kulörerna.

En värdefull standardisering med stor praktisk räckvidd har man emellertid delvis genomfört på emballagets område, där man i stor utsträckning övergått från viktförpackningar till volymförpackningar. Eftersom vikten är olika för olika pigment, men volymen (liter) alltid är densamma, försvunno härigenom ett stort antal burkstorlekar ur marknaden.

Standardiseringsarbetet inom varugruppen tvättmedel, tvål, kosmetika etc. är ännu obetydligt. Ehuru utvecklingen utkristalliserat en del tvättmedel, som — fastän av olika fabrikat — äro nära nog helt lika till sin sammansättning, har man ännu inte systematiserat dessa resultat av konkurrens och utveckling genom att utarbeta och fastställa någon slags gemensam standard och åsätta tvättmedlen en SIS-märkning. Inte heller tvålen är standardiserad i vårt land såsom i USA, där en väl differentierad standardskala tillämpas för tvålar med olika sammansättningar, egenskaper och med angivande av användbarhet för skilda ändamål. Från branschhåll förklaras denna frånvaro av all standard med att man i Sverige har en enhetlig fetthalt på grundtvålen — parfumerings- och överfettningssämnen tillsätts där- emot i olika sorter och grader efter varje producentens eget recept för den märkes- tvål han saluför.

Varuupplysning.

Inom den kemisk-tekniska industrin finns ringa benägenhet för innehållsdeklarationer å varorna. Att dessas sammansättning är och förblir respektive fabri- kants hemlighet är den fria konkurrensens förutsättning, och inte heller ha konsumenterna i allmänhet någon nytta av att veta procenttalen för de ämnen, som ingå i en viss kemisk produkt, menar man inom branschen. Undantag finnas givetvis, då lämnandet av innehållsdeklaration är av värde för såväl tillverkare som konsument, exempelvis oljefärgspastor. Beståndsdelarna deklarerar därför i allmänhet på dessa pastor.

Däremot vitsordas, att branschen i princip ställt sig välvillig till egenskapsdeklarationer, som skulle kunna komplettera de bruksanvisningar, som nu förekomma i stor utsträckning för fernissor, tvättmedel, putsmedel etc. Det erfordras dock mycket arbete, innan de provningsnormer kunna fastställas, varpå egenskapsdeklarationer måste bygga. Visserligen kan man lätt ange på en ferniss- eller färgburk, att innehållet är eldfarligt, explosivt eller har annan dylik allmän egenskap. Men vad angår torktiden, ljusäktheten, täckförmågan och slitstyrkan är det svårare att finna exakta värderingar. Här anmäla sig stora svårigheter, eftersom torktiden bl. a. beror av den påstrykningsmetod, som konsumenten använder, täckförmågan beror t. ex. av underlagets egenskaper (trä, muryta, större eller mindre porösitet etc.), väderbeständigheten beror av bl. a. luftens fuktighetshalt o. s. v. Som nämnts ovan pågå f. n. forskningar på detta område, men det torde dröja åtskilliga år, innan de behövliga normerna för egenskapsdeklarationer äro klara.

Ännu så länge äro bruksanvisningar den enda form av varuupplysning, som användes, förutom reklamen, detaljhandelsservicen och — vad tvättmedel beträffar — även konsulentverksamheten. Angående bruksanvisningarnas läsvärde råda mycket delade uppfattningar inom branschen. I utredningens Gallupundersökning (se bil. 3) redovisas emellertid en del intressanta siffror rörande läsvärdet hos bruksanvisningar för tvättmedel och bakpulver. Tvättmedlens användning demonstreras även av de tvättkonsulenter, som större tvättmedelsfirmor hålla sig med i stort antal och som anordna demonstrationer och kurser för allmänheten.

Handeln.

De av den kemisk-tekniska industrins produkter, som berörts i det föregående, försäljas genom färghandeln, parfymhandeln, lant- och specerihandeln. Färghandeln omfattar f. n. omkring 1.600 butiker i landet och dessas ägare äro sammanslutna i *Sveriges färghandlares riksförbund* (med c:a 1.200 medlemmar). Färghandeln har också sin leverantörförening (*Färghandelns leverantörförening*). De c:a 10.000 lanthandlarna i *Sveriges speceri- och lanthandlareförbund* saluföra också kemisk-tekniska produkter. Parfymhandelns organisationer äro *Sveriges parfymeri-engrossisters förening* och *Sveriges parfymhandlares riksförbund*.

Då varusortimentet i färghandeln är starkt differentierat, gäller om dessa varor, att de, trots den relativt rikliga förekomsten av bruksanvisningar på burkar och förpackningar, många gånger behöver presenteras för kunderna med muntliga förklaringar rörande användningssätt och egenskaper. Färghandeln måste därför vara kapabel att utöva en omfattande kundservice. 1908 startade Sveriges Färghandlares riksförbund sina första kurser för företagare och biträden inom branschen. En kursverksamhet har sedan under många år bedrivits först vid Borgarskolan i Stockholm och sedan 1919 har Stockholms lärlings- och yrkeskolor en färghandelsskola på kvällstid för kvalificerade butiksmédhjälpare. Vid Stockholms handelsskolor finns vidare en 2-årig dagskola med växelutbildning — d. v. s. praktik i arbetslivet växelvis med skolgången — för blivande färghandelspersonal. Elevernas ålder är 14—17 år. Utbildningen av färghandlare, som icke kunna använda sig av utbildningsmöjligheterna i Stockholm, har man ordnat med en korrespondenskurs, som f. n. har c:a 850 elever. Efter genomgång av nämnda kurs få eleverna ett diplom, som berättigar till deltagande i en 14-dagars påbyggnadskurs vid Köpmannainstitutet i Stockholm. Med denna yrkesundervisning försöker alltså färghandeln göra sin insats i den konsumentupplysning, som synes starkt påkallad när det gäller den kemisk-tekniska varubranschen.

ÖVERSIKTER

rörande forskning och konsumentupplysning m. m. i utlandet

Danmark

I Danmark finns ett Statens Husholdningsraad som inrättades enligt lag den 11 maj 1935 (med senare ändringar 1938, 1945 och 1948) och som utträttat en rad betydelsefulla ting för varuforskning och konsumentupplysning.

Arbetsuppgifter.

Rådet sorterar direkt under inrikesministeriet och har till uppgift att, i samarbete med andra institutioner och organisationer, verka för åstadkommande av förbättringar i hushållens näringsmässiga, hygieniska, tekniska och ekonomiska förhållanden. I detta syfte äger rådet föranstalta om undersökningar och försöksarbeten. I samband härmed åvilar det rådet att tillse, att allmänheten erhåller vägledning i fråga om rationell hushållning. Resultaten av företagna undersökningar och av försöksverksamheten kunna offentliggöras på rådets föranstaltande i den omfattning, som synes ändamålsenlig. De offentliggjorda resultaten må ävenledes kunna användas i propaganda- eller reklamsyfte, förutsatt att rådet lämnat skriftligt tillstånd härtill.

Sammansättning.

Rådet utgöres av en av inrikesministeriet utnämnd ordförande jämte högst 12 övriga ledamöter. Antalet fastställes av inrikesministeriet.

Fem av rådets medlemmar utses direkt av Arbejdernes Oplysningsforbund, De danske Husmodersforeninger, De samvirkende danske Husmandsforeninger og De samvirkende danske Landboforeninger. Hushållsundervisningen vid Aarhus Universitet skall vara representerad av en ledamot; två ledamöter skola representera de hushållspedagogiska föreningarna samt en ytterligare ledamot skall besitta erforderliga kemisk-tekniska insikter. Inrikesministeriet samt Sundhedsstyrelsen skola representeras med vardera minst en ledamot.

Arvodet till ledamöterna fastställas i enlighet med Finansloven.

Sekretariat.

Rådets löpande ärenden handhaves av ordföranden samt föreståndaren för rådets kansli. Antalet tjänstemän fastställas i enlighet med Normeringslov. Övrig personal anställas av ordföranden. Sekretariatets personal får icke utan inrikesdepartementets tillstånd vara knuten till någon enskild affärsverksamhet eller näringsorganisation inom hushållnings- eller livsmedelsbranscherna.

I den nya lagen av den 9 juni 1948, som träder i kraft den 1 oktober 1948, har uttryckligen ställts i utsikt att, så snart omständigheterna det medgiva, nya självständiga laboratorielokaler skola inrättas för hushållningsrådets undersökningsverksamhet.

Rådets hittillsvarande verksamhet.

Rådets verksamhet består dels i försöks- och undersökningsarbete, dels i upplysningsverksamhet bland konsumenterna samt bland yrkesarbetande på det husliga området, i skolorna etc.

1. *Undersökningsverksamheten.* Till övervägande del har forskningsarbetet hittills gällt klarläggande av närings- och hushållstekniska frågor samt möjligheter till rationaliseringsåtgärder inom hemarbetet. Avsaknaden av egna laboratorier har medfört, att undersökningarna utförts vid andra institutioner och laboratorier, vilka i många fall helt eller delvis bekostat arbetet genom att ställa arbetskraft, material och lokaler till förfogande.

Bland utförda undersökningar kunna nämnas de under en rad år pågående försöksarbetena rörande konservering av livsmedel, grönsaker samt frukt och bär. I samband härmed ha skilda tillvägagångssätt och användningar av olika slags redskap vid konservering prövats beträffande deras inverkan på näringsvärde, vitaminhalt, arbetstid och framställningskostnader.

I samarbete med andra forskningsinstitutioner på växtförädlingsområdet m. m. ha undersökningar gjorts rörande vanliga grönsaker, såsom morötter, vitkål, rädisor, rödbetor, selleri, spenat, tomat, ärter. Undersökningarna ha bl. a. omfattat bestämning av vissa näringsämnen samt rensningstid, spill, koktid, ävensom bedömningsgrunder ifråga om smak, färg, form, fasthet och andra förhållanden, som kunna vara av betydelse för dessa varors användning i hushållet. Resultaten av dessa undersökningar ha kunnat ge utgångspunkter för en rådgivning såväl beträffande odlingen av olika sorters grönsaker som beträffande beredning och användningssätt i hushållen.

Andra undersökningar ha företagits beträffande vitamin- och mineralinnehåll i vissa beredda livsmedel, i första hand grönsaker och bär. Tillagningssättets betydelse för bevarande av vitaminhalt m. m. har härvid kunnat belysas. I samarbete med Hushållningsorganisationerna har rådet utfört kostnadsundersökningar för olika landsdelar och befolkningsgrupper.

Rådet har under ett flertal år arbetat för åstadkommande av ändamålsenlig köksinredning. Rådet planerar att utvidga sina bostadsundersökningar till att omfatta även andra arbetsplatser än köket samt att undersöka också möjligheterna för en praktisk och ekonomiskt tillfredsställande planering av bostaden i dess helhet, varvid bostadsinredning, möbler och övriga vanligt förekommande bruksvaror i ett hem komma att belysas. Under senare år har rådet i samarbete med representanter för olika branschorganisationer prövat ändamålsenlighet och kvalitet hos en rad hushållsredskap. Resultaten av dessa undersökningar ha direkt kunnat komma tillverkningen till godo.

I samarbete med Statens Redskapsprover har rådet nyligen påbörjat en undersökning rörande olika hushållsmaskiner, såväl elektriska som handdrivna.

I samarbete med Danmarks tekniska högskolas laboratorium för allmän teknisk kemi har en undersökning företagits av de vid vanlig hushållstvätt förekommande tvättmedlens inverkan på hållfasthet m. m. hos vitvaror av bomull och cellull. Andra undersökningar i tvättekni samt på textilområdet i övrigt pågå eller äro planerade och komma att delvis utföras i samarbete med Dansk Textilforskningsinstitut.

Förutom nämnda större undersökningar ha under åren utförts ett stort antal olikartade försöksarbeten inom rådets provkök. En del av dessa ha tillkommit på begäran av stalliga myndigheter; andra ha utförts i syfte att klarlägga praktiska och teoretiska problem, bl. a. sådana som aktualiserats genom krisförhållandena.

2. *Upplysningsarbetet.* Resultaten av det undersökningsarbete, som rådet bedrivit och som redogjorts för ovan, utgöra grunden för det upplysningsmaterial, som dels sprides genom undervisningen på det husliga området, dels går direkt till hushållen.

Genom hushållsundervisningen: I en månatligt utsänd publikation, »Faglige Meddelelser», sammanfattas resultaten av undersökningarna och provningarna. Meddelandena gå ut till alla hushållsskolor, till hushållslärarinnor och till hushållskonsulenterna. Provningsresultaten kunna härigenom snabbt komma till nytta för den praktiska undervisningen i hithörande ämnen.

Meddelandena kunna erhållas mot prenumerationsavgift. (Upplagan är c:a 4 000/mån.).

Direkt till husmödrarna: Rådet har utgivit en mängd mindre, populärt skrivna broschyrer, som utdelas gratis genom rådets sekretariat och genom Husholdningsorganisationerne, Arbejdernes Fagforeninger, Arbejdsanvisningskontorer, en del offentliga myndigheter, bibliotek m. fl. samt genom en av rådet nyligen upprättad upplysningscentral för husmödrar (se nedan). Upplagan för dessa trycksaker uppgår vanligen till flera hundratusen exemplar. Den sammanlagda upplagan utgjorde budgetåret 1946—47 c:a 4 milj. exemplar. Tryckningskostnaderna betalas av staten, medan distributionen skötes av konsumentorganisationerna. — Det förtjänar påpekas, att fabrikantnamn eller varumärken hittills icke utsatts på de varor, som behandlats eller illustrerats i broschyrerna. Prisfrågor ha knappast alls berörts.

Radion anlitas i stor utsträckning för upplysningsarbetet. Rådet har en egen radiotjänst med två fasta utsändningar per vecka. Såväl dagspress som fackpress utgöra ävenledes viktiga led i rådets publiceringsarbete.

Den ovannämnda upplysningscentralen för husmödrar upprättades år 1946 i Köpenhamn i ett av de tätast befolkade stadsdelarna. Den har till uppgift att tillhandahålla allmänheten råd angående näringsfrågor, varukunskap, tvätt, rengöring, hushållsredskap, budgetplanering o. s. v. Centralen finansieras dels av staten, dels av Köpenhamns stad och samarbetar nära med rådet. En kommitté, bestående av rådets ordförande jämte samtliga organisationsrepresentanter i rådet, drar upp riktlinjerna för centralens verksamhet. Det löpande arbetet skötes av två hushållskonsulenter. Två gånger i veckan, på eftermiddagen och på kvällen, hållas föredrag och ges demonstrationer. Centralen har egna utställningsfönster åt gatan. På grund av den framgång centralen redan har haft, då det gällt att få kontakt med allmänheten, har rådet för avsikt att söka få till stånd liknande lokala upplysningsbyråer även på andra håll i Köpenhamn och i andra städer.

Slutligen må beträffande rådets centrala ställning i konsumentverksamheten nämnas, att rådet är representerat i ett flertal statliga organ samt inom enskilda institutioner, exempelvis inom Priskontrollrådet, inom det danska F. A. O., — utskott under De förenade nationernas lantbruks- och livsmedelsorganisation —, inom den under undervisningsministeriet sorterande rådgivande nämnden för hushållsskolor m. fl. permanenta eller tillfälliga kommittéer och nämnder. Rådet är representerat i standardiseringsorganisationer och i Industrirådets rationaliseringsnämnd, som har till uppgift att centralt samordna alla rationaliseringsintressen inom landet. Vidare har rådet en ledamot i det under år 1946 inrättade

statliga tekniskt-vetenskapliga forskningsrådet. Rådet fungerar slutligen som en remissinstans för statliga myndigheter i ärenden, som falla inom rådets undersöknings- och verksamhetsområden. Rådet har ävenledes självt tagit initiativ till hänvändelser till ministerier samt till andra offentliga myndigheter i frågor rörande hemmens konsumtionsförhållanden.

Budget.

Statsanslagen ha utgjort följande belopp under budgetåren 1940—48:

1940/41	75 000 kr.	1943/44	108 000 kr.	1946/47	141 000 kr.
1941/42	88 000 »	1944/45	120 000 »	1947/48	157 000 »
1942/43	107 000 »	1945/46	121 000 »		

Härtill kommer för budgetåren 1945/46, 1946/47, 1947/48 ett anslag på c:a 23 000 kr från Köpenhamns kommun såsom bidrag till driftsbudgeten för upplysningscentralen i Köpenhamn.

Rådet anger uppskattningsvis att anslaget fördelas med ungefär jämnt 50 % på forsknings- och 50 % på upplysningsverksamheten.

Norge

Forsknings- och upplysningsarbetet på hemhushållningens område i Norge organiserades år 1936 av staten genom inrättande av ett *Husstellkontor i Landbruksdepartementet*. Under detta kontor lades det samtidigt inrättade Statens Oplysningskontor i husstell. I anknytning till Statens lärarinneskola i husstell inrättades vidare Statens försöksverksamhet i husstell för forskning angående olika hushållsfrågor. De här nämnda organen för forskning och upplysning äro helt statliga och finansieras uteslutande med statsmedel.

1. Forskningsverksamheten.

Statens försöksverksamhet i husstell tillkom visserligen år 1936, men dess egentliga verksamhet började först under år 1939, då verksamheten erhöi egna lokaler och utrustning hos statens lärarinneskola i husstell. Personalen utgjordes från början av en undersökningsledare jämte en assistent. F. n. äro 12 personer anställda.

Försöksverksamhetens arbetsuppgifter gälla undersökning av frågor som äro av större betydelse för hushållen samt för hushållsundervisningen. Krisförhållandena under och efter kriget ha till stor del inriktat verksamheten på lösandet av aktuella problem, i synnerhet beträffande försörjnings- och näringsfrågorna.

Ett flertal undersökningar ha företagits rörande lämpligheten av olika tillvägagångssätt vid konservering av olika produkter, rörande frysteknikens möjligheter m. m. Dessa undersökningar ha delvis utförts i samarbete med andra forskningsinstitutioner och med bistånd av hälsovårdsmyndigheterna. — På uppdrag av försörjningsmyndigheter ha gjorts analysprov av olika slags livsmedelsprodukter och av kosthållet i allmänhet. Vidare ha undersökningar gjorts rörande tvättmedel och tvättekunik.

En annan sida av försöksverksamhetens arbete har gällt kvalitetsbedömningar och kvalitetskontroll av olika slags konsumtionsvaror. Kvalitetsfrågorna fingo en särskild aktualitet under kristiden, då en rad normalt förekommande varuslag

och varukvaliteter försvunno från marknaden, och i stället mer eller mindre goda ersättningsprodukter uppträdde, till större delen importerade från Tyskland. En kontroll av dessa ersättningar ansågs vara motiverad på i synnerhet livsmedelsområdet. Visserligen undersöktes dylika livsmedelsersättningar av Statens institut for folkehelse för konstaterande av att de voro fria från skadliga ämnen, men huruvida varorna i övrigt tjänade sitt avsedda ändamål, prövades icke av institutet.

År 1941 anmodades försöksverksamheten av nämnda institut att utföra kvalitetsprovningar på vissa ersättningsprodukter, huvudsakligen olika slag av kryddmedel. Provningarna utfördes därefter i samarbete med Oslo Helseråd.

År 1942 fick försöksverksamheten i uppdrag av Prisdirektoratet att undersöka kvaliteten på vissa livsmedelsprodukter. I samband med undersökningsresultaten skulle verksamheten uttala sig om önskvärdheten av att produkterna finge komma ut på marknaden. Undersökningarna ha omfattat såväl kemisk analys, i vissa fall även mikroskopisk analys, som praktisk utprovning. Bland de sålunda kvalitetsbedömda varorna märkas ersättningsmedel för saft, kakao, äggvita, äggpulver, soppextrakter och buljongtärningar, puddingpulver m. m.

Dessa kvalitetsundersökningar ha visat sig vara till stor nytta för konsumenterna och för åstadkommande av en under krisåren behövlig sanering av handeln med dylika varor. Mindervärdiga produkter bringades att försvinna från marknaden, dels genom Prisdirektoratets och andra myndigheters ingripande, dels till följd av den kritik som riktades mot dem genom upplysningsverksamheten bland allmänheten.

Försöksverksamheten har genom detta arbete vunnit sådan erfarenhet att den, ävenledes på uppdrag av Prisdirektoratet, utarbetat kvalitetsnormer för vissa varuslag såsom sylt, saft och ersättningsmedel för dessa varuslag m. fl. Dessa normer ha tillämpats av Prisdirektoratet. Kontrollen över att normerna ha följts inom tillverkningen har sedan år 1944 ombesörjts genom försöksverksamheten. Kontrollprov ha gjorts på varor inköpta i öppna marknaden och ha bedrivits i samarbete med lokala hälsovårdsmyndigheter och andra lokala tillsyningsorgan.

Försöksverksamheten har vidare bedrivit viss undervisning till utbildare i husliga ämnen. Elever vid statens lärarinneskola i husstell ha fått deltaga i verksamhetens dagliga arbetsuppgifter och erhållit vägledning och teoretisk underbyggnad genom provningsarbetet. Verksamheten har även medverkat med föredrag och demonstrationer i fortsättningskurser för redan utbildade lärarinnor och i andra instruktionskurser.

Däremot har försöksverksamheten icke bedrivit eget upplysningsarbete bland allmänheten, utan det undersökningsmaterial, som verksamheten äger att hålla tillgängligt för publicering, har utnyttjats för den allmänna konsumentupplysningsverksamhet, som skötes av statens oplysningskontor i husstell.

2. Upplysningsverksamheten.

Statens Oplysningskontor i Husstell sorterar som tidigare nämnts direkt under Husstellkontoret i landbruksdepartementet. Kontoret samarbetar med Försöksverksamheten i Husstell och med andra forskningsinstitutioner och myndigheter på närliggande områden.

Kontoret utför vissa egna undersökningar men utgör i första hand ett centralt clearingorgan för spridning av upplysningsmaterial från olika källor. Materialet bearbetas i populär form och göres tillgängligt för husmödrar, hushållslärarinnor och kvinnoorganisationer runt om i landet. Huvudparten av upplysningsmaterialet lämnas ut av kontoret på direkt begäran och beställning från organisationer eller

enskilda personer. Som exempel kan nämnas att en broschyr på detta sätt spritts i omkring en miljon exemplar, d. v. s. den når var 3—4 person i Norge. Efter ett radioprogram kan kontoret få över 7 000 direkta hänvänelser från enskilda personer.

Kontoret använder sig av olika medel att sprida upplysningen, nämligen broschyrer, film (med tryckta vägledning), radio, pressen m. m. Filmerna ha i sin helhet utarbetats av kontoret. Under budgetåret 1947—48 visades kontorets filmer 1 031 gånger. Nedan följer en förteckning över de undervisnings- och upplysningsfilmer, som kontoret låtit inspela:

Trygge Opbevaringsmåter I, Sylting

Trygge Opbevaringsmåter II, Törking og Salting

Dampsafting

Nyper

Bruk av sopp i husholdningen

Kyllingslakt

Koketorsk

Et gammelt kjøkken kan bli som nytt

Rensking av fersk sild

Fellesvaskerier

Törking av pillerter

Lys saus

Kjelleroppbevaring av rötter og grønnsaker

Potetsykdommer

Frukt og bær, III

Vann

Gjærdeig, II. Loff og rundstykker

Gjærdeig, III. Wienerkringle

Speltiden på filmerna varierar mellan 5—45 minuter. Vanligen göras såväl bred- som smalfilm.

Under krigsåren medverkade kontoret vid handläggningen av ett flertal viktiga försörjningsfrågor och har även efter krigsslutet uppehållit ett nära samarbete med försörjningsmyndigheter samt med institutioner och organisationer inom näringslivet.

I samband med undersökningar om rationalisering av hemarbetet har kontoret gjort en permanent köksutställning. Modellköket besöks dagligen av intresserade. Flera detaljer i modellköket ingå som slöjdarbeten i skolorna. Under år 1948 utsändes 1 053 planer (12 bilder i varje plan) av köket till personer, som önskat bygga eller förbättra sina egna kök efter detta modellkök. Vidare har kontoret låtit utarbete ett 70-tal planer för lantushållskök och för olika typer av storhushållskök. I arbetet med köksinredningar har kontoret samarbetat med olika bostadsmyndigheter, arkitektföreningar m. fl.

Kontorets budget uppgick till 101 000 kronor under 1947—48. Kontoret tar icke emot ersättning för utfört arbete i någon form. År 1947—48 funnos fyra tjänstemän anställda vid kontoret.

Finland¹⁾

1. I Finland har från och med år 1943 en kommission för livsmedelsindustrin varit verksam. I denna ingå representanter för folkförsörjningsministeriet (chefen för distributionsavdelningen, chefen för livsmedelsavdelningen, chefen för byrån för kemisk industri och chefen för prisavdelningen) samt representanter för lantbruksministeriet, medicinalstyrelsen, merkantila kretsar och hemhushållningen. För alla produkter av livsmedelsindustrin fordras tillstånd av denna kommission, innan tillverkning och försäljning av dem få påbörjas. Vid behandling av ansökningar och tillverkningstillstånd granskar kommissionen produktens kvalitet, tillverkningens angelägenhetsgrad samt prövar frågor rörande förpackningen (huruvida produkten kan saluföras utan förpackning eller icke och hurudan förpackningen i så fall bör vara). Denna kommission är en typisk krishushållningsföreteelse, och dess ändamål är dels att förhindra, att onödiga tillverkningar utföras i handeln, dels att tillse, att underhålliga produkter icke utbjudas åt allmänheten. Syftet att spara förpackningsmaterial (papper, kartonger o. s. v.) är bestämmande för behandlingen av förpackningsfrågor. Kommissionens åligganden ha efter kriget och sedan försörjningssituationen i någon mån lättat minskat något, men någon avveckling av kommissionen är icke ifrågasatt. År 1946 förbjöd kommissionen tillverkningen av alla produkter tillhörande livsmedelsindustrin — utom dem, som på andra grunder voro underkastade kvalitetskontroll — tills kommissionen avgivit utlåtande om fortsatt tillverkning av dem. Sålunda kunde från marknaden utgallras till livsmedelsindustrin hörande produkter, vilkas förekomst i handeln var mindre önskvärd på grund av deras underhålliga kvalitet, obehövlighet eller alltför höga pris.

De saluförda förnödenheternas kvalitet kontrolleras genom åtgärder av Livsmedelslaboratoriet vid Statens tekniska forskningsanstalt. Med för ändamålet beviljade anslag inköper Livsmedelslaboratoriet i affärerna produkter av livsmedelsindustrin utan att försäljaren vet vartill de skola användas, och genom sålunda erhållna stickprov kontrolleras forigående produkternas kvalitet. Vidare införskaffar kommissionen för livsmedelsindustrin Livsmedelslaboratoriets utlåtande om de produkter, för vilka ansökan om tillverkningstillstånd inlämnats till kommissionen. Även kommunerna, i synnerhet stadskommunerna, ha sina egna laboratorier, som kontrollera kvaliteten på de livsmedel, som försäljas i städerna. Kontrollförfaringsättet ifråga om livsmedel kommer dock att ändras, sedan livsmedelslagen och den verkställighetsförordning, som håller på att utarbetas, trätt i kraft.

Upplýsnings- och forskningsarbetet inom livsmedelsbranschen handhaves av Centralen för Huslig Ekonomi, som utgör centralorganet för Finlands fem största hemhushållningsorganisationer. Vid denna har anställts en kemist, som vid behov utför analyser och undersöker saluförda produkter, speciellt ur konsumenternas synpunkt.

Alla ovannämnda verksamhetsformer avse kvaliteten på livsmedelsindustrins produkter, men icke deras pris. Prisfrågor avgöras av folkförsörjningsministeriet. För varje förnödenhet, som något industriellt företag ämnar tillverka — detta berör icke endast livsmedel utan samtliga förnödenheter — skall tillverkaren tillställa folkförsörjningsministeriet ansökan om priskefastställelse. Vid behandling av sådana ansökningar utgår man i allmänhet från anskaffningspriset, som kalkyleras med hänsyn till priset på råvaran, tillverkningsprovisioner, allmänna

¹⁾ Ovanstående redogörelse för pris- och kvalitetskontrollen samt för konsumtionsforskningen i Finland har erhållits genom utrikesdepartementets försorg.

kostnader, parti- och minutförsäljningsprovisioner, årsrabatter och andra faktorer, som ingå i en normal självkostnadskalkyl, samt vinsttillägget, som oftast beräknas i fastställda procentsatser på anskaffningspriset. Detta förfaringssätt föranleder i någon mån olikheter i prisen på likvärdiga produkter, som tillverkats av olika fabriker, men då det är fråga om en produkt, där en sådan olikhet i priset innebure ett uppenbart och skadligt missförhållande, äger ministeriet befogenhet att fastställa priset oberoende av anskaffningspriskalkylen. Även i detta skede är det möjligt att förhindra, att en icke önskvärd produkt utföres i marknaden, helt enkelt genom att underlåta att fastställa dess försäljningspris.

Kvaliteten på produkter, hörande till skobranchen, har under tiden för regleringen varit beroende av de råvarumängder folkförsörjningsministeriet beviljat. Ministeriet bestämmer hur mycket läder, tyg m. m., som får användas för varje par skodon, samt om sulorna skola tillverkas av läder eller gummi. Under sådana förhållanden har rörelsefriheten varit relativt liten. Likväl skilja sig de olika fabrikernas alster ifråga om kvaliteten i någon mån från varandra, beroende på tillverkningssättet, varför ministeriet på ansökan kan bevilja en fabrik, som tillverkar goda produkter, högre försäljningspriser. Detta förfarande har, enligt vad som kunnat konstateras, haft en fördelaktig inverkan på tillverkningarnas kvalitetsstandard.

Vad beträffar textilfabrikerna erhålla dessa genom folkförsörjningsministeriet sitt råmaterial, men fabrikernas egna organisationer fördela materialet mellan dem. Inom denna bransch har produktionen — ännu mera än inom skoindustrin — nödgats rätta sig efter vad tillgången på råmaterial medgivit. Kvalitetskontrollen av produkterna försiggår automatiskt, i det att råmaterialet i allmänhet placeras endast på kompetenta händer. I sista hand kan likväl folkförsörjningsministeriet förhindra, att underhaltiga produkter utföras i handeln, genom att avslå vederbörandes anhållan om prisfastställelse.

2. Något särskilt forsknings- och upplysningsinstitut för hushålls- och konsumentfrågor finns icke i Finland. Forskningsarbetet har under de senare åren varit i hög grad kristidsbetonat och har utförts på flera olika håll, vid olika högskolor och forskningsinstitut samt vid industrins laboratorier. De för kristiden typiska undersökningarna ha ofta utförts på uppdrag och med bidrag av folkförsörjningsministeriet. Den av staten tillsatta livsmedelsindustrikommittén har sålunda låtit utföra undersökningar rörande den kemiska sammansättningen hos olika livsmedel och beträffande deras användbarhet i hushållet.

Hemmens speciella problem ha varit föremål för undersökningar hos två enskilda föreningar, nämligen vid hemhushållsavdelningen inom arbetseffektivitetsföreningen samt vid centralen för huslig ekonomi. Nedan följer en redogörelse för verksamheten hos dessa båda föreningar.

Slutligen kan nämnas, att en professur i huslig ekonomi inrättats vid Helsingfors universitet, på vilken ett framtida akademiskt undervisnings- och forskningsarbete kan komma att byggas. Ett flertal betydelsefulla hemhushållsundersökningar ha tidigare utförts vid Helsingfors universitets lantbruksfakultet.

Arbetseffektivitetsföreningen är en av staten understödd enskild förening, som inrättades år 1924 och till en början uteslutande arbetade för lantbrukets rationalisering. År 1943 utvidgades dess verksamhet till att omfatta även skogsbruk och hemhushållning. På grundval av utförda undersökningar bedriver föreningen en upplysnings- och propagandaverksamhet.

Hemhushållningsavdelningen lyder under föreningens styrelse, men har en särskild kommitté, hemhushållningskommittén, som sin rådgivande styrelse.

Verksamheten avser huvudsakligen lanthemmen och underlättandet av lanthusmödrarnas arbete. Undersökningar ha gjorts beträffande arbetsåtgång och arbetskostnader inom hemhushållningen på landsbygden; beträffande hur byggnadernas placering och inre planering inverkar på hushållsarbetet; beträffande vattenledningsfrågorna på landsbygden; vedtransporterna; köksinredningens betydelse för arbetsåtgången i hushållet; bakning, kollektiva tvättanordningar, konserveringsfrågor m. m. Till följd av bristen på material och varor har föreningen ännu icke företagit några undersökningar av redskap o. d., i syfte att åstadkomma förbättringar i tillverkningen. Föreningen avser emellertid att börja med dylika arbetsredskapsundersökningar, så snart normala produktionsförhållanden komma till stånd.

Centralen för hushålls ekonomi är en fristående sammanslutning av fem föreningar, som ha rådgivningsverksamhet för husmödrar, nämligen de finsk- och svenskspråkiga Marthaförbunden, Småbrukarförbunden samt det socialdemokratiska kvinnoförbundet. Detta centralorgan planlägger rådgivningsverksamheten för föreningarna, tillverkar utställnings- och åskådningsmaterial, publicerar små handböcker samt utför visst undersökningsarbete. Den planerade undersökningsverksamheten skall i första hand omfatta livsmedelsindustrins produkter. Hittills har centralen undersökt bl. a. bakpulver av olika inhemska fabrikat, industriprodukter av äggviteämnen och olika konserveringsmedel.

England

Genom utrikesdepartementets försorg har från brittiska utrikesministeriet införskaffats uppgifter rörande i England gällande bestämmelser om statlig pris- och kvalitetskontroll för vissa konsumtionsvaror. Ministeriet har i detta sammanhang låtit utarbeta en promemoria rörande samband mellan pris och kvalitet på konsumtionsvaror, andra än livsmedel. Denna redogörelse återgives nedan in extenso. (1).

Utredningen har vidare erhållit uppgifter angående verksamhet m. m. vid det år 1944 inrättade Council of Industrial Design (2).

I. Före kriget förekom ingen statlig kontroll över kvalitet eller pris på konsumtionsvaror, andra än livsmedel. Sedan kort efter krigsutbrottet ha emellertid myndigheterna kontrollerat såväl kvalitet som priser på sådana varor i syfte att upprätthålla tillgången på vissa nödvändighetsvaror med rimlig kvalitet och till priser, som kunna bäras av befolkningens flertal. Beträffande de varor, som ansågos viktigast, infördes »utility schemes». Enligt dessa kontrolleras noggrant såväl varornas kvalitet som deras priser. »Utility»-varor äro undantagna från omsättningsskatt. Ifråga om kläder hänföra sig priserna till minimistandard. I fråga om vissa varor, t. ex. möbler, har det varit möjligt att i detalj föreskriva, vilka varor som skola tillverkas. För vissa andra varor, som ej tillhöra »utility»-kategorin, äro priserna bundna till standardspecifikationer. Med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall tillämpas olika metoder för priskontroll, t. ex. absoluta maximipriser, absoluta eller procentuella pålägg på produktionskostnaderna (eller beträffande detaljhandeln) på fabriks- eller partipriset samt »prisstopp». Det bör understrykas, att dessa åtgärder för kvalitets- och priskontroll genomföras på grundval av fullmaktslagstiftning (emergency powers) och det är i nuvarande läge icke möjligt att säga, huruvida de komma att bibehållas som ett permanent inslag i den statliga politiken.

För alla viktigare kategorier av konsumtionsvaror tillämpas »utility schemes», varigenom en minimikvalitet hos alla slag av varor fastställts och denna kvalitet förknippas med ett maximipris, till vilket producenten får tillhandahålla varorna.

För att fastställa dessa maximipriser har man granskat detaljerade kostnads-kalkyler, som framlagts av producenterna. De poster, som producenten har rätt att medtaga vid beräkningen av produktions- och försäljningskostnaderna, äro angivna i The Fourth Schedule to the Apparel and Textiles Order (S. R. & O. 1942 No. 1000 as amended). Som en ytterligare garanti är fastställandet av producenternas maximala försäljningspris ofta bundet vid ett »cost-plus»-system, varigenom producenten ålägges att utbjuda varorna till det fastställda maximala försäljningspriset eller till det pris, som representeras av hans produktions- och försäljningskostnader + X %, *beroende på vilkettera som är lägst.*

»Utility»planer i enlighet med The Apparel and Textiles Order finnas för följande varuslag:

Yllevävnader	Sköterskeuniformer
Icke yllevävnader	Oljeställ
Skodon m. m.	Overalls
Hängslen	Regnrockar
Korsetter	Dam- och flickkläder
Pälsvaror	Dam- och flickunderkläder
Handskar	Bäddmaterial
Näsdukar	Lakan
Barn- och flickplagg	Gardintyg
Trikåvaror	Hushållstextilier
Män- och pojkskjortor m. m.	Trikåtyger
Män- och pojkytterplagg	Spetsar och gardinvävnader
Handelsmarinens tyger (Merchant Navyclothing)	Barnvagnstäckan
	Möbeltyger

Förutom dessa bestämmelser, varigenom specifikationer och priser fastställas för producentens vidkommande, utfärdas i enlighet med Goods and Services (Price Control) Act 1941 (4 & 5 Cec. 6. c. 31) andra bestämmelser, som avse det maximi-pris, som får uttagas för dessa varor av parti- och minuthandlare.

Några anmärkningar beträffande Utility Furniture scheme kunna vara av intresse som exempel på ett Board of Trade scheme i syfte att reglera pris och kvalitet hos konsumtionsvaror. Det måste emellertid understrykas, att detta är det mest detaljerade av utilityplanerna och innebär en osedvanligt sträng kontroll över såväl distributionen som tillverkningen av »utility»-möbler.

För närvarande är tillverkning och försäljning av hushållsmöbler, skolmöbler och alla slags metallmöbler tillåten endast efter licens av Board of Trade, och alla möbler äro priskontrollerade.

I stort sett tillverkas för närvarande mycket litet möbler utanför utility-planen, vilken började tillämpas i slutet av år 1942, då tillgången på hushållsmöbler starkt nedgått till följd av bristen på virke och genom överföring av produktionskapacitet och arbetskraft inom möbelindustrin till olika former av krigsproduktion. De fåtaliga återstående företagen tillverkade ett begränsat antal typer av möbler med specificerat virkesinnehåll till kontrollerat pris, men flera av dessa företag arbetade på en oekonomisk basis: en del utökade sina virkesförråd med sämre material eller ökade vinsterna genom att sätta på onödiga dekorationer, och följden blev ett utbud av dyra och kvalitativt dåliga möbler, som ej räckte för att tillgodose efterfrågan.

»Utility«-planen infördes därför i syfte att tillförsäkra de mest behövande samhällsgrupperna en minimikvantitet av nödvändigt bohag av god kvalitet till måttliga priser. Till en början omfattade utility-kategorin möbler för sängkammare, matsal, kök och barnkammare, och med undantag för barnkammarmöbler, fastställdes ett kupongvärde för varje artikel. Man uppställde en prioritetslista över konsumenter, där nygifna par och utbombade familjer kommo först och kuponger utlämnades åt kvalificerade sökande inom prioritetsgrupperna i enlighet med deras beräknade minimibehov. Med några undantag få sålunda utility-möbler endast säljas mot möbelkuponger.

I syfte att få bästa möjliga användning av de knappa tillgångarna av material och arbetskraft fastställdes ritningar och specifikationer för utility-möbler, innehållande bestämmelser om storlek, konstruktionstyp och materialsort. För att åstadkomma en god kvalitetsstandard befanns det också nödvändigt att specificera själva utformningen av de möbler som skulle tillverkas, inberäknat vävnad och mönster i överdragstyger och konstruktion och utformning av tillhörande delar, såsom resårer, handtag och speglar. Beskrivningarna utarbetades av Board of Trade Design Panel och godkändes av Utility Furniture Advisory Committee, som tillsatts av Board of Trades ordförande. För varje artikel fastställdes maximiförsäljningspriser för fabrikanter och distributörer, och varje fabrikant, som fick licens att tillverka »utility«-möbler, måste vara i stånd att producera dem till högst det fastställda priset.

Innan en tillverkningslicens lämnas, måste producenterna lämna Board of Trade bevis för att de kunna tillverka möblerna i enlighet med fastställda fordringar, och ett antal Furniture Production Officers ha tillsatts för att övervaka tillverkningen hos ett visst antal företag och därvid tillse, att överenskomna metoder och material komma till användning och att kvaliteten upprätthålles. Tjänstemännen undersöka ej varje möbel, utan de besöka företagen inom sina respektive undersökningsområden i syfte att lika mycket bistå dem vid eventuella svårigheter som att kontrollera eventuella överträdelser av bestämmelserna.

Sedan planens igångsättande för fem år sedan för omkring 150 företag med tillverkning av ett begränsat antal modeller, har planen utvidgats avsevärt. Över tusen företag deltaga nu i Utilitytillverkningen och en betydligt större variation i utförande och mönster än som var möjligt under krigsförhållandena har införts inom ramen för ett bestämt typantal. Produktionen har emellertid försvårats till följd av den akuta virkesknapphet, som tillkommit under de senaste åren, och stigande material- och arbetskostnader ha framkallat en revidering av priserna vid olika tidpunkter.

Då planen igångsattes, tänkte man sig, att tillverkningen hos ett antal företag för vissa möbelslag skulle kunna standardiseras enhetligt. Erfarenheten har dock visat, att vissa olikheter i kvalitetshänseende oundvikligen inträffa, om ett större antal företag tillverka en standardiserad vara. Board of Trade försöker emellertid, så långt det är möjligt, tillse, att den önskade kvalitetsstandarden hålles av alla berörda företag och detta mål har utom i ett fåtal fall även uppnåtts.

Board of Trade utger kataloger över utility-möbler innehållande fotografier, beskrivningar och priser på olika fastställda möbeltyper. Dessa kataloger kunna erhållas av kupongberättigade konsumenter till ett pris av en shilling. Rådgivning vid utility-möbelinköpen ges även av Citizens Advice Bureau, the Women's Voluntary Service m. fl. organ.

Arbetet med *industriell standardisering* i Storbritannien utföres, med undantag för vissa byggnadsstandards, av British Standards Institution, B. S. I., som är en

fristående organisation och som erhåller statliga anslag i förhållande till medlemmarnas bidrag. British Standards äro frivilliga och ha hittills huvudsakligen gällt maskintillverkningen (engineering), men sedan kriget har institutionen påbörjat standardiseringsarbete beträffande textilier och andra konsumtionsvaror. Standards utarbetas av tekniska kommittéer, vilka tillhöra Industry Committees, representerande alla viktigare tillverkare och förbrukareintressen och i vilka regeringens representanter för berörda departement deltaga. B. S. I. är medlem av I. S. O. (International organisation for Standardisation) och utbyter standards etc. bl. a. med Sveriges Standardiseringskommission. Ett villkor för erhållande av tillstånd att använda BSI:s s. k. certification marks är, att företaget i fråga har ett tillfredsställande system för statistisk kvalitetskontroll över sin tillverkning av standardprodukter. BSI har nämligen ansett behov föreligga såväl av en stickprovskontroll av på marknaden inköpta varor som av en kontroll vid själva tillverkningen. I enlighet med the Trade Marks Act få sålunda BSI:s märken användas endast om ifrågavarande företag efter överenskommelse med BSI åtagit sig ett provningssystem, vilket godkänts av BSI. BSI har en särskild inspektion hos företagen för kontroll av efterlevnaden av ifrågavarande bestämmelser.

2. *The Council of Industrial Design.* Rådet inrättades i december 1944 genom the Board of Trade. Verksamheten bekostas helt av statsmedel. Rådets huvuduppgift är att genom olika medel söka åstadkomma förbättringar i produkternas kvalitet och formgivning hos den engelska produktionen. Begreppen industriell formgivning eller nyttokonst (design) avser olika tillverkningssätt, från varuframställning och planering för massproduktion och maskinell tillverkning till själva modellutformningen, mönstergivningen och det slutliga utseendet hos varorna. God formgivning innebär, att varan har såväl praktisk utformning som ett estetiskt tilltalande yttre.

Rådets arbetsuppgifter äro följande:

- 1) att hjälpa industribranscherna att inrätta s. k. Design Centres, vilka arbeta på samarbetsbasis och vilkas verksamhet finansieras genom bidrag från företag i respektive branscher samt genom statsbidrag;
- 2) att anordna och medverka vid utställningar för goda varor. Rådets första stora utställning »Britain can make it» hölls i London hösten 1946, då ett stort antal konsumtionsvaruområden voro representerade. The Scottish Committee of the Council höll sedermera en större utställning »Enterprise Scotland» i Edinburgh sommaren 1947;
- 3) att sprida upplysning om goda varor och god formgivning genom olika medel såsom press, tidskrifter, broschyrer, film, vandringsutställningar, föreläsningar, kurser, konferenser m. m., såväl på rådets eget initiativ som i samverkan med undervisnings- och utbildningsinstitut samt med övriga institutioner, som arbeta i liknande syften;
- 4) att samarbeta med utbildningsmyndigheter angående läroämnen och undervisningsmetoder i kvalitets- och varuutformningsfrågor vid skolor av skilda slag;
- 5) att på begäran av statsdepartementen och statliga inköpsorgan bistå med råd angående lämplig utformning av de varor, som dessa myndigheter och organ inköpa, samt att ifråga om formgivningsspörsmål godkänna och bära ansvaret för det urval av brittiska varor, som på statens vägnar visas i internationella sammanhang;
- 6) att utgöra central för rådgivning och upplysning angående industriella formgivningsfrågor till näringslivet, staten samt övriga intresserade parter.

Rådets sammansättning: Ordförande och föreståndare för verksamheten utnämns av the Board of Trade. Övriga ledamöter utses av dessa båda personer, varvid nämnda myndighet godkänner valen. Ledamöterna omväljas efter en tid av tre år. Arvoden ges icke; däremot utgår ersättning för ledamöternas utgifter i samband med verksamheten. För närvarande innehas ordförandeposten av en representant för konsumentkooperationen och direktörsposten av en framstående möbelarkitekt. Övervägande delen av rådsmedlemmarna tillhöra näringslivet. Sälunda ingå i rådet företagare inom textilbranschen, sko-, porslins- och aluminiumtillverkningen samt inom det elektriska området. Vidare återfinnas en reklamexpert, en bokförläggare, en arkitekt och en museiföreståndare i styrelsen. Detaljhandeln har en representant och modevärlden representeras av utgivaren av tidskriften Vogue. Slutligen har undervisningsväsendet en representant. Som synes äro husmoders- och kvinnoorganisationer samt folkbildningsrörelser för närvarande icke representerade inom rådet. Staten är heller icke direkt med i detta, men särskilda sakkunniga stå till rådets förfogande för frågor, vilka höra till the Administry of Health och the Board of Trade och några andra statliga organ. Antalet sysselsatta inom rådets kansli år 1947 voro 92 heltidsanställda personer och 12 tillfälligt anställda.

Rådet har tillsatt flera utskott och kommittéer för specialfrågor såsom utställningar, formgivningsspörsmål, utbildningsfrågor samt en särskild kommitté bestående av husmodrar.

Rådets verksamhet är fördelat på två huvudavdelningar, nämligen the Industrial Division och the Information Division.

Den förstnämnda avdelningen skall stå till tjänst med upplysningar och råd till företag, nyttokonstnärer (designers) och andra intresserade beträffande kvalitets- och formgivningsspörsmål för alla slags konsumtionsvaror. Avdelningen lämnar anvisningar rörande den yrkesmässiga skolningen för dem som ämna arbeta med formgivningsproblemen. En förteckning håller på att läggas upp över tillgängliga nyttokonstnärer — arkitekter, inredningsexperten och andra — jämte data över deras hittillsvarande arbete och en objektiv bedömning därav. Härigenom blir rådet i stånd att hjälpa företag, som önska anlita dylik arbetskraft. En förteckning över goda industrifotografer tillhandahålles ävenledes.

Genom denna avdelning erhålles slutligen kontakten med de i inledningen nämnda Design Centres inom olika branschområden samt med de industrier, som önska inrätta dylika samarbetsorgan för lösande av gemensamma mode- och formgivningsspörsmål. För närvarande finnas sådana organ inom bomullsindustrin, som har sitt s. k. Colour-Design and Style Centre, samt inom konstsilkeindustrin. Enligt uppgift torde dylika organ komma till stånd inom flera andra branscher, med vilka rådet har haft överläggningar. I detta sammanhang må erinras om, att de statliga industriundersökningar, som pågått under de senaste åren, utmynnat i förslag om inrättande av samarbetsorgan av denna typ, vilka skulle bistå företagen med råd angående modeförändringar, kvalitetsfrågor och liknande spörsmål. Utredningarna ha omfattat bl. a. ylle-, bomulls- och beklädnadsvaror och skodon, möbler, glas, porslin, bestick, strumpor, mattor m. m.

Arbetsuppgifterna för s. k. Design Centres, med vilka rådet skall samarbeta, äro:

- 1) att studera industriella formgivningsproblem för varuslagen inom respektive industribransch;
- 2) att sammanställa och hålla tillgängligt för industrin informationsmaterial rörande förändringar i allmänhetens smakriktning samt i handeln såväl på hemmamarknaden som på exportmarknaden och att anordna utställningar inom landet och i andra länder;

3) att utföra och stödja forsknings- och experimentarbete beträffande varornas utformning inom branschen;

4) att samarbeta med undervisningsmyndigheter och andra organ för utbildning av industriella formgivare och att ordna industribesök samt utbildning i fabriker för elever vid konstskolor m. m. Statsbidrag till Design Centres beviljas i handelsdepartementet efter samråd med Council of Industrial Design, på liknande sätt som det ordnas genom Department of Scientific and Industrial Research för bidrag till de s. k. Research Associations. För närvarande finnas c:a 40 Research Associations. Branscherna ordna själva dessa sammanslutningar, men kunna erhålla råd, då det gäller att sätta upp stadgar m. m. genom hänvändelse till Department of Scientific and Industrial Research. De kunna därefter erhålla statsbidrag under förutsättning, att sammanslutningen representerar branschen som helhet. Konsumenter kunna vara medlemmar av dessa föreningar.

Den andra avdelningen, för upplysningsverksamheten, arbetar på följande områden. The Education Section har hand om upplysningen i skolorna och bland konsumenterna. Den samarbetar med skolmyndigheterna och iordningställer lämpligt undervisningsmaterial beträffande god formgivning och kvalitet hos varorna. Film, planscher och vandringsutställningar finnas att köpa eller hyra. En förteckning över lämpliga föreläsare och kursledare tillhandahålles.

Den allmänna konsumentupplysningsverksamheten bedrivs efter många linjer. Kontakter ha tagits med de stora kvinnoorganisationerna i syfte att intressera dem för rådets verksamhet. Som exempel på hur man går tillväga för att få föreningarna verksamma, kan nämnas ett av rådet anordnat diskussionsmöte i Manchester. Kvinnoorganisationerna tillfrågades om vilka frågor de helst skulle vilja diskutera, varefter rådet sände dit experter på dithörande områden. Mötet besöktes av 900 personer och diskussionen var synnerligen givande.

Organisationerna kunna på eget initiativ vända sig till rådet och erhålla upplysningsmaterial, filmer etc., få vandringsutställningar på sina respektive orter o. s. v. I flertalet fall erhålles denna hjälp gratis och organisationerna få endast bekosta frakter, resor o. dyl.

Genom upplysningsavdelningen distribueras broschyrer och annat tryck, som säljas i bokhandeln och i alla pressbyråer till låg kostnad. Bland broschyrerna märkas följande: »How to buy furniture», »New Home», »Buying for your Home: Furnishing», »Design Quiz», »Furnishing to fit the family», »How to buy things for the kitchen», »Good Design — Good Business». De äro hållna i en populär form och innehålla instruktiva bilder över de behandlade varorna. I flera fall är tillverkarens namn utsatt. Endast verkligt goda varor återgivas i bildmaterialet och läsarna få veta vad som utmärker en bra vara och vad man bör se upp med för att undgå att köpa en dåligt utformad vara. Man är mycket noga med att framställningen blir så lättfattlig som möjligt och att ingen mästrand ton får komma till användning. Avsikten med upplysningen är att ge konsumenterna möjlighet att själva komma till insikt om vilka varor, som passa dem bäst.

En månatlig publikation kommer även att utges inom den närmaste tiden, kallad »Design-news-letters» och avsedd både för skolorna och allmänheten, men icke direkt för näringslivet. För information till företagen planeras däremot utgivande av en mera tekniskt betonad tidskrift.

Rådet har även gjort filmer avsedda för allmänheten, som åskådliggöra innehållet i ovannämnda broschyrer.

Då rådets vandringsutställningar anlända till en stad, brukar kontakt tagas icke endast med konsumentorganisationerna utan även med representanter för industri och handel. Rådet har enligt uppgift haft goda erfarenheter av dessa runda-

bordskonferenser med näringslivet. De ordnas av en särskild sektion inom upplysningsavdelningen, nämligen the Design Week Section och konferenserna brukas kallas »Design Fair».

Avdelningen har också inrättat ett bibliotek, där lån kan erhållas gratis. För att ge intresserade företag m. fl. aktuella översikter av vad som sker ifråga om »design» inom det engelska näringslivet och i andra länder utges en veckorevy »Industrial Design Abstracts» med utdrag ur artiklar angående industriell formgivning, hämtade från c:a 200 brittiska och 125 utländska publikationer och som kan erhållas mot prenumerationsavgift.

Ett stort fotoarkiv har lagts upp, omfattande c:a 10 000 foton, vilka illustrera brittisk nyttokonst från tiden före kriget och därefter samt ge prov på utländsk nyttokonst m. m. Det är ett bildmaterial som står till förfogande för nyttokonstnärer, företagare, utbildare och journalister.

Upplysningsavdelningen har slutligen en särskild pressbyrå, vars tjänster stå till näringslivets förfogande. Denna byrå samarbetar nära med fotoavdelningen.

Kanada

Genom utrikesdepartementets försorg ha uppgifter erhållits från the Wartime Prices and Trade Board i Kanada rörande dels verksamheten vid det nyinrättade *Standards Division of the Department of Trade and Commerce*, vars verksamhet har bidragit till att förhindra kvalitetsförsämringar i samband med priskontrollen på konsumtionsvaror, dels verksamheten vid det nyblivna *Canadian Association of Consumers*.

1. Standards Division.

År 1947 inrättade den kanadensiska regeringen ett standardiseringsorgan, Standards Division, med följande arbetsuppgifter:

- 1) att undersöka, analysera, rapportera samt lämna anvisningar rörande frågor i samband med varustandardisering, handel med bruksvaror samt konsumentskydd i allmänhet;
- 2) att höra representanter för näringsliv samt för konsumentintressen beträffande önskvärdhet och behov av varustandardiseringar och kvalitetsgraderingar för olika slags konsumtionsvaror;
- 3) att äga föreskriva på vad sätt dylika varor må försälas, utbudas eller annonseras till försäljning samt, ifråga om paketerade varor, utfärda bestämmelser om angivande av storlek, sort, stämpling, etikettering och annan märkning;
- 4) att äga utfärda klassificeringsbestämmelser (grades) för varje varuslag som faller inom förordningens område.

Enligt förordningen skall *the National Research Council* på begäran av Standards Division:

- a) undersöka, analysera, rapportera och lämna anvisningar i alla frågor rörande varustandardiseringar;
- b) utarbete specifikationer för varustandardiseringar beträffande alla slag av varor, varutyper eller kvaliteter (grade), ävensom metoder för att beteckna dylika klassificeringar eller kvalitetsgränser;
- c) analysera och rapportera för ett varuslag angående dess kvalitet, egenskaper och sammansättning samt huruvida och i vilken omfattning varan ifråga uppfyller bestämmelser för en auktoriserad eller på annat sätt allmänt vedertagen standard.

Standards Division har övertagit vissa arbetsuppgifter och befogenheter, vilka tidigare legat hos the Dominion Trade and Industry Commission. Antagande av standards skall göras på frivillighetens väg och införas, så snart tillverkare, försäljare och konsumenterna mera allmänt fordra sådana. Standards Division avser icke att konkurrera med de standards, som redan ha fastställts av andra befintliga organ.

2. *Canadian Association of Consumers (CAC).*

Denna konsumentorganisation tillkom på hösten 1947 på initiativ av landets största kvinnoföreningar m. fl. Organisationen bygger på det under krigsåren upprättade Consumers Branch of the Wartime Prices and Trade Board, vars verksamhet sålunda skall övertagas av den nya sammanslutningen. Den nya organisationen är ett samarbetsorgan på frivillighetens grund och bakom detsamma står ett stort antal kvinnoföreningar i landet. Medlemmar sökas icke endast bland de organiserade kvinnorna; inträde i föreningen kan erhållas av varje kanadensisk kvinna mot erläggande av en årlig avgift på 50 cents.

Föreningens syfte är i första hand att skapa en plattform för en upplyst åsiktsbildning i konsumentfrågor samt ge spridning åt därvid framkomna idéer och uppslag till gagn för hushållen och samhället i dess helhet. Föreningen avser att ge ut en månatlig publikation, som skulle kunna köpas av medlemmarna och av allmänheten. Intäkter härav beräknas till större delen kunna bekosta tidningens utgivande.

Beträffande finansieringsformerna i övrigt hade delegaterna till mötet för föreningens bildande i Ottawa 1947 uttalat sig för att verksamheten skulle bedrivas oberoende av statliga eller enskilda intressen och helt bekostas av medlemmarna själva. För begynnelsebudgeten skulle dock ett statsbidrag på 15 000 dollars erhållas genom the Wartime Prices and Trade Board, vilket utgör en del av det belopp, som detta organ tidigare anslog till sin avdelning för konsumentfrågor, nämligen Consumers Branch. Delegaterna voro emellertid helt eniga om att sammanslutningen i fortsättningen icke borde erhålla statsbidrag, utan att verksamheten helt borde vila på kvinnoorganisationerna själva.

I det vid mötet antagna verksamhetsprogrammet må följande arbetsuppgifter återgivas här för att ge en föreställning om föreningens kommande verksamhet.

A. *Prisförhållandena* nämnas först bland undersökningsområdena. Föreningen har ansett, att de snabbt stigande levnadskostnaderna utgjorde den mest aktuella konsumentfrågan och har beslutat undersöka prisstegringarnas orsaker och verkningar beträffande bröd, mjölk, kött och smör. I samband härmed har föreningen gjort rekommendationer till statsmakterna om införande av prisstabiliserande åtgärder på i första hand livsmedelsområdet, varvid föreningens medverkan i form av propaganda till hushållen utlovades.

Föreningen har även uppmärksammat sambandet mellan pris och kvalitet samt distributionskostnaderna och efterlyst undersökningar härom.

B. Föreningen har uttalat sig i princip för ytterligare *standardiseringsåtgärder* på konsumtionsvaruområdet och rekommenderat, att statsmakterna måtte införa standards ifråga om a) skodon, i synnerhet beträffande kvalitet på barnskodon; b) storleksgradering på beklädnadsvaror (t. ex. för barnkläder, märkning efter storlek i stället för efter åldersår; för damkläder såsom klänningar, kjolar, byxor m. m.; för strumpor, herrkragar etc.); bruksanvisningar om hur olika material skola behandlas vid tvätt, strykning m. m.; d) starkt lättantändligt material såsom vissa konstsidprodukter borde märkas »lättantändligt» och behovet av forskning för att erhålla eldsäkerhet hos sådana material har framhållits av föreningen;

e) standards för färgäkthet och krymphållfasthet. — Nämnda krav skulle utgöra det första målet för en lång rad av undersökningsobjekt för standardisering av konsumtionsvaror. Föreningen uttalade sig vidare för inrättande av en särskild standardiseringsavdelning inom handelsdepartementet, vars verksamhet skulle åsyfta konsumentskydd och kunna åvägbringa bättre kvalitet och standard hos många konsumtionsvaror. (Denna har sedermera tillkommit genom ovannämnda Standards Division).

C. Föreningen kommer vidare att intressera sig för *bostads- och inredningsproblem* utifrån såväl allmänekonomiska synpunkter som från mera budgetmässiga frågeställningar, relevanta för olika inkomst- och socialgrupper eller familjetyper.

D. Familjernas *budgetproblem* skall behandlas i vissa undersökningar. Föreningen ämnar sålunda diskutera de kriterier, som böra bestämma hur stor del av inkomsten, som bör gå till hyra, livsmedel, kläder, utbildning etc.; jämföra behoven hos olika konsumentgrupper samt söka fastställa normer för en tillfredsställande levnadsstandard.

E. *Varumarknadsfrågor* skola undersökas och belysas i konsumentupplysningsverksamheten, t. ex. vilka vägar de vanligaste konsumtionsvarorna passera för att nå fram till slutkonsumenterna och vilka kostnader, som därvid komma att ingå i de priser konsumenterna få betala.

F. Även *utrikeshandelns* betydelse för levnadsstandarden skulle beröras i upplysningsarbetet till konsumenterna *jämte andra samhällsekonomiska spörsmål* såsom skattefrågor, socialpolitik m. m.

FÖRENTA STATERNA

Följande redogörelse grundar sig i huvudsak på material, som erhållits genom svenska ambassaden i Washington.¹⁾

»Konsumentrörelsen» (Consumers' Movement) uppstod i början av 1920-talet. Redan dessförinnan hade genom lagstiftning tillkommit speciella skyddsbestämmelser för konsumenterna, t. ex. genom Food and Drug Act 1906, som genomfördes bl. a. efter initiativ från organisationer, vilka representerade konsumentintressena samt genom Federal Trade Commission Act 1914, vars tillkomst torde ha motiverats lika mycket med hänsyn till konsumenternas som till näringslivets behov av skydd mot ohederlighet i handeln med varor och tjänster. Det faktum, att undervisning i hushållsekonomiska läroämnen (home economics) tidigt blev vanligt förekommande i varje delstat och därtill vid alla undervisningsstadium, torde ha bidragit till att utveckla intresset för konsumentfrågorna hos stora grupper av befolkningen. År 1927 utkom en bok, som väckte stor uppmärksamhet — *Your Money's Worth* — av författarna Chase och Schlink. Det växande intresset för konsumentfrågorna ledde bl. a. till organiserandet av fristående konsumentorgan såsom Consumers Research Inc. år 1929, det första av de konsumentorgan som senare tillkommit, vilka prova varor i handeln och sprida upplysning om deras förtjänster och fel till konsumenterna. Under New Deal-perioden infördes en rad nya offentliga konsumentorgan såsom Consumer's Advisory Board of NRA, County Consumers' Councils och Consumers' Counsel of the Agricultural

¹ Vissa av de åtgärder, som redovisas i föreliggande redogörelse, behandlas mera ingående i »Kvalitetsforskning och konsumentupplysning i USA» av Axel Bruzelius, utg. av Sveriges järn- och metallmanufaktur-förening (Sthlm 1947).

Adjustment Administration and of the National Bituminous Coal Commission. De federala myndigheterna ha senare på olika sätt understött konsumentrörelsen. Bland nya organ märkes Consumers' National Federation. I stort sett ha emellertid konsumentintressena representerats genom tidigare förefintliga organisationer såsom the General Federation of Women's Clubs, the National League of Women Voters, the American Home Economics Association och the National Congress of Parents and Teachers m. fl. Dessa organisationer ha utarbetat program för konsumentfrågor, innefattande lagstiftningsfrågor, samarbete med näringslivet och speciella varumarknads- och inköpsproblem. De här nämnda organisationerna representera stora grupper av konsumenter, varför en aktiv verksamhet från deras sida i konsumentfrågor och i allmän konsumentupplysning bland medlemmarna är av stor betydelse. Enbart the General Federation of Women's Clubs har sålunda 2.000.000 medlemmar. S. k. »konsument»-böcker äro ständiga bestsellers. Konsumentrepresentation är numera vanlig vid tillsättandet av alla slags organ eller kommittéer, offentliga eller enskilda, vilka ha till uppgift att syssla med varumarknadsfrågor o. dyl.

I det följande lämnas vissa uppgifter rörande åtgärder ifråga om konsumentskydd i olika avseenden, som vidtagits dels av federala och delstatliga myndigheter och organ, dels av fristående konsumentorganisationer ensamma eller i samverkan med organisationer inom näringslivet och med staten.

Lagstiftningsåtgärder.

Genom lagstiftning ha införts såväl federala som delstatliga bestämmelser rörande kvalitetskontroll på skilda varuområden.

Federala föreskrifter ha utfärdats beträffande viss kvalitetskontroll över spannmål, ull, bomull och tobak, enligt vilka jordbruksdepartementet äger att fastställa klassifieringssystem (grades) för bestämmandet av kvaliteten på sådana varor. Förevarande bestämmelser gälla sålunda endast stapelvaror och äro därför icke direkt ägnade att skydda konsumenterna.

Lagen om illojal konkurrens, Federal Trade Commission Act, innehåller (section 13—15) vissa bestämmelser rörande illojal reklam, enligt vilka förbjudes spridandet av oriktiga uppgifter i annonser eller annan reklam ägnade att förmå till inköp av livsmedel, läkemedel eller kosmetiska artiklar.

Enligt Wool Products Labeling Act of 1939 skall varje tillverkare av yllevoror genom märkning eller på annat sätt angiva, vilken procentsats ull som ingår i varan m. m. Oriktig märkning, förfalskning eller borttagande av etiketter o. dyl. är belagt med straff såsom illojal konkurrens enligt ovannämnda Federal Trade Commission Act, section 5.

Två andra lagar, Federal Food, Drugs and Cosmetics Act och Federal Caustic Poison Act ha närmast förestavats av hälsovårdshänsyn. I den förstnämnda lagen förbjudas bl. a. oriktiga eller missvisande varubeteckningar för läkemedel och kosmetiska medel, saluförandet av sådana medel i orent skick samt förpackning på ohygieniskt sätt. Den sistnämnda lagen innehåller föreskrifter om etikettering av vissa gifter samt straffbelägger användandet av oriktiga etiketter eller borttagande av etiketter.

Federal Trade Commission kan utfärda tolkningsbestämmelser om vad som skall anses som illojal konkurrens enligt section 5 av Federal Trade Commission Act. Sådana bestämmelser äro givetvis ej likställda med lag utan kunna prövas inför domstol, men då de vanligen utarbetas i samråd med representanter för näringslivet samt även för konsumentintressena (»Trade Practice Conferences») ha de dock erhållit stor auktoritet. Tolkningsbestämmelser ha utfärdats för han-

deln med ett stort antal varor. Som exempel må nämnas förbud mot missbruk av beteckningen »krympfri» för bomullsvaror, föreskrifter att alla konstsilkeprodukter skola vara märkta »rayon» samt föreskrifter att benämningar på pälsverk, som färgats för att likna ett annat slags päls, måste angiva att varan är färgad. Upplysande varumärkning är sålunda ett viktigt syftemål för dessa bestämmelser. Det är framförallt textila produkter, som omfattats av dylika bestämmelser, men de ha även utfärdats för exempelvis gummihjul, hårborstar, speglar, resväskor o. dyl., rakblad och rakmaskiner samt för ett flertal livsmedel såsom makaroner o. dyl., tomatsåser, sardiner och vissa fiskkonserver (exemplen äro hämtade ur bestämmelser utfärdade t. o. m. år 1946).

De åtgärder till konsumenternas skydd som genomförts lagstiftningsvägen i de olika amerikanska *delstaterna*, ha i första hand förestavats av hygieniska skäl. Utanför livsmedelsområdet ha sådana föreskrifter i större omfattning utfärdats endast vad beträffar möbelklädsel, sängkläder och andra liknande textilvaror, bl. a. i syfte att reglera handeln med begagnade varor. År 1946 hade 37 stater lagstiftning rörande tillverkning och försäljning av bäddmaterial o. dyl. Delstaternas lagar skilja sig emellertid avsevärt beträffande omfattningen av obligatorisk märkningsplikt samt ifråga om försäljningsförbuden i övrigt. Så t. ex. är försäljning av begagnat material (second hand) förbjudet i 13 stater och tillåtet i 21, dock under förutsättning att varan är desinficerad. Flertalet lagar innehålla bestämmelser om obligatoriska uppgifter beträffande materialet. Sammansättning, procentuellt och efter vikt, och kvalitet skall sålunda angivas på etikett, som skall medfölja varan vid försäljningen. Etiketten skall därjämte vanligen utvisa namn och adress på tillverkare och försäljare och i vissa fall även leveransdatum. I vissa stater skall därjämte märkningen innefatta upplysning om att varan är tillverkad eller försäljes i enlighet med lagens bestämmelser såsom en ytterligare garanti för köparna. Vidare stadgas i en del stater förbud mot missvisande märkning, t. ex. att annan upplysning än som föreskrives i lagen ej får finnas på etikett eller att endast av myndigheterna tillåtna begrepp få ingå vid beskrivning av stoppningsmaterial m. m. T. o. m. etikettens form, storlek och färg och skriftens storlek äro föremål för särskilda föreskrifter, t. ex. att etikettens färg skall vara vit om materialet är helt nytt, rött om det är begagnat, gult om det är desinficerat etc. I vissa stater skola etiketterna godkännas av myndigheterna, innan de få användas.

Forsknings- och upplysningsverksamhet.

En omfattande forsknings- och upplysningsverksamhet på konsumtionsvaruområdet bedrivs i Förenta staterna dels av offentliga institutioner, dels av ett stort antal privata organisationer och företag.

National Bureau of Standards (NBS).

NBS är en statlig central forskningsinstitution, sorterande under handelsministeriet. Dess huvuduppgift är att utarbeta och fastställa olika standards för användning inom tekniken, industrin och handeln. I samband härmed bedriver NBS forsknings- och provningsverksamhet. NBS är centralt provningsorgan för federala och delstatliga myndigheter m. fl. Bl. a. prövas huruvida de av staten m. fl. upphandlade varupartier (med undantag av livsmedel och drycker) överensstämna med federala bestämmelser (federal specifications). NBS utför även provningar på uppdrag av enskilda firmor och personer, men vanligen endast då dessa icke gå att utföra på annat håll.

NBS sysselsatte år 1946 2.295 tjänstemän; 1946 års budget utgjorde ca 12 miljoner dollars.

NBS har bl. a. en avdelning, Division of Simplified Practice, vars uppgift är att få till stånd rationella system för storlekar m. m. För olika varuslag ha utarbetats s. k. Simplified Practice Recommendations för att nedbringa antalet varianter m. m. Dessa rekommendationer äro frivilliga. Konsumtionsvaror ha i mycket liten omfattning berörts av denna verksamhet; däremot ha bl. a. förpackningar av olika slag varit föremål för dylika rekommendationer.

Genom en annan avdelning, Division of Trade Standards, kunna företag och sammanslutningar av konsumenter m. fl. erhålla hjälp vid utarbetande av frivilliga standards för kvalitet m. m., vilka kunna tjäna som grundval för inköp, kontroll, märkning m. m. för ifrågavarande varuslag (undantagna äro livsmedel, drycker och kosmetiska artiklar). Dessa s. k. Commercial standards avse således vissa minimifordringar för varornas kvalitet m. m. Vid fastställandet av dylika standards samarbetar avdelningen med andra standardiseringsorgan och med intresserade parter i övrigt samt låter olika organisationer granska uppgjorda förslag till standards. Om förslaget godkännes av ca 65 % av de tillfrågade vid omröstning, antages det som en Commercial Standard. F. n. (1947) finnas ca 150 sådana standards, av vilka flera äro av stor betydelse för konsumenterna, t. ex. standards för yllefiltar, insektsmedel för hushållen, provningsföreskrifter för tyger, storlekssystem för trikåunderkläder, pyjamas o. s. v.

Företag, som använda sig av dessa standards, uppmanas att använda varudeklarationer vid försäljningen av varorna, på vilka skall framgå, att dessa uppfylla de fordringar som anges i den på deklarationen angivna standarden.

Bureau of Human Nutrition and Home Economics i Department of Agriculture är ett forsknings- och upplysningsorgan på hushållsekonomis område. Vad beträffar kvalitetsforskningen har denna byrå koncentrerat sig på i första hand livsmedel men har även utfört ett betydande arbete på textilområdet. Uppnådda resultat publiceras dels i av byrån utgivna broschyrer, dels genom tidningsartiklar och radioföredrag. Efter andra världskriget har byråns verksamhet inriktats på mera långsiktiga målsättningar, vilka kunna indelas i följande huvudgrupper.

För det första önskar man få en översikt över grundläggande behov i fråga om livsmedel, kläder och andra varor och tjänster för det dagliga livet. Behovens omfattning och inriktning skall därvid klarläggas för olika åldersgrupper, kön och yrkeskategorier samt för lantbrukshushåll respektive stadshushåll m. m.

För det andra erfordras normer för att bedöma beskaffenheten hos varorna, t. ex. näringsvärdet hos olika livsmedel, då dessa utsättas för skilda behandlingsmetoder, industriellt och i hemmen.

För det tredje avser man att kartlägga hushållens inköpsvanor och konsumtion samt budgetens samband med inkomstnivå, familjestorlek och arbetsmetoder i hemmen.

Exempel på byråns utredningar under år 1946 äro följande:

- 1) Bestämning av näringsvärdet i den amerikanska livsmedelskonsumtionen under åren 1909—1945 (statistik omfattande 170 födoämnen har analyserats i fråga om de relativa mängderna vitaminer, kalorier etc. i förbrukningen under olika år).
- 2) Nya metoder att beräkna livsmedelsbudgetar.
- 3) Hur födoämnen ersätta varandra i fråga om näringsvärde.
- 4) Skollunchundersökningar.

- 5) Nya metoder för hemkonservering.
- 6) Utrustning och metoder för hemfrysning av livsmedel.
- 7) Olika beklädnadsinköp analyserade för lant- och stadshushåll.
- 8) Hållfasthet i bomullskläder beträffande konstruktion m. m.
- 9) Hemsömnad och klädvård.
- 10) Tygkvaliteter på detaljhandelsmarknaden — analys.

Nedanstående uppgifter äro ägnade att belysa byråns arbete på textilområdet. För *hållfasthetsproven för konstruktion av bomullskläder* har byrån samarbetat med specialforskningsinstitut. Analyser ha gjorts av konstruktionsdetaljer på ett urval av klänningar i syfte att bedöma marknadsstandarden. Beträffande sömmar voro resultatene otillfredsställande. Trådkvaliteten var sålunda ofta för låg, sömsmånen för liten, kanterna ej färdigsydda och antalet stygn per tum för litet. Knapphålerna voro vanligen slarvigt gjorda. Priserna befunnos icke utgöra en god mätare på kvaliteten om hänsyn togs till dessa konstruktionsdetaljer. — På ett urval av jackor och rockar för restaurangpersonal gjordes liknande prov, varvid kunde konstateras att högre trådkvalitet avsevärt förlängde plaggens livslängd. — Barnkläder och arbetskläder för kvinnor ha även undersökts beträffande konstruktionsdetaljer.

Rådgivning i hemsömnad har lämnats genom broschyrer, i vilka anvisningar lämnats för tillskärningsmetoder och konstruktionsdetaljer på vanliga plagg. Över 1.280.000 exemplar av dylika broschyrer ha utdelats. Ett flertal beklädnadsutställningar ha ordnats.

Kvalitetsundersökningar: Analys av 675 olika tyger, inköpta vid skilda tidpunkter i vissa delstater, visade bl. a. att krympningsgraden ofta var betydande för åtskilliga av tygerna; ofta överstigande $3\frac{1}{2}$ —5 inches per yard; förtyngningen uppgick ofta till 10 % av tygets vikt. För praktiskt taget alla tyger konstaterades, att de efter tvätt m. m. i alltför hög grad blevo urblekta och ojämna i färgen. Vidare undersöktes kvaliteten av linne och blandade linne-bomullshanddukar av sådant slag som vanligen fanns att köpa på marknaden. Efter 25 tvättar voro vissa av linnehanddukarna så förstörda, att de ej kunde laboratorieanalyseras. Deras underlägsenhet berodde delvis på att korta fibrer använts och alltför låg tvinning av garnet gjorts.

I samarbete med American Association of Textile Chemists and Colorists har byrån utarbetat *provningmetoder m. m. för att undersöka mögelmotstånd* hos tyger. Undersökningarnas resultat utnyttjas i arbetet med att finna medel att förhindra textilförstöring genom fuktighet och olika mögelsvamparter.

För *trikåbomullsvoror*, speciellt strumpor, ha olika prov gjorts i syfte att komma fram till såväl lämpliga provningsmetoder som ändamålsenliga konstruktionsmetoder.

Byråns *upplysningsverksamhet* under året 1 juli 1945—30 juni 1946 omfattade 29 tryckta publikationer, 10 tekniska artiklar i vetenskapliga och liknande tidskrifter, 150 populära artiklar för press och radio och 31 radioprogram. Vidare har byrån gjort färgfilmer om frysprodukter m. m. För nästföljande budgetår utgav byrån 62 populära och 45 tekniska broschyrer. Av dessa distribuerades 4.951.349 exemplar på begäran av yrkesutövare på det husliga området, företag och försäljare av konsumtionsvaror samt av myndigheter.

År	Publikationer per år	Antal ex. per år
1923—37	35	1.585.200
1938—41	51	2.882.900
1942—44	58	17.363.400

Consumers' Research och Consumers' Union.

Den första mera betydande fristående konsumentsammanslutningen var *Consumers' Research Inc.*, som bildades 1929 (Washington). Dess verksamhet har omfattat provning av konsumtionsvaror samt upplysningstjänst angående de relativa förtjänsterna hos olika märken. Medlemmarna erhålla varuupplysning dels genom *Handbook of buying*, där tusentals märkesvaror rapporteras i fråga om priser och kvaliteter, dels genom smärre tidskrifter och flygblad, i vilka ingå rapporter om viktigare provningsresultat samt diskussioner om reklam och konsumenternas möjligheter att skydda sig mot ohederliga eller dyrbara försäljningsmetoder. Specialblad utges även för viktigare varugrupper. Sammanslutningen har även en månadstidskrift, *Consumers' Digest*, som kan köpas ute i handeln.

År 1936 inträffade en schism inom ledningen för *Consumers' Research*, vilken delvis sprängde sammanslutningen. En del av de ur föreningen utträdde teknikerna och ekonomerna bildade en egen organisation, *Consumers' Union of the United States, Inc.* (C. U.) (New York). Denna sammanslutning arbetar i likhet med *Consumers' Research Inc.* utan vinstsyften och finansieras uteslutande av medlemmarna. Dess syftemål vis å vis konsumenterna är i stort sett desamma som hos *Consumers' Research*.

C. U. har ett medlemskap på för närvarande omkring 200.000. Medlemsavgiften är numera 5 dollars om året; tidigare var den lägre samt differentierad efter medlemmarnas inkomstställning. Den årliga budgeten utgör ca 1 miljon dollars. Styrelsen består av 17 personer, valda på tre år och oavlönade. Vid valet har varje betalande föreningsmedlem rösträtt. 35.000 röstade år 1946.

C. U. publicerar en månatlig tidskrift samt en årlig översikt. Tidskriften, *Consumers Reports*, innehåller större artiklar med bl. a. provningsresultat beträffande viktigare varugrupper samt diskussionsinlägg av allmänt konsumentintresse. Fem till tio varuslag behandlas vanligen i rapporterna, och de olika typerna eller märkesvarorna bedömas såsom varande »Best buys», »Acceptable» eller »Not Acceptable». Dessutom lämnas anvisningar till läsarna hur de själva skola gå tillväga vid kvalitetsbedömning och prisjämförelser samt hur de skola använda och behandla varorna efter köpet. Exempel på i rapporterna diskuterade varuslag äro följande: bilar, kylskåp, tvättmaskiner, dammsugare, radioapparater och tillbehör, kameror och tillbehör, elektriska hushållsapparater för matlagning, strykjärn, raktvål och rakmaskiner, tvättmedel, tandkräm och kosmetik, skodon, konserverad frukt och grönsaker, fruktsafter m. m.

De mera allmänt hållna artiklarna beröra frågor angående bostäder och bo-hag, trädgårdsskötsel, hälsovård, näringsförhållanden, budgetplanering samt barnuppfostran m. m. I rapporterna lämnas vidare informationer om lagstiftningsarbetet i fråga om konsumentskydd samt myndigheters och andra institutioners arbete på detta område.

I december månad varje år utgives *Buying Guide*, på ca 400 sidor, innehållande provningsresultat och kvalitetsbedömningar av tusentals varor.

C. U:s arbetsmetoder: Flertalet varuprovningar, vilka rapporteras i föreningens publikationer, utföras i dess egna laboratorier. Dessutom anlitas för provningar tekniska experter vid högskolor, vilka annars icke alltid ha möjlighet att publicera sina resultat, privata laboratorier t. ex. elektriska byråer, samt offentliga organ. Över 200 dylika undersökningsledare anlitas, vilka ha utvalts med hänsyn tagen till deras kompetens samt frihet från varje affärsintresse.

C. U:s eget laboratorium är litet och har ej utrustning för alla viktigare varuprovningar. Beträffande livsmedel, speciellt konserver, anlitas huvudsakligen

National Bureau of Standards, (tidigare gjordes proven vid Department of Agriculture).

Provningarna planeras av C. U:s tekniska kontrollutskott på basis av bland annat korrespondens med samt enkäter bland medlemmarna, varigenom ledningen erhåller informationer om medlemmarnas önskemål. Ett synnerligen innehållsrikt frågeformulär tillställs sålunda medlemmarna en gång om året och besvaras anonymt.

Vidare utförs marknadsundersökningar av C. U.-köpare i ett antal städer spridda över landet.

De varor, som provas och bedömas, inköpas i handeln på samma sätt som varje konsument gör sina inköp. Varorna föras därefter till laboratorier, där de omsorgsfullt provas tekniskt och funktionellt. Flertalet provningar bedömas såväl vetenskapligt som mera subjektivt. C. U.:s ledning har härvid gått in för att undvika varje diskriminering av företag, vare sig privata, kooperativa eller statliga.

C. U. besvarar numera vanligen inga direkta förfrågningar från medlemmarna.

The National Consumer-Retailer Council bildades 1937 av representanter för konsumentgrupper och affärsföretag i syfte att åstadkomma bättre samverkan mellan konsumenter och detaljhandlare. Dess kanske mest betydande insats har utgjorts av dess arbete på att i likhet med National Bureau of Standards införa upplysande varumärkning — varudeklarationer —, som ger noggrann specifikation av varan för att underlätta bedömandet av dess kvalitet.

American Standards Association, vari som medlemmar ingå representanter för olika intresseorganisationer, offentliga organ och ett stort antal enskilda företag, verkar bl. a. för varustandardisering, enhetliga kvalitetsbeteckningar och provningsföreskrifter samt för bättre skyddsåtgärder och säkerhetsföreskrifter för olika materiel. Föreningen har inga egna lokaler för utprovning av materiel men sammanställer och publicerar forskningsresultat, som uppnåtts av dess medlemsorganisationer. Beträffande konsumentvaror har dess arbete huvudsakligen omfattat textilier och hushållsmateriel.

American Society for Testing Materials är en forskningsanstalt, som understödes huvudsakligen av olika industriföretag men även av en del konsumentgrupper. I egna laboratorier utförs omfattande prov, först och främst med industriprodukter men också i viss utsträckning med konsumentvaror.

American Home Economics Association har på sitt program en omfattande upplysningsverksamhet i hushållsekonomiska spörsmål. Inom ramen för denna verksamhet utger föreningen en publikation, »Consumer Education Service», vari sammanfattas det viktigaste av de resultat som nåtts av olika institutioner, som bedriva kvalitetsforskning eller -provning. En av föreningens mera betydande åtgärder är det s. k. »Consumer Speaks»-projektet, en slags Gallupundersökning, varigenom föreningen i samarbete med olika konsumentgrupper söker utreda konsumenternas speciella behov och önskemål.

Utöver de fristående institutionerna, varpå här lämnats några exempel, bedrivs verksamhet av ifrågavarande slag av ett flertal kooperativa föreningar, enskilda affärsföretag och branschorganisationer. Bland de senare må framhållas

American Gas Association, som i egna laboratorier utför kvalitetsprov på gas-spisar, gasbrännare o. dyl. och uppställer kvalitets- och säkerhetsföreskrifter för sådana materiel. — Ett antal försäkringsbolag har bildat det s. k. *Underwriters Laboratory Inc.*, som utför liknande prov på elektrisk materiel.

Inköpskunskap i amerikanska skolor.

För en stor del av den amerikanska skolungdomen ingår konsumentupplysning i det lärostoff som inhämtas i skolorna. Från mitten av 1930-talet, då konsumentorganisationerna Consumers' Union och Consumers' Research framträdde och The National Consumer-Retailer Council tillkom för att skapa ett diskussionsforum för detaljhandeln och konsumenterna, har också konsumentupplysningen fått fottfäste och ständigt ökad utbredning i skolorna. 1937 tog den federala regeringens Office of Education initiativ till en rad regionala konferenser för diskussion av hur man skulle lägga in konsumentupplysning och inköpsteknik i undervisningsplanerna för den husliga ekonomin. Regionala specialkommittéer tillsattes för att utarbeta förslag till undervisning om »consumerbuying». Bl. a. hade dessa kommittéer till uppgift att undersöka, vilka grupper man närmast borde rikta sig till med denna konsumentupplysning, och föreslå metoder för undervisningen och lämpligt undervisningsmaterial, ävensom tekniska hjälpmedel för lärare som önskade bedriva undervisning i konsumentspörsmål. Ekonomilära har varit undervisningsämne i »secondary schools» (årsklasserna 7—12) och på det efterföljande college-stadiet sedan tiden efter första världskriget, men i denna undervisning har konsumentfrågorna behandlats kort och teoretiskt ända fram till 1930-talet, då de ådrogo sig en ökad uppmärksamhet, och de framväxande konsumentorganisationerna — som nämnts ovan — kommo att influera även målsättningen för skolornas ekonomiundervisning. Nu erkännes konsumentupplysningen allmänt vara en integrerande del av den amerikanska skolans arbetsuppgifter. I »elementary schools» (de första 6 skolåren) finner man numera konsumentupplysning inkapslad i flertalet vanliga skolämnen, där undervisningen kan hämta exempel från varumarknaden, familjeekonomin etc.; av »secondary school» hade redan 1942 drygt 10 % speciella kurser i ämnen som konsumentekonomi, konsumentuppfost-
ran och konsumentköp, medan vida mer än 10 % bedrev konsumentupplysning inom ramen för de vanliga skolämnena, och från samma år redovisas över tusen särskilda kurser i konsumentfrågor vid colleges och universitet i U. S. A.¹⁾ Till förfogande ha skolorna en anseelig lärobokslitteratur i konsumentfrågor, arbetsböcker och åskådningsmaterial såsom filmer och planscher. Från Bureau of Human Nutrition and Home Economics inom jordbruksdepartementet, som bedriver stor upplysningsverksamhet, utgives broschyrer och tidskriftsartiklar om kvalitetsforskning på livsmedels- och textilområdena, vilka användas för undervisningsändamål. Detta gäller också om American Home Economics Association, som har till uppgift att sprida upplysning om hushållsekonomiska spörsmål. De ovan nämnda konsumentorganisationerna leverera dessutom rikligt med material till skolundervisningen. Enligt Mendenhall-Harap är principen för konsumentundervisningen i amerikanska skolor att lära eleverna »träffa sitt val» mellan olika varor, varutyper och tjänster, som en konsument kan ge ut pengar på. Den stående frågan är därvid: Hur skall individen så fördela sina utgifter för egna behov och deras behov som äro beroende av honom, att han får ut maximum av tillfredsställelse ur pengarna?

¹⁾ Uppgifterna hämtade ur Mendenhall-Harap: »Consumer Education, background, present status and future possibilities», 1942.

Faktorer som påverka vissa varuinköp

En undersökning av Gallupinstitutet

För att i någon mån få en uppfattning om inköpsvanorna bland de kvinnliga konsumenterna i vårt land och om dessa konsumenters möjligheter att erhålla tillförlitliga varuupplysningar utförde Svenska Gallupinstitutet i juni 1947 på utredningens uppdrag en opinionsundersökning, som omfattade noga räknat 1041 nettointervjuer. Dessa fördelade sig med hänsyn till ålder, socialgrupp, land och stad m. m. så, att intervjumaterialet av Gallupinstitutet har betecknats som fullt representativt. En del av resultaten — närmare redogjorda för nedan — låter dock förmoda, att materialet för vissa frågeställningar inte är tillräckligt stort för att tillåta några egentliga slutsatser. Ett enda fullt övertygande opinionsutslag har undersökningen givit, nämligen på de kvinnliga konsumenternas önskan att få varorna mera allmänt försedda med upplysningar rörande råmaterial, sammansättning, slitstyrka, krympning, färgäkthet o. s. v. 77 % av de intervjuade ha sålunda uttalat sig till förmån för en allmänare varumärkning, vilket utredningen alltså bl. a. kan stödja sig på, när den i kapitel 3 framlägger förslaget om varumärkning och en varumärkningsnämnd.

Utöver denna positiva opinionsyttring för varumärkning kan man, som nämnt, ur Gallupundersökningens siffror och iakttagelser endast draga mycket försiktiga slutsatser angående inköpsvanor m. m. kring de speciella varuslag, som undersökningen inriktats på, och det är inte möjligt att göra någon generalisering av t. ex. märkesvarans företrädare, vilket uppenbarligen gäller toalettvål, eller av det höga läsvärdet hos bruksanvisningar, vilket gäller undersökningsobjekten tvättmedel, silkesunderkläder och bakpulver, men näppeligen i samma grad andra, mer lättskötta bruksvaror.

Vad avgör kvinnans val vid köp av en vara?

Den första av Gallupundersökningens frågor gällde vad som avgjort den tillfrågades val, när hon senast köpte damstrumpor, filter, kaffekoppar, toalettvål, skor och dammsugare. De intervjuade hade för sina svar att välja mellan tio olika argument för inköp, så valda att de angåvo de flesta av de inköpsanledningar, som kunna förekomma (se frågeförteckningen nedan). Likväl uppgavos i 1—3 % av intervjuvarerna för strumpor, tvål och skor, att intet av de erbjudna standardargumenten passade, och i 11—14 % av svaren för filter, kaffekoppar och dammsugare, att man haft andra bevekelsegrunder för sitt köp. Därtill kom ett mindre procenttal på dem, som aldrig köpt varan i fråga.

»Minns Ni vad av följande som avgjorde Ert val när Ni senast köpte?»

1. Välkänt märke
 2. Hade prövat varan förut
 3. Expediten rekommenderade varan
 4. Tyckte om utseendet, förpackningen
 5. Tyckte att priset var lågt
 6. Tyckte att kvaliteten verkade bra
 7. Hade sett annonsering eller annan reklam
 8. Bekanta hade liknande
 9. Bekanta hade rekommenderat varan
 10. Hade bråttom, inte tid att välja
- R. Fanns inget annat att välja på.

För varuslagen strumpor, filtar och skor var det mest framträdande argumentet *kvaliteten*. I samtliga fall avgavs omkring $\frac{1}{3}$ av svaren för argumentet att man »tyckte att kvaliteten verkade bra». För skorna kom dessutom alternativet att man tycker om *utseendet* ganska nära i antal svar; endast 3 % skilde från kvaliteten. Däremot fick argumentet att man »tyckte om utseendet» majoritet bland svaren för kaffekoppar med $\frac{1}{3}$ av samtliga svar. För toalettvälen var det avgörande argumentet, att man *prövat* just den *varan förut* (44 %)* samt att det var ett *välkänt märke* (41 %)*. För dammsugare var det främsta argumentet, att märket var välkänt (17 %)*. På tredje plats bland inköpsargumenten — efter kvalitet och utseende — kommer i allmänhet argumentet »*tyckte priset var lågt*»: det utpekas som den avgörande faktorn i 10—15 % av svaren för strumpor, skor, filtar och kaffekoppar och i 4—5 % av svaren för tvål och dammsugare. Att *expediten rekommenderat varan* betyder mest vid strumpköpen (9 % av inköpen har skett på sådan rekommendation), medan endast 2—5 % av inköpen av skor, filtar, kaffekoppar, tvål och dammsugare ha skett på expeditens förord. *Annonsering eller annan reklam* spelar en ännu mindre, en förbluffande liten roll enligt de intervjuades egen uppfattning. Kunderna äro icke medvetna om någon egentlig influens från det hållet. Endast 1 % av inköpen — för tvål 2 % — äro *direkt* vägledda av reklamen. Den stora procent köpare, som bestämt sina inköp efter varans renommé — »det välkända märket» (se ovan) — torde dock vara bevis nog för reklamens indirekta påverkan på litet längre sikt.

De sex här nämnda varugrupperna hade utvalts i samråd mellan Gallupinstitutet och utredningen med tanke på att de skulle representera relativt skilda grupper av konsumtionsvaror, som man kunde räkna med att flertalet av de tillfrågade någon gång köpt. Ändå befanns det att 1 % av kvinnorna aldrig själva köpt tvål, 2 % aldrig köpt vare sig strumpor eller skor, 17 % aldrig kaffekoppar, 25 % aldrig filtar och 49 % aldrig köpt dammsugare.

Av de egenskaper, som voro avgörande vid köp av *strumpor* var, som tidigare framhållits, kvaliteten vad köparna främst fäst sig vid. För $\frac{1}{3}$ (32 %) av de tillfrågade var kvaliteten avgörande. Därnäst följde med lika styrka (15 %) de två argumenten, att man *prövat* just den *varan förut* och att man ansåg priset vara lågt. Vid en uppspaltning av de intervjuade på olika åldrar visade sig ett välkänt märke ha större dragningskraft på de yngre än på de äldre och den yngsta ålders-

*) Procent av totala antalet intervjuer (däri inräknade de intervjuade som aldrig köpt resp. vara). Omräknat i % av totala antalet angivna argument blir motsvarande siffror resp. 42 %, 39 % och 32 %.

gruppen visade tre gånger så stort intresse för strumpornas utseende som den äldsta åldersgruppen gjorde, vilket ju i och för sig är naturligt och stämmer väl med all erfarenhet. Naturligt är också — vid en uppdelning av de intervjuade i socialklasser — att arbetarklassens kvinnor med deras mindre inkomster fäste sig mera vid priset än de kvinnor, som räknas till de bättre situerade eller medelklassen. Dessa senare värdera kvaliteten något högre än sina medsystrar inom arbetarklassen.

Även för köpet av *filtar* var kvaliteten avgörande för valet. 38 % av de tillfrågade ha lämnat detta svar. Därefter kommer prisbilligheten med 10 %. Liksom för strumporna gäller för filtar, att kunderna ur arbetarklassen lägga större vikt vid prisbilligheten än de andra socialgruppernas kvinnor (resp. 12 % och 7 %), medan förhållandet är omvänt beträffande kvaliteten (resp. 35 % och 41 %). En uppdelning av intervjumaterialet på storstad, övriga städer och landsbygd, visar att storstäderna hysa mindre intresse för kvaliteten å filtar än övriga städer och landsbygden (procentalen för respektive grupper i nämnd ordning voro 31 %, 39 $\frac{1}{3}$ och 40 %), liksom storstädernas kvinnor lägga större vikt vid utseendet på skor än vid kvaliteten. Då emellertid kvaliteten på tvål har flera förespråkare i storstäderna (med 12 % mot 8 % i övriga städer och 7 % för landsbygd) finns ingen entydig tendens att peka på, och man får nog avstå från förhastade slutsatser om ett mindre utvecklat kvalitetsmedvetande hos storstädernas befolkning än hos landsbygdens, även om den senares mindre kontantinkomster och färre inköpstillfällen gör det rätt naturligt att den visar större betänksamhet vid varuköp.

När det gäller *kaffekoppar* betyder dock utseendet mer än kvaliteten för köparna efter vad undersökningen visar. »Utseendet» får $\frac{1}{3}$ av alla röster (32 %), priset är därefter avgörande (14 %) och kvaliteten kommer i tredje rummet med 10 %. Det aktuella knapphetsläget på detta varuområde avspeglar sig i siffran 11 % för dem, som uppge att »det fanns inget annat att välja på». Även beträffande kaffekoppar har kvalitetsargumentet något större betydelse för bättre situerade och medelklass, medan priset betyder mera för arbetarklassens kvinnor.

För *toalettvål* däremot redovisa kunderna varken kvalitet eller pris som avgörande faktorer för inköpen — ett mycket litet antal svar (resp. 8 % och 4 %) anlägger kvalitets- eller prissynpunkter. Här är det bestämmande, att man prövat tvålen förut (44 %) och att märket är välkänt (41 %) — alltså ett par konserverande argument som torde göra efterfrågan på denna vara något trögrörlig. Minst »märkespåverkade» förefalla storstäderna vara. Både övriga städer och landsbygden har lämnat flera svar för »välkänt märke». Procentskillnaderna äro dock tämligen små och böra säkerligen värderas med stor försiktighet, så mycket mer som de närliggande argumenten att »man prövat varan förut» och »tyckte att kvaliteten verkade bra» — båda på sätt och vis komponenter i begreppet »välkänt» — erhöilo större svarsprocent just i storstäderna.

Frågan om vad som påverkat vederbörandes val vid senaste köpet av *skor* har gett till resultat, att kvaliteten och utseendet ha fått ungefär lika många svar: respektive 35 % och 32 % eller vardera ca en tredjedel av svaren. »Tyckte priset var lågt» kom på tredje plats med 12 %. Liksom beträffande strumpor, filtar och kaffekoppar anmäler sig också här den naturliga tendensen hos arbetarklassens kvinnor att fästa större avseende vid priset än vad de bättre situerade medsysterrarna göra. Tendensen är särskilt tydlig för skor, där 17 % av arbetarkvinnornas inköp, men 7 % av de bättre situerade bestäms av prissynpunkten. Även tendensen — som vi mötte den i strumpköpen — att ju yngre man är ju mer värderar man utseendet framom kvaliteten återfinnes i köpet av skor. Av de yngsta kvin-

norna ha dubbelt så många som i den äldsta kundgruppen anfört »utseendet» som huvudargument vid sköpköp.

Den sista varan i den varugrupp, som här undersöktes, var *dammsugare*. Ehuru endast ca hälften av de tillfrågade varit med om att köpa sådan, önskade man få med dammsugaren som prov på de mer varaktiga konsumtionsvaror, som köpas sällan och på lång sikt, och där följaktligen köpet föregås av ett mer än vanligt moget övervägande. Med hänsyn till den stora kapitalinvestering, som köpet av en dammsugare innebär, är det naturligt, att köparen vill noga försäkra sig om dammsugarens hållbarhet och ändamålsenlighet, och då det är omöjligt för den tekniskt oinvidige att bedöma kvaliteten härvidlag, är det bara följdriktigt att vederbörande litar till de garantier som synas ligga i ett välkänt märke. Argumentet »välkänt märke» har också varit det avgörande för flertalet av de kvinnor, som köpt dammsugare och tillfrågats av Gallup om sitt inköpsval. Dessa köpare äro flera i våra mindre städer än i storstäderna och på rena landsbygden — en oförklarlig divergens men knappast en tillfällighet, eftersom olikheten i procent är ganska stor. I storstäder och på landsbygden ha således respektive 50 och 53 % av intervjuobjekten aldrig köpt dammsugare, i övriga städer 38 %.

Nedan följer en sammanfattande tabell över alla sex varorna på en gång, vari dock procentsiiffrorna omräknats något för att vara mera jämförbara. Sålunda ha för samtliga varor först utgallrats de intervjuade, som ej köpt respektive varor, varpå procent räknats endast på dem som köpt vederbörande vara. Dessutom har procent räknats på totala antalet angivna argument och inte på totala antalet intervjuer såsom tidigare skett vid bearbetningen av svars materialet för de speciella varuslagen.

	Dam- strum- por %	Filtar %	Kaffe- kop- par %	Toa- lett- tvål %	Skor %	Damm- sugare %
Tyckte att kvaliteten verkade bra	30	48	12	8	33	7
Välkänt märke	9	4	1	39	6	32
Tyckte om utseendet, förpackningen	8	8	37	1	30	—
Tyckte att priset var lågt	14	12	17	3	12	10
Hade prövat varan förut	14	1	1	42	4	11
Expediten rekommenderade varan	9	5	2	2	5	10
Fanns inget annat att välja på	8	3	13	1	3	2
Bekanta hade rekommenderat varan	2	1	1	1	—	5
Bekanta hade liknande	1	1	2	—	1	4
Hade sett annonsering eller annan reklam	1	1	—	2	—	2
Hade bråttom, inte tid att välja	2	—	1	1	1	—
Inget av dessa argument	2	15	13	1	3	26
Summa	100	100	100	100	100	100

Hur mycket missräknar man sig på varor?

För att utröna i hur stor utsträckning de kvinnliga konsumenterna missräknat sig på varor, som de köpt, ställdes frågan: »Minns Ni om Ni köpt någon vara som Ni missräknat Er på och i så fall vilken?» Av svaren framgår, att nära hälften eller 40 % anser sig aldrig ha misslyckats med ett varuköp, vilket väl får förklaras av, att många inte minnas en eventuell missräkning, som ligger långt tillbaka i tiden. 23 % har dock uttryckligen förklarat, att de inte komma ihåg, om de någon gång missräknat sig på en vara — en grupp som man alltså kan förmoda borde varit något större. Av dem som missräknat sig har flertalet missräknat sig på damstrumpor. Därefter kommer konfektion och tyger. Det är tydligt,

att det är textilier av olika slag, som ge anledning till de flesta misräkningarna, medan t. ex. födoämnen, kemikalier, el-artiklar o. dyl. prickas ut i ytterst få svar:

»Minns Ni om Ni köpt någon vara som Ni misräknat Er på och i så fall vilken?»

	<i>Tot. %</i>
Strumpor	12
Konfektion	8
Tyger, garner m. m.	6
Bosättningsartiklar	5
Skor, tofflor	3
Underkläder	1
El-artiklar	1
Födoämnen	1
Kemikalier	1
Annat	2
Minns inte	23
Nej	40
	103

Till alla dem, som angåvo någon eller flera varor, som svar på föregående fråga, ställdes även frågan: »I vilket avseende misräknade Ni Er på den varan?» Det visade sig därvid, att de flesta anmärkningarna mot strumpor voro riktade mot masksäkerheten — många syntes vara besvikna på nylonstrumporna. »Dålig kvalitet» utgör ca 50 % av de anledningar, som anföras för misräkning. En jämförelse mellan den totala svarsfördelningen för de olika argumenten för strumpköp och fördelningen av argumenten för dem som ansett, att de gjort misslyckade strumpköp, visar, att det i den »missnöjda» gruppen är färre, som köpt strumpor av det skälet att de tyckte kvaliteten verkade bra eller att de hade provat varan förut, medan flera uppgiva sig ha köpt de misslyckade strumporna på grund av prisbillighet. Gallupinstitutet drar av detta den mycket sannolika slutsatsen, att de som söka en prisbillig vara och därvid fästa mindre avseende vid kvaliteten och dessutom inte erfarenhetsmässigt veta, vad varan går för, ha större utsikter att bli missnöjda med sitt köp.

Av övriga missnöjesanledningar — inalles drygt 300 uppgivna — kunna nämnas dålig hållbarhet hos sulorna på skor, hårda och stela modeller, som voro svåra att gå i, att underkläderna gå sönder efter tvätten, krympning och dålig färgäkthet hos tyger, dålig kvalitet och passform hos konfektionskläder, skrynkighet, hängighet, dyrhet hos kappor, sprickor i pälsar, bristfälliga sömmar på plasticregnkappor, dåliga resårer och stoppning hos möbler, lätt uppkomna emaljskador å kastruller, knöliga madrasser och kaffekoppsöron som falla av i disken. Postorderfirmornas andel i de misslyckade köpen har icke utretts, men det framgår av svaren, att kunderna ofta känna sig lurade på varor från postorderfirmor, trots att man i en del fall fått se prover på varan. Kvantitativt sett torde dock postorderfirmorna knappast spela någon större roll. Det framgår bl. a. av fördelningen på olika yrkesgrupper av dem, som uppgett sig vara misräknade på en vara: Av jordbrukets kvinnor hade 46 % aldrig misräknat sig, medan kvinnorna i industri, hantverk, handel och samfärdsel samt fria yrken endast kunde uppvisa 35—37 % som aldrig misräknat sig. Då å ena sidan landsbygden är postorderfirmornas givetvis största avnämare, å andra sidan landsbygdens kvinnor i större omfattning än städernas icke uppge sig ha misräknat sig någon gång på en vara, så sammanhänger väl detta dels med postorderfirmornas relativt ringa omslutning, dels främst med jordbruksbefolkningens köpvanor: mera sällsynta uppköp och då köp av på förhand bestämda varor.

	Samtliga	De som miss- räknat sig
	%	%
Tyckte att kvaliteten verkade bra	32	30
Tyckte att priset var lågt	15	21
Hade provat varan förut	15	10
Expediten rekommenderade varan	9	12
Välkänt märke	9	10
Tyckte om utseendet, förpackningen	9	10
Fanns inget annat att välja på	8	7
Bekanta hade rekommenderat varan	2	5
Hade bråttom, inte tid att välja	2	2
Hade sett annonsering eller annan reklam	2	4
Bekanta hade liknande	1	1
Inget av dessa argument	2	—
Summa	106	112

Frågor om förekomsten av kvalitetsupplysning och hur den utnyttjas.

De tre sista frågorna i undersökningen rörde kvalitetsupplysningen. Man önskade taga reda på i vad mån den kvinnliga kunden anser, att det är lätt eller svårt att få en upplysning om den vara hon köper, och frågan var formulerad sålunda: »När Ni vid ett köp väljer mellan olika varor av samma slag och vill ha pålitliga upplysningar om varornas egenskaper, så att Ni får bästa valutan för pengarna, finner Ni då att sådana upplysningar i regel är lätta eller svåra att få eller är det ibland lätt, ibland svårt?» Svaren kännetecknas av mycket stor osäkerhet:

	Tot. %
I regel lätta att få	27
I regel svåra att få	25
Ibland lätta, ibland svåra att få	38
Vet inte	9
	100

Fördelningen mellan de tre alternativen är så pass lika, att man inte får någon uppfattning om i vilken riktning tendensen pekar, om där finns någon tendens. Det förefaller som de intervjuade inte närmare funderat över vad en solid kvalitetsupplysning innebär och att de kanske kunnat göra anspråk på en sådan, varför de inte heller förmått bedöma möjligheterna — om de varit små eller stora — att få sakkunnig vägledning av försäljningspersonalen. De äldre kvinnorna tyckas emellertid av svarsresultaten att döma ha lättare att få de upplysningar det här är fråga om. Kanske spelar deras egen erfarenhet, förvärvat varukännedom och längre vana att »umgås över disken», en viss roll härvidlag. Av en uppdelning av svarsmaterialet på storstäder, övriga städer och landsbygd synes också framgå, ehuru skillnaden i procent inte är så stor, att den — enligt Gallup — »kan anses statistiskt säkerställd», att man i storstäderna har svårare att få upplysningar om de varor man köper än i övriga städer och på landsbygden. Om nu så skulle vara fallet, torde det väl bero på, att tillfälligheterna spela en större roll i storstäderna vid köp av många varor än för landsbygdens och de mindre städernas invånare, som måhända göra mera regelbundna, ofta i varje fall mera samlade och bättre »förberedda» inköp.

Nästa fråga löd: »Brukar Ni läsa de anvisningar som finns på: tvättmedel? silkesunderkläder? bakpulver?» Svaren framgår av följande tabell:

	Tvättmedel	Silkesunder- kläder	Bakpulver
	Tot. %	Tot. %	Tot. %
Ja, alltid	51	53	49
Ja, ibland	32	20	24
Nej, aldrig	16	26	26
Ej svar	—	1	1
Summa	100	100	100

Det visar sig av dessa siffror, att omkring hälften förklarar, att de alltid läsa anvisningarna. Tillsammans med dem som förklarar att de läsa ibland, utgöra de, som läsa bruksanvisningar, i medeltal $\frac{3}{4}$ av alla kvinnor, för tvättmedel t. o. m. något flera — en förvånande hög svarsprocent. Anmärkningsvärda äro också de siffror, som visa att de äldre kvinnorna i mindre utsträckning än de yngre läsa bruksanvisningar för tvättmedel och silkesunderkläder, men i större utsträckning anvisningarna för bakpulver. Gallupinstitutet förklarar detta med att tvättning är ett mer begränsat kunskapsfält än bakning och att vad man lärt om tvättning inte behöver förnyas på samma sätt som kunskaperna i bakning. Ett faktum är däremot, att man i äldre hushåll bakar i medeltal mera än i de yngre.

Den sista frågan i undersökningen var denna: »Skulle Ni vilja att varorna mera allmänt än nu var försedda med upplysningar angående råmaterial, sammansättning, slitstyrka, krympning och färgäkthet?» Av svaren framgår, att det inte kan råda någon tvekan om opinionen i detta avseende:

	Tot. %
Ja	77
Nej	14
Vet inte, ej svar	9
	100

Över $\frac{3}{4}$ av landets kvinnor anse, att sådana upplysningar böra finnas i större utsträckning än nu. Endast 14 % förklara, att de inte ha behov av fler dylika upplysningar. De som någon gång missräknat sig vid varuinköp (se tidigare fråga) ha helt naturligt varit mest intresserade (= 83 %) av en ökad varuupplysning, och naturligt är ju även, att de äldre, mer köpvana kunderna visa mindre intresse än de yngre. Ett logiskt sammanhang innebär det väl också, att de köpare, som läsa bruksanvisningar i högre grad än andra, också i högre grad tycka, att det borde finnas kvalitetsupplysningar i större omfattning än nu. Mera anmärkningsvärt är att storstädernas konsumenter deklarerar mindre behov av kvalitetsupplysningar än övriga städers och landsbygdens köpare, ehuru Gallupinstitutets kommentar därtill — »en mindre smickrande särställning» — nog är litet för löst underbyggd i siffermaterialet. När det gäller behovet av kvalitetsupplysningar, förmärkes emellertid ingen skillnad med hänsyn till de intervjuades socialgrupper och civilstånd. Annars är det i regel utmärkande för de gifta kvinnorna att fästa större avseende än de ogifta vid priset och kvaliteten och att noggrannare än dessa läsa bruksanvisningar på de varor som köpas.

Som antytts tidigare ger föreliggande opinionsundersökning om inköpsvanorna bland svenska kvinnor inte anledning till några bestämda slutsatser. Emellertid har undersökningen varit värdefull genom att den bekräftat flera vanliga, ehuru icke testade erfarenheter hos handels folk och värdefull även genom sitt otvetydiga opinionsutslag till förmån för ökad kvalitetsupplysning och en allmänare varumärkning.

AKTIV HUSHÅLLNING

Organisation:

Aktiv hushållning inrättades år 1940 som en statlig upplysningsbyrå till hemmens tjänst för att i samband med kristiden verka som förmedlande organ mellan staten och konsumenterna. Till en början sorterade Aktiv hushållning under Informationsstyrelsen men överflyttades den 1 juli 1943 till Statens priskontrollnämnd och har sedan dess utgjort en sektion inom denna.

Aktiv hushållnings personal uppgår f. n. till ca 12 tjänstemän. 1948/49 års lönebudget utgör ca 70 000 kronor. Genom Aktiv hushållnings verksamhet ha erhållits intäkter, vilka direkt överförts till statsverket och sålunda icke ingå i Aktiv hushållnings budget. I det följande redovisas kostnader och intäkter i samband med Aktiv hushållnings broschyrer och flygblad.

Uppgifter och verksamhet:

Aktiv hushållnings verksamhet är uppdelad på två avdelningar, en huslig avdelning och en textil avdelning.

Den husliga avdelningen har till uppgift att verka för bättre konsumtionsvaror och rationellare arbetsmetoder i hemmen.

I *kostfrågor* har rådgivningen i första hand tagit sikte på att anpassa konsumtionen efter det rådande försörjningsläget. Bl.a. ha ersättningsprodukter praktiskt prövats och råd givits för deras användning. *Matlagningsfrågor* för hushållen ha behandlats, t.ex. tillagning av sund, billig vårdagskost, användning av fisk, användning av diverse krisprodukter, konservering, måltider för skolbarn, tillredning av matsäckar för barn och vuxna, gasbesparande matlagning och bakning m.m. För att stimulera en både ur närings- och arbetssynpunkt riktig *konservering* har en tidvis intensiv konserveringspropaganda bedrivits, vari även ingått en riksomfattande konserveringstävling. För att få till stånd ökad *produktion av köksväxter* har Aktiv hushållning i samarbete med andra statliga institutioner och med trädgårds- och hemkonsulenter bedrivit en omfattande propaganda.

I fråga om hemmens *inredning och arbetsmetoder* har en undersökning företagits rörande bl.a. arbetskraften i hemmen, bakning och bakredskap, tvätt och tvättredskap, diskning och diskutrustning samt golvmaterial och golvvård. Denna hemarbetsundersökning har utförts i samarbete med Husmödrarnas samarbetskommitté. Avdelningen har vidare tillsammans med andra institutioner verkat för förbättrad köksinredning bl.a. genom utarbetande av en köksstandard för

landsbygdens hushåll och genom deltagande i ett flertal utställningar med köksinredningar och ändamålsenliga husgeråd m.m.

Tvätt, budgetfrågor m.m. ingå i avdelningens program. Nyligen har en undersökning företagits beträffande möjligheterna för kemisk tvätt inom hushållen själva. Under sista året har Aktiv hushållning igångsatt viss undersökning av sandaler och skodon för barn, vilka provas praktiskt på barn beträffande hållfasthet m.m. under själva användningen.

Mödra- och spädbarnsvården har varit föremål för undersökning. En rationell och lättskött spädbarnsbädd har framkommit genom Aktiv hushållnings försorg, liksom en handledning i skötseln av späda barn.

Slutligen må nämnas att Aktiv hushållnings husliga konsumentupplysning drivs av institutionens medarbetare genom konsulterande verksamhet, genom tidningsartiklar, föredrag och radioanföranden samt genom medverkan vid utarbetandet av hushållningsfilmer om konservering, slakt, heminredning och bostadsförbättring.

Den textila avdelningen upparbetades särskilt med anledning av textilransoneringen. Avdelningen har medverkat till upprättande och utveckling av systugor i syfte att ge hemmen hjälp med tillvaratagande av redan använt men dock fullt brukbart material. En serie broschyrer och flygblad har utgivits för att belysa hemmens sömnads- och textilproblem. Som underlag för detta arbete har bl.a. legat en Gallupundersökning om barnkläder år 1945 bland 1 273 familjer med barn i åldern 1—15 år. Undersökningen är tryckt under titeln »Barnkläder». Under de senaste åren har Aktiv hushållnings arbete till stor del gällt utarbetande av lämpliga modeller och mönster till olika barnplagg. Utprovade plagg jämte en del övriga textila nyttigheter ha avbildats och beskrivits i en broschyr kallad »Vi syr, vi stickar, vi virkar», vilken sedan nyåret 1947 i ett antal av 56 000 ex. försålts till husmödrar, syföreningar och skolor. I samband härmed har Aktiv hushållning upprättat en omfattande mönsterservice till allmänheten. De i sömnadsboken upptagna barnplaggen äro uteslutande småbarnsplagg, som i flera fall komma att tillverkas inom konfektionen. Den textila avdelningen har under sista året arbetat på att få fram lämpliga skolbarnskläder och ett antal modeller är under utprovning.

Aktiv hushållning har sökt intensifiera samarbetet med konfektionsindustrin i syfte att få fram i handeln vardagsplagg — i synnerhet plagg lämpade för serie-tillverkning — som äro så beskaffade och säljas i sådan omfattning och till sådana priser, att de kunna köpas av alla kategorier barnfamiljer. Vid sina överläggningar med konfektionsindustrin och handeln har Aktiv hushållning i första hand framhållit betydelsen av att plaggens material och snitt skola vara fullgoda och lämpliga för avsedda användningar och lätta att tvätta och laga.

Upplysningsarbetets bedrivande:

Aktiv hushållning har anlitat olika vägar vid sin rådgivning till allmänheten. Förutom egna broschyrer och flygblad till allmänheten har pressen anlitats i stor utsträckning, dels genom en särskild artikelservice till tidningspress och tidskrifter, dels genom presskonferenser m.m. Aktiv hushållning har vidare medverkat i utställningar av skilda slag ute i landet samt biträtt vid framställningen av propagandafilmer i näringsfrågor m.m.

Den viktigaste delen av Aktiv hushållnings upplysningsarbete har emellertid utförts genom de egna broschyrerna och flygbladen samt genom kurser, föreläsningar och demonstrationer runt om i landet.

Kursverksamheten har varit omfattande, särskilt med hänsyn till Aktiv hushållnings jämförelsevis ringa personalstyrka. Aktiv hushållning har sålunda medverkat i kursverksamhet bland olika grupper av yrkesverksamma på det husliga området, såsom för yrkesskolelärarinnor, barnhems-lärarinnor och barnsköterskor, ålderdomshemsföreståndare, hemvårdarinnor m.fl. Aktiv hushållning har vidare medverkat med demonstrationer och föreläsningar i den frivilliga kursverksamhet, som olika organisationer anordnat runt om i landet.

Aktiv hushållnings *trycksaker* kunna i avseende på sättet för spridningen indelas i två grupper:

I. *Broschyren*, som huvudsakligen sålts genom bokhandeln och pressbyrån samt genom olika organisationer såsom t.ex. Kooperativa kvinnogillesförbundet, Svenska landsbygdens kvinnoförbund, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och andra, genom skolor och läroanstalter av olika slag, genom barnvårdscentraler, distriktssköterskor etc.

En upplaga har utdelats gratis som provexemplar eller för speciella ändamål till skolor, organisationer och nygifta genom pastorsämbetena.

Broschyrens titel*	Upplaga ex.	Framställningskostnader	Influtna medel
Konsten att ge ut pengar	139 000	9 271:—	9 126:—
Riktig mat i svenska hem	109 016	11 975:—	13 535:—
Mera fisk i vardagskosten	104 879	5 139:32	7 450:50
Klok konservering 1942	70 000	4 812:—	6 980:26
» » 1943	50 000	3 085:—	1 860:14
Pengar och poäng nr 1	100 000	18 472:91	4 781:—
» » » nr 2	25 000	13 687:75	10 224:02
Specialtryck ur Pengar och Poäng	10 000	1 900:—	2 203:16
Mat var dag	40 000	6 245:54	7 255:10
Barn i goda händer	90 000	14 617:57	23 790:44
Vi syr, vi stickar, vi virkar	29 755	15 435:23	46 521:53

Som framgår av ovanstående ha broschyrerna Riktig mat i svenska hem, Mera fisk i vardagskosten, Mat var dag, Barn i goda händer samt Vi syr, vi stickar, vi virkar inbringat ett ganska betydande överskott, trots att stora upplagor ställts till gratisdisposition till organisationer, skolor m. fl.

Konsten att ge ut pengar utarbetades i samråd med Postsparbanken och en stor gratisupplaga ställdes till förfogande för undervisningsändamål.

Klok konservering 1943 slutsåldes inte under det året men användes i konserveringspropagandan också under år 1944, då den såldes till starkt nedsatt pris, 10 öre, eller helt överlämnades kostnadsfritt för undervisningsändamål.

Pengar och Poäng nr I och II utgjorde ett led i industrikommissionens kampanj för hushållning med klädkupongerna, rätt vård av textilmaterial och popularisering av priskontrollerade kläder.

Försäljningen skedde till allmänheten, men spriddes framförallt på andra vägar: nr 1 och 2 genom klädvårdskommittéerna, som disponerade betydande gratisupplagor och nr 2 och specialtrycken genom konfektionshandeln.

* Tabellens uppgifter gälla t. o. m. början av år 1948. Sedan dess ha utkommit »Sömnadsråd» i 20.000 ex. samt »Kemisk tvätt i hemmen» i 50.000 ex. Upplagan har under år 1948 stigit beträffande »Barn i goda händer» till 143.000 ex. samt beträffande »Vi syr, vi stickar, vi virkar» till 60.000 ex.

Broschyren i närings- och matlagningsfrågor, Mat var dag, har distribuerats till allmänheten och till läroanstalter med huslig undervisning.

Barn i goda händer, broschyren om barnavård, har på grund av den stora efterfrågan fått ges ut i tre upplagor och en fjärde upplaga förberedes nu. Den har distribuerats genom bokhandeln, organisationerna, barnavårdscentralerna, på barnavårdskurser och genom skolorna.

Med broschyren Vi syr, vi stickar, vi virkar har man vänt sig främst till landets syföreningar men också till alla dem som i skolor, hem och organisationer arbeta med sömnad, stickning och virkning. Denna broschyr har visat sig fylla ett stort behov, då den tillgängliga litteraturen på detta område varit mycket fåtalig och dessutom betingat höga priser.

Till de i denna broschyr beskrivna plaggen har Aktiv hushållning tillhandahållit mönster, som försålts till ett enhetspris av i regel 50 öre per styck. Denna mönsterservice har alltifrån starten i december 1945 inbringat kr 8 523:98. Från denna summa avgår kostnaden för papper. Framställningen av mönstren har däremot skett på Aktiv hushållning.

II. Till denna grupp hänför sig de *flygblad*, som utdelats kostnadsfritt i samband med särskilda propagandaaaktioner och a) på uppdrag av andra krisorgan och bekostade av dessa eller b) på Aktiv hushållnings eget initiativ:

a) *Livsmedelskommissionen:*

Svensk sommar kan det I	250 000	ex
» II	250 000	»
Svensk höst ger skörd	160 000	»
Hushålla klokt med ransonerna	85 000	»
Färsk sill i vardagskosten	150 000	»
Strömning — de stora möjligheternas fisk	100 000	»

Stockholms kristidsnämnd:

Riktig mat för små pengar	—
---------------------------------	---

Industrikommissionen:

Cellull ger kvalitetsvaror	317 000	»
----------------------------------	---------	---

b) *Utförda på Aktiv hushållnings eget initiativ:*

		<i>Tryckn.kost.:</i>
Vi sätter bo	30 000	ex. 546:30
Spara fett	10 000	» 80:—
Grönsaker som huvudrätt	10 000	» 103:15
Den riktiga matsäcken	210 000	»
Matsäck för skolbarn	170 000	» 4 484:51
* Aktiv hushållning	2 000	»
* Trolla med såsen	2 000	»
* Råd och mat för kokvrån	2 000	»
* Matsäcksmaten	2 000	» 871:65
* När kupongerna tryter	2 000	»
* Rätt frukost — friska skolbarn	2 000	»
* Barnens hälsa — nationens framtid	2 000	»
Pressning	3 000	» 68:—
Barnens kläder året runt	20 000	» 209:41
Enkla råd vid lagning och omsömnad	10 000	» 434:36

De med (*) märkta flygbladen utgjorde en serie, som delades ut till besökarna vid en av HSB i samarbete med Aktiv hushållning anordnad utställning »Husmödrarna har ordet». De utarbetades av Aktiv hushållning i samråd med skolköksseminarierna i Stockholm.

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGEN

Svenska slöjdföreningen (SSF) bildades år 1845. Dess verksamhet för att förbättra hemmens inredning och bohag har pågått under skilda former. Föreningens nuvarande stadgar fastställdes år 1943, samtidigt som viktiga förändringar vidtogos i organisatoriskt hänseende. I det följande skall redogöras för föreningens nuvarande arbetsformer och verksamhet, men inledningsvis synes en återblick på föreningens tidigare arbete vara berättigad med hänsyn till dess betydelse för den svenska bostadskulturen.

Första paragrafen i Svenska Slöjdföreningens stadgar lyder:

»Svenska Slöjdföreningen har till ändamål att i samarbete med konstnärliga krafter verka för förädling av den svenska slöjdens, hantverkets och industriens alster för förbättrande av bostadskulturen samt i övrigt arbeta för den allmänna smakens höjande.»

Under de sista 30 åren har föreningen framför allt arbetat för att förbättra den svenska hemmiljön. Genom 1917 års Hemitställning på Liljevalchs konsthall vändes intresset från det exklusiva konsthantverket till den industriella massproduktionen. Utställningen föregicks av en tävling om inredning av smålägenheter, för att »stimulera till frambringandet av modeller och typer, som kunna lämpa sig för massproduktion, som sålunda ha prisbillighet, men som äro präglade af god smak». För att ytterligare påverka produktionen startade SSF en förmedlingsbyrå, som förde många konstnärer till industrien. Arbetet på den sociala linjen med slagordet »Vackrare vardagsvaror» blev huvuduppgiften under denna tid. I detta sammanhang må framhållas att en av föreningens grundprinciper är, att ett föremåls skönhet ej är en fristående egenskap utan betingas av funktion och kvalitet. Dessa grundsatser sökte föreningen renodla i Stockholmsutställningen 1930, som blev funktionalismens genombrott i Sverige. Där utvidgades 1917 års sociala linje, nämligen »att åskådliggöra Sveriges insats i nutidens strävanden att med tillgodogörande av konstnärliga krafter förläna åt bostäder och bohagsföremål, särskilt de för den stora allmänheten avsedda, en god kvalitet och ett tilltalande utseende samt uppvisa resultaten av likartade strävanden på angränsande områden». De metoder som användes i arbetet under denna tid, voro tävlingar, utställningar och publikationer.

Under 30- och 40-talen blev programmet framför allt konsumentupplysande. Det gällde att föra ut de nya idéerna till de stora köpargrupperna. Man arbetade på flera linjer: utom genom publikationer och utställningar även med kurser, föreläsningar, studiecirklar, utlånande av studiematerial etc. Ett viktigt propagandamedel var SSF:s mönsterblad, som började utkomma i slutet av 1800-talet och sedan för-

nyats efterhand. 1942 utgavs det senaste, »Möbler». Från mitten av 30-talet ordnades utom de större utställningarna inom och utom landet mindre vandringsutställningar i landsorten, sammanlagt 14 st. med över 100.000 besökare. SSF var under denna tid i det närmaste ensam om detta upplysningsarbete, som till övervägande delen finansierades från enskilt håll.

Organisation.

1943 års omorganisation företogs bl. a. i syfte att vidga föreningens verksamhet så att den skulle kunna nå även de stora konsumentgrupperna. För att förverkliga detta program har föreningen sedan 1943, utöver allmänna medlemmar, tre sektioner med gemensam styrelse och direktion, vilka ha kontakter med å ena sidan konsumentgrupper, å andra sidan producentföretag och nyttokonstnärer. Såsom medlemmar i föreningen antagas sålunda dels enskilda personer, s. k. allmänna medlemmar, dels sammanslutning, institution eller kommun, med vilken det kan anses önskvärt att föreningen samarbetar, s. k. kollektiva medlemmar, dels även personer, företag eller sammanslutning inom produktion och handel, vilka genom sin verksamhet befrämja föreningens ändamål och icke äro kollektiva medlemmar; dessa sistnämnda kallas producentmedlemmar (eller stödjande medlemmar). Antalet allmänna medlemmar var år 1948 14.422.

Föreningens högsta beslutande organ är *kongressen*, där varje närvarande allmän medlem samt valda representanter för kollektiva och stödjande medlemmar äga en röst. Föreningens löpande angelägenheter handhas av en styrelse, vars ledamöter utses dels av kongressen till ett antal av fyra, dels av föreningens tre sektioner (se nedan), vilka vardera äga att utse två ledamöter. Föreningens personal uppgår f. n. till ca 25 personer.

1947 års budget utgjorde 205.700 kronor. Inkomster genom medlemmarnas avgifter och bidrag uppgingo till 133.200 kronor. Statsanslag ha utgått med under åren stigande belopp; för budgetåret 1949/50 ha 50.000 kronor beviljats.

Verksamhetens bedrivande.

1. Verksamheten bedrivs på sektioner genom olika avdelningar.

Facksektionens uppgift är i första hand att påverka produktionen genom samarbete och kontakter med olika företag och branschorganisationer; ur sektionen rekryteras formgivare till företag inom industri och hantverk. Dess ändamål är att samla inom konsthantverk och konstindustri verksamma, kvalificerade konstnärer och teoretiker till en sammanslutning med uppgift att behandla fackliga frågor inom föreningens verksamhetsområden och i övrigt tillvarata sektionsmedlemmarnas gemensamma intressen. Sektionen utser inom sig en nämnd, bestående av ordföranden och sex övriga ledamöter jämte adjungerade ledamöter, företrädande högst tio yrkeskategorier. Dess medlemsantal är f. n. ca 190.

Sektionen anordnar studieresor, tävlingar, demonstrationer, föredrag och diskussioner.

Kollektiva medlemmars sektion består f. n. av representanter för följande institutioner och organisationer: Arbetarnas bildningsförbund, Folkets husföreningarnas riksorganisation, Folkpartiets kvinnoförbund, Sällskapet Hem i Sverige, Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund, Högerns centrala kvinnoråd, IOGT, Jordbrukare-ungdomens förbund, Kooperativa förbundet, Svenska boktryckareföreningen, Svenska landsbygdens ungdomsförbund, Svenska skolköklärlarinnornas förening, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges slöjdlärlarinneförbund, Sve-

riges socialdemokratiska kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund samt Sveriges vävlärarynnor.

Denna sektionens verksamhet avser i första hand upplysningsarbete bland konsumentgrupper av skilda slag. År 1944 bildades för denna verksamhet en från föreningen formellt fristående kommitté, kallad Bo-kommittén med startanslag från LO och Industriförbundet. Dess arbetsuppgifter ha nu övertagits av en inom sektionen särskilt inrättad studieavdelning, vilken anordnar kurser och studiecirklar i bostadskunskap och inredningsfrågor på skilda platser i landet, i vissa fall i samverkan med på respektive orter befintliga organisationer eller företag. Den finansieras nu av statsanslag. En rådgivande bo-kommitté tillsattes år 1947 för att taga del av studieavdelningens verksamhet och komma med förslag och synpunkter i anslutning härtill. En särskild lärarkommitté har vidare tillsatts för att följa verksamheten i vad den gäller material för skolundervisningen. Dess medlemmar består, förutom av representanter för studieavdelningen, av en representant för var och en av de till kollektiva sektionen anslutna lärarorganisationerna jämte vissa andra personer.

Sektionen har låtit utarbete ett omfattande studiematerial, som säljes eller uthyres till organisationer m. fl. Materialet omfattar modellägenheter, lägenhetsplaner, möbelklippark, färdiga modellmöbler, textilprover, träprover, skioptikonbilder samt broschyrer, möbelkataloger m. m.

Genom sektionen har ett flertal studiekonferenser anordnats i bostadstekniska och bostadssociala frågor samt kurser och cirklar i bostadskunskap, avsedda såväl för olika konsumentorganisationers medlemmar som för olika yrkeskategorier såsom skolköks- och hushållslärarynnor, hemslöjdskonsulenter samt studieledare av skilda slag. S. k. Bo-cirklar ha igångsatts på ett flertal platser i landet. I samband härmed ordnas vanligen utställningar med bostadsinredningar m. m. Studieavdelningen har en del fast utställningsmaterial till utlåning.

Studieavdelningen har medverkat vid uppläggnings- och genomförandet av flera radioprogram rörande bosättnings- och bohagsfrågor. Genom sektionen utföras vidare vissa konsultationsuppdrag i inredningsfrågor. Studieavdelningen planerar och biträder sålunda vid vissa inredningar, vilka äro av den karaktären, att de för framtiden kunna bli av principiell betydelse. Sådana anvisningar ha bl. a. givits för hemvårdsrummen i några av Stockholms folkskolor.

Producentsektionen (stödande medlemmars sektion) omfattade år 1948 59 företag och sammanslutningar. Sektionen utser inom sig en nämnd om nio personer och har tillsammans med facksektionen en sekreterare, som handhar sektionens ärenden.

Sektionen har anordnat föredrag och diskussioner i skilda ämnen, bl. a. om »Svenska utställningar i utlandet — kulturpropaganda eller varuförsäljning?» I anslutning till denna diskussion föranstaltade sektionen en marknadsundersökning av intresse för utlandsutställningar.

Föreningen har slutligen en *lokal avdelning för Skåne och Blekinge*, som anordnar egen kurs- och cirkelverksamhet, utställningar etc.

2. I föreningens upplysningsarbete ha *utställningar* alltid spelat en framträdande roll. Föreningen har anordnat större utställningar i egen regi och i samarbete med andra institutioner m. fl., vilka besökts av en stor allmänhet. Smärre utställningar ha, såsom framgår av ovanstående redogörelse, ingått som ett led i föreningens studieverksamhet. Föreningen har även i utlandet visat prov på svensk konstindustri och på modern bostadsinredning vid utställningar ordnade av utländska institutioner och organisationer. — Med hänsyn till utställningsverksamhetens goda resultat har inom föreningens ram organiserats en särskild avdelning,

Svenska slöjdföreningens utställningsavdelning, som även åtager sig uppdrag från närstående sammanslutningar och företag. Då det anses vara av värde, att erfarenheter och material från utställningsområdet bevaras och samlas, är denna avdelning avsedd att bli permanent med fast personal, men även tillfälliga krafter skola knytas dit och avdelningen skall kunna stå till förfogande för de kommissariat, som kunna komma att speciellt utses för större utställningar.

I syfte att stimulera producenternas och allmänhetens intresse för föreningens allmänna syftemål har föreningen under senare år i samarbete med organisationer och företag anordnat *tävlingar* av skilda slag. Under senare år ha tävlingar ordnats om tapeter (1940), om möbler för serietillverkning (1943), om armatur (1944), om souvenirer (1945) m. m.

Föreningen utger en egen tidskrift, FORM, som utkommer med ca 10 häften årligen. Genomsnittsupplagan var år 1947 17.500 ex. Under samma år organiserades en särskild *publikationsavdelning* med uppgift att utgiva FORM samt andra föreningens egna eller till dess verksamhet anknutna publikationer, att driva och utvidga föreningens bildarkiv, att sköta dess bibliotek samt att t. v. ombesörja dess presstjänst. Publikationsavdelningen planerar dels en serie konstnärsmongrafier, dels smärre konsumentupplysande broschyrer. Föreningens presstjänst omfattar bl. a. utsändning av artiklar och sammanställningar av speciellt material — bilder och text — för pressen samt anordnande av konferenser och visningar. Ett bildarkiv har upplagts av fotografier och andra bilder av utställningar, inredningar, alster av konsthantverk och konstindustri etc.

Bland föreningens konsumentupplysande publikationer under senare år märkas följande: Möbler (1941), Möbelmarknaden (1941), Slöjd för fritid och förläggning (1941), Så ska' vi ha't (1946), SSF:s och Riksbankens bosättningslånebroshyr (1944, andra reviderade upplagan 1948), samt upplysande kataloger till föreningens utställningar såsom Bo bättre (1945), 100 år och sedan (1945), Bohag och bostad i Sverige (1947), Bra vara till vardags (1949) m. fl.

Bland föreningens övriga arbetsuppgifter under senare år kan nämnas den sedan år 1940 av föreningen och Svenska arkitekters riksförbund bedrivna *Bostadsutredningen*. Resultat som utredningen kommit till, ha i form av artiklar i pressen, broschyrer, ritningar, utställningar etc. ställts till förfogande för intresserade parter. Arbetet har i första hand gällt kökets standardisering, som redan kommit att praktiskt utföras och i olika modifikationer ingår i den löpande bostadsproduktionen. Sedan år 1948 pågår vidare en *möbelfunktionsundersökning*, vars första etapp — bäddmöblerna — är i det närmaste slutförd. Den utföres av föreningen med stöd av möbelbranschens organisationer m. fl.

Föreningen har under senare år börjat ett rådgivande arbete genom sin *konsultationsavdelning*, som bl. a. förmedlar kontakter mellan konstnärer och industrin. Beträffande föreningens upplysningsverksamhet må vidare erinras om de s. k. *butiksronderna*, som började våren 1948 och upprepades under hösten samma år och som omfatta besök i olika bohagsaffärer med demonstration och diskussion av varorna. Föreningen har ordnat *konferenser* för att sammanföra konsumenter, konstnärer och producenter, exempelvis Textilkonferensen i Borås 1945 och den i samarbete med MAB och MYA ordnade textilkonferensen i Malmö i maj 1948, där särskilt kvalitetsfrågor diskuteras. Föreningen har ävenledes bedrivit propaganda och rådgivningsverksamhet till konsumenterna i samband med utdelandet av de statliga bosättningslånen samt utarbetande av den ovan nämnda broschyren *Bosättning* (1944 och 1948).

Översikt av den statliga provningsverksamheten i fråga om konsumtionsvaror.

A. Statens Provningsanstalt.

Organisation.

Statens Provningsanstalt inrättades efter riksdagens beslut 1916/19 för att övertaga den verksamhet, som sedan 1896 utövats av Tekn. Högskolans materialprovninganstalt. Verksamheten började 1920 i särskilt härför uppförda byggnader i anslutning till Tekn. Högskolan i Stockholm. Statens Provningsanstalt sorterar under Kungl. Handelsdepartementet och står under ledning av en styrelse, bestående av 5 av Kungl. Maj:t förordnade ledamöter samt anstaltens överdirektör och chef.

Anstaltens arbete bedrivs på fem tekniska avdelningar, vilka vardera förestås av en avdelningschef, jämte en kontorsavdelning. Totala personalantalet utgör f. n. 115 st. Verksamheten finansieras dels genom de inkomster anstalten erhåller för utförda uppdrag, vilka betalas enligt särskild av Kungl. Maj:t fastställd taxa, dels genom statsanslag. 1947/48 års budget utgjorde 1 050 000 kronor, varav statsanslaget uppgick till 138 000 kronor.

Arbetsuppgifter.

Statens Provningsanstalt har till uppgift att för allmän och enskild räkning samt i vetenskapligt syfte utföra provningar av material och konstruktionsdelar, instrument och apparater med avseende på deras fysikaliska och kemiska egenskaper. Vidare har anstalten i uppdrag att utöva fortlöpande kontroll över vissa produkter enligt utfärdade författningar. De olika avdelningarnas verksamhetsområden äro följande.

Mekaniska avdelningen: hållfasthets- och andra fysikaliska undersökningar av metaller och konstruktionsdelar samt kontroll av provningsmaskiner.

Byggnadstekniska avdelningen: hållfasthetsundersökningar på byggnadsmaterial (tegel, cement, betong, golv- och väggplattor samt trämaterial).

Elektriskt-fysikaliska avdelningen: kalibrering av normalelement och motstånd, provning och kontrollering av instrument och apparater samt provning av elektriska apparater och maskiner.

Bergskemiska avdelningen: analyser av järn, stål, ferrolegeringar och andra metaller samt bergarter, malmer och ledfasta material.

Kemiskt-tekniska avdelningen: analys och undersökningar av fasta och flytande bränslen, fetter, tvättmedel, färger, av läder, skinn och garvämnen, av pappers massa, papper och papp samt av textilindustrins material och produkter.

Verksamhet.

Provningarna vid anstalten utföras för olika uppdragsgivares räkning i skilda syften. Sålunda anlitas anstalten av industriella tillverkare dels för materialkontroll, dels förundersökning av orsaker till felaktigheter och dels för att genom officiellt av anstalten utfärdade intyg — särskilt vid export — erhålla objektiv bedömning av offererade eller levererade varors kvalitet och beskaffenhet. Olika förbrukarekategorier anlita anstalten vid sina inköp för erhållande av objektiv kontroll och bedömning av olika kvaliteter ävensom för att vid inträffade skador fastställa i vad mån orsaken är att hänföra till olämpligt eller felaktigt material. Statliga myndigheter och andra samhällseliga organ och institutioner anlita anstalten vid sina upphandlingar för leveranskontroll. Allmänheten begagnar i mycket ringa omfattning denna form av varukontroll, bl. a. beroende på att provningsavgifterna bliva tämligen höga i förhållande till varans värde, då det icke gäller större partier. (Så t. ex. kostar en undersökning för att utröna om ett tygstycke är av rent ylle eller innehåller cellull 14—22 kr.) Beträffande anstaltens verksamhet på konsumtionsvaruumrådet kunna nämnas de inom den mekaniska avdelningen utförda provningarna av sulläder och gummilackar med hänsyn till deras nötningssegenskaper, samt hållfasthetsprov på cyklar och delar till sådana, såsom kedjor m. m. samt nötningsprov på cykeldäck. Vidare provas matporslin i avseende på hållfasthet mot kantstötning och slag samt i avseende på glasyrens spricksäkerhet. Sådan provning har dock hittills huvudsakligen skett vid större leveranser till hotell, sjukhus och militära inrättningar.

På byggnadstekniska avdelningen typprovas i samarbete med Brandtarifföreningen eldsläckare av olika slag och endast sådana typer, som vid provning visat sig tillfredsställande, godtagas av försäkringsbolagen. Detta har medfört att numera endast sådana typer saluföras. På denna avdelning undersökes även eldskyddsfärger och betrykningsmedel mot röta och har uppgjorts en förteckning på fabrikat, som visat sig tillfredsställande, vilken på begäran tillhandahålles.

Inom elektriskt-fysikaliska avdelningen provas glödlampor i avseende på livslängd och ljusstyrka. Sådan provning sker enligt svensk standard och denna föreskriver samtidigt provning av ett rätt stort antal lampor av samma sort, för att tillförlitlig bedömning skall kunna ske. Provningen blir till följd härav relativt dyrbar och kan därför endast bekostas av lamptillverkare eller större förbrukare. Vidare provas el-värmeapparater och kokkärl för sådana. Dessa provningar av elektriska bruksföremål ligga utanför den av SEMKO bedrivna, vilken senare endast tar hänsyn till den elektriska säkerhetssynpunkten.

För provning av dammsugare ha metoder utarbetats och ett betydande antal olika fabrikat och typer ha provats delvis på initiativ av Priskontrollnämnden. Reflektorer (kattögon) för cyklar och bilar kontrolleras med avseende på effektivitet.

För febertermometrar finnes sedan många år tillbaka svensk standard i vilken föreskrives kontrollprovning av varje termometer av provningsanstalten. Någon tillverkning eller import av standardiserade termometrar har emellertid icke hittills ägt rum och provning vid provningsanstalten har skett endast i mycket ringa utsträckning. Åtskilliga fall ha emellertid förekommit, då provade termometrar visat sig mycket felaktiga.

Inom kemiskt-tekniska avdelningen kontrolleras kontinuerligt normalpapper och normalbläck för offentliga myndigheters behov. Undersökning av skodon med hänsyn till gällande förbud mot användande av papp och konstläder i skodon samt i avseende på förtyngning av sulläder handhas även av denna avdelning. Däremot har anstalten icke till uppgift att kontrollera efterlevnaden av bestämmelserna.

Vidare har avdelningens textilsektion en omfattande provningsverksamhet på textilmaterial beträffande fibersammansättning, krympning, färgäkthet, hållfasthet etc. samt för att utröna orsaken till uppkomna skador på textila föremål. Olika slag av tvättmedel provas i avseende på rengöringseffekt och skadeverkan på kläderna. Vid regnplagg och andra impregnerade eller belagda vävnader undersökes vattengenomsläpplighet och vattenavvisande förmåga m. m. Bruksföremål av plastmaterial har även undersökts i olika hänseenden.

Beträffande den vid anstalten bedrivna provningsverksamheten må särskilt framhållas, att någon bedömning av pris i förhållande till kvalitet icke göres.

Upplysningsverksamhet.

Anstalten bedriver ingen upplysningsverksamhet speciellt avsedd för allmänheten angående resultaten vid anstaltens verksamhet. Enligt gällande instruktioner få provningsresultaten ej meddelas till andra än uppdragsgivarna utan deras uttryckliga medgivanden. Dock sändes i de fall, då anstalten så finner lämpligt, en kopia av undersökningsprotokollet till Yrkesinspektionen, för den händelse anstalten vid provningarna finner att en vara vid användning kan medföra allmänna faromoment eller dylikt. Resultat av forskningsarbeten, som för allmänna medel utföras vid anstalten, offentliggöras däremot i en serie »Meddelanden från Statens Provninganstalt», av vilka hittills 105 nummer ha utkommit, huvudsakligen av rent teknisk natur.

Slutligen bör nämnas att anstalten utövar en omfattande rådgivande verksamhet. Detta sker dels i samband med besök på anstalten dels som svar på förfrågningar såväl skriftliga som muntliga. I den mån upplysningar kunna ges utan särskilda tidskrävande utredningar, är rådfrågningen avgiftsfri.

B. Förteckning över konsumtionsvaruprovningar vid hel- och halvvoffentliga institutioner.

Ur betänkande av den 28 augusti 1946 rörande frågan om den statliga provningsverksamhetens organisation ha följande uppgifter sammanställts i fråga om konsumtionsvaruprovning vid hel- och halvvoffentliga institutioner.

Helstatliga laboratorier.

Statens Provninganstalt. (Se redogörelse under A i denna bilaga.)

Statens hantverksinstitut.

Provningsverksamheten bedrivs vid institutets kemiska laboratorier samt vid institutets verkstäder och avser att främja hantverkets och den mindre industriens utveckling.

Statens lantbrukskemiska kontrollanstalt.

Provningsverksamheten omfattar undersökning av handelsvaror och andra ämnen, som äro av betydelse för jordbruket och dess binärningar. Proven bruka redovisas under följande rubriker: fodermedel, gödselmedel, jordförbättringsmedel, jordarter, mjölk och mejeriprodukter, vatten, vete och diverse.

Lantbruksstyrelsen har fastställt taxa.

Statens maskinprovningar i Ultuna och Alnarp.

Verksamheten avser fullständig provning beträffande funktion, kapacitet, hållbarhet etc. hos alla slag av maskiner för jordbruk, trädgårdsskötsel, skogsbruk och mejerihantering.

Statens farmaceutiska laboratorium.

Verksamheten avser statlig kontroll av läkemedel.

Statens institut för folkhälsan.

Institutet har enligt instruktionen till uppgift att på uppdrag av myndigheter, sammanslutningar och enskilda utföra praktiskt-vetenskapliga undersökningar ävensom eljest idka forskningsverksamhet inom den allmänna hygienens, yrkeshygienens och födoämneshygienens områden i syfte att förbereda och främja förebyggande åtgärder, ägnade att bevara eller befordra folkhälsan. Enligt ett mellan Kronan och Stockholms stad träffat avtal åligger det institutet att utföra vissa undersökningar för biologisk och kemisk livsmedelskontroll åt staden. För provningsverksamheten finnas taxor, som fastställts av Kungl. Maj:t.

Laboratorier med statsunderstöd eller med statlig auktorisation.*Chalmers provningsanstalt.*

Verksamheten avser bl. a. kontroll av elektrisk materiel och undersökningar av papper, textilvaror och bränsle. Samma taxa som statens provningsanstalt.

Lantbrukskemiska kontrollstationer finnas inrättade i Kristianstad, Jönköping, Skara, Luleå och Visby. Lantbruksstyrelsen fastställer taxor och utövar tillsyn.

Lennings textiltkniska institut, Norrköping.

När ett planerat forskningslaboratorium färdigställts, avses att där bedriva provningsverksamhet, främst av textilkemisk art.

Svenska Elektriska Materielkontrollanstalten AB är av Kungl. Maj:t auktoriserad. Styrelsen har fastställt taxor. Verksamheten avser kontroll av viss elektrisk materiel ur säkerhetssynpunkt. Utför provningar åt statens elektriska inspektion.

Tekniska Röntgencentralen AB.

Verksamheten avser icke-förstörande materielprovning med röntgen och i mindre omfattning även med andra icke-förstörande metoder. Provingarna avse undersökningar och kontroll huvudsakligen av svetsade konstruktioner men även undersökning av gjutgods och andra tekniska material och produkter.

Textilinstitutet i Borås utför provningar avseende textilvaror och textilteknik. Taxa fastställd.

Sammanställning av laboratorier med hänsyn till provningsverksamhet inom vissa speciella områden.*Provning av hållfasthet:*

Statens provningsanstalt.

Chalmers provningsanstalt.

Järnvägsstyrelsen, telegrafstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Flygförvaltningen och flygvapnet, försvarets fabriksstyrelse, marinförvaltningen.

Tekniska högskolan, tekniska gymnasierna i Borås, Härnösand, Norrköping och

Örebro, tekniska läroverket i Örebro.

Röntgenundersökningar:

Tekniska Röntgencentralen AB.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Flygförvaltningen och flygvapnet.

Kemiska analyser i allmänhet:

Statens provningsanstalt, statens hantverksinstitut, statens lantbrukskemiska kontrollanstalt, statens institut för folkhälsan.

Chalmers provningsanstalt, lantbrukskemiska kontrollstationer.

Generaltullstyrelsen, järnvägsstyrelsen.

Flygförvaltningen och flygvapnet, försvarets fabriksstyrelse, försvarets forskningsanstalt, marinförvaltningen.

Provning av oljor, fetter etc.

Statens provningsanstalt.

Ingenjörsvetenskapsakademien.

Generaltullstyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen.

Flygförvaltningen och flygvapnet, försvarets fabriksstyrelse, försvarets forskningsanstalt, krigsmaterielverket, marinförvaltningen.

Provning av medel för impregnering och rostskydd:

Statens provningsanstalt, statens hantverksinstitut.

Järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen.

Försvarets fabriksstyrelse, försvarets forskningsanstalt, krigsmaterielverket, marinförvaltningen.

Provning av färger:

Statens provningsanstalt, statens hantverksinstitut.

Generaltullstyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen.

Krigsmaterielverket, marinförvaltningen.

Provning av vatten:

Statens provningsanstalt, statens bakteriologiska laboratorium, statens institut för folkhälsan, statens lantbrukskemiska kontrollanstalt.

Chalmers provningsanstalt, lantbrukskemiska kontrollstationer.

Järnvägsstyrelsen.

Provning av bränsle:

Statens provningsanstalt.

Chalmers provningsanstalt, ingenjörsvetenskapsakademien.

Byggnadsstyrelsen, järnvägsstyrelsen.

Flygförvaltningen och flygvapnet, marinförvaltningen.

Provning av textilvaror.

Statens provningsanstalt.

Chalmers provningsanstalt, Lennings textiltkniska institut, textilinstitutet i Borås.

Generaltullstyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen.

Arméförvaltningen, flygförvaltningen och flygvapnet, försvarets fabriksstyrelse, försvarets forskningsanstalt.

Provning av elektrisk materiel:

Statens provningsanstalt.

Chalmers provningsanstalt, Svenska Elektriska Materielkontrollanstalten AB.

Järnvägsstyrelsen, telegrafstyrelsen, vattenfallsstyrelsen.

Försvarets fabriksstyrelse.

Tekniska högskolan.

Geotekniska undersökningar:

Statens geotekniska institut, statens väginstitut.

Chalmers provningsanstalt.

Byggnadsstyrelsen, järnvägsstyrelsen.

Tekniska gymnasiet i Härnösand.

Provning av tvätt- och rengöringsmedel:

Statens provningsanstalt, statens hantverksinstitut.

Chalmers provningsanstalt.

Järnvägsstyrelsen.

Krigsmaterielverket, marinförvaltningen.

Anmärkingar:

Sid. 26, 2:a raden uppfifrån står konsumtionsvaror i. st. för konsumtionsvanor.

Sid. 27, 3:e raden uppfifrån står funktionsbrev i. st. för funktionskrav.

Sid. 71, 2:a stycket, rad 4 från slutet står sådan i. st. för sådana.

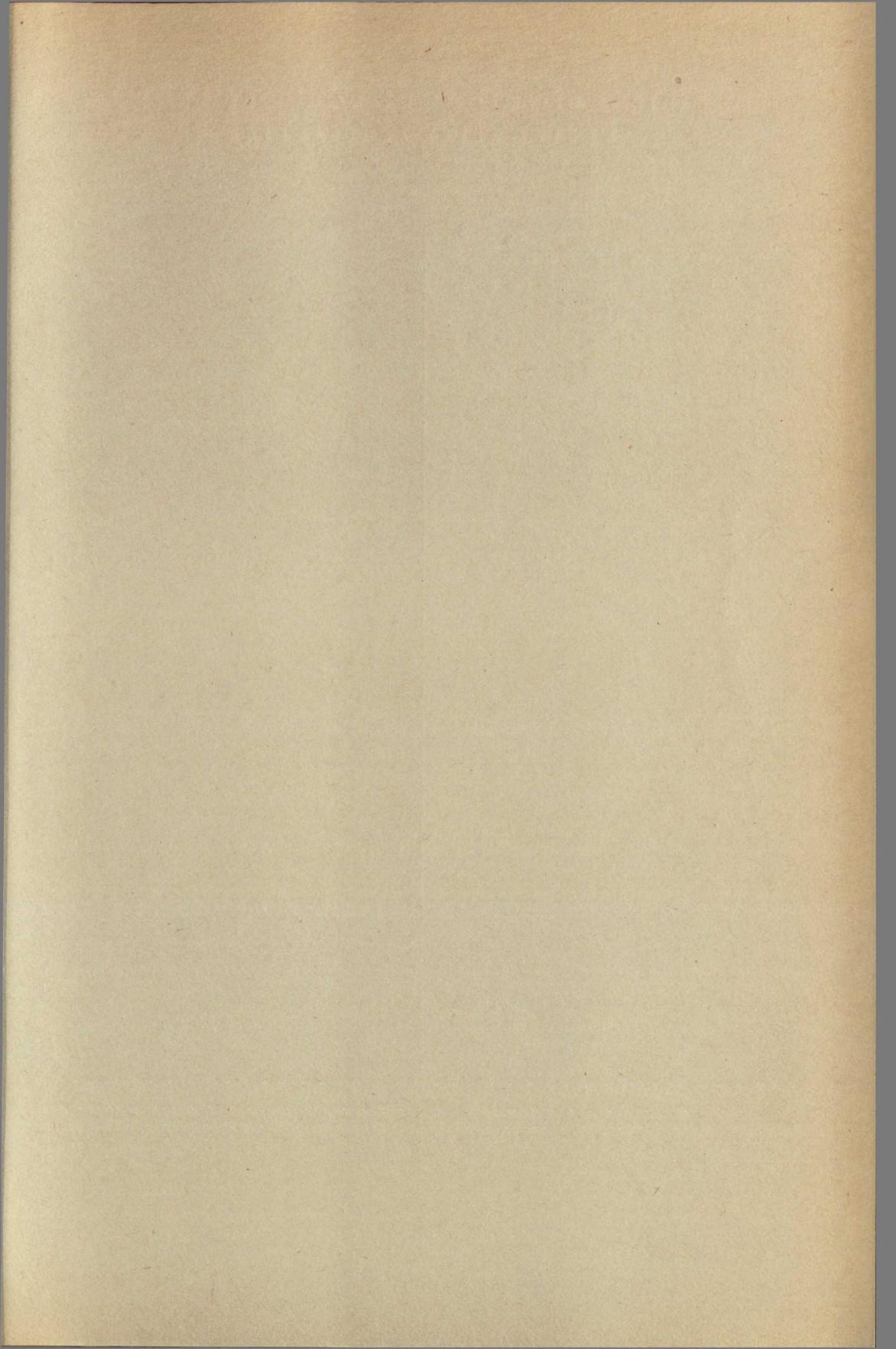
Sid. 89: I fotnotens sista rad står avsevärt i. st. för avsevärd.

Sid. 92, 3:e stycket sista raden står 5—6.000 i. st. för 5—600.

Sid. 175: I tablån står: Arbetsställen 1.465 milj. kr; milj. kr skall strykas.

Sid. 205, 4:e stycket, 2:a raden står ekonomisk i. st. för ekonomiskt.

Sid. 209: Inhemsk tillverkning år 1937 skall uppdelas på emballageglas + buteljglas 11,0 milj. kr. och hushållsglas + armatur 12,4 milj. kr.

Statens offentliga utredningar 1949

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Utredning med förslag om lösdriivarlagens upphävande m. m. [4]
Kriminalvård i frihet. Fångvårdsstyrelsens utredning ang. skyddsarbetets organisation m. m. [6]
Betänkande ang. förbättrad insyn i enskilda företags ekonomiska förhållanden. [8]
Betänkande med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. [17]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 3. Betänkande ang. beskattning av realisationsvinster, m. m. samt ackumulerade inkomster. [9]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande med förslag till indexreglering av folkpensionerna. [7]
Utredning rörande folkpensionärernas bostadsförhållanden och bostadskostnader. [12]
P. M. med synpunkter på det svenska långtidsprogrammet. I anslutning till OEEC:s interimrapport. [15]

Hälsa- och sjukvård.

Betänkande om sinnessövrården. [11]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2:17. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Värmlands län. [10]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Norrlandskommitténs principbetänkande. Första delen. Norrländska utvecklingslinjer. [1] Andra delen. Särskilda utredningar. [2] Tredje delen. Utlåtanden och förslag i vissa frågor. [3]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kvalitetsforskning och konsumentupplysning. [18]

Kommunikationsväsen.

Principer och metoder för kostnadsberäkningar vid statens järnvägar. [5] Bilagor. Produktions- och kostnadsstrukturen vid statens järnvägar. [14]

Bank-, kredit- och penningväsen.

1945 års bankkommitté. Betänkande med förslag om inrättande av en statlig affärsbank. [13]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Försvarsväsen.

Promemorior över preliminär utredning rörande befälsrekryteringen inom försvaret. [16]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.